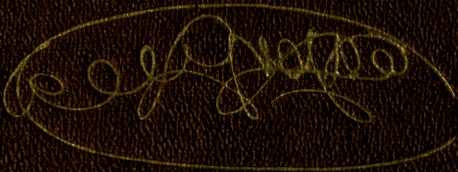

KARL A. COHL

שלום עליכם׳ס ווערקע

אידישע קינדער

דריטער באַנד

טאַגעבלאַטט׳ס פרעמיום אויסגאַבע

נויארק

תרע״ב—1912.

LIBRARY
JUL 23 1997
UNIVERSITY OF TORONTO

אינהאַלט

— פון —

דריטען באַנד

1) אַ בלעטיל שיר השירים.
2) אַ פסח אין דאָרף.
3) אליהו הנביא.
4) געציל.
5) אַ פערשפּיעלטער ל"ג בעומר.
6) גזלנים.
7) דריי קעפּלעך.
8) גרינס אויף שבועות.
9) נאָך אַ בלעטיל שיר השירים.
10) צער בעלי חיים.
11) די סוכה.
12) אַ טוידטער אתרוג.
13) אָבגעשלאָגענע הושענות.
14) דאס דריידעל.
15) אסתר.
16) גענז.
17) אין דער דאָזיגער נאַכט.
18) אַ מעשה אָהן אַנ'עק.

א בּלעטעל שיר השירים

אַ בְּלֶעטֶעל שִׁיר הַשִּׁירִים.

א.

בּוּזִי אִיז אַ נאָמֶען, פֶערצוֹיגֶען פוּן אסתר ליִבֶּע — ליִבּוּזִי — בּוּזִי. זִי אִיז עֶלטֶער פוּן מִיר מִיט אַ יאָהר, אוּן אפשר מִיט צְווֵיי, אוּן בֵּיידֶע אִינְאֵיינֶעם זֶענֶען מִיר נִישְׁט אַלט קֵיין צְווֹאַנְצִיג יאָהר. הַיְינְט זֶעצְט אַייךְ אַוועֶק, זַייט מוֹחֵל, אוּן רֶעכֶענְט אוֹיס, וויפִיעל בִּין אִיךְ אַלְט אוּן וויפִיעל זִי? נאָר דוּ"ס, מֵיין אִיךְ, אִיז נִישְׁט וויכְטִיג. אִיךְ ווֶעל אַייךְ בֶּעסֶער דֶערְצֶעהלֶען אִיהר בִּיאָגְרַאפִיעֶ אִין קוּרְצֶען.

מֵיין עֶלְטֶערֶער בְּרוּדֶער בֶּענִי אִיז גֶעזֶעסֶען אִין אַ דאָרף, גֶעהַאלְטֶען אַ מִיהל, גֶעקֶענְט שִׁיסֶען פוּן אַ בִּיקְס, פאָהרֶען רַייטֶענְדִיג אוֹיף אַ פֶערד אוּן שְׁווִימֶען ווִי אַ פִישׁ. אֵיינְמאָל זוּמֶער האָט עֶר זִיךְ גֶעבאָדֶען אִין טַייךְ אוּן אִיז דֶערְטְרוּנְקֶען גֶעוואָרֶען. אוֹיף אִיהם אִיז גֶעזאָגְט גֶעוואָרֶען דֶער פָּסוּק: „אַלֶע גוּטֶע שְׁווִימֶער ווֶערֶען דֶערְטְרוּנְקֶען". נאָךְ אִיהם אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אַ מִיהל, צְווֵיי פֶערְדְלֶעךְ. אַ יוּנְגֶע אַלְמָנָה מִיט אֵיין קִינְד. דִי מִיהל האָט מֶען אָפְּגֶעלאָזְט, דִי פֶערְדְלֶעךְ האָט מֶען פֶערְקוֹיפְט, דִי יוּנְגֶע אַלְמָנָה האָט חתונה גֶעהַאט אוּן אִיז אַוועֶקְגֶעפָאהרֶען עֶרְגִיץ ווַייט, אוּן דאָס קִינְד האָט מֶען גֶעבְּרַאכְט צוּ אוּנְז.

דאָס אִיז גֶעווֶען בּוּזִי.

זַיי דֶער טַאטֶע האָט לִיעֶב בּוּזִי'ן ווִי אֵיין אֵייגֶען קִינְד אוּן אַז דִי מַאמֶע צִיטֶערְט אִיבֶּער אִיהר, ווִי אִיבֶּער אַ בת יחידה — דאָס אִיז גְרִינְג צוּ פֶערְשְׁטֶעהן. זֵיי האָבֶּען גֶעפוּנֶען אִין אִיהר אַ טְרַייסְט נאָךְ דֶעם גְרוֹיסֶען בְּרָאךְ. אָבֶּער אִיךְ? פַאר וואָס אַז אִיךְ קוּם פוּן חדר אוּן טְרֶעף

נישט בוזי'ן, קריכט מיר נישט דאָס עסען אין האַלז אַריין ? און אַז בוזי איז געקומען, ווערט ליבטיג אין אַלע ווינקעלעך ? און אַז בוזי רעדט צו מיר, לאָז איך אַראָב די אויגען ? און אַז בוזי לאַכט פון מיר, ווײַן איך ?

און אַז בוזי...

ג.

איך האָב לאַנג אַרויסגעקוקט אויף דעם ליעבען גוטען יום־טוב פסח. דעמאָלס וועל איך זײַן פרײַ. איך וועל שפּילען מיט בוזי'ן אין ניס, אַרומלויפען אין דרויסען, געהן באַרג־אַראָב צום טײַך. דאָרט וועל איך איהר ווײַזען, ווי מען לאָזט קאַטשקעלעך אויפ'ן וואַסער. אַז איך זאָג איהר, גלויבט זי מיר נישט. זי לאַכט. בכלל, גלויבט מיר בוזי נישט פון דאַנען אַהין. דאָס הייסט, זאָגען זאָגט זי מיר גאָרנישט נישט, נאָר זי לאַכט, און איך האָב פײַנט, אַז מען לאַכט פון מיר. בוזי גלויבט נישט, אַז איך קען זיך אַרויפדראַפּען אויפ'ן העכסטען בוים (איך זאָל נאָר וועלען!). בוזי גלויבט נישט, אַז איך קאָן שיסען (איך זאָל נאָר האָבען מיט וואָס!). לאָז נאָר קומען פסח, דער ליעבער גוטער פסח, ווען מע קאָן שוין זײַן אין דרויסען, אויף דער פרײַער לופט, נישט פאַר טאַטע־מאַמען אין די אויגען, -- וועל איך איהר בעווײַזען אַזעלכע קונצען, אַז זי וועט אַרויס פון די כלים!

ד.

געקומען דער ליעבער גוטער יום־טוב פסח.

מע האָט אונז בײַדען אויסגעקליידט אויף יום־טוב בגדי־מלכות. אַלעס, וואָס אויף אונז איז געווען, האָט געגלאַנצט, געשײַנט און געקנאַקט. איך קוק אויף בוזי'ן און איך דערמאָהן מיך אין דעם „שיר השירים“, וואָס איך האָב געלערענט פאַר פסח מיט'ן רבי'ן אין חדר. אַ פסוק נאָך אַ פסוק: „הנך יפה רעיתי — שעהן ביזט דו, מײַן חבר'טע, שעהן ביזט דו ביז גאָר. אויגעלעך ווי טײַבעלעך, העריעלעך ווי ציגעלעך, גליטשען זיך אַראָב אַ באַרג. ציינדעלעך — ווײַסע שעפּעלעך, פון טײַך אַרויס, איינס און איינס,

איין מאַמע האָט זיי געהאַט. רויטע שנירעלעך — דיינע ליפּעלעך, אַז דו רעדסט איז צוקער־זיס״.

זאָגט מיר, איך בעט אייך, פאַר וואָס אַז מע קוקט אויף בוזין, מוז מען זיך דערמאָהנען אין דעם „שיר־השירים?״ פאַר וואָס אַז מע לערנט „שיר־השירים״, קומט אויף די געדאַנקען בוזי?

ה.

אַ זעלטענער ערב־פּסח. אַ ליכטיגער טאָג. אַ וואַרעמער אין־דרויסען.

— געהען מיר?

אַזוי זאָגט צו מיר בוזי, און איך פיהל, אַז איך ברען. די מאַמע האָט אונז נישט געזשאַלעוועט קיין ניס. פולע קעשענעס מיט ניס. זי האָט אָבער גענומען ביי אונז דאָס וואָרט, אַז מיר זאָלען איצט, פאַר׳ן סדר, נישט דערוועגען זיך די ניס צו קנאַקען. שפּילען זיך אין ניס — וויפיעל דאָס האַרץ גלוסט. מיר לאָזען זיך געהן. די ניס לאָזען זיך הערען. אין דרויסען איז גוט. אין דרויסען איז וואהל. די זון האַלט שוין וויים אין הימעל, קוקט שוין אַראָב אויף יענער זייט שטאָדט. ס׳איז ברייט אין גראָז און ווייך און פריי אַרום און אַרום. ערטערווייז שלאָגט זיך דורך פון באַרג וואָס אויף יענער זייט שוהל, אַ גרעזעלע, אַ גרינס, אַ פריש, אַ צאַפּעלדיגס. מיט אַ קווימש און מיט אַ צוויץ פליהט דורך איבער אונזערע קעפּ אַ גלייך שנירעל פון קליינע שוועלבעלעך, און ווידער דערמאָהן איך מיך אין דעם „שיר־השירים״ פון חדר: „הנצנים — די שפּראָצונגען האָבען זיך שוין בעוויזען אויף דער ערד, די צייט פון דעם סאָלאָוויטשיק איז געקומען, און אַ קול פון׳ם ערשטען זומער־פויגעל האָט זיך געלאָזט הערען אין אונזער לאַנד״. איך פיהל מיך מאָדנע גרינג. עס דאַכט זיך מיר, אַז איך האָב פליגלען: אָט הויב איך מיך אויף און פליה.

ו.

פון שטאָדט לאָזט זיך הערען אַ מאָדנער הילך. עס רוישט. עס קאָכט. עס זידט. ס׳איז ערב פּסח! אַ זעלטענער ערב פּסח. אַ ליכטיגער טאָג. אַ וואַרעמער אין דרויסען.

אין מײַנע אויגען בעקומט אין דער מינוט די גאַנצע וועלט גאָר איין אַנדער פּנים. אונזער הויף איז אַ שלאָס. אונזער שטוב איז אַ פּאַלאַץ. איך בין אַ פּרינץ. בוזי איז אַ פּרינצעסין. די קלעצער, וואָס ליגען גע־וואָרפען בײַ דער שטוב, זײַנען טענענבוימער און באָקסענבוימער, וואָס ווערען דערמאָהנט אין „שיר־השירים“. די קאַץ, וואָס ליגט בײַ דער טהיר און וואַרעמט זיך אויף דער זון, איז פון די פעלד־אינדערן, פון די אילות־השדה, וואָס ווערען דערמאָהנט אין „שיר־השירים“. דער באַרג, וואָס אויף יענער זײַט שוהל — דאָס איז דער לבנון, וואָס ווערט דערמאָהנט אין שיר־השירים“. די ווײַבלעך און מײדלעך, וואָס שטעהען אין דרויסען און וואַשען און פּרעסען און כשר'ען אויף פּסח — דאָס זײַנען די טעכטער פון ירושלים, וואָס ווערען דערמאָהנט אין „שיר־השירים“. אַלעס, אַלעס איז פון „שיר־השירים“!

איך געה, די הענד אין די קעשענעס, טרײסעל מיט די ניס, די ניס קלינגען. בוזי געהט מיט מיר טריט בײַ טריט. איך קען נישט געהן פּאַמאָלי, עס טראָגט מיך אין דער לופטען. מיר ווילט זיך פליהען, שוועבען, טראָגען זיך ווי אַיין אָדלער. איך לאָז מיך לויפען, בוזי לויפט מיט מיר. איך שפּרינג אויף די צעגויפגעלעגטע קלעצער, פון איין קלאָץ אויפ'ן אַנדערן. בוזי שפּרינגט מיט מיר. איך אַרויף, זי אַרויף, איך אַראָפּ, זי אַראָפּ. ווער וועט זיך פריהער איינמידען? איך האָב גע־טראָפען.

— ביז וואַנענט איז דער שעור?

אַזוי זאָגט צו מיר בוזי. און איך ענטפער איהר מיט'ן לשון פון „שיר־השירים“:

— עד שיפוח היום — ביז עס וועט אַ בלאָז טהון דער טאָג ונסו הצללים — און עס וועלען אַנטלויפען די שאָטענס — באַ־באַ־באַ! דו האָסט זיך איינגעמידעט, און איך נישט!

ז.

איך פיהל מיך גליקליך, וואָס בוזי קאָן נישט דאָס, וואָס איך. און אין דער זעלבער צײַט האָב איך אויף איהר רחמנות. עס טהוט מיר וועה דאָס האַרץ. עס דאַכט זיך מיר, אַז זי איז פערזאָרגט. בוזי האָט שוין אַזאַ כבע: פרעהליך־פרעהליך, פלוצים זאָל זי זיך אוועקזעצען אין אַ ווינקעלע און

וויינען שטילערהייד. וויפיעל די מאַמע זאָל זי דערמאָלס נישט טרייסטען, וויפיעל דער טאַטע זאָל זי דערמאָלס נישט קושען — עס העלפט קיין זאַך נישט. בוזי מוז זיך אויסוויינען. נאָך וועמען? נאָכ'ן טאַטען, וואָס איז איהר אַזוי פריה געשטאָרבען? צי נאָך דער מאַמע, וואָס האָט חתונה געהאַט, אַוועקגעפאָהרען און פערגעסען דעם זיי-געזונד? אַך, איהר מאַמע, איהר מאַמע! אַז מען דערמאָהנט איהר די מאַמע, ווערט זי אַלערליי קאָלירען. זי האַלט נישט פון איהר מאַמע. זי רעדט נישט קיין שלעכט וואָרט אויף דער מאַמע, נאָר זי האַלט נישט פון איהר. איך ווייס דאָס פאַר געוויס. איך קען נישט ליידען, אַז בוזי זיצט פערזאָרגט. איך זעץ מיך אַוועק נעבען איהר אויף די קלעצער און וויל איהר צעשלאָגען די געדאַנקען.

ח.

איך האַלט די הענד אין די קעשענעס. קלינג מיט די נים און זאָג צו איהר:

— טרעף, וואָס איך קען טהון, אַז איך וויל?
— וואָס קענסט דו טהון?
— אַז איך וויל, געהען איבער אַלע דיינע נים צו מיר.
— וועסט זיי ביי מיר אָבגעווינען?
— ניין. מיר וועלען אַפילו נישט אָנהויבען שפּיעלען.
— וואָס זשע, וועסט זיי ביי מיר אַוועקנעהמען מיט געוואַלד?
— ניין. זיי געהען אַליין אַריבער צו מיר.

זי הויבט אויף איהרע שעהנע אויגען אויף מיר. איהרע שעהנע בלויע שיר-השירים-אויגען.

איך זאָג צו איהר:

— דו מיינסט, אַ פּנים, אַז איך טרייב קאַטאָוועס? איך האָב, נאַרעלע, אַזאַ שפּרוך... איך זאָג אַ פּסוק.

זי עפענט אויף די אויגען נאָך שטאַרקער. איך פיהל מיך גרויס. און גיב איהר צו פערשטעהן, ווי אַ גרויסער, ווי אַ העלד:

— מיר, יונגלעך, קענען אַלסדינג. ביי אונז אין חדר איז דאָ אַ חבר, שייקע דער בלינדער רופט מען איהם (ער איז אַ בלינדער אויף אַן אויג), ווייסט ער אַלסדינג. ס'איז גאָר נישטאָ אַזאַ זאַך אויף דער וועלט, וואָס שייקע זאָל

ניש װיסען, אפילו קב״ה. װײסט דו, װאס הײסט קבלה?

נײן. פון װאַנען זאל זי װיסען? איך פיהל מיך אױפ׳ן זיבעצעטען הימעל, װאס איך קען איהר געבען א לעקציע װעגען קבלה.

— קבלה, נארעלע, איז אזא זאך, װאס קומט צוניטץ. מיט קבלה קאן איך מאכען אזױ, אז איך זאל דיר זעהן, און דו מיך נישט. מיט קבלה קאן איך צאַפּען װײן פון א שטײן און גאלד פון דער װאנט. מיט קבלה קאן איך מאכען אזױ, אז מיר בײדע, אזױ װי מיר זיצען אטא, זאלען מיר זיך אױפהױבען ביז צו דער כמארע, און נאך העכער פון דער כמארע!...

ט.

אױפהױבען זיך אין דער הױך מיט בוזי׳ן דורך קבלה ביז דער כמארע, און נאך העכער פון דער כמארע. און אװעקפליהען מיט איהר װײט-װײט אױף יענער זײט אוקינוס — דאס איז געװען אײנער פון מײנע בעסטע חלומות. דארט, אױף יענער זײט אוקינוס, הױבט זיך דאך אן דאס לאנד פון די קארליקעס, װאס קומען ארױס פון די גבורים פון דוד המלך׳ס צײטען. די קארליקעס זענען דאך בטבע זעהר גוטע מענשעלעך. לעבען — לעבען זײ נאר פון צוקערקעס מיט מאנדעל-מילך, שפּילען גאנצע טעג אױף קלײנע פײפעלעך און טאנצען אלע אינאײנעם א „קאראהאד״. האבען קײן מורא נישט פאר קײן זאך און האבען ליעב געסט. פון אונז אז עס קומט עמיצער צו פאהרען, גיבען זײ איהם עסען און טרינקען, שענקען איהם די טהײערסטע קלײדער מיט אהן א שעור זילבערנע און גאלדענע כלים. און פאר׳ן אװעקפאהרען שטופּען זײ איהם אן פולע קע-שענעט מיט דימאנטען און מיט ברילױאנטען, װאס װאלגערן זיך בײ זײ, װי, למשל, בײ אונז מיסט אױף דער גאס?

— װי מיסט אױף דער גאס? נו?

אזױ האט מיר א מאל א ז. ג. געטהון בוזי, אז איך האב איהר דער-צעהלט פון די קארליקעס.

— דו גלױבסט נישט?

— און דו גלױבסט?

— פאר װאס נישט?

— װאו האסט דו דאס געהערט?

— װאס הײסט, װאו? אין חדר.

— אך! אין חדר?...

נידדיגער, נידריגער לאזט זיך צראָב די זון און בעפּאַרבט דעם הימעל מיט א רויטען פאַס פון גיין־גאָלד. דאָס גאָלד שײַנט אָב אין בוזי'ס אויגען. זײַ בּאָדען זיך אין גאָלד!

ז.

מיר ווילט זיך זעהר, אז בוזי זאָל נתפעל ווערען פון שײַקעס מע־מזרע און פון די קונצען, וואָס איך קען מאַכען מיט קבלה. בוזי אָבער הויבט נישט אָן נתפעל צו ווערען. אדרבה, עס ווײַזט זיך מיר אוים, אז זי לאַכט. וואָס דען בעווייזט זי מיר אלע איהרע פערעלדיגע צײַהנדע־לעך? עס הויבט מיך אָן פערדריסען און איך זאָג צו איהר:

— דו גלויבסט מיר אפשר נישט?

בוזי לאַכט.

— דו מײַנסט אפשר, אז איך בעריהם זיך? אז איך טראַכט אוים פונ'ם קאָפּ ליגענס?

בוזי לאַכט נאָך שטאַרקער. ע! ווײַבּאַלד אזוי, דאַרף מען זיך מיט איהר אָבּרעכענען! איך ווײס שוין מיט וואָס. איך זאָג צו איהר:

— דער חסרון איז, וואָס דו ווייסט נישט, וואָס הײַסט קבלה. דו זאָלסט וויסען, וואָס קבלה איז, וואָלסט דו אזוי נישט געלאַכט. מיט קבלה, אז איך וויל, קען איך אראָפּבּרענגען אהער דײַן מאַמע. יאָ־יאָ. און אז דו ווילסט מיך שטאַרק בעטען, ברענג איך דיר זי נאָך הײַנטיגע נאַכט, רײַטענדיג אויף א שטעקען.

מיט אמאָל הערט זי אויף צו לאַכען. א וואָלקענדעל איז איבערגע־לאָפען איבער איהר שעהן ליכטיג פנים, און עס ווײַזט זיך מיר אוים, אז די זון איז פלוצים פערפאַלען געוואָרען. אוים זון. אוים טאָג. איך האָב מורא, אז איך האָב א ביסעל איבערגעחאַפּט די מאָס. איך האָב נישט בעדאַרפט דערמאָהנען איהר וועהטיג — די מאַמע איהרע. איך האָב חרטה אויף דער מעשה. מע דאַרף עס פערגלעטען. מע דאַרף זיך מיט איהר איבערבעטען. איך רוק מיך צו צו איהר. זי קעהרט זיך אָב פון מיר. איך וויל זי נעהמען בײַ דער האַנד. איך וויל איהר זאָגען מיט'ן לשון פון „שיר־השירים": „שובי, שובי, השולמית — קעהר זיך אום צו מיר, בוזי!..."

פלוצים הערט זיך א קול פון שטוב אַרוים:

— שימעק! שימעק?

שימעק — דאָס בין איך. דאָס רופט מיך מיין מאַמע, איך זאָל גײן מיט'ן טאַטען אין שוהל אַריין.

יא.

דאָס גײן מיט'ן טאַטען אין שוהל אַריין ערב־פסח דאַווענען — וואָס קאָן שוין זיין אַ גרעסערע פערגניגען? וואָס איז ווערטה דאָס אַליין, וואָס מע איז אָנגעטהון פון קאָפּ ביז פוס שפּאָגעל־ניי, און ס'איז דאָ מיט וואָס צו בעוויזען זיך פאַר די חברים? הײַנט דאָס דאַווענען? דער ערשטער יום־טוב'דיגער מעריב? דער ערשטער יום־טוב'דיגער ברכו? אַך! וויפיעל תענוגים דער גוטער גאָט האָט אָנגעגרייט פון יודישע קינדערס וועגען!

— שימעק! שימעק!

די מאַמע מיינע האָט קיין צייט נישט. „איך וועל גײן, איך וועל באַלד גײן, אָבאָ גײע איך, איך וויל נאָר זאָגען בוזי'ן צוויי ווערטער. מעהר נישט ווי צוויי ווערטער...“

און איך זאָג איהר צוויי ווערטער. איך בין זיך מודה פאַר איהר, אַז דאָס וואָס איך האָב איהר אָט ערשט געזאָגט, איז נישט אמת. מאַכען מיט קבלה אַזוי, אַז יענער זאָל פליהען — דאָס קאָן מען נישט. אַליין — יאָ, איך אַליין זאָל פליהען — דאָס קאָן איך. און דאָס וועל איך איהר וויזען, לאָז נאָר איבערגעהן דער יום־טוב, אַזוי מאַך איך די ערשטע פּרוב. איך וועל זיך אויפהויבען פאַר איהר אין די אויגען אָט דאָ אויף דעם אָרט, וואו די קלעצער ליגען, און וועל אין איין מינוט זיין שוין אויף יענער זייט כמאַרע. פון דאָרט וועל איך זיך נעהמען רעכטס, אַהינצו אָ — זעהסט דו? — דאָרט ענדיגט זיך אַלסדינג און עס הויבט זיך שוין אָן דער ים־הקרח.

יב.

בוזי הערט זיך צו מיט קאָפּ, די זון שיקט איהרע לעצטע שטראַהלען, צוקושט זיך מיט דער ערד.

— וואָס הייסט דאָס ים־הקרח? — פרעגט מיך בוזי.

— ים־הקרח ווייסט דו נישט? ים־הקרח הייסט דער פערגליווערטער ים. דאָס וואַסער איז געדיכט אַזוי ווי לעבער און געזאַלצען אַזוי ווי ליאָג. קיין שיף קען נישט אויף איהם, און מענשען, אַז זיי האַפּען זיך אַהין אַריין, קאָנען זיי שוין צוריק נישט קומען קיינמאָל.

בוזי קוקט אויף מיר מיט גרויסע אויגען.

— למאי זשע זאָלסט דו געהן אַהין?

— איך געה דען, נאַרעלע? איך פליה דאָך. איך פליה פון אויבען אַזוי ווי אַן אָדלער. אין עטליכע מינוט אַרום בין איך דאָך שוין וויעדער אויף דער יבשה. דאָרט הויבען זיך אָן די צוועלף הויכע בערג, וואָס שפּריצען מיט פייער און אויפ'ן צוועלפטען באַרג, סאַמע בּיים שפּיץ, שטעל איך זיך אָב און געה צו פוס זיבען מייל, ביז איך קום צו אַ געדיכטען וואַלד. נאָך־דעם געה איך וואַלד איין, וואַלד אויס, ביז איך קום צו צו אַ קליין וואַסער'ל. דאָס וואַסער'ל שווים איך אַריבער און צעהל אָב זיבען מאָל זיבען, וואַקסט אויס פאַר מיר אַן אַלטיטשקער מיט אַ לאַנגען באָרד און פרעגט מיך: „וואָס איז דיין בעגעהר?" זאָג איך איהם: „פיהר מיך אָב צו דער בת־מלכה".

— וואָסער בת־מלכה?

אַזוי זאָגט צו מיר בוזי און עס דאַכט זיך מיר, אַז זי איז דערשראָקען.

— די בת־מלכה — דאָס איז די שעהנע פּרינצעסין, וואָס מען האָט זי אויפגעכאַפּט פון אונטער דער חופּה און מע האָט זי פערכישופט און אַוועקגעפיהרט און אַריינגעזעצט אין אַ קריסטאַלענעם פּאַלאַץ, שוין זיבען יאָהר...

— וואָס זשע געהער זיך עס אָן מיט דיר?

— וואָס הייסט, וואָס געהער זיך עס אָן מיט מיר? איך דאַרף דאָך זי בעפרייען!

— דו דאַרפסט זי בעפרייען!

— ווער דען?

— מע דאַרף נישט פליהען אַזוי ווייט. פאָלג מיך, מע דאַרף נישט!...

יג.

און בּוזי נעהמט מיך אָן בּיי דער האַנד, און איך פיהל, ווי איהר קליין וואַרעם הענדטעל איז קאַלט. איך קוק איהר אין די אויגען אַריין און איך זעה, ווי עס שיינט זיך אָב אין זיי די גין־גאָלדענע זון, וואָס געזעגענט זיך מיט'ן טאָג, מיט'ן ערשטען ליכטיגען ווארעמען ערב־פּסח טאָג. בּיסלעכווייז שטאַרבּט אָב דער דאָזיגער טאָג. ווי אַ ליכט ווערט אויסגעלאָשען די זון. דער הילך, וואָס איז געשטאַנען דעם גאַנצען טאָג, ווערט פערשטאָרבּען. מע זעהט שוין כּמעט קיין לעבּעדיגען מענשען אויף דער גאַס. אין די פענסטער פון די הייזלעך בּעוויייזען זיך פייערלעך פון די יום־טוב'דיגע בּענשליכט. אַ סאָרטע, אַ הייליגע שטילקייט רינגעלט אונז אַרום, מיך מיט בּוזי'ן, און מיר פיהלען זיך פעסט צונויפגעגאָסען מיט דער דאָזיגער יום־טוב'דיגער שטילקייט.

— שימעק! שימעק!

יד.

דאָס דריטע מאָל שוין, אַז די מאַמע רופט מיך, איך זאָל געהן מיט'ן טאַטען אין שוּל אַריין. ווייס איך דען אַליין נישט, אַז מע דאַרף געהן אין שוּהל אַריין? איך וועל דאָ זיצען נאָך אַ מינוט, איין מינוט נישט מעהר. דערהערט בּוזי, אַז מע רופט מיך, רייסט זי אַרויס איהר האַנד, חאַפּט זיך אויף און טרייבּט מיך:

— שימעק, דיך רופט מען דאָס, דיך. געה־געה. שוין צייט. געה געה.

איך קלויבּ מיך געהן. אויסגעבּלאָזען האָט דער טאָג. אויסגעלאָשען האָט די זון. פונ'ם גאָלד איז געוואָרען בּלוט. אַ ווינטעלע האָט אַ בּלאָז געטהון, אַ גרינגס, אַ קיהלס. בּוזי טרייבּט מיך, איך זאָל געהן. איך וואַרף אויף איהר דעם לעצטען בּליק. גאָר נישט די בּוזי, וואָס פריהער. איין אַנדער פּנים מיט איין אַנדער חן בּעקוקט זי אין מיינע אויגען אינ'ם דאָזיגען פער'כּשופ'טען אָבענד. „די פער'כּשופ'טע פּרינצעסין" — פליהט מיר דורך אַ געדאַנק אין קאָפּ. בּוזי לאָזט מיך אָבער נישט לאַנג מיט מיינע געדאַנקען. זי טרייבּט מיך, זי טרייבּט מיך, איך זאָל געהן. איך לאָז מיך געהן און קוק מיך אום צוריק אויף דער פער'כּשופ'טער פּרינצעסין.

וואָס האָט זיך אין גאַנצען צעגויפגעגאָסען מיט'ן דאַזיגען פער'כשופ'טען פסח־אָבענד, און איך בלייב שטעהן אַ פער'כישופ'טער. ווייזט זי מיר אָבער מיט דער האַנד: איך זאָל געהן! איך זאָל געהן!... און עס מאָלט זיך מיר אויס, אַז איך הער איהר קול, ווי זי זאָגט צו מיר מיט'ן לשון פון „שיר־השירים" !

— „ברח דודי —- אנטלויף, מיין געליעבטער! ודמה לך לצבי — און זיי געגליכען צו אַ הירש, אָדער צו אַ אינד אויף די בשמים־בערג!"...

א פסח אין דארף

אַ פֶּסח אין דאָרף.

(אַ אידיל־ע.)

א.

לאָזען ווינטען בלאָזען. לאָזען שטורמען פייפען. לאָז די וועלט זיך קעהרען. איין אלטער דעמב, וואָס שטעהט מששת־ימי־בראשית, וועם זיינע וואָרצלען דערגרייכען מי יודע וואוהין — וואָס הערט ער ווינטען? וואָס הערט ער שטורמען?...

דער אלטער דעמב — דאָס איז נישט קיין סימבאָל. דאָס איז אַ לעבעדיגער מענש, וואָס זיין נאָמען איז נחמן ווערעביוקער פון ווערעביוקע. אַ יוד פון הויכען וואוכס, אַ ברייט־ביינינגער, אַ „גבר", די שטאָדט־יודען קוקען אויף איהם אונ זענען איהם מקנא און צו גלייכער צייט מאַכען זיי פון איהם חוזק: „שלום עליכם, וואָס מאַכט עפּיס אַ יוד אין געזונד?"... נחמן ווייסט, אַז מע לאַכט פון איהם און פון זיין „גאָרלע", בויגט ער זיך איין, ער זאָל אויסקומען אַ ביסעל מעהר יודישלעך, נאָר עס העלפט ווינציג. צו־גרוים אויסגעוואַכסען.

אין ווערעביוקע איז נחמן ווערעביוקער איין אַלטגעזעסענער. „נאַש לאַחמאַן" — אַזוי הייסט ער ביי די ווערעביוקער גוים, וואָס האַלטען איהם פאַר נישט קיין שלעכטען מענשען, פאַר אַ בר־שכל, האָבען ליעב זיך דורכשמועסען מיט איהם אַ מאָל גלאַט אַזוי פון בעל־הבתישקייט. מע האַלט זיך מיט איהם איין עצה: וואָס טהוט מען מיט'ן ברויט? — „לאַחמאַן" האָט אַ לוח, ווייסט ער, צי ברויט וועט הייַנטיגס יאָהר זיין וואָלוועל, צי טהייער — און אַ מאָל פון וועלט־אַבען. „לאַחמאַן" פאָהרט אין שטאָדט, זעהט ער זיך מיט אַ מענשען, ווייסט ער, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך...

עס איז שווער גאָר פאַרצושטעלען זיך ווערעביוקע אָהן נחמן

ווערעבּיווקער. נישט נאָר דער טאַטע זײַנער, פֿײַטעל ווערעבּיווקער, איז געבּוירען און געשטאָרבען זײַן ווערעבּיווקע, נאָר אפילו דער זײדע, אריה עליו-השלום, געווען אַ יוד אַ חכם און אַ ווערטעל-זאָגער, פלעגט זיך בּעריהמען, אַז דערפֿאַר הײסט דאָס דאָרף ווערעבּיווקע, ווײַל אריה ווערעבּיווקער וואָהנט דאָרטען, וואָרום אײדער ווערעבּיווקע איז נאָך געווען ווערעבּיווקע, איז ער, אריה ווערעבּיווקער, שוין געווען אַ ווערעבּיווקער... אַזוי פלעגט זאָגען דער זײדע זײַנער. אַמאָליגע יודען!

און געזאָגט האָט עס אריה ווערעבּיווקער, מײנט איהר, גלאַט אַזוי? אריה איז נישט געווען קײן פּראָסטער יוד, וואָס זאָל זאָגען אַ גלײַכווערטעל אָהן אַ מײן, געמײנט האָט ער דאָס די „גזירות". אין זײַנע צײַטען זענען אויך געווען גזירות אויף יודען. מע האָט נאָך דעמאָלס געהאַט גע'שמועסט, אַז מע וועט טרײַבען יודען פון די דערפער. און נישט נאָר גע'שמועסט, נאָר טאַקי געטריבען. אַלעמען האָט מען געטריבען און אַרויסגעטריבען. און דעם אַלטען אַריה ווערעבּיווקער — אַזאַס. אַ סברא, אַז דער גובערנאַטאָר אַלײן האָט גאָר נישט געקאָנט מאַכען, וואָרום אריה ווערעבּיווקער האָט אויסגעוויזען על פּי „זאַקאָן". אַז איהם קאָן מען פון ווערעבּיווקע גאָר גרינג נישט ריהרען. אַמאָליגע יודען!

ב.

אודאי אַז מע האָט אַזאַ פּריווילעגיע אויף צו זײַן אין ווערעבּיווקע, אַ מין „זכות-אָבות", איז מען בּײַ זיך תּקיף און מע לאַכט פון דער גאַנצער וועלט. וואָס הערט אונזער נחמן ווערעבּיווקער „גזירות"? „טשערטאַ"? „ציר‌קוליאַרען"?... וואָס הערט, אַ שטײגער, נחמן אַ גוי אַ רשע קורעטשקאָ מיט זײַנע פּזמונות, וואָס ער בּרענגט איהם אַלע מאָל פון וואָלאָסט? קורעטשקאָ איז אַ גויעץ אַ נידריגער מיט קורצע פינגער, געהט אָנגעטהון אין אַ פּאָדיאָווקע, הויכע שטיוועל, אַ זילבערנע קײט מיט אַ זײגער — מעשה פּריץ. ער איז שרײַבּער אין וואָלאָסט. דעריבּער ווײסט ער פון אַלע שווערע הערצער. דערצו לײענט קורעטשקאָ אַלע נוטע גאַזעטען, וואָס שרײַבּען הײַנט מסירות אויף יודען — פּעך און שוועבעל!...

קורעטשקאָ איז, אַזוי זיך, דוקא נישקשה פון אַ גוי. ער איז

נחמנ׳ס אַ שכן און בּלומרשט אַ גוטער בּרודער, אַז קורעטשקאָ׳ן טהוט וועה אַ צאָהן, גיט איהם „לאַחמאַן״ אַ שוויינקעבּץ. אָדער אַז קורעטשקאָ׳ס ווייב, למשל, געהט צו קינד און דאַרף גלעגען ווערען, איז „לאַחמאַנקע״ בּיי איהר די הויבּאַמע. נאָר עפּיס פון אַ צייט, דער רוח זאָל איהם וויסען, זינט ער האָט זיך אָנגעלייענט מיט די שעהנע גאַזעטען, איז קורעטשקאַ געוואָרען גאָר איין אַנדער גוי. „עשׂו האָט זיך אין איהם צערעדט״... אַלע מאָל קומט ער צום יודען מיט אַ נייעס: „אַ נייער גובּערנאַטאָר״... „אַ נייער צירקוליאַר פונ׳ם מיניסטער״... „אַ נייע „ראַספּאָראַזשעניע״ וועגען יודען״... דעם יודען רייסט זיך טאַקי בּעת־מעשה אָפּ אין האַרצען און עס ווערד איהם פערקיהלט אינוועניג דער מאַמעס מילך, נאָר אַ מכּה דאַרף אַ גוי וויסען. און דער יוד הערט איהם אויס מיט אַ שמייכעלע און ווייזט איהם אויף דער האַנד, ווי איינער רעדט: „ווען דאָ וועט אויסוואַקסען האָר״...

לאָזען גובּערנאַטאָרען זיך בּייטען, לאָזען מיניסטאָרען שרייבּען צירקוליאַרען. וואָס געהער זיך עס אָן מיט נחמן ווערעבּיוקער פון ווערעבּיוקע?

ג.

לעבּען לעבּט נחמן ווערעבּיוקער אין ווערעבּיוקע גאַנץ נישקשה׳ דיג. דאָס הייסט, צו די פריהערינגע יאָהרען קומט דאָס נישט. אודאי אַז דער זיידע אריה האָט געלעבּט, איז געווען אַנדערע יאָהרען. אוי, יאָהרען! גאַנץ ווערעבּיוקע איז דעמאָלס, מע קאָן זאָגען, געווען זיינס. נישט איינע, נאָר עטליכע פּרנסות האָבּען זיי געהאַט: אַ שענק, אַ קלייט, אַ מיהל, אַ קאַמער פון תבואה. און פּרנסה איז געווען, טאַקי ווי מע זאָגט, מיט טעלער און מיט לעפעל. דאָס איז אָבּער אַלץ געווען אַמאָל. היינט האָבּען זיך די אַלע זאַכען אויסגעלאָזט. אויס שענקען, אויס קלייטען, אויס קאַמערן פון תבואה. גאָרנישט, גאָלע גאָרנישט. פרעגט זיך אַ קשיא: ווי בּאַלד אַזוי, היינט וואָס זיצט אַ יוד אין ווערע־בּיוקע? — וואו זשע דען זאָל ער זיצען? אין דער ערד? אַנו, לאָז נאָר נחמן אַ פּרוב טהון פערקויפען די דירה — ווערד ער שוין אויס ווערע־בּיוקער. ער וועט שוין הייסען דעמאָלס איין איינגעבּעטענער, אַ פרעמדער. און אַזוי איז פאַרט איין אייגען ווינקעל. אַ שטוב אין

אײנגענע, אַ דירה אױף צו זיצען. און בײַ דער שטוב אַ גאָרטען. דאָס װײַב און די טעכטער אַרבײַטען אַלײן דעם גאָרטען, און אַז גאָט העלפט, עס איז אַ גערעט, איז פאַראַן גרינס אַ גאַנץ זומער און קאַרטאָפּלעס אױפ׳ן גאַנצען װינטער ביז העט-העט נאָך פּסח. פון קאַרטאָפּ־לעס אַלײן אָבער קאָן מען נישט לעבען. צו קאַרטאָפּלעס, זאָגט מען, דאַרף מען האָבען ברױט. און קײן ברױט איז נישטאָ. נעמט מען דעם שטעקען און מע געהט זיך דורך איבער׳ן דאָרף עפּים האַנדלען. און אַז נחמן געהט זיך דורך איבער׳ן דאָרף עפּים האַנדלען, קומט ער שױן נישט אַהײם מיט לעדיגע הענד. װאָס גאָט גיט, דאָס קױפט ער: אַ ביסעל אײזענברעך, אַ טאָפּ הירזש, אײן אַלטען זאַק, אַ נישט — איז גאָר אַ פּעלעכעל. דאָס פּעלעכעל ציהט מען אױס, מען לופטערט דאָס דורך און מע טראָגט דאָס אַװעק צו אברהם אליה דעם קירזשנער אין שטאָדט אַרײַן. און פון די אַלע גליקען — איז אָדער מע פּערדינט, אָדער מע דערלײגט — דערױף איז מען אַ סוחר. „קופּעץ קאַק סטרעלעץ״ — זאָגט נחמן, װאָס האָט ליעב אַ גױיש װערטעל. און אברהם אליה דער קירזשנער, אַ יוד מיט אַ אונטערגעבלױטע נאָז און מיט שװאַרצע פינגער, װי אײנגעטונקטע אין טינט, לאַכט פון איהם, װאָס ער איז אַזױ װײַט פערגראָבט געװאָרען אין דאָרף, צװישען גױים, אַז אפילו אַ װערטעל איז בײַ איהם אױך אַ גױיש...

ד.

יאָ, פערגראָבט געװאָרען. נחמן פיהלט אַלײן, אַז װאָס װײַטער װערד מען אַלץ מעהר פערגראָבט. אודאי, װען זײַן זײדע אריה העערע־ביװוקער עליו-השלום זאָל אױפשטעהן און אַ קוק טהון אױף זײַן אײניקעל! אי-אי-אי! דאָס איז געװען אַ יוד אױך אַ גװאַרדיאַן, נאָר אַ יוד פון תּורה. געקענט פּרק און מחזור און תהלים אױף אױסװעניג. אַמאָליגע יודען! און ער, נחמן, װאָס קען? עס זאָל איך צו קײן חרפּה נישט זײַן — קוים-קוים דאַװנען. נאָר גוט איז דאָס. זײַנע קינדער װעלען דאָס אױך נישט קענען... און טהוט ער אַ קוק אױף די קינדער, װי זײ װאַקסען אַלע אין שטױבער אַרײַן, הױך און ברײט אַזױ װי ער, און „נע טשיטאַטע נע פּיסאַטע״, אױך אַזױ װי ער, װערד איהם צערן לעבער אין האַרצען. און מעהר װי אױף אַלעמען טהוט איהם װעה דאָס

האַרץ אויף דעם סאַמע יונגסטען, אויפ'ן מיזיניק. פּיִטעל הייסט ער. א נאָמען נאָך זיין טאַטען, פּייטעל ווערעבייקער עליו־השלום. אַ געראָטען קינד איז דער פּייטעל, מיט אַלע מעלות. אפילו דער וואוקס אויך אַ קלענערער, איין איירעלער, מעהר יודישלעך. א יודיש קינד... היינט האָט דאָס אַ קעפּעלע, אַ מיניסטערשען קאָפּ. סך־הכל איין מאָל נאָר האָט מען איהם בעוויזען אין סדור אויף אַ ציקאַוועס איין „אַלף" מיט אַ „בית", ווייסט ער שוין, וועלכעס איז איין „אַלף" און וועלכעס איז אַ „בית". קיין מאָל וועט ער אייך נישט זאָגען אויף איין „אלף" — אַ „בית", און אויף אַ „בית" — איין „אלף". וואַכסט אַזאַ גאָלד אין דאָרף, משטיינסגעזאָגט, צווישען קעלבלעך און חזירים, שפּיעלט זיך מיט קורעטשקאַ'ס זוהנדעל פעדיקאַ, פאָהרט מיט איהם רייטענדיג אויף איין שטעקען, יאָגען זיך ביידע נאָך איין קאַץ, גראָבען ביידע איין גריבעל און טהוען ביידע אַלסדינג, וואָס קליינע קינדער קענען טהון. זעהט נחמן, ווי זיין קינד שפּיעלט זיך מיט'ן „שרץ", פערדריסט דאָס איהם, און ער טריקענט, ווי איין אונטער־געהאַקטער בוים...

ה.

און פעדיקאַ איז דוקא אַ „געראָטענער שייגעץ". אַ „מחירה'דיג פּנים מיט אַ חנ'עוודיגע מאָרדע", מיט ווייסע פלאַקסענע האָר, אין איינע יאָה־רען מיט פּייטלען, און איז „נאָך פּייטלען אַ כפּרה". און פּייטעל איהם האָט אויך נישט פּיינט. אַ גאַנצען ווינטער ליעגען די ביידע קינדער, יעדער ביי זיין טאַטען אויפ'ן אויווען, ציהען זיך צום פענסטער און בענקען איינס נאָך דאָס אַנדערע. זעלטען, זעלטען ווען זיי האָבען די זכיה צו זעהן זיך. נאָר אָט איז אַוועק דער ווינטער, דער לאַנגער בייזער ווינטער. אָט האָט זיך אויפגעדעקט די שוואַרצע ערד פון איהר ווייסען קאַלטען שלייער. און אַ שיין האָט געטהון די זון. און אַ טריקען האָט געטהון דאָס ווינטעל. און אַ גרעזעל האָט זיך בעוויזען. און דאָרטען באַרג־אַראָפּ דאָס טייכעל זומזשעט. און דאָס קעלבעל האָט צעלאָזט די נאָז־לעכער און נישטערט. און דער האָהן האָט צוגעמאַכט איין אויגעל און שטעהט אַ פערטראַכטער. און אַלעס אַרום און אַרום האָט אויפגעלעבט, אַלעס גריסט, אַלעס פרעהט זיך: ס'איז ערב פּסח! — דעמאָלס קען מען שוין מעהר נישט איינהאַלטען אין שטוב נישט פּייט/ען, נישט פעדיקאַ'ן. ביידע חאַפּען זיך אַרוים אויף

גאָט'ס וועלט, וואָס האָט זיך געעפֿענט פֿאַר זיי בּיידען גלייך. און בּיידע גענומען זיי זיך פֿאַר די הענד און מע לאָזט זיך לויפֿען אַהין, צום באַרג, וואָס שמייכעלט צו זיי בּיי-ען גלייך: „קינדער, אַהער!.. און מע שפּרינגט אַקעגען דער זון, וואָס גריסט זיי בּיידען גלייך און רופֿט זיי בּיידען צו זיך: „קינדער, אַהער!" און אַז זיי מידען זיך אַיין לויפֿענדיג, זעצען זיי זיך בּיידע אַויעק אויף גאָט'ס ערד, וואָס ווייסט נישט קיין יודען, וואָס ווייסט נישט קיין גוי: „קינדער, צו מיר, צו מיר!..."

ו.

בּיידע האָבען זיי וואָס צו דערצעהלען — אַזאַ לאַנגען ווינטער נישט געזעהן זיך, פֿייטעל בּערימט זיך פֿאַר זיין חבר פֿעדיקאַ, אַז ער קען שוין כמעט דעם גאַנצען אלף-בּית. און פֿעדיקאַ בּערימט זיך, אַז ער האָט אַ בּייטש. בּערימט זיך פֿייטעל, אַז בּיי זיי איז היינט בּיי נאַכט פּסח. בּיי זיי איז שוין דאָ מצות אויף אַלע אַכט טאָג פּסח און וויין אויף אַרבּע כּוסות. „געדענקסט, פֿעדיקאַ, פֿאַר אַ יאָהרען האָב איך אַרויסגעטראָגען אַ מצה?" „מאַצאַ?" — זאָגט פֿעדיקאַ און איבּער זיין חנ'עוודיגער מאָרדע צעגיסט זיך אַ בּרייט שמייכעלע. אַ פּנים, ער האָט זיך דערמאָהנט אינ'ם טעם פֿון דער פֿאַראַיאָהריגער יודישער מצה... „בּיזט אַ בּעלן, פֿעדיקאַ, פֿער-זוכען איצט אַ שטיקעל מצה? פֿרישע מצה?" — אַ שאלה אַ בּיסעל, אויב פֿעדיקאַ איז אַ בּעלן? מע דאַרף נאָך פֿרעגען! „נו, קום זשע אַהין", זאָגט איהם פֿייטעל און ווייזט איהם אויפ'ן באַרג, וואָס גרינט צו זיי און ווינקט צו זיי: „אַהער, קינדער, אַהער!"... און בּיידע דראַפּען זיך אַרויף אַ באַרג, בּלייבּען שטעהן אַ ווײַלע פֿער'כּישופֿ'ט, קוקען דורך די פֿינגער אויף די שפּיץ-ענדיגע שיטערע שטראַהלען פֿון דער ליבּער זון און טהוען זיך אַ וואָרף בּיידע אויף דער נאָך פֿייכטליכער ערד, וואָס שמעקט שוין מיט גרינעם. און פֿייטעל שלעפּט אַרויס פֿון אונטער'ן לייבּסערדאַק אַ פֿרישע אַ ווייסע אַ קיילעכיגע מצה, אָנגעשטאָכען אין דער לענג און אין דער בּרייט פֿון בּיידע זייטען מיט קליינע לעכעלעך. און פֿעדיקאַ בּעלעקט זיך שוין בּעצייטענס, נאָך איידער פֿייטעל האָט צעשפּאָלטען די מצה פּונקט אויף דער האַלב און צעטיילט זיך מיט זיין חבר. „וואָס ווערסט דו זאָגען, פֿעדי-קאַ, אויף דער מצה?" — וואָס זאָל פֿעדיקאַ זאָגען, אַז ס'איז בּיי איהם אַ פֿול [illegible] מיט מצה, וואָס טרישטשעט אונטער די צייהן און [illegible] אויף

דער צונג, אזוי ווי שניי? נאָך איין מינוט — און אויס מצה. „מעהר נישטאָ?"... — טהוט איהם פעדיקאַ אַ קוק אַריין מיט גרויסע אויגען אונטער'ן לייבסערדאַק און בעלעקט זיך, ווי אַ קאַץ נאָך פוטער. „דו וואָלסט דען געגעסען נאָך?" — פרעגט איהם פייטעל תמ'עוואַטע, קייענדיג דאָס לעצטע שטיקעל מצה, און קוקט אויף איהם שעלמיש מיט חיטרע שוואַרצע אויגעלעך. א שאלה אַ ביסעל, אויב פעדיקאַ וואָלט געגעסען נאָך! „טאָ וואַרט אַ ביסעל, — זאָגט איהם פייטעל, — איבער אַ יאָהר וועט זיין נאָך"... ביידע צעלאַכען זיך פון דער המצאה און, נישט געזאָגט איינער דעם אַנדערן קיין וואָרט, גלייך ווי מע האָט זיך צענויפגערעדט פריהער, טהוען זיך ביידע אַ וואָרף און אַ קאַטשע אַראָב, ווי צוויי קנוילען, גיך־גיך, באַרג־אַראָב.

ז.

אויף יענער זייט באַרג שטעלט מען זיך אויף די פיס און מע בעטראַכט דאָס זשומענדיגע טייכעל, וואָס לויפט אָב אין אַ זייט ליינקס, און אַליין לאָזט מען זיך רעכטס, ווייטער און ווייטער איבער'ן ברייטען פרייען פעלד, וואָס איז נאָך נישט אומעדום גרין, נאָר גיט האָפנונג גאָר אין גיכען גרין צו ווערען, וואָס שמעקט נאָך נישט מיט גראָז, נאָר גיט האָפנונג גאָר אין גיכען מיט גראָז צו שמעקען. אין זיי געהען און געהען, שוין אָהן ווערטער, נאָר פערטראַכט און פערכישופט, איבער דער ווייכער שמעקענדיגער ערד, אונטער דער לייכטענדער שמייכלענדער זון. נישט זיי געהען, נאָר זיי שווימען. און נישט זיי שווימען נאָר זיי פליהען, זיי פליהען גלייך מיט די פויגלען, וואָס שוועבען פאַר זייערע אויגען, וואָס טוקען זיך און טראָגען זיך אין דער גרינער לופט פון דער דאָזיגער ליבער וועלט, וואָס דער ליבער גאָט האָט בעשאַפען פאַר אַלעם וואָס לעבט. שאַ, זיי זענען שוין ביי דער מיהל. דאָס איז דאָך דעם סטאַראָסטע'ס ווינד־מיהל. אַמאָל איז דאָס געווען נחמן ווערעביוקער'ס מיהל. היינט געהערט זי צום סטאַראָסטע. אָפאַנאַס הייסט ער. אַ חיטרע גוי מיט איין אויערינגעל און האָט שוין אַ סאַמאָוואַר אין שטוב. אָפאַנאַס דער סטאַראָסטע איז אַ רייכער בעל־גוף. אַ חוץ דער מיהל, האָט ער נאָך אַ קלייט אויך. טאַקי די קלייט, וואָס האָט געהערט אַמאָל צו נחמן ווערעביוקער. מיט חיטראָסט האָט ער אויסגעדונגען דעם יודען, צוגענומען ביי איהם די קלייט מיט דער מיהל...

אַלעס מאָל, אז עס קומט אין דער צײַט, נעהם זי, די מיהל. נאָר הײַנט נישט. הײַנט איז שטיל. נישטאָ קײַן ווינד. אַ מאָרגען פאַר פסח. אַ פאַר פסח אָהן ווינדען. דעריבער שטעהט זי, די מיהל. פאַר אונזערע חברים, פײַטעל און פעדיקאַ, איז דאָס דווקא אַ מעלה. אז די מיהל שטעהט, קאָן מען זי בעסער בעטראַכטען, אין אַ מיהל איז דאָ וואָס צו זעהן. די מיהל אַליין איז נאָך נישט אזאַ־נ־אַנטיק, ווי דער באַלעק, דער קלאָץ, דער וואָס איז געלעגט געוואָרען, מיט אַ רעדעל בײַ'ם שפּיץ אויף צו קערעווען די מיהל אהין, וואו דער ווינד בלאָזט. און אָט אויף דעם באַלעק האָבען זיך די צוויי חברים אַוועקגעזעצט, און ערשט דאָ האָט זיך אָנגעהויבען בײַ זיי אַ געשפּרעך, איינס פון די געשפּרעכען, וואָס האָבען נישט קײַן אָנהויב און האָבען נישט קײַן סוף. פײַטעל דערצעהלט חידושים פון שטאָדט. דער טאַטע האָט געהאַט אנומעלטען איהם מיטגענומען אין שטאָדט. געווען מיט איהם אין מארק, געזעהן קלײַטען. נישט איין קלײַט, ווי בײַ זיי אין ווערעבײיווקע, נאָר אַ סך קלײַטען. און נאָך־דעם פאַר נאַכט, אזוי דערצעהלט פײַטעל, זענען זיי געגאַנגען אין שול. דער טאַטע האָט געהאַט יאָהרצײַט נאָך זײַן טאַטען. „נאָך מײַן זיידען, הײַסט עס. דו פערשטעהסט, פעדיקאַ, צי דו פערשטעהסט נישט?“

עס קאָן זײַן, אז פעדיקאַ פערשטעהט, נאָר ער הערט נישט. וואָרום ער פאָהרט אַרײַן פלוצים מיט אַ מעשה, וואָס עס קלעבט זיך ווי אַנ'אַרבעס צו דער וואַנד. פעדיקאַ דערצעהלט פײַטלען, ווי אזוי ער האָט פאַר אַ יאָהרען דער־זעהן אַ פויגעל־נעסט אויף אַ הויכען בוים. האָט ער געוואָלט אַרויף, האָט ער נישט געקאָנט. האָט ער געוואָלט דערלאַנגען מיט אַ שטעקען, האָט ער נישט געקאָנט. האָט ער גענומען וואַרפען שטײנדלעך און האָט אַזוי לאַנג געוואָרפען, ביז ער האָט אַראָבגעוואָרפען צוויי קלײנע פערבלוטיגטע פויגעלעך.

— דער'הרג'עט? — זאָגט פײַטעל מיט שרעק און פערקרימט זיך.

— יונגעטשקע. — פערענטפערט זיך פעדיקאַ.

— אָבער דער'הרג'עט?

— אָהן פעדערלעך, געלע פּיסקעלעך, גראָבע בײַכעלעך.

— אָבער דער'הרג'עט? דער'הרג'עט?...

ח.

ס'איז שוין געווען נישט פריה, אז אונזערע יונגע חברים, פייטעל און פעדיקא, האבען, נאך דער זון אין הימעל, זיך ארומגעקוקט, אז ס'איז שוין צייט צו געהן אהיים. פייטעל האט שוין געהאט פערגעסען, אז היינט אויף דער נאכט איז פסח. האט ער זיך דערמאהנט, אז די מאמע דארף איהם נאך אויסצוואגען דאס קעפעל און אנטהון נייע הויזען. און ער האט זיך געגעבען א חאפ אויף, און פעדיקא נאך איהם, און ביידע האבען זיי זיך געלאזט מיט דער זעלבער פרישקייט און מיט דער זעלבער פרייד צוריק אהיים. און בכדי איינער זאל נישט קומען פריהער און דער אנדערער שפעטער, האט מען זיך, ווי אמת'ע חברים, גענומען פאר די הענד און מע איז געפלויגען פייל אויסען בויגען אין דארף אריין. און אז זיי זענען געקומען אין דארף אריין, איז פאר זייערע אויגען ארויסגעטראטען אזא מין בילד:

נחמן ווערעביוווקער'ס שטוב איז בעלעגערט מיט גוים און גוי'עס, שקצים און שיקסעס. קורעטשקא דער שרייבער און אפאנאס דער סטאראסטע, דער סטארשינא, און דער סאטסקע און דער אוראדניק — אלע זענען דא. אלע רעדען, אלע פילדערן. און נחמן מיט נחמנ'קען שטעהען אין מיטען, טענה'ן עפיס און מאכען מיט די הענד. נחמן האט איינגעבויגען זיך, ווישט דעם שוויים מיט ביידע הענד. ביי דער זייט שטעהען די עלטערע קינדער נחמנ'ס, פינסטער ווי די ערד... פלוצים בייט זיך איבער דאס גאנצע בילד. איינער טהוט א וואַז אויף די צוויי יונגע חברים, און דער גאנצער עולם מיט'ן שרייבער, מיט'ן סטארשינא, מיט'ן סטאראסטע, מיט'ן סאטסקע, מיט'ן אוראדניק בלייבען שטעהן, ווי געלייהמטע. נאר איין נחמן טהוט א קיק אויפ'ן עולם, גלייכט זיך אויס מיט זיינע ברייטע גוואַרדיאנסקע פלייצעס: „נו???" — און צעלאכט זיך. און נחמנ'קע טהוט א פלעסק מיט די הענד און הויבט גאר אן צו וויינען... דער סטאראסטע מיט'ן סטארשינא מיט'ן סאטסקי מיט'ן אוראדניק טרעטען ארויס אין גלייך אויף זיי:

— וואו זענט איהר געוועזן, אזעלכע און אזעלכע?

— וואו מיר זענען געוועזן? ביי דער מיהל זענען מיר געוועזן.

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

ט.

ביידע חברים, אי פּיטעל, אי פּעדיקאַ, האָבּען געהאַט נאָך דעם זייער עהרליך אויסקומעניש, און ביידע האָבּען ניש פּערשטאַנען פּאַר וואָס?

פּייטלען האָט דער טאַטע ראשית חכמה אָבּגעשמיסען מיט דער יאַרמעלקע! „אַ יונגעלע זאָל וויסען"... וואָס זאָל אַ יונגעלע וויסען?... און אַ פּנים, פּאַר רחמנות האָט איהם די מאַמע צוגענומען פון'ם טאַטענס הענד, איהם איינגעטיילט פון איהר זייט אַ פּאָר סטוסאַקעס און טאַקי באַלד גענו-מען איהם אויסצוואָגען דאָס שוואַרצע קעפּעל אויף יום טוב און האָט אַריינגעזעצט איהם אין אַ פּאָר נייע הויזלעך — דער איינציגער גאַרדעראָבּ זיינער אויף פּסח — און זי זיפצט. וואָס זיפצט זי?... און נאָך דעם הערט ער, ווי די מאַמע זאָגט צום טאַטען: „אוי, גאָט זאָל העלפען, מע זאָל שוין איבּערקומען אָט דעם יום־טוב! עס זאָל האָטש אָבּלויפען גלייט... עס וואָלט געמענט אוועק דער פּסח נאָך איידער ער איז געקומען!"... און פּייטעל'ס קאָפּ קען נישט פערשטעהן, פאַר וואָס זאָל אַוועק דער פּסח איידער נאָך ער איז געקומען!"... און פּייטעל ברעכט זיך דעם מח. ער פערשטעהט נישט דעם טאַטענס שמיץ. ער פערשטעהט נישט דער מאַמעס קלעפּ. ער פערשטעהט נישט, וואָס פּאַר אַ מין ערב-פּסח הײַנט איז אויף דער וועלט...

י.

און ווי באַלד, אַז פּייטעל'ס יודיש קעפּעל פערשטעהט נישט, פערשטעהט דאָך שוין פעדיקאַ אַוודאי נישט, וואָס דאָ טהוט זיך. פריהער האָט איהם דער טאַטע קורעטשקאַ אָנגענומען פאַר דער גריווע, גוט אָנגע-ריסען איהם די ווייסע פלאַקסענע האָר און נאָך געשענקט אַ פּאָר פּאַטי-לעטשניקעס אַ פּריזאַטאַק. די פּאַטילעטשניקעס האָט פעדיקאַ צוגענומען, ווי אַ פילאָזאָף: ער איז שוין דערצו געוואָהנט געוואָרען. און ער הערט זיך צו, ווי זיין מאַמע רעדט מיט די גוי'עס און ווי יונגע דערצעהלען עפּיס מאָדנע מעשיות. אַ מעשה פון אַ קינד, וואָס יודען האָבּען פערגאַרט צו זיך אין שטאָדט ערב פּסח, אָבּגעהאַלטען אין אַ קעלער אַ טאָג מיט אַ נאַכט און געוויאָלט איהם נעמען צו דער אַרבּייט, האָט מען דערהערט דאָס

געשריי, איז מען זיך צענויפגעלאָפען, און מע האָט אַרויסגעראַטעוועט דאָס קינד. איז שוין געווען ביי דעם סמנים אויפ'ן לייב — פיער שטעך אין פיער זייטען, ווי אַ צלם...

אַזוי דערצעהלט איינע אַ חוואַטסקע גויע מיט אַ ברייטען אָטשיפּעק און מיט אַ רויט פּנים. און די איבעריגע גויעס הערען זי אויס און שאָקלען מיט די פערבונדענע קעפּ און צלם'ען זיך: „אוי. האָרענקאָ! אוי לישענקאָ!... און פעדיקאַ'ס קאָפּ קאָן נישט פערנעמען, וואָס קוקען אויף איהם בעת־מעשה די גוי'עס? און וואָס פאַר אַ שייכות האָט די מעשה צו איהם און צו פייטל'ען? און פאַר וואָס האָט איהם דער טאַטע קורעטשקאָ אנגענומען ביי דער גריווע, אָנגעריסען ביי די ווייסע פלאַקסענע האָר און געשענקט אַ פאָר פּאַטילעטשניקעס אַ פּריזאַטאָק? עס אַרט איהם נישט אַזוי די גריווע, עס אַרט איהם נישט אַזוי די פּאַטילעטשניקעס, דאָס איז ער נישט זשעדנע קיינמאָל, ער וואָלט נאָר אַ בעלן זיין וויסען: פאַר וואָס עפּיס הייסט אַזאַ־נ־אָרענטליכע פאָרציע — אי געטראָגען פאַר דער גריווע, אי געריסען ביי די האָר, אי פּאַטילעטשניקעס אַ פּריזאַטאָק? פאַר וואָס?... פאַר וואָס?...

יא.

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

— נו? — הערט פייטעל, ווי דער טאַטע זאָגט צו דער מאַמע באַלד נאָך פּסח מיט אַ שיינענדיג פּנים. גלייך ווי עס וואָלט איהם געטראָפען מי־יודע וואָס פאַר אַ גליק. — אַ יאָ? דו האָסט דאָך אייגעלעגט די וועלט? דו האָסט דאָך מורא געהאַט... אַ יודענע בלייבט אַ יודענע. אַוועק אונזער פּסח און זייער פּסח, און גאָרנישט!...

— דאַנקען גאָט! ענטפערט איהם די מאַמע, און פייטעל פערשטעהט ווידער נישט, וואָס האָט די מאַמע מורא געהאַט?... און וואָס איז דאָ די גדולה, וואָס דער פּסח איז אַוועק?... וואָלט דען נישט בעסער געווען, דער פּסח זאָל זיך נאָך ציהען און ציהען?...

פייטעל בעגעגענט זיך מיט פעדיקאַ'ן אין דרויסען ביי זייער שטוב, קאָן ער זיך נישט איינהאַלטען און גיט איהם באַלד איבער אַלסדינג, ווי

אַזוי מע האָט בײַ זײ געדראַווענט, און נאָך דעם ווי מען האָט בײַ זײ געגעסען. אוי, געגעסען! און ער גיט איהם איבער דעם טעם פון אַלע פּסח׳דיגע מאכלים, וואָס מע האָט בײַ זײ געגעסען, און דעם זיסען ווײַן, וואָס מע האָט בײַ זײ געטרונקען. און פעדיקאַ הערט זיך צו מיט קאָפּ און פערקוקט צו פײַט־ען אונטער׳ן לײַבסערדאַק. איהם חלומ׳ט זיך נאָך אַלץ „מאַצאַ”... פּלוצים לאָזט זיך הערען איבער דער גאַנצער גאַס אַ קוויטש מיט אַ ניגון אויף אַ סאָפּראַן־שטימע:

— חוועדי־קאַ! חוועדי־קאַ!

דאָס רופט די מאַמע אַהיים דעם קלײנעם פעדיקאַ. ער זאָל געהן עסען וואַרעמעס. נאָר פעדיקאַ חאַפּט זיך נישט. איצט וועט מען איהם שוין נישט טראָגען פאַר דער גריווע! ערשטענס, זענען זײ דאָך נישט בײַ דער מיהל. און צווייטענס, איז שוין „נאָך פּסח”... נאָך פּסח איז נישטאָ וואָס מורא צו האָבען פאַר די יודען... ליעגט ער זיך דאָ אין דרויסען אויפ׳ן בויך מיט׳ן ווײַסען קעפּעל אויף די הענד! און אַקעגען איהם ליעגט פּײַטעל אויך אויפ׳ן בויך מיט׳ן שוואַרצען קעפּעל אויף די הענד. און דער הימעל איז בלוי, אין די זון וואַרעמט. און דאָס ווינטעל גלעט און שפּיעלט זיך. און דאָס קעלבעל איז בײַ דער זײַט, און דער האָהן איז דאָ מיט אַלע זײַנע ווײַבער. און בײדע קעפּלעך, דאָס ווײַסע מיט׳ן שוואַרצען, ליעגען אָנגעשפּאַרט אויף די הענד און מע רעדט, און מע רעדט, און מע רעדט, און מע קאָן זיך גאָר נישט אָנרעדען...

יב.

און נחמן ווערעבײַטשיקער איז נישטאָ אין דערהײם. ער האָט זיך גענומען דעם שטעקען און האָט זיך פון גאַנץ פריה אָן געלאָזט געהן איבער דעם דאָרף עפּיס האַנדלען. בײַ יעדען הויף שטעלט ער זיך אָב. גיט אָב יעדען גוי דעם גוט־מאָרגען. רופט אָן יעדען בעזונדער בײַ׳ם נאָמען, רעדט זיך דורך פון אַלערלײ אין דער וועלט, נאָר נישט פון דער ערב־פּסח׳דיגער מעשה... נאָר נישט פון די פּסח׳דיגע פּחדים... און פאַר׳ן אוועקגאַנג שוין טהוט ער אַ טאַפּ אין וואָגען: „געפינט זיך נישט בײַ דיר, גוי, עפּיס אַ זאַך, וואָס דו דאַרפסט נישט?” „נישטאָ, לאַחמאַן”. „אײ־וועגבערעך, אַ ביסעל הירזש, אַנ׳אַלטע זאַך אָדער גאָר אַ פעלעכעל?” „האָב קײן פאַראיבעל נישט, לאַחמאַן, נישטאָ גאָר גישט. אַ ביטערע צײַט”. „אַ ביטערע צײַט!

פאַרשכור'ט מן הסתם? אַזאַ יום־טוב!..." „ווער מיר שכור'ט? וואָס מיר יום־טוב? אַ ביטערע צײַט!.."

דער גוי זיפצט און נחמן זיפצט אויך. און נאָך דעם רעדט מען אַביסעל פון זײַטיגע זאַכען, אַזוי עס זאָל נישט אויסזעהן, אַז ער איז געקומען האַנדלען, געהט ער אַוועק פון דעם גוי צום אַנדערן, צום דריטען — ביז ער טרעפט אָן עפּיס וואָס, און קומט אַהײם נישט מיט לעדיגע הענד...

אין נחמן ווערעבּיווקער, איין אָנגעלאָדענער און אַ דערשוויצטער, שפּאַנט מיט זײַנע גרויסע גוואַרדיאַנסקע פּיס אַהײם און קלערט איצט נאָר פון איין זאַך: וויפיעל שטעהט איהם דאָ צו פערדיענען, אָדער צו דערלעגען? פון דער ערב־פּסח'דיגער מעשה האָט ער שוין פערגעסען. פון די פּסח'דיגע פּחדים האָט ער שוין פערגעסען. און דער שבן קורעטשקאַ מיט זײַנע גובער־נאַטאָרען און מיט די צירקוליאַרען זענען אין דער מינוט אַרויסגעפלויגען פון'ם קאָפּ. ער האָט איהם אין דער לינקער פּאה!..

לאָזען ווינטען בלאָזען, לאָזען שטורמען פּײַפען, לאָז די וועלט זיך קעהרען. איין אַלטער דעמב, וואָס שטעהט מששת־ימי־בראשית, וואָס זײַנע וואָרצלען דערגרײַכען מי יודע וואוהין — וואָס הערט ער ווינטען? וואָס הערט ער שטורמען?..

אליהו הנביא

אֵלִיָהוּ הַנָבִיא.

א פאנטאסטישע געשיכטע מיט א רעטעניש לכבוד פסח.

ספעציעל פון קינדער וועגען.

א.

נישט גוט צו זײַן אַ בן יחיד, אַ ציטערינגער בײַ טאַטע־מאַמע. „פון זיבען אײנער געבליבען“. דאָ — נישט שטעה, דאָרט — נישט געה. דאָס נישט עס, יענס — נישט טרינק. דעם קאָפּ — דעק צו. דעם האַלז — פערבינד. די הענד — בעהאַלט. די נאָז — שנײַץ אויס. אַך, נישט גוט, נישט גוט צו זײַן אַ בן יחיד. און נאָך אַ נגיד'ס אַ יונגעל דערצו. מײַן טאַטע איז אַ נגיד. אַ הילפן איז ער, געהט אַרום מיט אַ טאָרבע מינץ איבער די קלײטען. בײַט זילבער אויף מינץ און מינץ אויף זילבער. וועגען דערפאַר בײַ איהם די פינגער תמיד שוואַרץ און די נעגעל צעטריסקעט. האָרעוועט האָרעוועט ער אַפילו זעהר שטאַרק. אַלע טאָג אַז ער קומט אַהײם, איז ער אויסגעמידט און צעבראָכען. „נישטאָ קײן פּיס — קלאָגט ער זיך פאַר דער מאַמע — נישטאָ קײן פּיס, קײן סימן פון קײן פּיס“...

נישטאָ קײן פּיס, — עס קען זײַן. דערפאַר האָט ער אָבער „פּרנסה בשפע“. — אַזוי זאָגען אַלע און אַלע זענען אונז מקנא, וואָס מיר האָבען פרנסה און נאָך בשפע. די מאַמע איז צופריעדען. איך אויך. „אַ פּסח בײַ מיר הײַנטיגעס יאָהר — אויף אַלע יודישע קינדער, רבונו של עולם“...

אַזוי זאָגט די מאַמע אין דאַנקט גאָט, וואָס מיר האָבען אַזאַ פּסח. איך אויך. נאָר ווי דערלעבט מען איהם שוין, אָט דעם פּסח?...

ב.

קוים דערלעבט פסח. דעם ליעבען טהייערן פסח. אויסגעקליידט האָט מען מיך בגדי מלכות, ווי עס פּאַסט פאר א נגיד'ס איונגעל. וואָס קומט מיר אָבער ארוים? אז איך טאָר ניִשט ארום־שפּרינגען אין דרויסען — איך וועל זיך פערקיהלען, אז איך טאָר ניִשט ארום־לויפען מיט אַלע קבצנישע קינדער — איך בין א נגיד'ס א יונגעל. א זעלכע שעהנע מלבושים — נישטאָ פאר וועמען צו בערימהען זיך, א פולע קעשענע מיט ניס — נישטאָ מיט וועמען צו שפּיעלען.

נישט גוט צו זיין א בן יחיד, א ציטעריגער, וואָס פון זיעבען איינער געבליבען, און נאָך א נגיד'ס א יונגעל דערצו.

ג.

דער טאַטע האָט אָנגעטהון די בעסטע קאַפּאָטע און איז אוועק אין שול דאַוונען. זאָגט צו מיר די מאַמע: „ווייסט דו וואָס? לעג זיך צו. שלאָף דיך אויס. וועסט דו קענען זיצען ביים סדר. וועסט דו פרעגען דעם טאַטען די פיער קשיות". משוגע בין איך? פאר'ן סדר וועל איך געהן שלאָפען? „געדענק זשע, פּסח צום סדר טאָר מען נישט שלאָפען. וואָרום טאָמער חלילה וועסט דו אנשלאָפען ביים סדר, אזוי קומט אלי־נביא מיט א זאַק אויף די פּלייצעס"... „פּסח ביי נאַכט געהט ארום אלי־נביא און קוקט ווער עס שלאָפט ביים סדר דעם נעמט ער צו אין זאַק אריין"...

חאַ־חאַ! איך וועל אנשלאָפען ווערען ביים סדר? איך? און אז מען זאָל זיצען א גאַנצע נאַכט? און אפילו ביז'ן ווייסען טאָג אריין? ווי אזוי איז געווען, מאַמע, פאר א יאָהרען? „פאר א יאָהרען ביזט דו אנשלאָפען געווארען באלד נאָך קידוש"... פאר וואָס זשע איז נישט געקומען צו מיר דעמאָלט אליהו הנביא מיט'ן זאַק? „דעמאָלט ביזט דו נאָך געווען א קליי־נינקער, היינט ביזט דו א גרויסער. היינט דאַרפסט דו פרעגען דעם טאַטען די פיער קשיות. היינט דאַרפסט דו זאָגען מיט'ן טאַטען עבדים היינו. היינט דאַרפסט דו עסען מיט אונז פיש און יויך און קניידלעך...

שאַ — אָן געהט דער טאַטע פון שול".

— גוט יום טוב!

— גוט יום טוב!

ד.

דאַנקען גאָט. דער טאַטע האָט אָבגעמאַכט קדוש. איך אויך. דער טאַטע האָט אויסגעטרונקען דעם ערשטען כּוס. איך אויך. און דוקא אַ פולען כּוס, און דוקא בּיז ד'נאָ. „זעה נאָר בּיז'ן דנאָ!" — זאָגט די מאַמע צום טאַטען, און מיר זאָגט זי: „אַ פולען בעכער מיט וויין? ווערסט אַנשלאָפען ווערען"... האַ-האַ? איך וועל אַנשלאָפען ווערען? איך? און אַז מען זאָל זיצען אַ גאַנצע נאַכט? אפילו בּיז'ן ווייסען טאָג אַריין? אַ נו, פרעגט דעם טאַטען, ווי אַזוי האָב איך אָבגעקלאַפּט די פיער קשיות? ווי אַזוי זאָג איך די הגדה? ווי אַזוי שאָקעל איך זיך איבערן סדור און זינג מיט'ן טאַטען דעם עבדים היינו?... און די מאַמע לאָזט נישט אַראָב קיין אויג פון מיר און שמייכעלט און זאָגט צו מיר: „ווערסט אַנשלאָפען ווערען. אַנשלאָפען ווערען"... עך, מאַמע! מאַמע! מיר דאַכט זיך מע זאָל זיין מיט אַכצעהן קעפּ, קען מען פון דעם אַליין אַנשלאָפען ווערען! אַנו, לאָז מען אַיועקיועצען אייך אַקעגען און זינגען אייך אין אויער: „אַנשלאָפען ווערען, אַנשלאָפען ווערען".

פערשטעהט זיך אַז איך בּין אַנשלאָפען געוואָרען.

ה.

אַנשלאָפען געוואָרען — חלום'ט זיך מיר אַז דער טאַטע האַלט שוין בּיי „שפוך חמתך". די מאַמע אַליין שטעהט אויף פון טיש, געהט עפענען די טהיר, מקבל פנים זיין אלי נביא'ן. שעהן וועט זיין טאַמער קומט טאַקי אלי נביא, ווי די מאַמע זאָגט, מיט'ן זאַק אויף די פּלייצעס, און זאָגט צו מיר: „קום, בּחור"... און ווער וועט זיין שולדיג אין דעם אַז נישט די מאַמע אַליין מיט איהר: „שלאָף נישט! שלאָף נישט!"... און אַזוי ווי איך טראַכט מיר די דאָזיגע מחשבות — אַהאַ! הער איך אַ סקריפּ פון דער טהיר, און דער טאַטע שטעהט אויף און רופט אויס אויף אַ קול: „בּרוך הבּא"! איך קוק מיך אַיין צו דער טהיר — יאָ, ס'איז ער. ער געהט, ער געהט. פּאַוואָליִנקע, קוים וואָס מען הערט. אַ שעהנער יוד אֵליהו הנביא. אַן אַלטער מאַן. אַ זקן מיט אַ גרויז גראָהען באָרד בּיז די קניע. דאָס פּנים אַלט, געל, געקנייטשט, נאָר שעהן און גוט איז דאָס אָהן אַן עק. און אויגען — אַך אויגען! גוטע, ווייכע, פריינדליכע,

ליעבע געטרייע אויגען. איינגעבויגען, אנגעלעהנט אויף א גרויסען-גרויסען שטעקען מיט א זאק אויף די פלייצעס, און שא! שטיל, אהן ווערטער און גלייך צו מיר.

ו.

— „נו, יונגעל'ע, אריין צו מיר אין זאק און קום“. אזוי זאגט צו מיר אט דער אלטעטשקער און דוקא מיט גוטען, דוקא אזוי ווייך, אזוי זיס.

פרעג איך איהם: „וואוהין“? מאכט ער צו מיר: „וועסט שוין נאך דעם זעהן“... וויל איך נישט, זאגט ער מיר נאך א מאל. בעט איך מיך ביי איהם: „ווי קען איך מיט דיר געהן, אז איך בין א נגיד'ס א יונגעל?“ זאגט ער: „און אז א נגיד'ס א יונגעל וואס ביזט דו פאר א מיוחס?“ זאג איך: „איך בין ביי טאטע-מאמע א בן יחיד“... זאגט ער: „ביי מיר ביזט דו נישט קיין בן יחיד“. זאג איך: „א ציטעריגער — פון זיעבען איינער געבליבען. זיי וועלען, זאג איך, דערזעהן, אז איך בין נישטא, וועלען זיי דאס נישט אויסהאלטען זיי וועלען, שטארבען און דערהויפט די מאמע“... קוקט ער אויף מיר, דער אלטעטשקער, מיט גוטען און מאכט צו מיר ווייך און זיס ווי פריהער: „געהסט דו נישט מיט מיר, טא שלאף געזונד, נאר ווער אנטשלאפען אויף שטענדיג, אויף עביג“... הויב איך אן צו וויינען: „הייסט דאך עס איך זאל שטארבען? זיי וועלען דאס נישט אויסהאלטען... איבערהויפט די מאמע“... „ווילסט דו נישט שטארבען, טא קום מיט מיר, געזעגען זיך אב מיט טאטע-מאמע און קום“... „סטייטש. ווי קען איך געהן, אז איך בין א בן יחיד, פון זיעבען איינער געבליבען?“... מאכט ער צו מיר שוין שטארקער: „צום לעצטען מאל, יונגעל'ע, קלויב דיר אויס איינס פון די צוויי: אדער געזעגען זיך אב מיט טאטע-מאמע אויף שטענדיג און קום מיט מיר, אדער בלייב דא, נאר ווער אנשלאפען אויף עביג. אויף עביג“...

ז.

אבגעזאגט די דאזיגע ווערטער, טרעט ער אב פון מיר אויף איין שפאן און וויל שוין אויסקערוען זיך צו דער טהיר. וואס טהוט מען דא? אוועקגעהן מיט'ן אלטען, גאט ווייס וואוהין, פערפאלען ווערען — וועלען

טאַטע־מאַמע שטאַרבען. אַ בן יחיד, פון זיבען איינער געבליבען... בלייבען דאָ און אַנשלאָפען ווערען אויף עביג — הייסט דאָס דאָך איך אַליין זאָל שטאַרבען.... ציה איך אוים צו איהם ביידע הענד מיט טרעהרען אויף די אויגען: „אֵליהו הנביא! גוטער, ליבער, האַרציגער אֵליהו; גיב מיר איין מינוט אויף צו בעטראַכטען זיך!" דרעהט ער אוים צו מיר דאָס שעהן, אַלט, געל, געקנייטשט פנים מיט'ן גרייז־גראָהען באָרד ביז די קניע, קוקט אויף מיר מיט זיינע שעהנע גוטע ליבע געטרייע אויגען, און מאַכט צו מיר מיט אַ שמייכעל: „איין מינוט אויף צו בעטראַכטען זיך גיב איך דיר: מיין קינד, אָבער נישט מעהר אַז איין מינוט"...

און דער אַלטעטשקער לעהנט זיך אָן אויף זיין גרויסען־גרויסען שטעקען און וואַרט...

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

פרעגט זיך: וואָס האָב איך בעדאַרפט אין דער מינוט צו טראַכטען אַזעלכעס, אַז איך זאָל נישט דאַרפען נישט געהן מיט'ן אַלטען און נישט אַנשלאָפען ווערען אויף עביג? — אַנו, ווער וועט טרעפען?...

געציל

גֶעצִיל.

— זִיצט, אִיךְ ווֶעל אַייךְ דֶערצֶעהלֶען אַ מַעשה מִיט נִים.
— מִיט וואָס? מִיט נִים?
— מִיט נִים!
— אִיצט? בשעת מלחמה?
— אַדרבה! ווייל מלחמה, ווייל ס'אִיז אַייךְ לא עליכם'דִיג אוֹיפ'ן האַרצֶען, ווִיל אִיךְ אַייךְ אַ בִּיסֶעל צֶעשלאָגֶען דִי מחשבות. אוּן אגב, אַז מֶע צֶעבַּייסט אַ נוּס, גֶעפִינט מֶען אַ יאָדֶער...

1.

גֶעהֵייסֶען האָט עֶר גֶעצִיל, נאָר גֶערוּפֶען האָט מֶען אִיהם גוֹיעֶצֶעל, גֶעהאַלטֶען אִיהם פאַר אַ פרא אדם: ווֶער עֶס האָט נאָר גֶעהאַט גאָט אִין האַרצֶען, דֶער האָט גֶעטרִיבֶּען מִיט אִיהם קאַטאָוועֶס, גֶעמאַכט פוּן אִיהם חוזק. גֶעווֶען אִיז עֶר צווִישֶען דִי קלֵיינֶע יוּנגלֶעךְ אִין חדר אַ בחור'ל אַ דֶערוואַכסֶענֶער שוֹין, אַ לֶעפֶּעשֶׁעוואַטֶער, מִיט מגוּשם גראָבֶּע הֶענד אוּן מִיט מגוּשם גראָבֶּע לִיפֶּען. אַ קוֹל האָט עֶר גֶעהאַט ווִי פוּן אַ פאַס אוּן גֶעגאַנגֶען אִיז עֶר מִיט בּרֵייטֶע הוֹיזֶען אוּן מִיט גרוֹיסֶע שטִיוועֶל ווִי אַ בֶּער, אַ קאָפּ אִיז אוֹיף אִיהם גֶעזֶעסֶען אַ גרוֹיסֶער ווִי אַ בּאַק־דֵייזשֶׁע, אוּן אָנגֶעשטאָפּט אִיז עֶר גֶעווֶען, אִיךְ בֶּעט אִיבֶּער אַייעֶר כבוד, מִיט קלאָטשֶׁע, הֵיי, אָדֶער פֶערדֶערְן. אַזוֹי האָט גֶעזאָגט אוֹיף אִיהם אִין חדר דֶער רבי, רב יענקל. אִיהם אוֹיסגֶעוואָרפֶען אַלֶע מאָל זַיין וואוּכס, „גוֹיעֶצֶעל", „ווֶערגֶעלֶעךְ", „גראָבֶּער נפש", „טרפה'נֶער בּיין", „אָקסֶען־פֶּעל" וכדומה אַזֶעלכֶע שֵׁיהנֶע צוּנֶעמֶענִיש. אוּן עֶר? נאָר נִישט! ס'זאָל אִיהם אַפילו אָנהוֹיבֶּען רִיהרֶען! פֶערקלוֹיבֶּען זִיךְ אִין אַ ווִינקֶעל, אָנגֶעשטאָפּט פוּלֶע בּאַקֶען אוּן גֶע'מעלה־גרה'ט ווִי אַ קאַלבּ. גוֹיעֶצֶעל האָט גֶעהאַלטֶען, פֶערשטֶעהט אִיהר זִיךְ, פוּן דֶער אכילה. עֶסֶען אִיז בּיי אִיהם גֶעווֶען טֵייעֶרֶער פוּן וואָס אִיהר

ווילט. „אַ קישקע אָהן אַ דנאָ“, האָבען געזאָגט אויף איהם זײַנע חברים. „אַ זולל וסובא׳ניק“, האָט געזאָגט אויף איהם דער רבי, און גויעצל זאָל זיך דאָס אפילו פערקרימען! דערטאַפּט דעם אָנבײַסען, אַרײַן אין מויל אַרײַן און געריבען אויף וואָס די וועלט שטעהט. און אָנבײַסענס האָט מען איהם געטראָגען אין חדר אַרײַן תמיד די בעסטע — קנישעס מילכיגע מיט וואַרעניקעס לרוב! אָט דער מגושם׳דיגער לעפּעשעוואַטער בחור איז נאָך געוועזען צו די צרות בײַ זײַן מאַמע די נגידית׳טע אַ ציטעריגער, אַ בן־יחיד׳ל. האָט זי איהם געהאָדעוועט, געשטאָפּט טאָג ווי נאַכט ווי מע שטאָפּט אַ גאַנז, און כסדר געקלאָגט זיך, אַז „דאָס קינד עסט גאָר נישט“.

— מע בעדאַרף איהם אָבשפּרעכען אַ גוט אויג — פלעגט נאָך דעם זאָגען דערויף דער רבי רב יענקעל געוויינטליך אונטער די אויגען,

— אַ מכה דער מאַמען! — פלעגט איהם אונטערהעלפען די רבי׳צין מיט אַ נגון און מאַכען בשעת מעשׂה אַזאַ פּנים, אַז ס׳איז נישט מעגליך געווען, מע זאָל נישט לאַכען, — אין פּאָלעסיע אַזעלכע קינדער־לעך וויקעלט מען נאָך, איהם זאָל זײַן פאַר מײַנע בײַנער!

— נאָך זײַן קאָפּ זאָל איך בלײַבען! — לאָזט אוים נאָך איהר דער רבי און רוקט איהם אָן דעם היטעל איבער די אויערן.

דער גאַנצער חדר לאַכט און גויעצעל זיצט אָנגעבלאָזען און שווײַגט; ברוגז איז ער טאַקי, נאָר ער שווייגט. שוועֶר אַרײַנצוברענגען איהם אין כעס; נאָר האָט מען איהם אַרײַנגעבראַכט אין כעס — איז נו־נו! אַ בער, אַז מע צערייצט איהם בעדאַרף נישט זײַן אַזוי מסוכן, ווי ער; פאַר כעס הויבט ער אָן טאַנצען און בײַסען זיך אַלײַן מיט די געזונדע ווײַסע צעהן אין די הענד אַרײַן, און לאָזט ער אַראָפּ אַ פּאַטש, קאָן מען איהם פּיהלען, טאַקי האָבען הנאה. דאָס האָבען זײַנע חברים געוואוסט גאַנץ גוט, טאַקי פאַרזוכט אויף זײַערע פלײַצעס, און מהאי טעמא מורא געהאַט פאַר איהם אימת מות, נישט געוואָלט האָבען מיט איהם קײַן מגע ומשא. פאַר קלעפּ, פערשטעהט איהר מיך, האָבען יודישע קינדער דרך ארץ... און כּכדי מע זאָל זײַן געוואָרענט פון געציל׳ס קלעפּ, האָבען אַלע צעהן חדר־יונגלעך בהברותא געמוזט מאַכען אַקעגען איהם יד אחת, צעהן חברים אַקעגען איינעם, און אָט אויף אַזאַ־נ־אופן איז געוואָרען בײַ יענקלען אין חדר צוויי כּתות: פון איין זײַט אַלע תּלמידים, פון דער אַנדערער זײַט געציל. די תלמידים האָבען געשאַרפט די מוחות,

געציל — דעם קולאק. די תלמידים האבען געלערנט, געציל האט געפרעסען קנישעס מיט ווארעניקעס לרוב.

II.

ויהי היום ס׳איז געקומען אונטער א יום טוב, האבען זיך חברה צענויפגעקליבען שפיעלען אין נים. די שפיעל אין נים איז א שפיעל, ווי אלע שפיעלען, נישט בעסער פון דריידיל און נישט ערגער פון קארטען: די שפיל בעשטעהט אין פערשידענע שפיעלען; אין „גריבעל״, אין „באנק״, און אין „יארמעלקע״, און אויסלאזען לאזט זיך אוים די שפיעל ווי געוועהנטליך יעדע שפיעל: איינער פערשפילט, דער אנדערער געווינט. און ווי אומעטום איז דער וואס געווינט, א חכם און א בריה, און א וואהלער יונג, און דער, וואס פערשפיעלט, דער איז א טפש און א בהמה, און א שלים־מזל׳ניק, פונקט ווי להבדיל, אין די גרויסע מקומות, אין די קלובען, דארט, וואו דער עולם זיצט יומם ולילה און איז זיך עוסק אין הלכות קארטען...

האבען זיך הייסט עס חברה צענויפגעקלויבען אין חדר אלע צעהן חברים שפיעלען אין נים, איבערגעקעהרט א באנק, אויסגעלעגט א שורה נים אויף דער ערד און גענומען ווארפען פון דער באנק אראפ צו דער שורה; ווער עס וועט מעהר אויסשלאגען פון דער שורה, דער האט געוואונען. פלוצים עפענט זיך די טהיר און עס קומט אריין געציל מיט פולע קעשענעס געוויינטליך.

— ברוך הבא, א יוד! — רופט זיך אן איינער.

— מען זאל דערמאהנען משיח׳ן! — מאכט דער אנדערער.

— ויבא המן! — זאגט דער דריטער.

— מאכט רש״י: דער רוח האט איהם געבראכט צו טראגען...

— אין וואס שפיעלט איהר, אין באנק? — שפיעל איך אויך מיט אייך; איך האב נים. — אזוי זאגט געציל און בעקומט באלד א תשובה:

— לא מיט א ספאדיק!

— פאר וואס?

— דערפאר!

— נו, וועל איך אייך צעשלאגען די שפיעל!

און נישט לאנג געטראכט, גענומען מיט די בערישע פיס און צערשלייפערט די שירה ניס איבער'ן גאנצען שטוב. האט דאך עס חברה מסתמא פערדראסען. א העזה פון א יונגאטש!

— קינדער, וואס שווייגט איהר איהם? — האט זיך אנגערופען איינער.

— הבה נתחכמה — רופט זיך אן נאך איינער.

— לאמיר איהם דורכברעכען די ביינער! — פערטייטשט א דריטער.

— א נו, פרובט זיך, מאכט געציל און פערקאטשעט די ארבעל, גרייט צו דער ארבייט.

און ס'איז ארויס א מלחמה, א געשלעג צווישען ביידע כתות. פון איין זייט דער גאנצער חדר, פון דער אנדערער זייט — געציל.

צעהן איז נישט איינער. זיי האבען טאקי געפיהלט דעם טעם פון זיינע געזונדע קולאקעס; א צוויי דריי סמנים: ביילען אין שטערן און לאנטערנעס אונטער די אויגען האבען טאקי געחאפט זיי; דערפאר האבען זיי אבער אויך איהם געגעבען צו זעהן די וועלט מיט זייערע שארפע נעגעל און מיט די צייהן און מיט וואס נאר מען האט געקאנט, פון פארנט און פון הינטען און פון אלע זייטען, געדראפעט, געשטשיפעט, געפליקט, געריסען, געביסען — בקצור צעהן איז נישט איינער, גובר געווען האבען זיי און געציל האט געמוזט מחילה נעהמען דעם וועג און מאכען פליטה — און ערשט דא הויבט זיך אן די רעכטע מעשה מיט די ניס.

III

ארויסגעגאנגען אין דרויסען א צעקאשמעטער, א צעדראפעטער מיט צערייסענע פלודערן, איז געציל געבליבען שטעהן א ווייל פערטראכט. נאך דעם האט ער זיך געגעבען א פאטש מיטביידע הענד איבער די קעשענעס און עס האט זיך געלאזט הערען א קלינגען פון א סאך ניס.

— ווילט איהר, הייסט דאס, מיט מיר נישט שפיעלען אין ניס? לאז זיך מיט אייך שפיעלען דער מלאך המות! איך דארף אייך אויף סעם סאט כפרות! איך קאן בעשטעהן, מיר זאלען זיך טלפן אין צווייען שפיעלען...

אזוי האָט געציל אַ זאָג געטהון צו זיך אַליין און האָט זיך געלאָזט געהן וואו די אוינגען ווערען איהם טראָגען. אָבגעשטעלט זיך אין מיטען וועג טהוט ער אַ זאָג צו זיך גלייך ווי ער וואלט דאָ געווען מיט עמיצען זאַלבענאַנד:

— וואוהין־זשע, געציל, ווערען מיר געהן אַ שטייגער? — און טאַקי באַלד זיך אַליין געענטפערט:

אהין, וויי̇ט... אונטערן שטאָדט, אויף יענער זייט מיהלען, דאָרט איז נישטאָ קיינער... דאָרט וועלען מיר זיך זיין איינע אַליין אין צווייען קיינער וועט אונז נישט שטערן, און לאָז עמיצער פּרובען אונז שטערן, וועלען מיר ברעכען ביינער, מאַכען אַ תל...

און געציל רעדענדיג אַזוי מיט זיך אַליין, פיהלט, אַז ער איז נישט איינער, נאָר צוויי, און כח פיהלט ער אין זיך פאַר צוויי! אַנו, לאָזען נאָר קומען אַהער זיינע חברים, מאַכט ער פון זיי אַ מאַטשינקע, אַ האַנאַשערקע, אַ חורבן! און ער האָט דערפון שטאַרק הנאה און הערט נישט אויף צו רעדען מיט זיך אַליין, גלייך ווי זיי וואלטען דאָ געווען באמת זאַלבענאַנד.

— הער נאָר אוים, ביז וואַנען וועלען מיר אַ שטייגער געהן? — מאַכט ער צו זיך אַליין און ענטפערט זיך טאַקי תוך כדי דבור:

— נו, עס ווענדט זיך אין דיר.

— טאָמער וואלטען מיר זיך גאָר דאָ צונעזעצט שפּיעלען אין ניס? האַ? וואָס זאָגסט דו געציל?

— טאַ, ביי מיר האָסט דו געפּועלט.

און געציל זעצט זיך צו אויף דער ערד, העט־וויי̇ט אונטערן שטאָדט אויף יענער זייט מיהלען, אַרויסגענומען און איבערגעצעהלט די ניס, צע־טהיילט זיי אויף דער האַלב, גלייך אויף גלייך; איין העלפט אַריינגעלעגט אין דער רעכטער קעשענע, די אַנדערע העלפט אין דער לינקער קעשענע אויסגעטהון דאָס היטעל, און אַריינגעוואָרפען אַהין פון דער רעכטער קעשענע עטליכע ניס און אַ זאָג געטהון צו זיך אַליין:

— זיי מיינען, אַז אָהן זיי קען מען זיך גאָר נישט בעגעהן... הער נאָר אוים, געציל, אין וואָס פאַר אַ שפּיעל שפּיעלען מיר?

— איך ווייס? אין וואָס פאַר אַ שפּיעל דו ווילסט.

— אפשר וועלען מיר שפּיעלען אין „אום צי גראָד?"

— ביי מיר האָסט דו געפּועלט.

און ער טהוט אַטרייסעל מיט דער יאַרמאָלקע און אַ טאַך:

— אַצונד טרעף! „אום" ציִ „גראָד"? נו, רעד ווערטער! — מאַכט ער צו זיך אַליין און טהוט זיך אַ זעץ מיט'ן עלענבויגען אין זייט אריין און ענטפערט זיך אַליין:

— „גראָד".

— „גראָד" זאָגסט דו? ווי לאנג שמייסט מען דיך! גיב אַהער. האָסט פערשפּיעלט דריי ניס.

און ער נעהמט אַרויס פון דער לינקער קעשענע דריי ניס, לעגט זיי איבער אין דער רעכטער, וויעדער אַמאָל אַ טרייסעל מיט דער יארמאָלקע און וויעדער אַמאָל אַ פרעג:

— נו, ווייטער, „אום" ציִ „גראָד"?

— „אום".

— „אום" זאָגסט דו? ווי לאַנג קרענקסט דו! גיב אַהער, דו האָסט פערשפּיעלט פיער ניס!

און ער לעגט איבער פון דער לינקער קעשענע אין דער רעכטער פיער ניס, טהוט אַ טרייסעל מיט דער יארמאָלקע און אַ מאַך צו זיך אַליין:

— נו אפשר ווּעסט דו איצט טרעפען? „אום" ציִ „גראָד"?

— „גראָד".

— „גראָד" זאָגסט דו? ווי לאַנג פוילען די ביינער דיינע! גיב אַהער דו פאַרך איינער, פינף ניסלעך!

— גענוג איך פערשפּיעל, שעלסט דו זיך נאָך?

— ווער איז דיר שולדיג, אַז דו ביסט אַ בהמה און טרעפסט ווי אַ בלינדער אין גרוב? נו, זאָג שוין ווייטער, זאָג: „אום" ציִ „גראָד"? איצט וועסט דו שוין מסתמא געוויס טרעפען.

— „גראָד".

— „גראָד"? לעבען זאָלסט דו מיר אַזוי! גיב אַהער דו פערד איינער זיעבען ניס, און טרעף נאָך אַ מאָל: אום ציִ „גראָד"?

— „גראָד".

— ווידער אַ מאָל „גראָד"? איך זאָל דיך אַזוי האָבען פאַר אַ טאַטען! גיב אַהער, שלים-מזל, נאָך פינף ניסלעך, און טרעף שוין אצונד, אפשר וועסט חאָטש איין מאָל טרעפען: „אום" ציִ „גראָד"? נו, וואָס שווייגסט דו!

— איך האָב שוין נישט קיין ניס.

— סאַ ליגען! דו האָסט!

— ווי איך בין איוד איך האָב נישט.
— טהו נאָר אזוך גוט אין קעשענע אויפ'ן דנאָ! אָט אזוי.
— נישטאָ קיין סימן אפילו!
— נישטאָ? פערשפּיעלט אלע ניס? נו? צו וואָס האָט דאָס דיר געפּ־טוינט? ביזט דו נישט קיין בהמה?
— נענוג, האָסט אָבגעוואונען בײַ מיר אלע ניס, רײַצסט דו זיך נאָך מיט מיר?
— אַ מציה, זעהר רעכט! האָסט געוואָלט בײַ מיר אָבגעווינען האָב איך בײַ דיר אָפּגעוואונען.

און גויעצעל איז העכסט צופריעדען פון דער מעשה, וואָס נעצ̣יל האָט פערשפּיעלט און ער, גויעצעל, האָט געוואונען; ממש ער פיהלט אז עס קומט איהם צו אַ שטיק געזונד. ער פיהלט זיך איצטער בכח אָבגעווינען בײַ דער גאַנצער וועלט אלע ניס. „וואו נעמט מען זײַ איצטער, די חברים מײַנע פון חדר? וואָלט איך זיך מיט זײַ צערעכענט! איך וואָלט זײַ נישט איבערגעלאָזט קײַן אײנציג ניסעל אפילו אויף אַ רפואה! זײַ וואָלטען זיך אויסציהען בײַ מיר, אַ מיתה משונה איינגעהמען דאָ אויפ'ן אָרט!"...

און נעצ̣יל ווערט אין כעס, טלא רציחה, לעגט צעגויף די קולאקעס און קריצט מיט די צײַהן און רעדט צו זיך אלײַן, גלײַך ווי ער וואָלט דאָ באמת געווען זאלבענאַנד:

— אַ נו? פּרובט איצט זיך אָנהויבען מיט מיר! אצונד בין איך שוין נישט אלײַן! אצונד זענען מיר שוין זאלבענאַנד!... נו, נעצ̣יל? וואָס ביסט דו געבליבען זיצען עפּיס ווי אַ חתן? לאָמיר נאָך שפּיעלען אַ ביסעל אין ניס.

— אין ניס? וואו האָב איך ניס? איך האָב דאָך דיר געזאָגט, אז איך האָב שוין נישט קײַן אײנציג ניסעל אפילו.

— אך! איך האָב גאָר פערגעסען, אז דו האָסט שוין נישט קײַן ניס... ווײַסט דו וואָס? איך וועל דיר געבען אַנ'עצה, נעצ̣יל...
— דהיינו?
— נעלד האָסט דו?
— איך האָב, נו איז וואָס?
— קויף בײַ מיר ניס.
— וואָס הײַסט, איך זאָל בײַ דיר קויפען ניס!
— בהמה, ווײַסט נישט וואָס הײַסט קויפען? גיב מיר נעלד, נאַ

דיר נים, הע:

— נו, מהיכא־תיתא, בײַ מיר האָסט דו געפּועלט.

און ער נעהמט אַרויס פון בײַטעלע אַ זילבערנע גריוונע, דינגט זיך אויס פאַר'ן מקח, צעהלט אָפּ אַ פּאַר צעהנדליג נים פון דער רעכטער קעשענע אין דער לינקער, און די שפּיעל הויבט זיך אָן נאָר איבער אַ נײַעם.

IV.

אַ געניטער קאָרטען־שפּיעלער, דערצעהלט מען, האָט גערופען אַ האַלבע שעה פאַר'ן טוידט זײַן זוהן אויף אַ קאָרטען־שפּיעלער, און רופט זיך אָן צו איהם בזה הלשון:

— מײַן קינד! איך געה אַוועק פון דער וועלט, מיר וועלען זיך שוין מעהר נישט זעהן קײַן מאָל. איך ווײס, אַז דו שפּיעלסט אין קאָרטען, דו האָסט מײַן חולאת... שפּיעלען מעגסט דו וויפיעל דו ווילסט, נאָר אָבּ־שפּיעלען זיך זאָל דיר גאָט שומר ומציל זײַן.

די דאָזיגע ווערטער זענען להבדיל אַ תורה. נישטאָ קײַן ערגערע זאַך אויף דער וועלט ווי אָבשפּיעלען זיך. דאָס טהוט אויס, זאָגען געניטע מענשען, ביז צו דעם לעצטען העמד! דאָס טרײַבט אַרײַן אין שאול תחתיה אַרײַן. און מע קען שוין נאָך דעם קײַן תּחית המתים נישט אויפשטעהן! אַזוי זאָגט די וועלט און אַזוי איז געוועזען אויך מיט אונזער חברה־מאַן. ער האָט אַזוי לאַנג געאַרבײַט מיט'ן היטעל „אום" צי „גראַד", געלעגט פון איין קעשענע אין דער אַנדערער ביז די לינקע קעשענע איז געבליבען אָהן איין ניסעל.

— נו, פאַר וואָס שפּיעלסט דו נישט?

— איך האָב שוין נישט מיט וואָס.

— וויעדער אַ מאָל געבליבען אָהן נים, שלים־מזל?

— דו זאָגסט, איך בין אַ שלים־מזל, און איך זאָג, דו ביזט אַ שולער,

— זאָגסט דו נאָך אַ מאָל דאָס וואָרט „שולער", גיב איך דיר איבער די פּיסקעס.

— לאָז דיר גאָט געבען אַזאַ זין!...

נעציל בלײַבט זיצען עטליכע מינוט שטיל, גראַבעלט מיט די פינגער

אין דער ערד, גראבט א גריבעל און ברומט שטילערהייד א ליעדעל אונטער דער נאז, נאך דעם טהוט ער א זאג:

— סקוטשנע! לאמיר שפיעלען אין נים.

— וואו האב איך נים?

— האסט נאך עפים געלד? איך וועל דיר פערקויפען נאך אצעהנדליג.

— געלד? וואו האב איך געלד? איך האב שוין נישט א גראשען!

— נישט קיין נים, און נישט קיין געלד? אוי, איך וועל דאס נישט אויסהאלטען! חא! חא! חא!

און דער „חא־חא־חא" צעשיט זיך איבער'ן גאנצען פעלד, קלינגט זיך אפ מיט א וויעדער־קול אינ'ם געדיכטען ווייטען וואלד, און נעציל קאטשעט זיך פאר געלעכטער.

— וואס איז מיט דיר פאר א געלעכטער, דו גויעציל איינער? — מאכט ער צו זיך אליין און טאקי תוך כדי דבור זיך אליין אבגעענטפערט:

— דאס לאך איך פון דיר, שלים־מזל, געגוג האסט דו מיר פערשפיעלט אלע נים, צו וואס האט דיר געטויגט נאך נעמען און פערשפיעלען דאס געלד אויך, אזוי פיעל געלד, דו שוטה בן פיקהאלץ, אוי, איך וועל דאס נישט אויסהאלטען! חא־חא־חא!

— האסט דאך מיך אליין ארויפגעפיהרט דערויף, דו רשע מרושע, דו שלעכטער יונג, דו טרפה'נער ביין!

— חכם בלילה! אז איך זאל דיר זאגען אבשניידען די נאז, דארפסט מיך פאלגען? דו פעטאך איינער! דו בהמה בצורת פערד! חא־חא־חא...

— ווער חאטש אנשטומט, דו גויעץ איינער, און לאם איך דיין טרפה'נעם פרצוף נישט אנקוקען!

און ער קערעוועט זיך אוועק פון זיך אליין, זיצט עטליכע מינוט אנ'אנגע'ברוגז'טער, גראבעלט מיט די פינגער די ערד, פערשיט דאס אויסגעגראבענע גריבעל און זינגט שטילערהייד א ליעדעל אונטער דער נאז.

V.

— ווייסט וואס איך וועל דיר זאגען, נעציל? — רופט ער זיך אן צו זיך אליין אין עטליכע מינוט ארום: לאמיר זיך שוין איבערבעטען, לאמיר ווערען חבר. נאט האט מיר געהאלפען, ס'האט מיר אזוי בענגליבם. אך

האָב געוואוּנען, קײן עין הרע, אַזוי פיעל ניס, פאַר וואָס זאָלען מיר זיך ניט פערגינען צעקנאַקען עטליכע ניסלעך? זײ בעדאַרפען זײן, מײן איך, נישט שלעכט? האַ? ווי מײנסטו, געציל? — יאָ, איך מײן אויך אַזוי, זײ בעדאַרפען זײן נישט שלעכט — ענטפערט ער זיך אַלײן, און חאַפּט אַרײן אין מויל אײן ניסעל, דאָס אַנדערע ניסעל, דאָס דריטע ניסעל, טהוט אַלע מאָל אַ זעץ מיט'ן האַנד איבער די צײהן, דאָס ניסעל טהוט אַ טרעטשטשע, נעהמט אַרוים אַ פעטען יאָדער, רײניגט איהם אַרום, וואַרפט איהם אַרײן אין מויל, און קײעט מיט די גרויסע ווײסע צײהן געשמאַק, חראָמקעט ווי אַ פערד האָבער, און רופט זיך אָן:

— ביזט אפשר אויך אַ בעל'ן, געציל, אויף אַ יאָדער פון אַ ניסעל? שעם דיך נישט, זאָג!

— מהיכא־תיתי, פאַר וואָס נישט?

אַזוי ענטפערט ער זיך אַלײן, ציהט אוים די לינקע האַנד, נאָר טאַקי באַלד טהוט ער זי אַ פאַטש מיט דער רעכטער:

— און אַ מכּה ווילסטו נישט?

— לאָז דיר זײן אַ מכּה.

— לאָז דיר זײן צווײ.

און ער הערט נישט אויף צו קנאַקען ניסלעך און קײען די פעטע יאָדערן, חראָמקען ווי אַ פערד האָבער. ס'איז איהם קאַרג, וואָס ער פרעסט און יענער זיצט און קוקט, רופט ער זיך אָן צו איהם:

— הער נאָר, געציל, וואָס איך וועל דיך פרעגען: ווי אַזוי איז דיר למשל בשעת מעשה, אַז איך עס און דו קוקסט?

— ווי אַזוי מיר איז? אַזאַ יאָהר אויף דיר!

— ע, ביזט אַ פּנים אין כּעס? נאַ־זשע דיר אַ יאָדער פון אַ ניסעל.

און געציל'ס רעכטע האַנד גיט דער לינקער האַנד אַ יאָדער פון אַ ניסעל, וויל די לינקע האַנד נעמען דעם יאָדער פונ'ם ניסעל, גיט איהם די רעכטע האַנד מחילה אַ פײג... געהט די לינקע האַנד און טהוט אַ פאַטש דער רעכטער האַנד; נעהמט די רעכטע האַנד און טהוט אַ פאַטש דער לינקער האַנד; געהט די לינקע האַנד און דערלאַנגט אַ פראַסק אין דער רעכטער באַק; געהט די רעכטע האַנד און שטעקט אָב דער לינקער באַק צווײ פעטש; חאַפּט אָן די לינקע האַנד בײ דער רעכטער לאַץ, נעמט די רעכטע האַנד און רײסט אָב די לינקע לאַץ פון אויבען ביז אַראָב; געהט די לינקע האַנד און חאַפּט זיך אָן בײ דער רעכטער פאה, נעהמט די רעכטע האַנד און פאַרפּאַהרט אין לינקען אויער.

— לאָז אָב די פאה, געצי, פאָלג מיך, לאָז אָב די פאה!
— לאָז אָב דעם אויער, וועל איך דיר אָבלאָזען די פאה!
— א מכה!
— נו, בלייבסט דו אָהן א פאה! געצי!
— בלייבסט דו גויעץ, אָן אַנ'אויער!
— אי!
— אי־אי!!

. . . .

עֶפּילָאג.

עטליכע מינוט האָט זיך אַזוי געקאַטשעט אויף דער ערד אונזער געציל. אָט איז ער געלעגען פון אויבען מיט דער רעכטער זייט, אָט איז ער גע־לעגען פון אויבען מיט דער לינקער זייט, צוגעהאַלטען מיט ביידע הענד די קעשענע מיט נים... אַ מינוט האָט גובר געווען גויעצעל, אַ מינוט האָט גובר געווען געציל. ביז ער האָט זיך אויפגעכאַפּט פון דער ערד אַנ'איינגע־קאַטשעטער אין בלאָטע. ווי אַ דבר אַחר, אַ צעפּליקטער, מיט אַ צעבלו־טיגטען אויער, מיט אַנ'אונטערגעריסענער פּאה, אַרויסגעכאַפּט אַלע נים פון קעשענע און פערוואָרפען זיי אין בלאָטע אַריין, העט־וויַיט ביז אויף יענער זייט מיהל, און צוגעברומט מיט כעס:

— אָט אַזוי!.. אַ מצוה!...

נישט מיר, נישט דיר!...

. . . .

א פערשפּילטער ל״ג בעומר

אַ פֶערשְׁפִּיעלְטֶער ל"ג בָּעוֹמֶר.

(אַ מעשׂה פון חדר).

א.

אונזער רבי, „ניסל דער קליינער" (אַזוי האָט מען איהם גערופען ווייל ער איז געווען אַ קליינער) האָט זיך געלאָזט פיהרען בּיי דער נאָז פון זיינע בּעהעלפערס. וואָס די בּעהעלפערס האָבען געוואָלט האָבען זיי געפּועלט. געקומען דער ערשטער בּעהעלפער און האָט געזאָגט, מע דאַרף היינט לאָזען די קינדער בּעצייטענס פריי, האָט ער געהייסען לאָזען די קינדער פריי. געקומען דער אַנדערער בּעהעלפער און געזאָגט: די קינדער וועלען איבּערקעהרען די וועלט, מע דאַרף זיי האַלטען אין חדר, האָט ער געהייסען מע זאָל זיי האַלטען אין חדר. ער זאָל אַליין עפּיס צוקלעהרען — דאָס נישט; דערי־בּער האָבען געוועלטיגט אויף אונז די בּעהעלפערס נישט דער רבי. אין אַנדערע חדרים, למשל, ווייסען בּעהעלפערס איינוואַשען די קינדער, זאָגען מיט זיי בּרכה, טראָגען זיי אויף די פּלייצעס איבּער דער בּלאָטע, בּרענגען זיי אין חדר אַריין אַ טעפּעלע אָנבּייסען. בּיי אונז האָבען די בּעהעלפערס געפּוילט זיך איינוואַשען אונז, זאָגען מיט אונז בּרכה, טראָגען אונז אויף די פּלייצעס. דערפאַר האָבען זיי אָבער ליעב געהאַט בּרענגען אונז אין חדר אַריין די אָנבּייסענס און... טאַקי אַליין אויפעסען. אויסזאָגען דאָס דעם רבּי'ן האָבען מיר נישט געטאָרט: די בּעהעלפערס האָבען אונז געהאַלטען רעכט אין דער מורא, אונז אָנגעזאָגט, אַז טאָמער וועט עמיצער זיך דער־וועגען זאָגען אַ וואָרט, אַ פּיפּס טהון פאַר דעם רבּי'ן, וועט מען איהם קאַטעיוען, שינדען די הויט! איינער, אַ ווייסער־חברה'ניק, האָט זיך יאָ געפּרובּט אַמאָל אַרויסשפּרינגען מיט אַ וואָרט, האָבען איהם די בּעהעלפערס נאָך דעם אַזוי געטהון, אַז ער האָט נעבּאַך געקרענקט אַ גאַנצען זמן, פערזאָגט אַ צעהנטען מע זאָל אַ בּעהעלפער פאַר'ן רבּי'ן נישט מסר'ן.

יענע צײַט קאָן מען אָנרופען מיט'ן נאָמען „גלות הבהלפרים", אָדער „בעהעלפער-גלות".

ב.

ויהי בימי „גלות-הבהלפרים" — און ס'איז געווען אין דער צײַט פון „בעהעלפער-גלות", האָט זיך געשטעלט בײַ אונז אין מאַזעפּעװקע אַ ל"ג בעומר אַ נאַסער, אַ קאַלטער, ווי עס גיט זיך אוים אַמאָל תחלת מאַי קאַלטע, נאַסע טעג. די זון טאַקי פּלומר'שט בעוויזט זיך, לײַכט און וואַרעמט; נאָר אַ שאַרפער ווינד בלאָזט ערגיץ פון ווײַטען, טראָגט אָן חמאַרעס, רײַסט בײַ די פּאָלעס, וואַלגערט פון די פּים—גאָרנישט פאַחאָזשיע אויף וועסנע...

האָט זיך פערגלוסט גראָד דאַמאָלס אונזערע בעהעלפערס מיר זאָלען מאַכען אַ שפּאַציר ל"ג בעומר אונטער'ן שטאָדט און אַרויסגעהן אויף מלחמה, ווי דער מנהג איז בײַ יודישע קינדער, מיט שווערדען און מיט פײַלענבויגענס און מיט צדה לדרך, אַלערלײַ גוטע שפּײַזען אין וועג אַרײַן.

ס'איז אַ מנהג בײַ יודישע קינדער פון קדמונים, אַז עס קומט ל"ג בעומר, ווערט מען מלחמה'דיג: מע וואָפּענט זיך אָן פון קאָפּ ביז פּיס מיט כלי זיין, הילצערנע שווערדלעך, ראָדביקס'לעך און פײַלענבויגענס. מע נעמט מיט עסענוואַרג אין וועג אַרײַן און מע געהט אַרוים אויפ'ן פרײַען פעלד פּלומר'שט אויף מלחמה. יודישע קינדער, וואָס זיצען נעבאַך אַ גאַנץ יאָהר פערשפּאַרט אינ'ם ענגען פינצטערן חדר אונטער דעם יאָך פון דער תורה, אונטער דער מורא פונ'ם רבי'ן און אונטער די קאַנטשיקעס פון די בעהעלפערס, אַז עס קומט ל"ג בעומר און זיי געהען אַרוים אויפ'ן פרײַען פעלד אָנגע'וואָפּענט פון קאָפּ ביז פּיס מיט די הילצערנע שווערדלעך, ראָד-ביקסלעך און פײַלענבויגענס, מאַכ'ט זיך זיי אוים אַז זיי זענען גבורים, וואָס קאָנען אײַננעמען דעם שטאַרקסטען שונא, חרוב מאַכען די וועלט — און זיי בעקומען מיט אַמאָל קוראַזש. און „חברה" הויבט אָן מאַכען גרויסע שפּאַ-נען און זינגען לידעלעך, מאָדנע לידעלעך, האַלב יודיש, האַלב גוי'עש:

ראַז דוואַ טרי טשעטירע!
יודישע קינדער
לערנען תורה,
גלויבען אין וואונדער

האָבּען נישט מורא.
שמע ישראל ניטשעוואָ,
ניע באָימסיאַ ניקאָיואָ,
קראָמיע באָגאַ אָדנאָוואָ...

און מיר האָבּען געטהון ווי דער מנהג איז: אַראָבּגענומען אונזערע פּאַראַיאָהריגע הילצערנע שווערדלעך פון׳ם בוידעם, און פיילענבויגענס האָבּען מיר אָנגעצויגען אויף רייפלעך פון פּסח׳דיגע ווייןפעסלעך, און ראָדבּיקסלעך האָבּען אונז געשאַפט די בּעהעלפערס, געוועהנטליך פאַר געלד, נאָר אַזעלבע ראָדבּיקסלעך קונציגע, וואָס מע קען שיסען מיט זיי אַ פליג, ווען זי זאָל נאַפּשיקלאַד וועלען שטעהן און וואַרטען ביז מע וועט איהר שיסען... וכדומה נאָך אַזעלכע מינים כלי זיין, יודיש געוועהר, וואָס מע קען מיט זיי איבערשרעקען אויף טויט קליינע זוינגעדיגע קינדער. און מיט אָנבּייסען האָבּען מיר זיך פערזאָרגט נישט אויף קאַטאָוועס, — איטליכער מיט וואָס גאָט האָט איהם געבּענטשט און מיט וואָס די מאַמע האָט איהם בּעוויליגט פון איהר בּרייטע האַנד, און מיר זענען געקומען דעם טאָג פון ל״ג בעומר אין חדר אַריין אָנגעוואָפּענט פון קאָפּ ביז פיס און מיט פולע קעשענעס פון כל טוב, וואָס אַ מויל קען רעדען: בּולקע, און קיכעל, און אייער, און שמאַלץ, און בּראָנפען, און ווישניק, און פערטרען עוף, און שטיקער קאַטשקע, און פּיפּקעלעך, און לעבערלעך, און טיי מיט צוקער מיט ניס מיט מאַראַנצען מיט איינגעמאַכטס, און אויך מיט מוזמנע גראָשענס — איטליכער פון אונז, האָט זיך געוואָלט אויספּיינען. בּרענגען וואָס מעהר און וואָס בּעסער, יוצא זיין פאַר די בּעהעלפערס... און די בּעהעלפערס האָבּען אונז געלויבּט, געזאָגט אַז מיר זענען וואהלע, אויסגעצייכענטע יונגלעך. צענויפגענומען אונזערע גוטע שפּייזען צו זיך אין די טאָרבּעס אַריין, און אונז האָבּען זיי אויסגעשטעלט שורות־ווייז. ווי מע שטעלט אוים חיל און האָבען אַ קאָמאַנדעווע געטהון:

— נעמט זיך, יודישע קינדער, פאַר די הענד און מאַרש איבּער דער בּריק גלייך אַהין אויף מעזשריטשער פּלאַץ. דאָרט וועט איהר זיך בּעגעגענען מיט די יס־קאָטערס און דאָרט וועט מען זיך שלאָגען!

הורראַ יס־קאָטערס! — האָבּען מיר אויסגעשריגען אַלע אין איין קול און האָבּען זיך גענומען פאַר די הענד און האָבּען זיך ראַפּטאָם אַ לאָז געטהון אין וועג אַריין שטאַרק האָפּערדיג און זיכערליך — ווי אמת׳ע גבורים.

ג.

די ים־קאָטערס—אַזוי האָבּען מיר גערופען די דרדקי תּלמידים דער־פאַר וואָס זיי זענען געוועזען קינדער קליינע, קורצע, אַלף־בּית־יונגלעך, און האָבּען אויסגעזעהן קעגען אונז, חומש־בּחורים, ווי פליגען, ווי מערעש־קעס. עס האָט זיך אונז אויסגעוויזען, אַז מיט איין בּלאָז — פו! — מאַכען מיר פון זיי אַ תּל. מיר זענען געווען בּטוח, אַז זיי וועלען נאָר אונז דער־זעהן ווי מיר זענען אָנגעוואָפּענט פון אויבּען בּיז אַראָבּ מיט שווערדען, פיילענבּויגענס און ראָדבּיקסלעך, וועלען זיי געוויס חאַפּען די פיס אויף די פּלייצעס און וועלען געוויס מאַכען פּליטה. אַ קליינינקייט אַזעלכע גבּורים, ח ו מ ש ־ בּ ח ו ר י ם, וואָס אַלע יונגלעך פון די דרדקי חדרים האָבּען געציטערט פאַר אונז אימת־מות, מורא געהאַט אַריינטרעטען אין אונזערע ד' אמות; איהר שפּיעלט זיך מיט חומש־בּחורים, ווערגעלעסען, מיט לאַנגע פיס?!..

שלאָגען מיט די ים־קאָטערס האָבּען מיר זיך אייגענטליך קיין־מאָל נישט געשלאָגען; נאָר על פּי סברא האָבּען מיר גערעכענט און געווען איבּערצייגט, אַז מיט'ן קוק מאַכען מיר מיט די דאָזיגע קליינע ווערוויקעס אַ פאַרלענדונג, אַ כּוף, אַ תּל־עולם. חוץ וואָס מיר וועלען זיי גוט איינ־מיילען, אָנבּרעכען אויף אַלע ז ײַ ט ע ן, וועלען מיר נאָך נעמען בּײַ זיי רויבּ, דאָס הייסט מיר וועלען זיך צוטיילען מיט זייערע אָנבּייסענס און לאָזען זיי אונז לאָדען צום ונתנה תוקף.

און פאַר גרוים קוראַזש און התפעלות פון זיך אַליין און פון אונזער כּח האָבּען מיר זיך איינס דאָס אַנדערע אונטערגעשטופּט. דערלאַנגט אַלע מאָל אַ שטורך אין די פּלייצעס אַריין און אַ פּליאַסק פון אונטען, און אַנבּ האָבּען אונז טאַקי אונטערגעטריבּען די חבורה בּעהעלפּערס מיר זאָלען געהן אַ בּיסעל גיכער:

— וואָס קריכט איהר ווי די וואַנצען? — האָבּען זיי צו אונז געזאָגט און אַליין האָבּען זיי זיך אַלע מאָל אָבּגעשטעלט. אויפגעבּונדען די טאָר־בּעס און פערזוכט די אָנבּייסענס, שטאַרק געלויבּט אונזערע מאַכלים מיט אַ־גוזער ווישניק:

— אויסגעצייכענטער ווישניק! — האָבּען זיי געזאָגט, איבּערגעגעבּען איינער דעם אַנדערן דאָס פלעשעל און געבּולקעט בּול־בּול־בּול פונ'ם העלזעל גלייך אין מויל אַריין.

— איין אַנטיק פון ווישניק! הערט איהר? טאַקי נאָר אַ תּ־יפוּה! — — — —

אַזוי האָבען געזאָגט די חברה בעהעלפערס, געלעקט די פינגער און שטאַרק אָבגעשטאַנען פון אונז, בעוויזען אונז פון דער ווייטען מיט די הענד מיר זאָלען געהן ווייטער! ווייטער!...

און מיר זענען געגאַנגען ווייטער און ווייטער איבער דעם גרויסען מעזשריטשער פּלאַץ, כאָטש דער ווינד האָט געבלאָזען אַלע מאָל שטאַרקער און שטאַרקער. דער הימעל האָט זיך רעכט פערחמאַרעט און אַ געדיכט קאַלט רעגענדיל האָט געשמיסען גלייך אין פּנים אַריין. פאַר קעלט האָבען אונז די הענד געדראָלען, געוואָרען בראָן און בלוי, און די שטיוועלעך האָבען זיך צעווייקט. געקוואַטשקעט אין דער בלאָטע. ליעדלעך האָבען מיר שוין לאַנג אויפגעהערט זינגען, און געפיהלט האָבען מיר זיך מיד און הונגעריג. זעהר־זעהר הונגעריג, און ס'איז געבליבען מיר זאָלען זיך ערגיץ צוזעצען אויף אַ ווייַלע אָברוהען זיך און טאַקי אין איין וועגנס עפּיס איבערחאַפּען, נעמען אין מויל אַריין.

— וואו זענען דאָס אונזערע בעהעלפערס? — האָט זיך אָנגערופען איינער פון אונז.

— חאַפּט דער רוח די בעהעלפערס! די אָנבייסענס, די אָנבייסענס וואו זענען?...

און דער עולם האָט שטאַרק אָנגעהויבען צו מורמלען אויף די בעהעלפערס: „אַ בעלנות צונעמען אַלע אונזערע פּיפּקעס מיט אַלע אונזערע לעבערלעך מיט די קיכעלעך מיט די אייער מיט'ן ביסעל ווישניק מיט די מזומנע עטליכע גראָשענס און אונז איבערלאָזען דאָ אַליין אויפ'ן פּוסטען פּלאַץ, אויף דער קעלט, הונגעריג, פערחאַפּט מעגען זיי ווערען!"

— אַ מיתה משונה זאָל קומען אויף אונזערע בעהעלפערס!

— אַ חלירע זאָל קומען אויף אַלע בעהעלפערס פון דער גאַנצער וועלט!

— די כפּרה זאָלען זיי זיין פאַר אונזער מינדסטען נאָגעל!

— שאַ! שטיל זאָל זיין! אָן געהט אונזער שונא! אונזער פייַנד.

— קליינע וועווריקעס מיט גרויסע שטעקענס!

— די ים־קאָטערס! די ים־קאָטערס!

— הורראַ ים־קאָטערס!...

און ווי מיר האָבען זיי דערזעהן אַזוי האָבען מיר זיך אַ לאָז געטהון צו זיי, ווי די בייזע הונגעריגע וועלף, גרייט געוועזען זיי דורס זיין, צערייסען אויף שטיקלעך. נאָר — — — עס האָט זיך געטראָפען מיט אונז איין אומגליק,

אַ גרויסער אומגליק, וואָס קיינער האָט דאָס בשום אופן נישט געקאָנט אַרויסזעהן פריהער . . .

אז ס'איז נישט בעשערט, העלפען נישט קיין חכמות מיט קיין גבורה מיט קיין בריה'שאַפטען. הערט א מעשה, וואָס עס קאָן זיך טרעפען.

ד.

די ים־קאָטערס, חאָטש זיי זענען קליינע קורצע וועווריקלעך, אלף־בית־יונגלעך, נאָר אַ פנים נישט קיין נאַרישע יונגלעך: איידער זיי זענען אַרויס צו אונז אַקעגען אויפ'ן פעלד, אויף דעם גרויסען מעזריטשער פלאַץ אויף מלחמה, האָבען זיי זיך אין דערהיים פריהער גוט צוגעלערנט, געמאַכט רעפעטיציע הייסט עס ... נאָך דעם האָבען זיי זיך אונטערגעפּיטערט, איבערגעביסען הייסט עס... מיטגענומען מיט זיך וואַרעמע מלבושים'לעך מיט גומענע קאַלאָשען; אָנגעוואָפּענט זיך פון קאָפּ ביז פיס נישט ערגער פון אונז און אפשר נאָך בעסער פון אונז... אויך מיט שווערדלעך און מיט פייפלענבויגענס און מיט ראָדביקסלעך, און האָבען גאָרנישט געוואָלט וואַרטען ביז מיר וועלען אָנפאַלען אויף זיי, נאָר זיי זענען בעסער אָנגעפאַלען אויף אונז, און האָבען אונז גענומען ברעכען די ביינער — ווי אַזוי מיינט איהר אַ שטיינער? פון אַלע זייטען און אַזוי געשמעיה'דיג, אַז מיר האָבען נאָר קיין צייט געהאַט אַפילו זיך אַרומקוקען, וואו מיר זענען אין דער וועלט, גאָרנישט בעמערקט תחילת אַז זיי געהען אויף אונז נישט אַליין נאָר מיט זייערע בעהעלפערס, וואָס האָבען זיי אונטערגעגעבען היטץ:

— רעבענט זיך מיט די חומש־בחורים! קלאַפּט זיי, די ווערגעלעסען מיט די לאַנגע פיס!

ס'פערשטעהט זיך, אַז מיר האָבען אויך נישט געשוויגען. ווי די גבורים האָבען מיר זיך געשטעלט אַקעגען די קליינע וועווריקעס, געבראָכט זיי מיט די שווערדלעך, אָנגעצויגען די פייפלענבויגענס און אָנגעשטעלט אויף זיי די ראָדביקסלעך. נאָר — אוי וועה! — אונזערע שווערדלעך זענען געווען טומפּ ווי האָלץ, און ביז מיר האָבען זיך אַ ריהר געטהון מיט די פייפלענבויגענס האָבען מיר שוין אָנגעהויבען חאַפּען קלעפּ ווי האָלץ... פון די ראָדביקסלעך שמועסט מען נישט: וואָס קאָן מען טהון מיט אַ ראָדביקסעל אז דער שונא וויל נישט וואַרטען ביז מע וועט איהם אַמאָל טרעפען. און פליהט אונטער און שלאָגט דאָס אייך אַרויס פון די הענד — און געהט

טהוט איהם עפּים!

שלעכט. מיר האבען געמוזט איינעקוואַרפּען דאָס גאַנצע כלי זיין: די שווערדלעך מיט די פּיילענבויגענס מיט די ראָדביקסלעך און נעמען זיך צום געשלעגן ווי גאָט האָט געבאָטען, דאָס הייסט, מיר האָבען אָנגעהויבען אַרבּייטען פּשוט מיט די הענד, מיט די קולאַקעס. דער חסרון איז אָבער געווען וואָס מיר, אויסגעמידטע, אויסגעהונגערטע און איבערגעפרוירענע האָבען זיך געשלאָגען אָהן אַ טאָלק, אָהן אַ פּלאַן און אָהן אַ שום איבערהאַר, ווארום אונזערע בעהעלפערס זענען דאָך געבליבען פון הינטען: זיי זענען מחילה געווען אונטערען גלעזעל און טאַקי שטאַרק בגלופין פון אונזער ביסעל ווישניק, פערחאַפּט זאָלען זיי ווערען!... און זיי, די קליינע וועוויריקעס, גוט אָנגעטהון און רעכט פּערביסען, זענען געקראָכען גלייך אויף אונז פון דריי זייטען אַלע מאָל שטאַרקער און שטאַרקער, געשאָטען אויף אונז קלעפּ מיט קולאַקעס מיט בוכענציס; טאַקי די זעלבּיגע „בוכענציס" וואָס מיר האָבען געגעבענט איינטיילען זיי אונז איינגעטיילט... און זייערע בעהעלפערס זענען געגאַנגען דוקא אויף צו-פריהער און האָבען נישט אויפגעהערט אונטערצוגעבען זיי היץ:

— רעכענט זיך מיט די חומש-בחורים, קלאַפּט זיי, קלאַפּט זיי, די ווערגעלעסען מיט די לאַנגע פּיס!...

ווער איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט זיך אויסגעדרעהט מיט'ן הינטען צום פיינד? — דאָס איז שווער צו זאָגען. איך ווייס נאָר, אַז מיר זענען געלאָפען, שטאַרק געלאָפען — העמדום פּענדום — צוריק אַהיים, אַ היים, קיין מאַזעפּעוויקע; און זיי, די קליינע וועוויריקעס, נישט געדאַכט זאָלען זיי ווערען, זענען אונז נאָך-געלאָפען משוגענער-ווייז, געהוקעט און געטיוקעט און נישט אויפגעהערט צו לאַכען און צו שרייען אונטער אונזערע פּליצעס:

— הוררא, חומש-בחורים! הוררא, ווערגעלעסען!! — — — —

ה.

נעקומען אַהיים מידע, הונגעריגע, שלעפּעריגע, אָבגעריסענע, אָבגעשליסענע, צעש-אָגענע, צעהרג'עטע, האָבען מיר, גבּורים, געקרעכענט, אַז טאַטע-מאַמע וועלען געוויס לעגען אויף אונז רחמנות, שענקען אַ לעקעכעל פאַר די קלעפּ וואָס מיר האָבען געכאַפּט. צום סוף לאָזט זיך

אוים אז מיר האָבען געלעבט אין טעות: מע האָט אונז אין זינען געהאַט אין דער לינקער פיאַטע. דאַנקען גאָט, מיר זענען אַרויס גליקליך אָהן פעטש פאַר די צעריסענע קאַפּאָטקעלעך און פאַר די אויסגעדרעהטע שטיוועלעך, פון דער מאַמע בעזונדער און פונ'ם טאַטען בעזונדער. און ערשט אויף מאָרגען האָט אונז רעכט מכבד געווען דער רבי, ניסל דער קליינער פאַר די ביילען וואָס זענען געשטאַנען ביי אונז אויף די שטערנס, און פאַר די בלויע לאַנטערנעס וואָס אונטער די אויגען. מע האָט אונז — ס'איז אַ בזיון צו דערצעהלען — אַנידערגעלעגט איינציגוויז און דוקא מיט'ן פנים אַראָב און מע האָט אונז אַריינגעצימבעלט מחילה אַהין וואו עס דאַרף צו זיין. דאָס הייסט נאַט איך אַ פערבייסונג טאָמער איז קאַרג!... אונז האָט אָבער אויף קיינעם אַזוי נישט פערדראָסען, ווי אויף די בעהעלפערס אונזערע, ימח שמם וזכרם! טאַטע-מאַמע אַז זיי בעשטראָפען אַ קינד טהוען זיי דאָס אפשר מחמת געטריישאַפט. אַ רבי לעגט אַוועק און שמייסט אָב מיט'ן קאַנטשיק — דערויף איז ער אַ רבי און דערויף איז דאָס אַ קאַנטשיק... אָבער די בעהעלפערס, ימח שמם! נישט גענוג זיי האָבען אויפגעפרעסען אונזערע אלע אָנבייסענס, אויסקרענקען זאָלען זיי דאָס נאָר, רבונו של עולם! נישט גענוג זיי האָבען איבערגעלאָזט אונז איינע אליין אין מיטען פעלד אויף גאָטס בעראָט, האָבען זיי אונז בשעת שמייסען נאָך צוגעהאַלטען מיר זאָלען נישט דרינגען מיט די פיס!...

* *
*

אָט אַזוי האָט זיך אויסגעלאָזט אונזער יענער ל"ג בעומר. דאָס איז געווען אַ וויסטער, אַ פינסטערער, אַ פערשפּילטער ל"ג בעומר.

גזלנים.

גַזְלָנִים.

אַיין אויסערגעוועהנליכע, נאָר איין אמת'ע מעשה פונ'ם חדר, ווי אַצי תלמידים האָבען זיך אָבגערעכענט מיט אַ רבי'ן.

דערצעהלט לכבוד ל"ג בעומר.

א:

— ער פאָפט נאָך ?
— נאָך אַ מין פאָפּען !
— טפו זאָל ער ווערען !
— וועקט איהם אויף ! וועקט איהם אויף !
— לייב־דרייב־אָבדירעק !
— שטעה אויף. מיין פויגעלע !
— עפען אויף דיין אויגעלע !

קוים וואָס איך רייס דורך די אויגען, הויב אויף דעם קאָפּ, קוק מיך אַרום אויף אַלע זייטען און דערזעה אַ גאַנצע חאַליאַסטרע ווייסע־חברה'־ניקעס, מיינע חברים פונ'ם חדר. דאָס פענסטער איז אָפען און צוזאַמען מיט זייערע גלאַנצענדיגע אויגעלעך רייסען זיך אַריין מיט אַ פרייד און מיט אַ געלעכטער די ערשטע שטראַהלען פון דער ליכטיגער וואַרעמער פריה־מאָרגענדיגער זון. איך קוק מיך אַרום אויף אַלע זייטען.

— זעהט נאָר, ווי ער קיקט !
— ווי אַ זינדיגער מענש !
— האָסט אונז נישט דערקענט ?
— האָסט פערגעסען אַז מיר האָבען היינט ל"ג־בעומר ?

אָה ! ל"ג־בעומר ?... ווי אַ בליץ פליהט דורך דאָס וואָרט איבער

אַלע מײַנע אבֿרים. עס טהוט מיך אַ בריה און אַ טראָג אויף פֿון בעט, און אײַן כּהרף עין בין איך אויף די פֿיס. נאָך אַ מינוט בין איך אַנ׳אָנגעטהו־נעגער, אַנ׳אײַנגעוואַשענער, אַ פֿערטיגער און זוך אויף די מאַמע. זי איז פֿערטראָגען מיט׳ן אָנבײַסען און מיט די קלענערע קינדער.

— מאַמע, הײַנט איז ל״ג־בעומר.

— אַ גוט יום־טוב דיר. וואָס זשע ווילסטו?

— זאָלסט מיר געבען צושטײַער אויף דער סעודה.

— וואָס זאָל איך דיר געבען? מײַנע צרות? צי מײַנע ווײטיגען?

אַזוי זאָגט צו מיר די מאַמע און איז גרײט פֿון דעסטוועגען מיר געבען צושטײַער אויף דער סעודה. מיר דינגען זיך אַפֿילו: איך וויל וואָס מעהר; זי גיט מיר וואָס ווינציגער. איך וויל צוויי אײער; זאָגט זי: אַ קרענק אין די בײנער. הויב איך אָן מיט בײזען. שענקט זי מיר צוויי ־ טש. ווײן איך. בעט זי מיך איבער מיט אַנ׳עפּעל. וויל איך אַ מאַראַנץ. ־גט זי: טרפֿה׳נער האַלז, וואָס נאָך ווילסט דו אויסטראַכטען?

און מײַנע חבֿרים פֿון יענער זײַט פֿענסטער זעצען די נשמה:

— ווילסט אַ מאָהל געהן, צי נײן?

— לײב־דרײב־אָבדירעק!

— דער טאָג שטעהט נישט!

— גיכער! גיכער!

— ווי אַ וויכער!

מיט גרויסע צרות קום איך דורך מיט דער מאַמע, כאַפּ דעם אָנבײַסען מיט מײַן חלק צושטײַער אויף דער סעודה און לויף אַרויס אַ פֿרישער, אַ לעבעדיגער, אַ פֿרעהליכער צו מײַנע חבֿרים אין ליכטיגען וואַרעמען אין דרויסען אַרויס, און אַלע אין־אײנעם לאָזען מיר זיך באַרג־אַראָב אין חדר אַרײַן.

ב.

אין חדר איז אַ טומעל, אַ יריד, אַ געשרײַ ביז׳ן הימעל. צוויי צעהנ־דליגנ העלזער רעדען אַלע אויף אײן מאָל. דער טיש איז פֿול מיט כּל־טוב. אַזאַ סעודה, ווי הײַנטיגען ל״ג־בעומר, האָבען מיר נאָך נישט געהאַט קײן מאָל נישט. אַ סעודה מיט בראָנפֿען און מיט ווײַן. דאָס האָבען מיר צו פֿערדאַנקען אונזער חבֿר בעריל־יאָסעל דעם ווײַנער׳ס. אַ פֿלעשעל בראָנ־

פֿען האָט ער געבראַכט צו טראָגען, גוטען בראָנפֿען. און צוויי פּלעש־לעך ווייַן האָט ער אויך געבראַכט צו טראָגען, אמת'ן וויַין, ווימאָ־ראָזינ, יאָכעל דעם ווייַנער'ס אייגענע אַרבייט. דעם בראָנפֿען — דאָס האָט איהם דער טאַטע געגעבען, און די צוויי פּלעשלעך ווייַן האָט ער אַליין גענומען.

— וואָס הייסט אַלייַן גענומען?

— וואָס פֿערשטעהסט דו נישט, גוי'עשער קאָפּ? גענומען פֿון דער פּאָליצע שטילערהייד, אַז קיינער זאָל נישט זעהן.

— סטיַיטש! הייסט דאָך עס גע'גנבה'ט.

— חכם בלילה! נו, איז וואָס?

— וואָס הייסט, איז וואָס? נו, און „לא תגנוב"?

— צוליעב יום־טוב'דיגער סעודה, בהמה?

— איז אַ מצוה גנבה'נען?

— אודאי! וואָס זאָגט איהר אויף דעם חכם פֿון דער מה־נשתנה?

— וואו שטעהט עס?

— ער וויל, איהר זאָלט איהם זאָגען, וואו סע שטעהט!

— זאָגט איהם, אַז סע שטעהט אין ספר פּראַלניק.

— אין פּרק „ויקח".

— דף למד בים־באָם!

— ראש־חודש קרעמעניץ.

— חאַ־חאַ־חאַ!

— שאַט, קינדער, מאַזעפּאַ געהט!

מיט אַ מאָל ווערד שטיל, ווי צו דער שטילער שמונה־עשרה. אַלע זיצען מיר אַרום טיש, ווי די סטאַטקעס, ווי די נעבאַכלעך, שטילע, גאָל־דענע קינדער, קאָנען קיין צוויי נישט צעהלען, גאָט די נשמה שולדיג.

ג.

מאַזעפּאַ — אַזוי הייסט דער רבי אונזערער. דאָס הייסט דער. אמת'ער נאָמען זייַנער איז גאָר ברוך־משה, נאָר מחמת ער איז אַראָבגעקומען צו אונז נישט לאַנג פֿון מאַזעפּעויקע, האָט איהם די שטאָדט אַ נאָמען געגע־בען „דער מאַזעפּעוקער", און מיר חדר־יונגלעך, האָבען איהם פֿערקירצט

און ס'איז נעוואָרען פון „סאַזעפּעווקער" „כאַזעפּאַ". איבריגענס, תּלמידים אַז זײַ קרוינען אַ רבּי'ן מיט אַזאַ שעהנעם נאָמען, האָט ער דאָס מסתּמא כשר פערדיענט. לאָס איך איהם פאָרשטעלען:

אַ קליינס, אַ טרוקענס, אַ דאַרס, אַ פערזועהעניש, איהר זאָלט זאָגען — אַ סימן פון ה' באָרד צי פון וואָנסעס צי פון ברעמען. נישט, חלילה, מחמת ער גאָלט זײַ, נאָר גלאַט אַזוי, זײַ ווילען נישט וואַקסען. זײַ האָבען זיך אָנגערעדט. דערפאַר אָבער האָט ער אַ פּאָר ליפּען און אַ נאָז, אַי אַ נאָז! אַ קוילעטיש, אַ האָרן, אַ שופר. און אַ קול האָט ער, ווי אַ גלאָק, אַ שאגת אַרי, ברומט ווי אַ לייב! פון וואַנען נעמט זיך צו אַזאַ מין בעטעפּעניש אַזאַ מורא'דיגע געמבע? און כח ווי נעמט זיך צו איהם אַזוי פיעל? אַז ער נעמט אייך אָן מיט די דאַרע קאַלטע פינגער ביי דער האַנד, דערזעהט איהר יענע וועלט, און אַז ער לאָזט אייך אַראָב אַ פּאַטש, פיהלט איהר איהם דריי מעת-לעת דורכאַנאַנד. לאַנג שמועסען מי... איך האָט ער פיינט. פאַר דער מינדסטער זאַך, שולדיג נישט שולדיג, איז ביי איהם איין משפּט: לעג זיך!

— רבּי! יאָסעל-יעקב-יאָסעל'ס האָט מיר אַ זעץ געטהון.

— לעג זיך!

— רבּי, ס'אַ ליגען, ער האָט מיר פריהער דערלאַנגט מיט דער פּוס גלייך אין זייט אַריין...

— לעג זיך.

— רבּי, חיים-בעריל-לאַפּעס האָט מיר אַרויסגעשטעלט אַ צונג...

— לעג זיך!

— רבּי, שקר וכזב, אדרבּא, ער האָט מיר געשטעלט אַ פייג...

— לעג זיך!

און איהר מוזט זיך לעגען. עס וועט אייך נישט העלפען קיין זאַך. אפילו אלי דער רויטער, וואָס איז שוין אַ בר-מצוה יונגעל, און אַ חתן, און טראָגט אַ זילבערנעם זייגער, נו, מיינט איהר, אַז ער ווערט נישט געשמיסען? אָהאָ נאָך אַ מין! אלי זאָגט: אַז אָט דאָס שמייסען, וואָס ער שמייסט זיך, וועט איהם אויספאַלען באָקאָס. ער וועט זיך מיט איהם אַמאָל, זאָגט ער, אָברעכענען, מיט מאַזעפּען אַזוי, אַז ער וועט איהם, זאָגט ער, האָבען צו געדענקען אויף קינד'ס-קינדער! — אַזוי זאָגט אונז אלי אַלע מאָל נאָך די שמיץ, און מיר געבען איהם צו:

— אָמן הלואי, פון דיין מויל אין גאָט'ס אויערן.

ד.

אָבגעדאַווענט מיט׳ן רבי׳ן, ווי דער שטייגער איז (אַליין דאַווענען לאָזט ער אונז נישט, ער ווייסט, אַז אָהן איהם וועלען מיר העכער האַלב איבערהיפּען), רופט זיך אָן צו אונז מאַזעפּאַ מיט זיין לייבען-שטימע:

— נו, קינדער, אַצונד וואַשט אייך און זעצט אייך צו דער סעודה, און נאָכ׳ן בענטשען וועל איך אייך לאָזען פריי אויפ׳ן שפּאַציער.

מיר זענען אַפילו געוואָהנט ל״ג-בעומר צו מאַכען די סעודה אויף יענער זייט שטאָדט, אויף דער פרייער לופט, אויף דער הוילער ערד, אונטער גאָט׳ס הימעל, וואַרפען די פינגעלעך ברעקלעך ברויט, לאָזען זיי אויך וויסען, אַז ס׳איז ל״ג-בעומר אויף דער וועלט. נאָר מיט מאַזעפּען מאַכט מען נישט קיין לאַנגע מחוקות. מאַזעפּאַ, אַז ער זאָגט: „זעץ דיך“ — דאַרף מען זיך זעצען, אַ נישט קאָן ער הייסען זיך לעגען...

— ברוכים היושבים! — זאָגט אונז דער רבי נאָך-דעם, ווי מיר האָבען געמאַכט המוציא.

— קומט מיט עסען — זאָגען מיר איהם פון יוצא וועגען.

— עסט געזונד — מאַכט ער צו אונז. — עסען וויל איך נאָך נישט, נאָר שהכל נהיה בדברו וואָלט איך, מהיכא-תיתי, אפשר מאַכען. וואָס איז דאָס ביי אייך דאָרטען אין פלעשעל? בראָנפען? — זאָגט ער און ציהט אויס די טרוקענע האַנד מיט די דאַרע פינגער צום פלעשעל בראָנ-פען און גיסט זיך אָן אַ גלעזעל, פערזוכט און פערקרימט זיך מיט די ליפּען אַזוי, אַז מיר זענען שטאַרקער פון אייזען, וואָס מיר שיסען נישט אויס קיין געלעכטער.

— וועמענס איז אַזאַ האַרבע זאַך? — פרעגט ער און נעמט נאָך אַ ביסעל. נישט קיין שלעכט ביסעל משקה, כ׳לעבען. — און נעמט נאָך אַ ביכעל און טרינקט צו אונז לחיים.

— לחיים, קינדער, גאָט זאָל געבען, מיר זאָלען דערלעבען איבער אַ יאָהר און... און... און נישטאָ ביי אייך, וואָס צו איבערחאַפּען, פער-ביייסען? מילא, איך וועל זיך שוין וואַשען און לכבוד ל״ג-בעומר שוין מיט אייך אינאיינעם עפּיס צובייסען...

וואָס איז דאָס געוואָרען מיט אונזער רבי׳ן? נאָר נישט דער מאַזעפּאַ! אויפגעלעבט, בערעדעווידיג, די בעקלעך פערצוויקעלט, די נאָז רויט און די אויגען גלאַנצען. ער קייעט און רעדט און ווייזט אויף די פלעשעלך מיט׳ן האַנד...

— וואָס איז דאָס דאָרט בײַ אײַך פֿאַר אַ ווײַן ? פּסח׳ינגער, אַ פּנים ? (ער פֿערזוכט, ציהט אויס די ליפּען) פּססס! איין חריפות אין דער וועלט! (טרינקט) שוין לאַנג נישט געטרונקען אַזאַ ווײַן, כ׳לעבען! (צו יאָסעל דעם ווײַנער׳ס זוהן מיט אַ גלעזעלע) אַ רוח אין דײַן טאַטענס קעלער אַרײַן, חע־חע! פֿאַרהאַן בײַ איהם, האָב איך געזעהן, פֿעסלעך אָהן אַ שיעור פֿעסלעך, על הגפן ועל פרי הגפן, און דוקא פֿון רײַנע ראָזינקעס, חע־חע! לחיים, קינדער!... לאָז גאָט געבען, איהר זאָלט זײַן עהרליכע פֿרומע יודען און איהר זאָלט... איהר זאָלט... אויפֿעפּענען דאָס צווייטע פֿלעשעל... נעמט צו קאַפּעלעך, פֿאַר וואָס נעמט איהר נישט? און טרינקט לחיים. לאָז גאָט געבען, אַז... (ער בעלעקט זיך און די אויגען קלעבען זיך איהם) אַז... אַז... אַלדעס גוטס מיט כל ישראל...

ה.

אָבגעגעסען און אָבגעבענשט מזומן, רופֿט זיך אָן צו אונז מאַזעפּאַ און די צונג בעת־מעשה פּלאָנטעט זיך בײַ איהם:

— האָבען מיר, הײַסט עס, מקיים געווען, האַ? די מצוה פֿון סעודת ל״ג־בעומר. נו, און ווײַטער? האַ?

— ווײַטער וועלען מיר געהן אויפֿ׳ן שפּאַציער.

— האַ? אויפֿ׳ן שפּאַציער? אויסגעצײכענט, למשל, וואוהין?

— אין שוואַרצען וועלדעל אַרײַן.

— האַ? אין שוואַרצען וועלדעל? אויסגעצײַכענט גוט! איך געה אויך מיט אײַך. אין אַ וואַלד שפּאַציערען געהן איז זעהר גוט, זעהר געזונד, מחמת אַ וואַלד... האַ? אָט וועל איך אײַך געבען צו פֿערשטעהן דעם שכל פֿון אַ וואַלד...

און מיר לאָזען זיך געהן אַלע מיט׳ן רבי׳ן אונטער דער שטאָדט. תחלת איז אונז אַביסעל פּריקרע, וואָס דער רבי געהט מיט אונז, נאָר פּתח שין שאַ! און דער רבי געהט אין מיטען, מאַכט מיט די הענד און גיט אונז צו פֿערשטעהן דעם שכל פֿון וואַלד:

— די טבע פֿון וואַלד, פֿערשטעהט איהר מיך, דאָס הײַסט, דער אויבערשטער האָט איהם שוין אַזוי בעשאַפֿען, אַז ער זאָל זײַן פֿול מיט בוימער, און אויף זײַ, אויף די בוימער הײַסט דאָס, זאָלען זײַן צווײַגען,

און די צווייַגען זאָלען זייַן בעוואַקסען מיט בלעטלעך, גרינע הייסט דאָס און זיי זאָ״ען שמעקען, די בלעטלעך הייסט דאָס, אַרויסלאָזען פון זיך אַ ריח ניחוח, אַ געשמאַקען זענעפטיגען ריח...

און בעת מעשה ציהט דער רבי מיט דער נאָז דעם געשמאַקען זענעפטיגען ריח, חאָטש מיר זענען נאָך ווייַט פונ׳ם וואַלד, און דער ריח איז דערווייַלע נאָך עפּיס נישט אַזוי געשמאַק און זענעפטיג...

— האַ? וואָס שווייַגט איהר? — מאַכט צו אונז דער רבי. — זאָגט עפּיס אַ גוטע זאַך, זינגט עפּיס אַ ליעדעל. האַ? איך בין אויך געווען אַ מאָל אַ יונגעל אַ קונדס, ווי איהר, חע-חע, אויך געהאַט אַ רבי׳ן, ווי איהר, חע-חע...

דאָס, וואָס מאַזעפּאַ איז געווען אַמאָל אַ קונדס, ווי מיר, און גע-האַט אַ רבי׳ן, ווי מיר, קומט אונז אוים מאָדנע ווילד און כמעט שווער צו גלויבען: מאַזעפּאַ — אַ קונדס?! מיר קוקען זיך איבער און חיחיקען שטילער-הייד. מיר שטעלען זיך פאָר אַ בילד, ווי אַזוי אונזער רבי מאַזעפּאַ איז געווען אַמאָל אַ קונדס, געהאַט אַ רבי׳ן, און דער רבי פלעגט איהם... מיר האָבען נאָך מורא טראַכטען אַזא זאַך... נאָר איין אֶלי שטעלט זיך איין און גיט איהם אַ פרעג:

— רבי! אייער רבי פלעגט אויך אַזוי שמייַסען, ווי איהר שמייַסט אונז?

— האַ? נאָך אַ טין שמייַסען, חע-חע!

מיר קוקען אויפ׳ן רבי׳ן און איינס אויף דאָס אַנדערע און מיר פער-שטעהען זיך... מיר העלפען איהם לאַכען חע-חע אַזוי לאַנג, ביז מיר זענען שוין ווייַט אונטער דער שטאָדט, אינ׳ם ברייַטען פרייַען פעלד, נישט ווייַט פונ׳ם שוואַרצען וועלדעל.

ו.

אין פעלד איז מחיה, אַ גן-עדן. גרין שמעקענדיגעס גראָז. ווייַכע קווייטעלעך. געלע שפרינקעלעך. גרינגע פליעגעלעך. און איבען די בלאָהע יאַרמעלקע האָט זיך פערשפּרייַט אָהן איין עק, און אַקעגען דעם וואַלד אָנגעטהון יום-טוב׳דיג, און אויף די בוימער די פוינעלעך שפּריגען פון איין צווייַגעל אויפ׳ץ אַנדער׳ן און פּישטשען. דאָס גיבען זיי אונז אָב אַ ברוך-הבא, סקאָצעל קומט, בעגריסען אונז מיט׳ן ליעבען פרייַען טאָג ל״ג-בעומר...

מיר זוכען אוים אַ שאָטען אונטער אַ גערירכטען בוים, אַ שוין פון דער ברענענדיגער זון און זעצען זיך אוים אַלע אויף דער ערד, און דער רבי אין מיטען.

דער רבי איז מיעד פונ'ם וועג. ער טהוט אַ פאַל אַנידער אויף דער ערד, ציהט זיך אוים מיט'ן פנים אַרויף. די אויגען קלעפען זיך איהם. די צונג קוים וואָס זי פּלאָנטעט:

— איהר זענט טייערע גאָלדענע קי-קינדער. די יודישע קינדער... צדיקים... איך האָב אייך ליעב, און איהר האָט מיך ליעב... אַ יאָ, איהר האָט מיך לי-ליעב?

— אַזוי ווי אוינגעווענטיג — ענטפערט איהם אלי.

— האַ? איך ווייס, אז איהר האָט מיך לי-ליעב — זאָגט איהם דער רבי.

— גאָט זאָל אייך אַזוי ליעב האָבען! — זאָגט איהם אלי.

מיר ווערען דערציטערט און רופען זיך אָן צו אלי'ן:

— גאָט איז מיט דיר!

— נאַראָנים! — ענטפערט אונז אלי מיט אַ געלעכטער. — וואָס האָט איהר מורא? איהר זעהט דען נישט, אַז ער איז בגלופין?...

— האַ? — זאָגט צו איהם דער רבי מיט איין אויג (דאָס אַנדערע אויג שלאָפט שוין), — וואָס זאָגסט דו עפּיס אַזעלכעס? צדיקים?... אַלע צדיקים... אדרבה... מהיכא תיתי... דער שומר ישׂ'אל... חל-חל-חל... חררררססס...

און אונזער רבי ווערט אַנטשלאָפען געשמאַק, און זיין הראָפּען לאָזט זיך הערען פון זיין נאָז, ווי אַ קול פון אַ שופר, ווייט אין וואַלד אַריין, און מיר זיצען אַלע אַרום איהם און עס ווערד אונז סומנע אויף דער נשמה:

— אָט דאָס איז אונזער רבי? אָט דאָס איז דער, וואָס מיר ציטערן פאַר זיין קוק? אָט דאָס איז מאַזעפּאַ?...

ז.

— קינדער! — מאַכט צו אונז אלי. — וואָס זיצען מיר, ווי די נאַפּאָדעלעס? לאָמיר עפּיס צוטראַכטען אַ שטראָף פאַר מאַזעפּען.

עס פאַלט אָן אויף אונז אַ פּחד.

— וואָס האָט איהר מורא, נאַראָנים? — זאָגט צו אונז נאָך אַמאָל אֶלי. איצטער איז ער געגליכען צו אַ מת, צו אַ בר־מינן.

מיר ווערען נאָך מעהר דערציטערט, און אֶלי דרש'ענט ווייטער:

— איצט קאָנען מיר מיט איהם טהון, וואָס מיר ווילען. אַ גאַנצען ווינטער האָט ער אונז געשמיסען, ווי די שעפסען, לאָמיר זיך חאָטש איין מאָל אין איהם נוקם זיין.

— וואָס ווילסט דו איהם טהון?

— גאָר נישט. איך וויל איהם נאָר איבערשרעקען.

— מיט וואָס וועסט דו איבערשרעקען?

— אָט וועט איהר באַלד זעהן, — זאָגט צו אונז אֶלי און שטעהט אויף פון דער ערד און געהט צו צום רבי'ן און נעמט אַראָב פון איהם דעם גאַרטעל און רופט זיך אָן צו אונז:

— זעהט איהר? אָט מיט זיין אייגענעם גאַרטעל וועלען מיר איהם צובינדען צום בוים אַזוי, אַז ער זאָל זיך אַליין נישט קענען אויפבינדען! נאָך דעם וועט איינער פון אונז צוגעהן צו איהם גאָהנט און אַריינשרייען איהם גלייך אין אויער אַריין: „רבי גזלנים!“

— וואָס זשע וועט זיין?

— גאָרנישט. מיר וועלען אַנטלויפען, און ער וועט שרייען שמע ישראל.

— ביז וואַנען וועט ער שרייען?

— ביז ער וועט געוואוינט ווערען.

און נישט לאַנג געטראַכט, נעמט אֶלי דעם גאַרטעל און בינדט איהם אַ האַנד אויף אַ האַנד און ביידע הענד צום בוים, און מיר שטעהען און קוקען און אַ שוידער געהט אונז איבער איבער'ן לייב:

— אָט דאָס איז אונזער רבי? אָט דאָס איז דער, וואָס מיר ציטערן פאַר זיין קוק? אָט דאָס איז מאַזעפּאַ?

— וואָס שטעהט איהר, ווי די לעהמענע גולם'ס? — זאָגט צו אונז אֶלי. — אַז נאָט האָט אונז געטהון אַ נס און מאַזעפּאַ איז ביי אונז אין די הענד, טאָ לאָמיר חאַפּען אַ טענצעל!

און מיר נעמען זיך אַלע ביי די הענד און מיר דרעהען זיך, ווי די ווילדע מענשען, אַרום אונזער רבי'ן און טאַנצען און שפּרינגען, און זינגען, טאַקי נאָר ווי די משוגעים.

— עד כאן אומרים בשבת הגדול! — זאָגט אֶלי. און מיר שטעלען זיך אָב, און אֶלי געהט צו צום רבי'ן, בויגט זיך אָן איבער איהם גאַנץ

נאָהגט און שרײַט איהם אַרײַן אין אויער אַרײַן הויך, אויף אַזאַ קול, וואָס קאָן אויפוועקען אַ טוידטען:

— געוואַלד! רבי! גזלנים! גזלנים!! גזלנים!!!...

ח.

פײַל אויסען בויגען לאָזען מיר זיך לויפען אַלע ווי איין מענש, האָבען מורא זיך אָבשטעלען אַפילו אויף איין רגע, מורא אַפילו אַ קוק טהון צוריק. אַ פּחד איז געפאַלען אויף אונז אַלע און אַפילו אויף אָלי'ן חאַטש ער הערט נישט אויף צו שרײַען אויף אונז:

— שוטים! נאַראָנים! בהמות! וואָס לויפט איהר?

— וואָס לויפסט דו?

— איהר לויפט, לויף איך אויך.

אין שטאָדט זענען מיר אַרײַן מיט איין אימפּעט און מיט אַ געשרײַ:

— גזלנים!!.. גזלנים!!!...

מענשען האָבען דערזעהן אונז לויפען, לויפען זיי אונז נאָך. דערזעהן, אַז מענשען לויפען, האָבען אַנדערע מענשען זיך געלאָזט נאָך יענע מענשען.

— וואָס לויפט מען?

— פון וואַנען זאָלען מיר וויסען? אַלע לויפען, לויפען מיר אויך.

קוים מיט צרות האָט זיך אײַנגעגעבען אָבשטעלען איינעם פון אונז, און אויף איהם קוקענדיג, זענען מיר שוין אַלע שטעהן געבליבען און נישט אויפגעהערט צו שרײַען: גזלנים! גזלנים!...

— וואו? וואו? וואו?

— דאָרט, אין שוואַרצען וועלדעל, זענען אָנגעפאַלען אויף אונז גזלנים, געבונדען דעם רבי'ן צו אַ בוים, גאָט ווייסט, אויב ער לעבט נאָך...

ט.

אויב איהר זענט אונז מקנא, וואָס מיר זענען פריי, וואָס מיר געהען נישט אין חדר (דער רבי ליעגט קראַנק), איז אומזיסט. אומזיסט! — קיינער ווייסט נישט, ויעמען דער שוך קוועטשט... קיינער, קיינער ווייסט נישט, ווער זענען די אמת'ע גזלנים... מיר זעהען זיך כמעט נישט אַיינם מיט דאָס אַנדערע. און אַז מיר בעגעגענען זיך, איז דאָס ערשטע: „וואָס מאכט דער רבי?" (שוין אוים מאַזעפּאַ!) און אַז מיר דאַווענען, בעטען מיר גאָט פאַר'ן רבי'ן און וויינען, וויינען שטילערהייד: רבונו של עולם! רבונו של עולם!... און אֶלי? — פרעגט אונז נישט אויף אֶלי'ן. ימח שמו זאָל ער אייך ווערען, אָט דער אֶלי!...

עֶפּילאָג.

אַז דער רבי איז געזונד געוואָרען (אַ וואָך זעקס איז ער געלעגען אין היטץ און געערעדט מיט גזלנים) אין מיר זענען געקומען אין חדר אַריין, האָבען מיר איהם קוים דערקענט. אַי שטאַרק האָט ער זיך איבער־געביטען. וואו איז אַהינגעקומען זיין לייבען־שטימע? דעם קאַנטשיק האָט ער ערגיץ פערוואָרפען. אוים — לעג זיך, אוים — מאַזעפּאַ. און אויפ'ן פּנים האָט זיך אויסגעצויגען ביי איהם אַ שטילע ווייכע מרה־שחורה. אַ געפיהל פון חרטה גנבה'ט זיך אַריין צו אונז אינוועניג, און מאַזעפּאַ ווערט אונז מיט אַמאָל טהייער, איינגעבאַקען אין הארצען. אַך, ער זאָל דאָס פירהאַלטען, אַ קרים וואָרט אונז זאָגען! גלייך ווי גאָרנישט געיועען... נאָר פּלוצים שטעלט ער זיך אָב אין מיטען לערנען און בעט אונז מיר זאָלען איהם נאָך אַמאָל דערצעהלען, ווי אַזוי איז געוועזען די מעשה דעמאָלס, ל״ג־בעומר מיט די גזלנים. מיר פוילען זיך נישט און דער־צעהלען איהם איבער נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל די איינגעחזר'טע מעשה אויף אויסוועניג, ווי אַזוי גזלנים זענען מיט אַמאָל אַרוים פון וואַלד, האָבען זיך אַרויפגעוואָרפען אויף איהם, געבונדען, געוואָלט קוילען מיט אַ מעסער, האָבען מיר זיך געלאָזט לויפען אין אימפּעט אין שטאָדט אַריין און מיט אונזער געוואַלד האָבען מיר איהם גע־ראַטעוועט...

דער רבי הערט אונז אוים ביז'ן סוף מיט צוגעמאַכטע אויגען. נאָך־דעם טהוט ער אַ זיפץ און אַ פרעג מיט אַמאָל:

— ווייסט איהר פאַר נעוויס, אַז דאָס זענען געווען גזלנים?

— וואָס דען זענען דאָס געווען?

— אפשר כת־ליצנים?...

און דעם רבינ'ס אויגען קוקען ערגיץ ווייט אין דער וועלט אַריין, און עס מאָלט זיך אונז אוים, אַז אויף זיינע משונה גראָבע ליפּען שוועבט אַ מאָדנע חיטרע שמייכעלע...

דריי קעפּלאך

דְרייַ קֶעפְּלֶעךְ.

1.

אַ פֶּען פוּן אַ שרייַבֶּער זאָל זייַן אַ פֶּענזִיל פוּן אַ מאַלֶער אָדֶער ווענִיגסטענס אַנ׳אַפּאַראַט פוּן אַ פאָטאָגראַף, וואָלט אִיךְ דִיר, פרייַנד, געטראָגען אַ מתנה אַ בִּילד לכבוד שבועות אַ זעלטענע גרוּפּע פוּן דרייַ יוּנגע שעהנע, פּרעכטִיגע קעפּלעךְ פוּן דרייַ אָרעמע, נאַקעטע, בּאָרפִיסע יוּדִישע קִינדער. אַלע דרייַ קעפּלעךְ זענען שוואַרץ, די הערעלעךְ געגרייַזעלט, די אויגעלעךְ גרויסע, גלאַנצענדע, בּרענענדע, אוּן גלייַךְ ווי פערוואוּנדערט קוּקען זייַ אוֹיף אַיךְ אוּן פרעגען בּייַ דער וועלט אַ קשיא: למאי? איהר קוּקט אוֹיף זייַ אוּן איהר בּעוואוּנדערט זייַ אוּן איהר פִיהלט זִיךְ קענען זייַ ווי פערזִינדִיגט, גלייַךְ ווי אִיהר זענט טאַקי שוּלדִיג אִין דעם, וואָס מע האָט זייַ בּעשאַפען — בּעשאַפען נאָךְ דרייַ אִיבּרִיגע נפשות אוֹיף דער וועלט!...

די דרייַ שעהנע קעפּלעךְ — אַבראַמטשִׁיק, מאָיסייטשִיק אוּן דבוֹרה׳קע — זענען צווייַ בּרִידער מִיט אַ קלייַן שוועסטער׳ל. אַבראַמטשִׁיק אוּן מאָיסייטשִיק — דאָס האָט זייַ דער פאָטער, פּייסי דער אַיינבִּינדער, אַזוֹי פערצווּיגען, אוֹיפ׳ן רוּסִישען שטייגער. ער זאָל זִיךְ נִישט שעמען פאַר זייַן ווייַבּ פּעסי אוּן ער זאָל נִישט זייַן אַזאַ בִּיטערער אָרעמאַן, וואָלט ער זִיךְ אַלייַן אוֹיךְ אִיבּערגעמאַכט דעם נאָמען פוּן „פּייסי דער אַיינבִּינדער" אוֹיף „פּעטי פּערעפּליאָטשִיק". נאָר אַזוֹי ווי ער האָט אַ בִּיסעל מורא פאַר זייַן ווייַבּ פּעסי אוּן אַזוֹי ווי ער אִיז, נִישט דאָ געדאַכט, אַ גרויסער אביון, אִיז ער דערווייַל פערבּלִיבּען בּייַ׳ם אַלטען נאָמען „פּייסי דער אַיינבִּינדער", בִּיז ס׳וועט קוּמען אַמאָל די גוּטע צייַט, יענע גלִיקלִיכע צייַט ווען עס וועט אַלס־דִינג ווערען אַנדערש, אַזוֹי ווי בּעבּעל זאָגט, אוּן אַזוֹי ווי קאַרל מאַרקס זאָגט, אוּן אַזוֹי ווי אַלע גוּטע קלוּגע לייַט זאָגען — דעמאָלס, אַ דעמאָלס וועט אַלס־

דינג אַנדערש זײַן!... נאָר בּיז די גוטע גליקליכע צײַט וועט אַ מאָל קו־מען, מוז מען דערווײַל שטעהן פון כאור בּיז שפּעט אין דער נאַכט און שנײַדען קאַרטאָן־פּאַפּיער, און קלעבּען קעסטעלעך, שאַכטלען... און פּײַסי דער אײַנבּינדער שטעהט דעם גאַנצען טאָג אויף די פּיס און שנײַדט קאַר־טאָן־פּאַפּיער, און קלעבּט שאַכטלען, און זינגט בּעת מעשה אַלטע און נײַע יודישע און נישט יודישע ליעדלעך, צום מײַסטען פּרעהליך־טרויעריגע מיט אַ פּרעהליך־טרויעריגען נגון.

— טאָמער וואָלסט דו אויפגעהערט אַמאָל דײַנע גוי'ישע ליעדלעך?

אַ מענש האָט זיך עס אַ בּיסעל פערליעבּט אין גוים! זינט מע איז אַרוים אין דער גרויסער שטאָדט, איז ער געוואָרען אַ גאַנצער גוי, מ'שטײַנס געזאָגט!...

II.

אַלע דרײַ, אַבּראַמטשיק, מאָיסײַטשיק און דבורה'קע, זענען געבּוי־רען און געוואַקסען אַלע אויף איין אָרט — צווישען וואַנד און צווישען אויווען, אַלע דרײַ זעהען פאַר זיך אַלע טאָג איינס און דאָס זעלבּע: דעם פּרעהליכען טאַטען, וואָס שנײַדט קאַרטאָן, קלעבּט שאַכטלעך און זינגט נגונים, און די פערזאָרגטע אויסגעטריקענטע מאַמע, וואָס קאָכט און בּאַקט און קערט און רוימט, און איז קײַן מאָל נישט פאַרטיג. בּײדע זענען זיי שטענדיג אין דער אַרבּייט: די מאַמע בּײַ'ם אויווען, דער טאַטע בּײַ די שאַכטלען. אויף וואָס דאַרף מען אַזוי פיעל שאַכטלען? ווער דאַרף עס אַזוי פיעל שאַכטלען? אַ פּנים, אַז די גאַנצע וועלט איז פול מיט שאַכט־לען?... אַזוי טראַכטען די דרײַ שעהנע קעפּלעך און קוקען שוין אַרוים, אַז בּײַ'ם טאַטען זאָלען זיך שוין אָנקלויבּען אַ סך אַ סך שאַכטלען און ער זאָל זיי נעהמען אַלע אויפ'ן קאָפּ און אין בּײדע הענד — אפשר טויזענד שאַכט־לען — און זאָל מיט זיי אַרויסגעהן אין מאַרק אַרײַן און קומען צוריק אָהן שאַכטלען, נאָר מיט געלד פאַר דער מאַמע און מיט בּולקעלעך, בּײגעלעך אָדער צוקערקעס פאַר די קינדער... אַ גוטער, אוי אַ גוטער טאַטע בּײַ זיי, אַ גאָלד! די מאַמע איז אויך אַ גוטע, נאָר אַ בּײזע. מע חאַפּט פון איהר אָפּט אַ זעץ, אַ שטורך אין זײַט, אַ דרעה פאַר די אויערן. זי האָט פײַנט, אַז מע מאַכט איהר אָן „אַ הקדש". זי וויל נישט, אַז די קינדער זאָלען זיך שפּיעלען אין „טאַטע־מאַמע"; זי וויל נישט, אַז אַבּראַמטשיק זאָל שנײַדען

די אַראָבגעפּאַלענע שטיקלעך קאַרטאָן, אַז מאָיסײַטשיק זאָל גנבה׳נען פּאַפּ בײַ׳ם טאַטען און אַז דבורה׳קע זאָל באַקען ברויט פון זאַמד מיט וואַסער.. די מאַמע וויל, אַז די קינדער זאָלען זיצען שטיל, סטאַטעטשנע, די מאַמע ווײַס נישט, אַ פּנים, אַז יונגע קעפּלעך אַרבײַטען, אַז יונגע נשמות רײַסען זיך, רײַסען זיך — וואָהין? ... אין דרויסען! צו דעם ליכט! צום פענסטער! צום פענסטער!

III.

סך־הכל איין פענסטער, איין שטיקעל פענסטער. אַלע דרײַ קעפּלעך שלאָגען זיך פאַר׳ן שטיקעל פענסטער, און וואָס זעהט מען דאָרט? אַ וואַנד. אַ הויכע, אַ ברײַטע, אַ גראָהע, אַ נאַסע וואַנד. שטענדיג, עביג איז זי נאַס. אַפילו זומער!... קומט אַמאָל אַהער די זון? געוויס, קומט אַמאָל אַהער די זון. דאָס הײַסט, נישט די זון אַלײַן, נאָר אַ שײַן פון דער זון. און דעכאָ״ם איז אַ יום־טוב. אַלע דרײַ שעהנע קעפּלעך שפּאַרען זיך צום שטיקעל פענסטער, קוקען אַרויף, גאַנץ אויבען, און זעהען אַ לאַנגען שמאָלען בלאָהען פּאַס, ווי אַ לאַנגע בלאָהע סטענגע.

— אָ! זעהט איהר, קינדער? אָט דאָס איז הימעל!

אַזוי זאָגט אַבראַמטשיק. אַבראַמטשיק ווײַס. אַבראַמטשיק געהט אין חדר. ער לערנט שוין קמץ אַלף. דער חדר איז טאַקי דאָ נישט ווײַט, די צווײַטע שטוב, דאָס הײַסט, די צווײַטע טהיר. אַך! וואָס אַבראַמטשיק דערצעהלט זיך אָן פאַר חדושים פונ׳ם חדר! אַבראַמטשיק דערצעהלט, אַז ער האָט אַלײַן געזעהן, ער זאָל אַזוי זעהן אַלדעס גוטס, אַ גרויסען מויער פון סאַמע פענסטער פון אויבען ביז אַראָב. אַבראַמטשיק שווערט, אַז ער האָט אַלײַן געזעהן, ער זאָל אַזוי זעהן אַלדעס גוטס, אַ קוימען, אַ הויכען קוימען און פונ׳ם קוימען געהט אַ רויך... אַבראַמטשיק דערצעהלט אַז ער האָט אַלײַן געזעהן, ער זאָל אַזוי זעהן אַלדעס גוטס, אַ מאַשינע, וואָס מע נעהט אויף איהר אָהן הענד... אַבראַמטשיק דערצעהלט, אַז ער האָט אַלײַן געזעהן, ער זאָל אַזוי זעהן אַלדעס גוטס, אַ וואָגען, וואָס פאָהרט אָהן פערד... און נאָך אַזעלכע נסים ונפלאות דערצעהלט זײַ אַבראַמטשיק פונ׳ם חדר, און שווערט זיך, ווי די מאַמע שווערט זיך — ער זאָל אַזוי זעהן אַלדעס גוטס... און מאָיסײַטשיק, און דבורה׳קע הערען איהם און זיפצען און זענען איהם מקנא, וואָס אַלסדינג ווײַס אַבראַמטשיק, אַלסדינג!

למשל אַבראַמטשיק ווייס, אַז אַ בוים וואַקסט. אמת, ער אַליין האָט נאָך, גלייך מיט זיי, קיין מאָל נישט געזעהן ווי אַזוי עס וואַקסט אַ בוים. נישטאָ קיין בוימער אויף דער גאַס. נישטאָ! ער ווייס אָבער (אין חדר האָט ער עס געהערט), אַז אויף אַ בוים וואַקסען פירות, — און דערפאַר מאַכט מען אויף אַ פרי „בורא פרי העץ”. אַבראַמטשיק ווייס (וואָס ווייס ער דען נישט?) אַז קאַרטאָפלעס, למשל, אָדער אוגערקעס, אָדער ציבעלעס, אָדער קנאָבעל וואַקסען אויף דער ערד. — און דערפאַר מאַכען מיר אויף זיי „בורא פרי אדמה”. אַלסדינג ווייס אַבראַמטשיק! ער ווייס נאָר נישט, ווי און ווי אַזוי דאָס וואַקסט, וואָרום ער האָט דאָס נאָך, גלייך מיט זיי קיין מאָל נישט געזעהן, וואָרום אויף זייער גאַס איז נישטאָ קיין פעלד, נישטאָ קיין גאָרטען, נישטאָ קיין בוימער, נישטאָ קיין גרעזעל, — נישטאָ! נישטאָ! אויף זייער גאַס זענען דאָ גרויסע מויערן, גראָהע ווענד, הויכע קוימענס, וואָס סע געהט פון זיי אַרויך, און פענסטערלעך אַ סך אין יענעם גרויסען מויער, טויזענדער פענסטערלעך, און מאַשינעס וואָס נעהען אָהן הענד, און וואָגענס, וואָס פאָהרען אָהן פערד — און ווייטער גאָרנישט! גאָרנישט!

אַפילו אַ פויגעלע זעהט מען דאָ זעלטען. עס פערבלאָנזעט אַמאָל אַהער אַ וואָראָבייטשיק. איז ער גראָה אַזוי ווי די גראָהע וואַנד. פיק-פיק די גראָהע שטיינער, הויבט זיך אויף און פליהט אַוועק... פון עופות זעהען זיי אַמאָל אויף שבת אַ פערטעל עוף מיט אַ בלאַס אויסגעצויגען פיסעל. ווי-פיעל פיסלעך האָט אַן'עוף? — זעלבסטפערשטענדליך, פיער! עלעהיי אַ פערד! אַזוי פסקנ'ט דער עלטערער אַבראַמטשיק, און אַבראַמטשיק ווייס דאָך אַלעס!... אַמאָל ברענגט די מאַמע פונ'ם מאַרק אַ קעפעל פון אַן' עוף מיט אַרויפגענלאָצטע אויגעלעך איבערגעצויגען מיט אַ דין ווייס הייטעל... „ס'איז טוידט”— זאָגט דער עלטערער אַבראַמטשיק, און אַלע דריי קעפלעך קוקען איינס אויפ'ס אַנדערע מיט גרויסע שוואַרצע אויגען און זיפצען... געבוירען און אויפגעצויגען געוואָרען אין דער גרויסער שטאָדט, אינ'ם גרויסען מויער, אין גרויסער ענגשאַפט, עלענד און אַרמוט, האָבען אַלע דריי קינדער קיין מאָל נאָך נישט געהאַט קיין געלעגענהייט צו זעהן פאַר זיך לעבעדיגערהייד נישט קיין עוף, נישט קיין חיה, נישט קיין בהמה, אויסער אַ קאַץ. אַ קאַץ האָבען זיי אַן'איינענע, אַ לעבעדיגע, אַ גרויסע קאַץ, גראָה ווי די גרויסע גראָהע נאַטע וואַנד... די קאַץ איז זייער גאַנץ פערגניגען. מיט דער קאַץ שפּיעלען זיי זיך שעה'ן לאַנג, טהוען איהר אָן אַ פאַטשיילע אויפ'ן קאָפּ, רופען זי „מחותנת'טע” און לאַכען, לאַכען.

שעור! דערזעהט די מאַמע און טײלט זײַ אײן: שענקט זײַ — דעם אַ זעץ דעם אַ שטורך אין זײַט, דעם אַ דרעה בײַ'ם אויער. די קינדער צעגעהען זיך אויף זײַערע ערטער, הינטערן אויווען. דער עלטערער, אַבראַמטשיק, דערצעהלט עפּיס, און די קלענערע, מאָיסײַטשיק און דבורה'קע, האָרכען; קוקען אויף זײַער עלטערן ברודער'ל מיט גרויסע אויגען און האָרכען. אַבראַמטשיק זאָגט, אַז די מאַמע איז גערעכט. אַבראַמטשיק זאָגט, אַז מיט אַ קאַץ טאָר מען זיך נישט שפּילען, ווײַל אַ קאַץ איז אַ טמא זאַך און אַ מזיק. אַלסדינג ווײַס אַבראַמטשיק, אַלסדינג! ס'איז דען דאָ אַ זאַך אויף דער וועלט, וואָס אַבראַמטשיק זאָל נישט וויסען?

IV.

אַלסדינג ווײַס אַבראַמטשיק. אַבראַמטשיק ווײַס, אַז ס'איז דאָ אַ לאַנד אַ ווײַט לאַנד, זעהר אַ ווײַט לאַנד, וואָס מע רופט דאָס אַמעריקאַ. דאָרט, דאָרט, אין דעם אַמעריקאַ, האָבען זײַ פרײַנד אַ סך און בעקאַנטע. דאָרט, אין דעם אַמעריקאַ, איז יודען, קײַן עין־הרע, גוט און פרעהליך. אַהינצו, אין דעם אַמעריקאַ, וועלען זײַ אַריבערפאָהרען, אם ירצה השם, איבער אַ יאָהר, אַז זײַ וועלען בעקומען פון דאָרטען שיפס־קאַרטען. אָהן שיפס־קאַרטען קאָן מען אין אַמעריקאַ נישט פאָהרען, ווײַל ס'איז אַ ים און אויפ'ן ים איז אַ שטורם־ווינד און עס וואַרפט מיט סכנות נפשות—אַלסדינג ווײַס אַבראַמטשיק.

אַלסדינג! אפילו וואָס אויף יענער וועלט טהוט זיך. למשל, ער ווײַס, אַז אויף יענער וועלט איז דאָ אַ גן־עדן, פון יודענס־וועגען געוועהנליך; אין גן־עדן איז דאָ בוימער אַ כך מיט די שענסטע פירות; טײַכען וואָס פליסען בוימעל; דימאַנטען און בריליאַנטען וואַלגערן זיך אין די גאַסען, בויג זיך אָן, נעם און שטופּ אָן פולע קעשענעס, און ערהליכע יודען זיצען דאָרטען טאָג ווי נאַכט און לערנען און האָבען הנאה פון דער שכינה...

אַזוי דערצעהלט אַבראַמטשיק, און בײַ מאָיסײַטשיק'ען און בײַ דבורה'ן ברענען די אויגעלעך, און זענען מקנא זײַער עלטערן ברודער'ל, וואָס ער ווײַס אַלסדינג, אַלסדינג ווײַס ער! אפילו וואָס אויפ'ן הימעל טהוט זיך. אַבראַמטשיק שווערט, אַז צוויי מאָל אין יאָהר: הושענא־רבה אויף דער נאַכט און שבועות אויף דער נאַכט, שפּאַלט זיך דער הימעל. אמת, ער אַליין האָט נאָך קײַן־מאָל נישט געזעהן ווי דער הימעל שפּאַלט זיך, ווײַל

ס'איז נישטאָ בײַ זײַ קײַן הימעל, דערפאַר האָבען אָבער זײַנע חברים געזעהן. זײַ שווערן, אַז זײַ האָבען אַלײַן געזעהן, זײַ זאָלען אַזוי זעהן אַלדעס גוטס. זײַ וועלען דאָך נישט שווערן אויף אַ ליגען. ווי טאָר מען שווערען אויף אַ ליגען? אַנ'עבירה, וואָס בײַ זײַ אויף דער גאַס איז נישטאָ קײַן הימעל. ס'איז דאָ אַ לאַנגער שמאָלער בלאָהער פּאַס, ווי אַ לאַנגע שמאָלע בלאָהע סטענגע, וואָס קאָן מען אין אַזאַ שטיקעל הימעל זעהן, אַ חוץ צוויי דרײַ קלײַנע שטערענדלעך מיט אַנ'אָבשײַן פון דער לבנה?... און בכדי צו איבערצײַגען זײַן יונגערן ברודער מאָיסײַטשיק און זײַן קלײַן שוועסטער'ל דבורה'קע, אַז סע שפּאַלט זיך דער הימעל, געהט אַבראַמטשיק צו דער מאַמע, שלעפּט זי פאַר'ן קלײַדעל:

— מאַמע! אַיאָ, הײַנט שבועות אַרום האַלבע נאַכט שפּאַלט זיך דער הימעל?

— דעם קאָפּ וועל איך דיר שפּאַלטען!

געהאַפּט אַ מיאוס'ען פּסק פון דער מאַמע, וואַרט אַבראַמטשיק אויפ'ן טאַטען, דער טאַטע איז אַוועק אין מאַרק מיט אַ גאַנצען אוצר שאַבטלען.

— קינדער! אַ נו טרעפט, וואָס וועט הײַנט דער טאַטע ברענגען אַ מתנה פונ'ם מאַרק?

אַזוי זאָגט אַבראַמטשיק און די „קינדער" הויבען אָן „טרעפען", וואָס וועט דער טאַטע זײַ ברענגען אַ מתנה פונ'ם מאַרק. זײַ רעכענען אוים, אויף די פינגער אַלסדינג, וואָס ס'איז דאָ אין מאַרק, אַלסדינג, וואָס אַ מענשענס אויג קאָן זעהן און וואָס אַ מענשענס האַרץ קאָן גלוסטען: בולקעלעך און בײַגעלעך און צוקערקעס — און קײַנער האָט נישט געטראָפען און איהר וועט, האָב איך מורא, אויך נישט טרעפען. פּײַסי דער אײַנבינדער האָט געבראַכט צו טראָגען איצטיגעס מאָל נישט קײַן בולקעלעך, נישט קײַן בײַגעלעך, נישט קײַן צוקערקעס: גראָז האָט ער געבראַכט צו טראָגען; אַ פּאַק מיט גראָז, מאַדנע, לאַנגע, גרינע, שמעקענדיגע גראָזען.

און אַלע דרײַ שעהנע קעפּלעך, אַבראַמטשיק, מאָיסײַטשיק און דבורה'קע האָבען אַרומגערינגעלט דעם פּאָטער:

— טאַטע! וואָס איז דאָס, אָט דאָס אָ?

— דאָס איז גרינס.

— וואָס הײַסט דאָס גרינס?

— גרינס אויף יום־טוב. יורען דאַרפען יום־טוב גרינס.

— וואו נעמט מען דאָס, טאַטע?

— וואו מע נעמט עס? הם... אין מאַרק קויפט מען דאָס, אין מאַרק...

אַזוי זאָגט דער טאַטע, און ער צעוואַרפט דאָס גריַנע שמעקענדיקע גראָז איבער דער נאָר-וואָס אויסגעקעהרטע שטוב און ער קוועלט, וואָס ס'איז גריַן און סע שמעקט, און ער זאָגט צו דער מאַמע פרעהליך, וויַ זייַן שטייַגער איז:

— פעסיַ, אַ גוט יום-טוב דיר!

— מזל טוב, אַ נייַער הקדש! די ממזרים זייַנע וועלען שוין האָבען וואָס צו מיסטיגען!...

אַזוי ענטפערט איהם די מאַמע נישט צופריעדען וויַ אַלע מאָל און שענקט וויַ אַלע מאָל די קינדער דעם אַ זעץ, דעם אַ שטורך אין זייַט, דעם אַ דרעה בייַם אויער. אַ מאָדנע מאַמע ביַי זיי! קיינמאָל איז זי נישט צופריעדען, תמיד פעראָמערט, שטענדיג פערזאָרגט. פונקט דער היפך פון'ם טאַטען!

און די דרייַ שעהנע קעפּלעך קוקען אויף דער מאַמע, קוקען אויפ'ן טאַטען, קוקען איינס אויף דאָס אַנדערע. און אַז טאַטע-מאַמע קערען זיך אָב אַ ווייַלע אויף אַ זייַט, טהוען זיי זיך אַ וואָרף אַלע דרייַ אויף דער ערד, פאַלען צו מיט'ן פנים צום שמעקענדיגען גראָז, קושען דאָס שמעקענדיגע גראָז, וואָס מע רופט דאָס גריַנס, און וואָס יעדען דאַרפען דאָס אויף יום-יום און וואָס מע קויפט דאָס אין מאַרק...

אַלסדינג איז דאָ אין מאַרק, אפילו גריַנס. אַלסדינג קויפט דער טאַטע. אַלץ דאַרפען יודען און אַלסדינג האָבען יודען. אפילו גריַנס!.. אפילו גריַנס!...

גרינם אויף שבועות

גְרִינְס אוֹיף שָׁבוּעוֹת.

(אַ מעשה פאַר יודישע קינדער) .

1.

ערב שבועות האָב איך אויסגעבעטען בײַ דער מאַמע עליה השלום, איך זאָל מיר אַלײן געהן אונטערן שטאָדט אָנרײַסען און ברענגען אַהײם גרינס אויף שבועות.

און די מאַמע האָט מיך געלאָזט אײנעם אַלײן געהן אונטערן שטאָדט, אָנרײַסען און ברענגען אַהײם גרינס אויף שבועות. לאָז זי האָבען דערפאַר אַ ליכטיגען גן־עדן.

אײן אמת'ע נסיעה קאָן מען אָנרופען נאָר די נסיעה, וואָס אַ מענש מאַכט אײנער אַלײן, אָהן חברים, אָהן אַ שום איבערשלאָג. איך בין מיר אײנער אַלײן, אַ פרײַ פויגעלע, אין דער גרויסער ברײטער וועלט; איבער מיר איז די גאַנצע גרויסע בלאָהע יאַרמעלקע, וואָס מע רופט זי „הימעל"; מיר אײנעם אַלײן לײַכט די שײנע ליכטיגע טאָג־מלכה, וואָס מע רופט די „זון"; פון מײַנעטוועגען אַלײן האָבען זיך עס צענויפגעקליבען דאָ אין פרײַען פעלד די אַלע זינגערס, מיט אַלע פײַפערס מיט אַלע שפּרינגערס, און נאָר צוליעב מיר אַלײן האָט זיך צענומען די שמעקענדיגע רויז, צע־שפּרײט דער לאַנגער, דער געלער „סאָנישניק", צעצוויקעלט און צעשפּרעגט קעלט דאָס גאַנצע ברײטע פעלד מיט אַלע אַנטיקלעך פון דער מילדער נאַטור. קײנער קוועטשט מיך נישט, קײנער שטערט מיר נישט, קײנער זעהט מיך נישט, אַ חוץ גאָט, און איך קאָן מיר טהון וואָס איך וויל: וויל איך — זינג איך מיר אַ שײנעם „כּבקרת". וויל איך — שרײַ איך משוגענער־ווײַז און רײַס זיך אויפ'ן האַלז. וויל איך — לעג איך צענויף די האַנד ווי אַ שופר און בלאָז מיר אַ „תקיעה גדולה" און שפּיעל מיר אַ „טרומבאַטש". וויל איך — טהו איך מיך גאָר אַ וואַלגער ווי איך שטעה

און געה אויפ'ן גריִנעס גראָז און קאַטשע מיך אויף אַלע זײַטען ווי אַ לאָשעקל. ווער ווערט מיר זאָגען אַ דעה און וועמען הער איך? איך בין פרײַ! איך בין פרײַ!

דער טאָג איז געוועזן אַזוי וואַרעם, די זון אַזוי שעהן, דער הימעל אַזוי לויטער, דאָס פעלד אַזוי גרין, דאָס גראָז אַזוי פריש, און אויפ'ן האַרצען איז מיר געוועזן אַזוי גרינג און אויף דער נשמה אַזוי גוט, אַז איך האָב גאָר פערגעסען, אַז איך בין דאָ אַ ווילד פרעמדער און אַז איך בין אַרויסגעקומען אַהער צו — אָנרײַסען גריִנס אויף שבועות. און האָב מיר פאָרגעשטעלט, אַז איך בין דאָ אַ מושל, אַ פּרינץ, און דאָס גאַנצע פעלד, וואָס מײַן אויג חאַפּט אַרום, מיט אַלסדינג וואָס אין פעלד און אפילו מיט דעם גאַנצען בלאָהען שטיק הימעל—דאָס אַלעס געהער צו מיר, איך בין דערויף דער איינציגער בעל-הבית, און איך האָב דערויף צו שאַפען און ווײַטער קיינער נישט, און ווי אַ מושל, וואָס איהם אַלעס געהערט און ער אויף אַלעס געוועלטיגט, הויבט זיך מיר אָן וועלען אַרויסבעווײַזען מײַן ממשלה, מײַן כח און מײַן גבורה, אַלעס וואָס איך קאָן און וואָס איך וויל...

קודם כל געפעלט מיר נישט אָט דער לאַנגער דראָנג מיט דער געלער היטעל (דער סאָנישניק), וואָס בעקומט מיט אַמאָל בײַ מיר אין די אויגען אַ פנים פון אַ שונא, אַ מין גלית הפלשתי, און די אַלע איבריגע פלאַנצונגען מיט שטעקלעך און אָהן שטעקלעך (כאָב און פּאַסאָלעס) — דאָס זענען לויטער שונאים, דאָס זענען די „פלשתים“, וואָס האָבען זיך בעזעצט דאָ בײַ מיר אויף מײַן ערד, ווער האָט געשיקט נאָך זײַ? און יענע נידעריגע, די גראָבע מיט די גריִנע קוטשמעס, וואָס זיצען אַזוי געדיכט האַרט האַרט בײַ דער ערד (קרויט), וואָס טהוען זײַ דאָ די דאָזיגע קוטשמעס? זײַ וועלען זיך נאָך אָנשכור'ן און מאַכען מיר איין אומגליק... לאָזען זײַ געהן אין דער ערד אַרײַן — איך דאַרף זײַ נישט! און בײַזע מחשבות, ווילדע אינסטינקטען וואַכען אויף אין מיר, און אַ מאָדנער געפיהל פון נקמה נעמט מיך אַרום דורך און דורך, און איך הויב זיך אָן נוקם זײַן אין די שונאים — און נאָך ווי אַזוי נוקם זײַן!...

געהאַט האָב איך מיט זיך אויף אָנצורײַסען גריִנס אויף שבועות מיטגענומען כלי זיין: אַ מעסערל מיט צווײַ קלינגלעך און אַ שווערד, אפילו אַ הילצערנע נאָר אַ שאַרפע.

די דאָזיגע שווערד איז בײַ מיר פערבליבען פון „ל"ג-בעומר“. און האָטש איך בין מיט איהר געגאַנגען ל"ג בעומר אויף מלחמה מיט מײַנע

איבעריגע חברים אונטערן שטאָדט, פון דעסטוועגן קאָן איך אַייך שווערן (איהר מעגט מיר גלויבען אָהן אַ שבועה), אַז זי האָט נישט פערגאָסען קיין איין טראָפען בלוט. דאָס איז געוועזען אַ כלי פון דעם כלי זיין, וואָס דאָס מיליטער טראָגט בשעת שלום. ס'איז טאַקי הייסט עס נישטאָ קיין שום סימן פון מלחמה, שטיל און רוהיג אַרום און אַרום, נאָר גאָר נישט, גלאַט אַזוי, פון „דרך־שלום" וועגען, לאָזען זיך שטעהן צוגעגרייט שווערדען, ביקסען, האַרמאַטען, קאַנאָנען, פערד, סאָלדאַטען — הלואי זאָל מען זיי נישט בעדאַרפען, ווי מיין מומע־עטיל פלעגט זאָגען, בשעת זי האָט גע־פּרעגעלט מאַלינעס...

II.

דאָס איז ידוע אויף דער גאַנצער וועלט, אַז בשעת מלחמה ציעלט מען זיך טרעפען דעם עלטערן, דעם אָפיצער; דעם גענעראַל אַז מע קען טרעפען איז נאָך בעסער; דעמאָלס פאַלען שוין במילא די סאָלדאַטען אַזוי ווי שטרוי. דערפאַר וועט אַייך שוין קיין חדוש נישט זיין, וואָס איך בין צום אַלעם ערשטען אָנגעפאַלען אויף דעם „גלית הפלשתי", איהם דער־לאַנגט מיט דער שווערד אַ געשמאַקען האַק איבער'ן קאָפּ מיט דער געלער היטעל און היבשע עטליכע זעץ פון הינטען, — און דער רשע האָט זיך אויסגעצויגען ווי לאַנג ער איז פאַר מיינע פיס. נאָך איהם האָב איך אַנידער־געלעגט נאָך היבשע עטליכע געזונדטע רשעים, די שטעקענס פון זייערע הענד אַרויסגעריסען און פערוואָרפען צו אַלדע שוואַרצע יאָהר, און די נידריגע די גראָבע מיט די גרינע קוטשמעס האָב איך גענומען צו דער אַרבייט גאָר אויף איין אַנדער אופן: וועמען איך האָב געקאָנט, — האָב איך אַראָפּ־גענומען די גרינע קוטשמע, און די איבעריגע האָב איך געטראָטען מיט די פיס. געמאַכט פון זיי אַ תל עולם!

בשעת מלחמה, אַז דאָס בלוט צעהיצט זיך און מע געהט אַריין אין התפעלות, שניידט מען אויף וואָס די וועלט שטעהט. אַז מע האַלט ביי פערגיסען בלוט, פערליערט מען זיך און מע ווייסט נישט וואו מע איז אין דער וועלט. דעמאָלס לעגט מען נישט קיין כבוד אויף קיין עלטערס, מע קוקט נישט אויף קיין שוואַכע פרוי, מע האָט נישט קיין רחמנות אויף קיין קליינע קינדער, און בלוט, בלוט גיסט זיך אַזוי ווי וואַסער... איך, בשעת אָנפאַלען אויף דעם שונא, האָב נאָך נישט געפיהלט אין זיך אזא

כעס מיט אזא ברען, ווי נאך די ערשטע עטליכע גוטע קלעפ, וואס איך האב איינגעטײלט דעם שונא; נאר וואס ווייטער האב איך מיר אלץ מעהר נעהיצט, זיך אליין אינטער-געגעבען אלע מאל מעהר חשק, און איך בין אזוי אריין אין דער ארבייט, איך בין געווען אין אזא עקסטאז, אזא רציחה, אז וואס ס'איז מיר נעקומען פאר די אויגען. דאס האב איך געבראכט, גע־שניטען אויף אלע זייטען, און מעהר פון אלעמען האבען פון מיר גע־ליטען נעבאך „קליין-ווארג"... די יונגע קיי־עכינע „ארבוזלעך", „קאבאק־לעך" מיט די גראבע בייכלעך, די קליינע פיצלעך, אוגערעקלעך, וואס קריכען נאר וואס ארויס פון דער גרינגער „האָ־ענע" מיט די נעלע נאפע־לעך, זיי האבען מיך צערייצט נאר מיט זייער שטיל-שווייגען און מיט זייער קאלטקייט; און איך האב זיי איינגעטײלט אזוי. אז זיי ווען מיך האבען צו גערענקען: איך האב געהאקט קעפלעך, געשניטען בייכלעך, געריסען אויף רער האלב, געבראכט אויף שטיקלעך, צעשלאגען, צעהרג'עט, גע־מזיק'ט אויף טויט, לאז מיך אזוי וויסען שלעכטס ווי איך ווייס, פון וואנען עס האט זיך צו מיר גענומען אזא רציחה! אומשולדיגע קארטאפלעס נעבאך, וואס זענען געזעסען טיעף אין דער ערד, האב איך פון דער ערד ארויס־געגראבען און האב זיי מוסר מודעה געווען, אז פון מיר בעהאלט מען זיך נישט!... יונגען קנאבעל מיט גרינע ציבעלקעלעך האב איך ארויסגערי־סען מיט'ן ווארצעל, רעטעכלעך יענען געפלויגען ביי מיר ווי די האלעש־קעס — און לאז מיך נאט שטראפען אויב איך האב נהגה געווען אפילו א שטיקעל רעטיך, ווארום איך געדענק גאנץ גוט פון דער מגילה די ווער־טער: „ובבזה לא שלחו את ידם" — ראבעווען האבען יודען נישט גע־ראבעוועט... און אלע מינוט, אז דער יצר־הרע איז געקומען צו מיר און מיך אנגערעדט, איך זאל געניסען א ציבעלקע, פערזוכען א קנאבעלקע, איז מיר דער פסוק פון דער מגילה געקומען א קענען מיט די ווערטער, מיט'ן טראפ און מיט דער נגינה: ובבזה לא שלחו את ידם!... — און איך האב נישט אויפגעהערט צו שלאגען, האקען, בראקען, מזיק'ען, סמית'ען און שניידען אויף שטיקלעך יונג און אלט, קליין און גרויס, ארעם און רייך אהן א שום רחמנות...

אדרבה, איך האב מיר פארגעשטעלט, אז איך הער זייער שרייען מיט זייער וויינען מיט זייער בעטען זיך ביי מיר — און עס זאל דאס מיך אנהויבען ארען! מערקווירדיג — איך, וואס האב נישט געקאנט זעהן ווי מע קוילע. איין עוף, ווי מע שמייסט א קאץ, ווי מע בעליידיגט א הונד, ווי מע שלאגט א פערד, זאל איך זיין אזא מין טיראן, איין אכזר!...

נקמה! האָב איך אַ פער'שכור'טער נישט אויפגעהערט צו שרייען — נקמה! איך וועל זיך מיט אייך אָבּרעכענען פאַר יודיש בלוט! איך וועל אייך שוין בעצאָהלען פאַר ירושלים, און פאַר ביתר, און פאַר די יודען אין שפּאַניען מיט פּאָרטוגאַל, און פאַר די יודען וואָס אין מאַראָקאָ, און אויך פאַר אונזערע וואָס אין אומאַן אַמאָל און וואָס אין אנדערע ערטער אויך היינט... און פאַר די יודישע ספר תורה'ס, וואָס מע האָט צעריסען און פאַר די... אַי! אַי! אַי! געוואַלד! ראַטעוועט! ווער האָלט דאָס מיך פאַר'ן אויער?

צוויי רעכטע סטוסאַקעס פון אונטען און אַ פּאָר כפול־שמונה־דיגע פּעטש פון פאָרנט האָבען מיך אין איין כהרף עין אויסגעניכטערט און איך האָב דערזעהן פאַר זיך אַ בעקאַנטען פּאַרשוין, וואָס איך וואָלט געסענט שווערען, אַז ס'איז „אָחרים דער באַשטאַנשטשיק".

III.

אָחרים דער באַשטאַנשטשיק האָט פון קדמונים געהאַלטען אַ „באַשטאַן", אַ גאָרטען, אָדער אַ „באַקטשי", ביי אונז אונטערן שטאָדט. דאָס הייסט ער האָט אָפּגעדונגען אַ דעסיאַטינע ערד און דאָרטען פערפיהרט אַ גאָרטען, געזעצט קאַויענעס און דיניעס, אוגערקעס און קאַרטאָפלעס, ציבעלעס און קנאָבעל און רעטעכלעך און שאר ירקות, און געהאַט דערפון שעהן פרנסה. פון וואַנען האָב איך געקענט אָחריםען? ווייל ער האָט מיט אונז געהאַנדעלט, דאָס הייסט ער פלעגט לייהען ביי מיין מאַמען געלד אַלע ערב פסח, און אַרום סוכות־צייט פלעגט ער אָנהויבען ביסלעכווייז פונ'ם פּדיון איינצאָהלען, און דאָס געלד פלעגט פערשריבען ווערען ביי דער מאַמען אין גראָבען סדור אויף דעם לינקען טאָוועל (דאָרט איז געווען איהר גאַנצע בוכהאַלטעריע) אין אַ זייט, אָבגעטרעטען פון אָחריםס ווענען אַ בעזונדער פלאַץ, אַ בעזונדערע קאָנטע, און אָנגעצייכענט פון אויבען מיט גרויסע אותיות: חשבון אָחרים, און נאָך־דעם איז שוין געגאַנגען די חשבונות: פון אָחרים אַ קערביל. פון אָחרים נאָך אַ קערביל. פון אָחרים צוויי קערבלעך. פון אָחרים אַ האַלב קערביל, פון אָחרים אַ זעקעל קאַרטאָפלעס, און אַזוי ווייטער... און חאָטש די מאַמע איז געווען אַ יודינע נישט קיין גביר'טע, איין אַלמנה מיט קינדער, און האָט געלעבט פון „פּראָצענט", נאָר ביי אָחריםען קיין פּראָצענט האָט זי נישט גענומען קיין מאָל: ער פלעגט אונז צאָהלען מיט גאָרטען־וואַרג, אַמאָל מעהר אַמאָל ווייניגער, מיר

האָבּען זיךְ מיט איהם קײן מאָל נישט געקריגט.

איז געװען אַ גערעט פלעגט ער אַלײן אָנשיטען אונז אַ פולען קעלער מיט קאַרטאָפלעס און מיט אוגערקעס אויף׳ן גאַנצען װינטער, און אַז נישט פלעגט ער זיךְ אָבּבּעטען בּײַ דער מאַמע:

— ניע װיבּאַטשאַי, אַװראומיכע, בּאָ נע װראָדילאָ! דאָס הײסט: האָבּ קײן פאַראיבּעל נישט, אבֿרהמ׳ס װײַבּ, ס׳איז נישט געראָטען; און די מאַמע פלעגט איהם מוחל זײַן דאָס מאָל און אָנזאָגען, אַז אם ירצה השם אויפ׳ן אַנדערן יאָהר זאָל ער נישט זײַן קײן דבר אחר, און טאַקי אַזוי פלעגט זי איהם זאָגען כּהאי לישנא ממש:

— ליאַדיוזש, אָחריםאו סערדצע, יאַק בּאָה דאַסט נאַ טאָי האָד שאָב טי נע בּאװו סװיניאַ!...

— דאָבּ־ע, אַװראומיכאַ, דאָבּרע! — פלעגט איהר אָחרים אָבּענט־פערן און האַלטען װאָרט: די ערשטע גריניע ציבּעלעס מיט׳ן ערשטען יונגען קנאָבּעל האָט ער תמיד געבּראַכט צו טראָגען אונז; די ערשטע יונגעטשקע קאַרטאָפעלעךְ מיט די ערשטע גריניע אוגערקעס זענען תמיד געװען בּײַ אונז, גיכער װי בּײַ די נגידים. און איךְ האָבּ נישט אײן מאָל געהערט פון אונזערע שכנים און שכני׳טעס, אַז דער אלמנה איז גאָר נישט אַזוי שלעכט, װי זי מאַכט דעם אָנשטעל. „זעהט נאָר, מע טראָגט איהר אַרײַן אין שטוב פון כּל טוב"... סע פערשטעהט זיךְ, אַז איךְ האָבּ דאָס בּאַלד אָבּגעטראָגען דער מאַמען אין אויער אַרײַן, האָט זײ די מאַמע גוט אויסגעשאָלטען:

— זאַלץ זײ אין די אויגען, שטײַנער זײ אין האַרצען! װער סע פערגינט מיר נישט, דער זאָל אַלײן נישט האָבּען! איךְ װינש זײ איבּער אַ יאָהר אויף מײַן שטײַגער!

סע פערשטעהט זיךְ, אַז איךְ האָבּ בּאַלד איבּערגעגעבּען אונזערע שכנטעס, װאָס די מאַמע האָט זײ געװינשעװעט... סע פערשטעהט זיךְ, אַז פאַר אַזעלכע װערטער זענען זײ געװען אויף דער מאַמע להרוג ולאבּד און אָנגערופען זי מיט אַזאַ נאָמען, װאָס מיר איז געװען אַ חרפּה צו הערען... סע פערשטעהט זיךְ, אַז מיךְ האָט דאָס פערדראָסען און איךְ האָבּ דאָס בּאַלד אָבּגעטראָגען דער מאַמען, האָט מיךְ די מאַמע מכבּד געװען מיט צװײ פעטש און אָנגעזאָגט, איךְ זאָל אויפהערען אַרום־טראָגען „שלח־מנות" פון אײנעם צום אַנדערן... פון די פעטש האָבּ איךְ געװײנט, און דאָס װאָרט „שלח־מנות" האָט מיר געפּיקט אין מוח: איךְ האָבּ נישט פערשטאַנען פאַר װאָס רופט זי דאָס עפּיס „שלח־מנות"?

אַ יום טוב פלעגט זײַן בײַ מיר, אַז איך פלעג דערזעהן פון דערווײַטען אחרימען מיט די גרויסע שטיוואַלעס און מיט דער גראָבער ווײַסער, וואַרעמער, וואָלענער סוויטע, וואָס ער האָט זי געטראָגען זומער און ווינטער. דערזעהן אחרימען געהן, האָב איך געוואוסט, אַז דאָס טראָגט ער אונז אַפולע פעלענע מיט גאָרטען־וואַרג, און איך פלעג לויפען אין קיך אָנזאָגען דער מאַמע די בשורה, אַז אחרים איז געקומען.

IV.

בכלל דאַרף איך מודה זײַן, אַז צווישען מיר מיט אחרימען איז געווען אַ מין ליבע אַ פערבאָרגענע, אַ מין סימפּאַטיע, וואָס מע קען זי נישט אַרויסגעבען אין ווערטער. גערעדט האָבען מיר צווישען זיך כמעט קיין מאָל נישט; ערשטענס דערפאַר, וואָס איך האָב נישט פערשטאַנען זײַן לשון און ער האָט נישט פערשטאַנען מײַן לשון (דאָס הײַסט איך איהם האָב פערשטאַנען, נאָר ער מיך — מכּות!) און צווײַטענס האָב איך מיך געשעמט; אַזאַ גרויסער אחרים — ווי אַזוי רעדט מען מיט איהם? פלעג איך דאַרפען אָנקומען צו דער מאַמען, זי זאָל זײַן צווישען אונז דער טאָלמאַטש.

— מאַמע! פרעג איהם, פאַר וואָס ברענגט ער מיר נישט קיין ווײַנשעל?

— וואו זאָר ער דיר נעמען ווײַנשעל? אין אַ באַשטאַן איז נישטאָ קיין ווײַנשעל.

— למאי איז נישטאָ אין אַ באַשטאַן קיין ווײַנשעל?

— וואָרום אין אַ באַשטאַן וואַקסען נישט קיין ווײַנשעל־בוימער.

— למאי וואַקסען נישט אין אַ באַשטאַן קיין ווײַנשעל־בוימער?

— למאי, למאי — דו ביזט אַ געשלײַערטע שיקסע! מאַכט צו מיר די מאַמע און וואַרפט מיר אויף אַ פּאַטש.

— אַווראוּמיכאַ, נע בעיי דעטינאַ! — מאַכט צו איהר אחרים און שטעלט זיך איין פאַר מיר.

אָט אַזאַ מין ערל איז געווען אחרים און בײַ איהם בין איך דאָס געלעגען אַצונד אין די הענד.

מיט'ן שכל בעדאַרף מען פערשטעהן, אַז ס'איז מן הסתם אַזוי געווען די מעשה: אחרים, אַז ער איז אָנגעקומען און דערזעהן בײַ זיך אויפ'ן באַשטאַן אַזאַ חורבן, האָט ער תחלת בעדאַרפט נישט פערשטעהן וואָס

טהוט זיך דאָ, דערזעהן אַזאַ נפש ווי איך אַרבייט מיט דער שווערד אויף אַלע זייטען, האָט אָחרים בעראַרפט איבערקלערען אויף מיר מי יודע וואָס:—אַ נישט=גוטער, אַ שרעטעלע, איין אָנשיקעניש, און האָט געוויס זיך ־יבערגעצלמ'ט עטליכע מאָל, נאָר נאָך=דעם, אַז ער איז צוגעגאַנגען נעהנ־טער און דערזעהן, אַז דאָס אַרבייט אַזוי געטריי דוקא אַ יודיש יונגעל און דוקא מיט אַ הילצערנע שווערד, האָט ער מיך אָנגענומען ביים אויער, נאָר אַזוי געשמאַק, אַז עס האָט מיך צוגעצויגען צו דער ערד און איך האָב אָנגעהויבען שרייען נישט מיט מיין קול:

— אַי! אַי!! אַי!! ווער ציהט דאָס מיך פאַר'ן אויער?

ערשט הערט שפעטער נאָך די רעכטע סטוסאַקעס און נאָך די אמת'ע פעטש, וואָס אָחרים האָט מיר איינגעטיילט האָבען מיר זיך בעגעגענט מיט די אויגען און האָבען זיך ביידע דערקענט איינס דאָס אַנדערע, און מיר זענען ביידע געווען איבערראַשט, געבליבען אָהן לשון.

— אַווראומיכענע דעטינאַ!? — האָט אָחרים אויסגעשריגען און האָט זיך איבערגעצלמ'ט, און האָט גענומען בעטראַכטען די היזקות, וואָס איך האָב איהם דאָ אָנגעאַרבייט. בעקוקט יעדע גראַדקע מיט איטליכ'ס שטיקעל ערד און עס האָט איהם אַזוי אָנגענומען ביים האַרצען, אַז עס האָבען זיך איהם געשטעלט טרערען אין די אויגען. ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט אַ קעגען מיר צענויפגעלעגט ביידע הענד ביי זיך אויפ'ן בויך און אַ פרעגע געטהון מיך נאָר איין וואָרט:

— זאַ שטשאָ? — פאַר וואָס קומט דאָס מיר הייסט דאָס...

ערשט דאָ האָב איך צעקייט וואָס פאַר אַ חתונה איך האָב אָנגעאַרבייט און ווע מ ע ן איך האָב אַזוי שטאַרק גורם היזק געווען. און איך האָב זיך אַליין געפרעגט: „פאַר וואָס?“ „פאַר וואָס?“...

— חאָדים! — מאַכט צו מיר אָחרים און נעמט מיך אָן פאַר אַ האַנד און איך בויג זיך צו צו דער ערד פאַר שרעק, איך מיין אָט=אָט מאַכט ער פון מיר אַ פרעזשעניצע. נאָר אָחרים טשעפעט מיך נישט; ער האַלט מיך נאָר שטאַרק פאַר דער האַנד, נאָר אַזוי שטאַרק, אַז עס שפרינגען מיר די אויגען פונ'ם קאָפּ, און פיהרט מיך אָב אַהיים צו דער מאַמע און דערצעהלט איהר אוים אַלסדינג און גיט מיך איבער אויף אַ י ה ר ע הענד...

V.

זאָל איך אייך דערצעהלען, וואָס איך האָב געהאַט פון דער מאַמע? זאָל איך אייך אויסמאָלען איהר שרעק מיט איהר כעס מיט איהר ברעכען די הענד, בשעת אחרים האָט איהר איבערגעגעבען מיט אַלע פּישטשיווקעס דעם גאַנצען חורבן, וואָס איך האָב איהם אָנגעמאַכט אין באַשטאַן? אחרים האָט זיך נישט געפּוילט, גענומען דעם שטעקען און בעוויזען מיט איהם דער מאַמע, ווי אַזוי איך האָב געאַרבייט אַהער און אַהין אויף אַלע זייטען, ווי אַזוי איך האָב געהאַקט און געבראָקט און געשטאָכען און געטרעטען מיט די פיס און די קאַרטאָפלעס פון דער ערד אַרויסגעגראָבען און די האָרענע פון די אוגערקעלעך, נאָר וואָס אויפגעגאַנגענע אוגערקעלעך... און פאַר וואָס? פאַר ווען?

— זאַשטשאָ, אַוראַומיכאַ, זאַשטשאָ?...

מעהר האָט אחרים נישט געקענט רעדען; עס האָבען זיך איהם א פּנים געשטעלט די טרערען אין האַלז.

דעם רעכטען אמת מוז איך אייך זאָגען, קינדער, איך וואָלט בעסער געוואָלט זיין געפּאַטשט פון אחרים'ס הענד, איידער האָבען דאָס וואָס איך האָב געהאַט פון דער מאַמע פאַר שבועות און פון'ם רבין נאָך שבועות... היינט די בזיונות, וואָס איך האָב נאָך־דעם געהאַט אַ גאַנץ קיילעכיג יאָהר פון מיינע חברים אין חדר, וואָס האָבען מיר צוגעזעצט זעהר אַ לייטישען נאָמען: „באַשטאַנטשיק", „יוסעל באַשטאַנטשיק"!... דער דאָזיגער שעהנער נאָמען איז מיר פערבליבען העט־העט כמעט ביז דער חתונה...

אָט ווי אַזוי איך בין געגאַנגען רייסען גריִנס אויף שבועות.

נאך א בלעטעל שיר השירים

נָאךְ אַ בְּלֶעטֶעל שִׁיר הַשִּׁירִים.

א.

— גִיכֶער, בּוּזִי, גִיכֶער! — זָאג אִיךְ צוּ בּוּזִי'ן אַ טָאג פַאר שבועות, און נעֶהם זִי פַאר אַ האַנד און מִיר לָאזֶען זִיךְ האַסטִיג בַּאַרג אַרוּיף.—דעֶר טָאג שטעֶהט נִישט, נאַרעֶלעֶ. מִיר דאַרפֶען דוּרכגעֶהן אַזאַ בַּארג, און נָאכ'ן בַּארג האָבֶּען מִיר נָאךְ אַ טַייכעֶל. אִיבֶּעֶר'ן טַייכעֶל געֶהט אַ קלאַדקעֶ פוּן בּרעֶטעֶר, הַייסט עֶס „דָאס בּרִיקעֶל“. דָאס טַייכעֶל לוֹיפט, דִי זשאַבֶּעֶס קוואַקעֶן, דִי בּרעֶטעֶר שאָקלעֶן זִיךְ, הוֹידעֶן זִיךְ, און עֶרשט דָארט, אוֹיף יעֶנעֶר זַייט בּרִיקעֶל — דָארט אִיז עֶרשט דעֶר אמת'עֶר גן־עדן, בּוּזִי! דָארט עֶרשט הוֹיבֶּען זִיךְ אָן מַיינעֶ מאַיאָנטקעֶס.

— דַיינעֶ מאַיאָנטקעֶס?

— מַיין אִיךְ, דִי „לעֶוואַדעֶ“. אַ גרוֹיס פעֶלד, וואָס צִיהט זִיךְ, צִיהט זִיךְ אָהן אַ סוֹף אָהן אַ בּרעֶג. מִיט אַ גרִינעֶר קאָלדרעֶ אִיז דָאס אִיבֶּעֶרגעֶצוֹיגעֶן. מִיט געֶלִינקעֶ שפּרעֶנקעֶלעֶךְ אִיז דָאס בּעֶשפּרעֶנקעֶלט. מִיט רוֹיטִינקעֶ צווִיקעֶלעֶךְ אִיז דָאס בּעֶצווִיקעֶלט. און ריחות זָאלסט דוּ הערעֶן דָארטעֶן — דִי שעֶהנסטעֶ בּשמים פוּן דעֶר וועֶלט! און בּוֹימעֶר האָבּ אִיךְ דָארטעֶן, אָהן אַ שיעור בּוֹימעֶר, הוֹיכעֶ, צווַייגעֶנדִיגעֶ בּוֹימעֶר. און אַ בּעֶרגעֶל האָבּ אִיךְ מִיר דָארט, וואָס אִיךְ זִיץ אוֹיף דעֶם. ווִיל אִיךְ, זִיץ אִיךְ מִיר. ווִיל אִיךְ, הוֹיבּ אִיךְ מִיךְ אוֹיף דוּרכ'ן „שם־המפורש“ און פלִיה מִיר, ווִי אַן אָדלעֶר, העֶכעֶר פוּן דעֶר כמאַרעֶ. אִיבֶּעֶר פעֶלדעֶר און וועֶלדעֶר, אִיבֶּעֶר ימים און מדבריות, בִּיז אִיךְ קוּם אוֹיף יעֶנעֶר זַייט הרי־חושךְ...

— און פוּן דָארטעֶן — שלָאגט מִיךְ אִיבֶּעֶר בּוּזִי — געֶהסט דוּ צוּ פוּס זִיבֶּעֶן מַייל, בִּיז דוּ קוּמסט צוּ אַ וואַסעֶרל.

— נַיין. צוּ אַ נעֶדִיכטעֶן וואַלד... פְרִיהעֶר געֶה אִיךְ וואַלד־אַיין, וואַלד־אוֹיס, און עֶרשט נָאךְ דעֶם קוּם אִיךְ צוּ אַ וואַסעֶרל...

— דאָס וואַסערל שווימסט דו אַריבער און צעהלסט אָפּ זיבעטן מאָל זיבעטן...

— וואַקסט אוים פאַר מיר אַנ' אַלטיטשקער מיט אַ לאַנגען באָרד...

— פרעגט ער דיך: „וואָס איז דיין בעגעהר?"

— זאָג איך איהם: „פיהר מיך אָפּ צו דער בת-מלכה"...

בוזי רייסט אַרוים איהר האַנד פון מיין האַנד און לאָזט זיך לויפען באַרג אַראָפּ. איך לויף איהר נאָך.

— בוזי, וואָס לויפסטו אַזוי?

בוזי ענטפערט נישט. זי איז ברוגז. זי האָט פיינד די בת-מלכה. אַלע מעשיות האָט זי ליעב, נאָר נישט די בת-מלכה...

ב׳.

ווער בוזי איז — דאַרפט איהר געדענקען. איך האָב אייך שוין אַמאָל דערצעהלט. נאָר טאָמער האָט איהר פערגעסען, חזר איך אייך איבער נאָך אַ מאָל.

איך האָב געהאַט איין עלטערן ברודער — בעני — איז ער דער-טרונקען געוואָרען. נאָך איהם איז געבליבען אַ וואַסער-מיהל, אַ יונגע אַלמנה, צוויי פערדלעך און איין קינד. האָט מען די מיהל אָפּגעלאָזט, די פערדלעך פערקויפט, די אַלמנה האָט חתונה געהאַט ערגיץ וויים און דאָס קינד האָט מען געבראַכט צו אונז.

דאָס איז געוועזען בוזי.

חאַ-חאַ-חאַ! אַלע מיינען, אַז איך און בוזי זענען אַ ברודער מיט אַ שוועסטער. מיין טאַטען רופט זי טאַטע, מיין מאַמען רופט זי מאַמע, און מיר צווישען זיך לעבען ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער און האָבען זיך ליעב ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער.

ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער? פאַר וואָס זשע שעהמט זיך פאַר מיר בוזי?

איין מאָל האָט זיך געטראָפען אַ מעשה. מיר זענען געבליבען אַליין, אַליין אין צווייען איבער דער גאַנצער שטוב. פאַרנאַכטליך איז דאָ. געוועזען. פינסטערליך שוין. דער טאַטע איז געגאַנגען אין שוהל זאָגען קריש נאָך מיין ברודער בעני, און די מאַמע — נאָך שוועבעלעך. איך און בוזי האָבען זיך פערשלאָגען אין אַ ווינקעלע און איך דערצעהל

איהר מעשיות. בוזי האָט ליעב, אַז איך דערצעהל איהר מעשיות. שעהנע מעשיות פונ'ם חדר, מעשיות פון טויזענד און איין נאַכט. זי רוקט זיך צו צו מיר גאַנץ נאָהנט. איהר האַנד איז אין מײַן האַנד.

— דערצעהל, שימעק, דערצעהל.

שטיל לאָזט זיך אראָב די נאַכט. פּאַוואָלי קלעטערן אויף די ווענד די שאָטענס, ציטערן, פויזשען אויף דער ערד און צוקריכען זיך. קוים־קוים וואָס מיר זעהען זיך. נאָר איך פיהל, איהר הענדטעל ציטערט, און איך הער, איהר הערצעל קלאַפּט, און איך זעה, איהרע אויגען אין דער פינסטער גלאַנצען. פּלוצים רײַסט זי אַרויס איהר האַנד פון מײַן האַנד.

„וואָס איז בוזי?“ „מען טאָר נישט“. „וואָס טאָר מען נישט?“ „האַלטען זיך בײַ די הענד“ „פאַר וואָס? ווער האָט דיר געזאָגט?“ איך ווייס אַליין“. „מיר זענען דען פרעמדע? מיר זענען דען נישט שוועסטער און ברודער?“ „ע! ווען מיר זאָלען זײַן שוועסטער און ברודער!“... ציהט אויס בוזי און עס הערט זיך מיר אין איהרע ווערטער דאָס לשון פון שיר־השירים: „מי יתנך כאח לי — פאַר וואָס ביזט דו נישט מיר אַ ברודער?“

תמיד אַזוי. רעד איך פון בוזי'ן, דערמאָהן איך מיך אין שיר־השירים.

ג.

וואו זשע האַלטען מיר? ערב־שבועות, מיר לויפען באַרג־אַראָפּ. פריהער בוזי, נאָך־דעם איך. בוזי איז אויף מיר ברוגז פאַר דער בת מלכה. אַלע מעשיות האָט זי ליעב, נאָר נישט די בת־מלכה. בוזי'ס ברוגז זײַן, איהר זאָלט גאָר קיין יסורים נישט האָבען, דויערט נישט אפילו אַזוי פיעל, ווי איך רעד צו אייך. אָט קוקט זי שוין ווידער אויף מיר מיט איהרע גרויסע ליכטיגע פערטראַכטע אויגען, פערוואָרפט די האָר ארונטער און זאָגט צו מיר:

— שימעק! אוי, שימעק! טהו נאָר אַ קוק, זעה אַ הימעל, דוא זעהסט גאָר־נישט, וואָס אין דרויסען טהוט זיך!

— איך זעה, נאַרעלע, וואָס דען, איך זעה נישט? איך זעה אַ הימעל, איך פיהל אַ וואַרעם ווינטעלע, איך הער פויגעלעך פּישטשען און צוויטשען און טראָגען זיך איבער אונזערע קעפּ. דאָס איז אונזער הימעל, אונזער ווינטעלע, אונזערע פויגעלעך — אַלסדינג איז אונזערס, אונזערס, אונזערס! גיב אַהער דײַן האַנד, בוזי!...

נײַן. זי גיט מיר נישט די האַנד. זי שעמט זיך. למאי שעמט זיך פאַר מיר בוזי? למאי איז זי רויט געוואָרען?

— דאָרטען, זאָגט מיר בוזי און לויפט פאָראויס — דאָרטען, אויף יענער זײַט בריקעל... און עס דאַכט זיך מיר אויס, אַז זי רעדט צו מיר מיט'ן לשון פון שולמית, וואָס אין שיר־השירים: „לכה־דודי — קום, טהײַערער! לאָמיר געהן אין פעלד אַרויס! לאָמיר נעכטיגען אין די דערפער! לאָמיר זיך פעדערן אין די ווײַנגערטנער! לאָמיר זעהן, אויב דער ווײַנשטאָק בליהט? אויב דער ווײַנצווײַג האָט זיך פאַנאַנדערגענומען? אויב די מילגראָמען שפּראָצען?"...

און אָט זענען מיר בײַם בריקעל.

ד.

דאָס טײַכעל לויפט, די זשאַבעס קוואַקען און די ברעטער שאָקלען זיך, הוידען זיך און בוזי ציטערט.

— אי, ביזט דוא, בוזי, אַ... וואָס האָסט דוא מורא, נאַרעלע? האַלט זיך אָן אָן מיר, אָדער גיב, לאָם איך דיך אַרומנעהמען. איך דיך און דו מיך. זעהסט דו? אָט אַזוי. אָט אַזוי.

אויס בריקעל.

און אַזוי ווי מיר האָבען זיך אַרומגענומען, אַזוי געהען מיר שוין אין צווײַען, איינע אַליין איבער דעם דאָזיגען גן־עדן. בוזי האַלט זיך אָן מיר שטאַרק, זעהר שטאַרק. זי שווײַגט. נאָר עס דאַכט זיך מיר, אַז זי זאָגט צו מיר מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „אני לדודי ודודי לי — איך בין דײַנע און דוא ביזט מײַנער"...

די לעוואַדע איז גרויס. זי ציהט זיך אָהן אַ סוף, אָהן אַ ברעג. מיט אַ גרינער קאָלדרע איז זי איבערגעצויגען. מיט געלינקע שפּרענקעלעך איז זי בעשפּרענקעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז זי בעצוויקעלט און ריחות שמעקען דאָ, די שעהנסטע בשמים פון דער וועלט! און מיר געהען בײַדע אַרומגענומען, איינע אַליין, אין צווײַען, אינ'ם דאָזיגען גן־עדן.

— שימעק! — זאָגט מיר בוזי און קוקט מיר גלײַך אין די אויגען אַרײַן און רוקט זיך צו צו מיר נאָך נעהנטער. — ווען וועלען מיר אָנהויבען רײַסען גרינס אויף שבועות?

— דער טאָג איז נאָך גענוג גרויס, נאַרעלע! — זאָג איך צו איהר און איך ברען. איך ווייס נישט, וואוהין זאָל איך קוקען פריהער: צי אין דער יאַרמאָלקע פונ׳ם בלאָהען הימעל? צי אויף דער גרינער קאָלדרע פונ׳ם ברייטען פעלד? צי אַהין אין עק וועלט אַריין, דאָרטען, וואו דער הימעל געהט זיך צונויף מיט דער ערד? צי אין בוזי׳ס ליכטיג פנים זאָל איך אַריינקוקען, אין בוזי׳ס שעהנע גרויסע אויגען, וואָס ווייזען מיר אויס טיעף, ווי דער הימעל, און פערטראַכט, ווי די נאַכט? תמיד זענען איהרע אויגען פערטראַכט. אַ טיעפער זאָרג ליעגט אין זיי פערבאָרגען. מיט אַ שטילען טרויער זענען זיי איבערגעצויגען. איך ווייס איהר זאָרג, מיר איז בעקאַנט איהר טרויער. זי טראָגט אַ גרויסען וועהטאָג אין האַרצען. אַ פערדראָס אויף איהר מאַמע, וואָס האָט חתונה געהאַט פאַר אַ פרעמדען טאַטען און איז אַוועקגעפאָהרען פון איהר אויף שטענדיג, אויף עביג, גלייך ווי זי וואָלט איהר אַנגעקעהרט אַ פרעמדע. אין שטוב טאָר איהר מוטערס נאָמען נישט דערמאָהנט ווערען, גלייך ווי זי וואָלט גאָר קיין מאָל נישט געהאַט קיין מאַמע. מיין מאַמע — דאָס איז איהר מאַמע. מיין טאַטע — דאָס איז איהר טאַטע. און זיי האָבען איהר ליעב ווי אַן אייגען קינד, ציטערן איבער איהר, גיבען איהר נאָך, וואָס איהר האַרץ געלוסט. נישטאָ קיין צו טהייערס פאַר בוזי׳ן. בוזי האָט געזאָגט, אַז זי וויל געהן מיט מיר אָנרייסען גרינס אויף שבועות (דאָס האָב איך זי אַרויפגעפיהרט דערויף), האָט דער טאַטע אַ זאָג געטהון צו דער מאַמע: „ווי מיינסט דו?" און בעת־מעשה האָט ער אַריבערגעקוקט אַריבער די זילבערנע ברילען און געגלעט זיך די זילבערנע פעדעם פון זיין זילבער־באָרד. און עס געהט אַוועק אַ שמועס צווישען טאַטע־מאַמע וועגען אונזער געהן אַליין אונטער דער שטאָרט אַרויס אָנרייסען גרינס אויף שבועות:

דער טאַטע: וואָס זאָגסט דו?

די מאַמע: וואָס זאָגסט דו?

דער טאַטע: זאָל מען זיי לאָזען געהן?

די מאַמע: פאַר וואָס זאָל מען זיי נישט לאָזען געהן?

דער טאַטע: איך זאָג דען, אַז ניין?

די מאַמע: וואָס זשע דען זאָגסטו?

דער טאַטע: איך זאָג נאָר, צי זאָלען זיי געהן?

די מאַמע: פאַר וואָס זאָלען זיי נישט געהן?

און אַזוי ווייטער. איך ווייס, וואָס זיי קוועטשט. אפשר צוואַנציג מאָל זאָגט מיר אָן דער טאַטע, און נאָכ׳ן טאַטען אויך די מאַמע, אַז

דאָרט איז דאָ אַ בריקעל, און אונטער'ן בריקעל איז דאָ אַ וואַסער, אַ טײַכעל, אַ טײַכעל, אַ טײַכעל...

ה.

מיר (איך און בוזי) האָבען שוין לאַנג פערגעסען דאָס בריקעל מיט'ן וואַסער, מיט'ן טײַכעל. מיר טראָגען זיך איבער דער ברייטער פריי- ער לעוואַדע, אונטער'ן ברייטען פרייען הימעל. מיר לויפען איבער'ן גריגעם פעלד, פאַלען און קאַטשען זיך אין'ם שמעקענדיגען גראָז. מיר שטעהען אויף, פאַלען און קאַטשען זיך נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל, און קיין גרינס אויף שבועות הויבען מיר נאָך אַלץ נישט אָן צו רײַסען. איך פיהר בוזי'ן אין דער לענג און אין דער ברייט איבער דער לעוואַדע. איך בערימם זיך פאַר איהר מיט מײַנע מאַיאָנטקעס.

— זעהסט דוּא אָט די בוימער? זעהסט דוּא אָט דעם זאַמד? זעהסט דוּא אָט דאָס בערגעל?

— אין דאָס אין גאַנצען דײַנס?

אַזוי זאָגט צו מיר בוזי און איהרע אויגען לאַכען. מיך פערדריסט עס, וואָס זי לאַכט. תמיד איז בײַ איהר אַזאַ טבע לאַכען פון מיר. איך בלאָז מיך אָן און קערעװע מיך אָפּ אויף אַ װײַלע פון בוזי'ן. שטויסט זיך בוזי, אַז איך בין ברוגז. פערגעהט זי צו מיר פון פאָרנט, פערקוקט מיר אין די אויגען אַרײַן און נעהמט מיך אָן בײַ דער האַנד און זאָגט צו מיר: „שימעק!"... פליהט אַוועק דער רוגז און אַלעם ווערט פערגעסען. און איך נעהם זי פאַר דער האַנד און איך פיהר זי צו מײַן בערגעל, דאָרטען וואו איך זיץ מיר תמיד, אַלע יאָהר. וויל איך, זיץ איך מיר. וויל איך, הויב איך מיך אויף דורכ'ן „שם־המפורש" און פליה מיר, ווי אַן אָדלער, העכער פון דער כמאַרע, איבער פעלדער און וועלדער, איבער ימים און מדבריות...

ו.

דאָרטען, אויפ'ן בערגעל, זיצען מיר. איך און בוזי (קיין גרינס אויף שבועות האָבען מיר נאָך אַלץ נישט אָנגעריסען), און דערצעהלען מעשיות,

דאָס הייסט: איך דערציילן און זי הערט. איך דערצייל איהר פון דעם וואָס וועט זיין אַמאָל, אַמאָל, אַז איך וועל זיין אַ גרויסער און זי אַ גרויסע, און מיר וועלען זיך נעהמען... מיר וועלען זיך באַלד אויפהויבען דורכ'ן שם־המפורש אַריבער דער כמאַרע און וועלען אַרומרייזען די גאַנצע וועלט. פריהער וועלען מיר זיין אין אַלע לענדער, וואו אלכסנדר מוקדון איז געווען. און נאָך דעם וועלען מיר געבען אַ פאָהר איבער קיין ארץ־ישראל. דאָרט וועלען מיר זיין אויף אַלע בשמים־בערג, אין אַלע וויין־גערטנער, אָנשטופען פולע קעשענעס מיט באָקסערן, פייגען, טייטלען און איילבורטען און אויעקפליהען פון דאָרטען נאָך ווייטער און ווייטער. און אומעדום וועלען מיר אָפּטהון אַנ'אַנדער שפּיצעל, וואָרום קיינער וועט דאָך אונז ניט זעהן...

— קיינער וועט אונז ניט זעהן? — פרעגט מיך בוזי און חאַפּט מיך אָן פאַר די הענד.

— קיינער, קיינער! מיר וועלען זעהן אַלעמען, און אונז וועט ניט זעהן קיינער!

— ווי באַלד אַזוי, שימעק, האָב איך צו דיר אַ בקשה.

— אַ בקשה?

— אַ קליינע בקשה...

נאָר איך ווייס פריהער איהר בקשה. זי וויל, אַז מיר זאָלען זיך דורך־פאָהרען אַהין, וואו איהר מאַמע האָט חתונה געהאַט... אָפּטהון עפּיס אַ שפּיצעל איהר שטיף־טאַטען...

— פאַר וואָס ניט? — זאָג איך צו איהר. — מיט'ן גרעסטען כבוד! אויף מיר מעגסט דו זיך שוין פערלאָזען, נאַרעלע. איך קאָן זיי אָפּטהון אַזעלכעס, אַז זיי זאָלען מיך האָבען צו געדענקען!

— ניט זיי, נאָר איהם, איהם אַליין. — בעט זיך ביי מיר בוזי. נאָר ניט אַזוי גיך פועל'ט זי דאָס ביי מיר; מיך, אַז מע צו־בעס'ט, איז מיט סכנת־נפשות! וואָס הייסט, איך וועל איהר אָפּשווייגען אַזאַ מעשה, אַ פּאָטעפּאַלנאָסט פון אַ ווייבעל? נעמען און חתונה האָבען מיט אַנ' אַנדער טאַטען, פערפאָהרען צו אַלרע שווארצע יאָהר און אוועקוואַרפען אַ קינד, ניט אַריינשרייבען קיין בריוועל אַפילו! היתכן, וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אַזאַ רציחה?!...

ז.

אומזיסט האָב איך מיך אַזוי צופלאַקערט. איך האָב חרטה, ווי היינט עסען מיך, נאָר ס'איז שוין פערפאַלען. בוזי האָט פערשטעלט דאָס פּנים מיט ביידע הענד. זי וויינט? איך וואָלט געוואָלט גענומען און צוריסען זיך אַליין אויף שטיקלעך! צו וואָס האָט מיר געטויגט אָנריהרען איהר ווערטאָג — די מאַמע איהרע? שטיל אין האַרצען בײַ זיך רוף איך מיך אָן מיט אַלע מיאוסע נעמען: „פערד! בהמה! אָקס! קאַלב! לעקיש! לאַנגע צונג!"... איך רוק מיך צו צו איהר, איך נעהם זי אָן בײַ דער האַנד: „בוזי! בוזי!" איך וויל איהר זאָגען מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „הראיני את מראיך — לאָז מיר זעהן דײַן פנים, השמיעיני את קולך — לאָז מיך הערען דײַן שטים"...

פלוצים... פון וואַנען האָבען זיך גענומען אַהער דער טאַטע מיט דער מאַמען?

ח.

דעם טאַטענס זילבערנע ברילען גלאַנצען פון דער ווײַטען. די זילבערנע פערעם פון זײַן זילבער־באָרד האָבען זיך צולאָזט אויפ'ן ווינטעל, און די מאַמע מאַכט צו אונז פון דער ווײַטען מיט דער פאַטשיילע. מיר ביידע, איך און בוזי, זענען געבליבען זיצען, ווי געלעהמט. וואָס טהוען דאָ טאַטע־מאַמע?

דאָס זענען זיי געקומען צו אונז אַהער, געוואָהר ווערען, וואָס מיר מאַכען. צי האָט זיך נישט געטראָפען מיט אונז, חס־ושלום, עפּיס אַיין אונגליק? אַ קשיא אויף אַ מעשה — אַ בריקעל, אַ וואַסער, אַ טײַכעל, אַ טײַכעל, אַ טײַכעל...

מאָדנע טאַטע־מאַמע!

— און וואו איז אײַער גרינם?

— וואָסער גרינם?

— דאָס גרינם, וואָס איהר זענט געגאַנגען אָנרײַסען אויף שבועות?...

מיר ביידע, איך און בוזי, קוקען זיך איבער. איך פערשטעה איהרע אויגען. איך פערשטעה איהר קוק. און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך הער, ווי זי זאָגט צו מיר מיט'ן לשון פון שיר־השירים:

„מי יתנך כאח לי — אָ, ווען דוא ביזט מיר אַ ברודער!... פאַר וואָס ביזט דוא מיר נישט קיין ברודער?..."

— — — — — — — — — — — —

— מילא נריזנם אוף שבועות וועט שוין מסתמא ווי עס איז זיין — זאָגט דער טאַטע מיט אַ שמייכעל און די זילבערנע פעדעם פון זיין זילבער־באָרד גלאַנצען אָפּ אין די ליכטיגע שטראַהלען פון דער גינגאָלדענער זון. — אַבי נעלויבט דער אויבערשטער די קינדער זענען געזונד און ס'איז זיי חלילה קיין זאַך נישט געשעהן.

— געלויבט איז גאָט! — ענטפערט איהם די מאַמע און ווישט זיך מיט דער פאַטשיילע דאָס רויטע פערשוויצטע פנים. און ביידע קוועלען זיי אָן, ווערען בריטער ווי לענגער.

מאָרגע, מאָרגע טאַטע־מאַמע!

— — — — — — — — — — — —

„צַעַר בַּעֲלֵי חַיִים“.

(גֶעדאַנקֶען פוּן אַ נאַריש יוּנגעל).

א.

— זאָלסט זיַין אַ וואוהל יוּנגעלע, וואָלסט דוּ אוּנז געהאָלפֶען אָנריַי־בֶען חריַין, בִּיז מִיר וועלֶען פאַרטִיג ווערֶען מִיט דִי פִישׁ לכבוד דעם הײַליגֶען יום טוב.

אַזוֹי מאַכט צוּ מִיר דִי מאַמע ערב שבועות נאָך האַלבֶען טאָג, אוּן אִין־אײנעם מִיט דער קעכִין שאָבט זִי דִי פִישׁ צוּ דער מִילכִיגע סעוּדה, נאָך לעבֶּעדִיגע, נאָך צאַפּעלדִיגע פִישׁ! וואָס אַז מע האָט זײַ אַרײַנגעלעגט אִין אַ שִיסעל, אַ גרויסע ליימענע געגלײַזטע שִיסעל מִיט וואַסער האָבֶען זײַ עַך נאָך געוואָרפֶען.

מעהר פוּן אַלע האָט זִיך געוואָרפֶען אַ קלײַן קאַרעסעל נעבּאַך מִיט אַ גרוים בײַכעלע, מִיט אַ קײַלעכִיג מוילכעל אוּן מִיט רויטע אויגעלעך. דאָס דאָזִיגע קאַרעסעל האָט שטאַרק חשק געהאַט אַ פּנים צוּרִיק אִין טײַך אַרײַן, האָט זִיך עֶס געוואָרפֶען, געשפּרוּנגען פוּן שִיסעל אַרויס, געעפֶענט דאָס מוילכעל, געפּאַטשט מִיט׳ן עק׳ל אוּן געשפּרִיצט מִיר דאָס וואַסער גלײַך אִין פּנים אַרײַן: „יוּנגעלע, ראַטעווע מִיך!... ראַטעווע מִיך!...“

אִיך ווִישׁ אוּים דאָס פּנים אוּן נעם זִיך צוּ דער אַרבּײַט רײַבֶּען חרײַן אוּיף יום טוב, אוּן טראַכט מִיר: „אָרעם קאַרעסעל וואָס דוּ בִּיזט! אִיך קאָן דִיר גאָרנִישט טהוּן... אָט וועט מען דִיך נעמען צוּ דער אַרבּײַט. מע וועט דִיך אָבשאָבֶּען, וועט מען דִיר אוּיפטרענען דאָס בײַכעלע. אוּיס־טרוּיבערן דִי קִישקעלעך. נאָך דעם וועט מען דִיך צעשנײַדען אוּיף שטִיק־לעך, אַרײַנלעגען אִין טעפּעל אַרײַן, בּעזאַלצען אוּן בּעפּעפֶערן, אַוועק־שטעלען אוּיפ׳ן פײַער אוּן קאָכֶען אוּן פּרעגלען אוּן בּראָטען אוּן בּראָטען אוּן בּראָטען“...

— אַ רחמנות, זאָג איך צו דער מאַמען, אַ צער בעלי חיים.
— אויף וועמען אַ צער בעלי חיים?
— אויף די פישעלעך.
— ווער האָט דאָס דיר געזאָגט?
— דער רבי.
— דער רבי?

זי קוקט זיך איבער מיט דער קעכין, וואָס העלפט איהר שאָבען די פיש און ביידע צעלאַכען זיך.

— דו ביזט אַ נאַר און דיין רבי איז נאָך אַ גרעסערער. חאַ-חאַ... רייב דעם חריין, רייב!

אַז איך בין אַ נאַר — דאָס ווייס איך. דאָס זאָגט מיר די מאַמע אַלע מאָל. און דער טאַטע אויך. און די ברידער אויך. און די שוועסטער אויך. נאָר אַז דער רבי איז נאָך אַ גרעסערער נאַר, ווי איך — דאָס איז ביי מיר אַ נייעס.

ב.

איך האָב אַ חבר פינילע, אַ שוחט'ס אַ יונגעל. בין איך געקומען אַמאָל צו איהם צו גאַסט און האָב דערזעהן ווי אַ קליין מיידעל האָט געבראַכט צו זיי צו טראָגען, אַ גרויסען גאַלאַגאַנסקען האָהן, געפּענטעט די פיס מיט שטריקלעך. מיין חבר'ס פאָטער, דער שוחט, איז געשלאָפען, און דאָס מיידעל איז געזעסען ביי דער טהיר און געוואַרט. דער האָהן, אַ יונגאַטש מיט ביינער, האָט זיך געריסען נעבאַך פונ'ם מיידעל'ס הענד, געדריגעט מיט די געזונדטע פיס איהר אין בויך אַריין, דערלאַנגט אַ פּיק איהר אין האַנד אַריין, ארויסגעלאָזט אַלע מאָל אַ „קאָ-קאָ-קאָ" פונ'ם האַלז — גע-פראָטעסטירט ווי ווייט מעגליך. דאָס מיידעל איז אָבער אויך נישט געוועזען קיין פראָמאַך. האָט זי דעם האָהנ'ס קעפּעל אַריינגעלעגט צו זיך אונטערן אָרעם, געגעבען איהם אַלע מאָל אַ שטורך מיט'ן עלענבויגען און אַ זאָג דערביי:

— זאָלסט אין געהאַקטע וואונדען.

און ער האָט זי געפאָלגט און געזעסען אין געהאַקטע וואונדען.

נאָך דעם אַז דער שוחט איז אויפגעשטאַנען, האָט ער געוואַשען די הענד און ארויסגענומען דעם חלף. ער האָט מיט אַ וואונק געהייסען זיך

דערלאַנגען דעם האָהן. איך האָב דערזעהן, אַז אויפ'ן בחור איז געקומען אַ נייַע הויט. עס האָט זיך איהם אַ פנים אויסגעוויזען, אַז דאָס בינדט מען איהם אָב די געפּענטעטע פיס, און מע לאָזט איהם אָב פרייַ, צו זייַנע היהנער, צו דער פּראָסע און צו דער קאָרעטע מיט וואסער. צום סוף האָט איהם דער שוחט אַ געם געטהון זיך צווישען די פיס, מיט איין האַנד פערדרייסען איהם דאָס קעפּעל, מיט די אַנדערע אויסגעפּליקט איהם עטליכע פעדערלעך איהם אַ טובה געטהון און געמאַכט אַ ברכה — און חיק — מיט'ן חלף איבערן האַלז, אָבגעצאַפּט אַ ביסעל בלוט אין אַש אַרייַן, און אַ שלייַדער פון זיך. איך האָב געמיינט ער וועט צושאָטען ווערען.

— פיני! דייַן טאַטע איז אַ גוי — זאָג איך צו מייַן חבר.

— מיט וואָס איז ער אַ גוי.

— נישטאָ בייַ איהם קיין „צער בעלי חיים“.

— איך האָב גאָר נישט געוואוסט, אַז דו ביזט אַזאַ חכם — זאָגט צו מיר מייַן חבר און טראָגט מיר אונטער אַ גאַנץ שעהנע פייג גלייַך אונטער דער נאָז.

ג.

אונזער קעכין איז אַ בלינדע אויף איין אויג. מע רופט זי „פרומע מיט'ן אויגעל“. אַ מויד אָהן אַ האַרץ. איין מאָל האָט זי אָבגעשמיסען די קאַץ מיט קראָפּיווע דערפאַר, וואָס האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אַז די קאַץ האָט אַוועקגעשלעפּט אַ לעבערל פונ'ם זאַלץ-ברעטעל. צום סוף אַז זי האָט איבערגעצעהלט נאָך אַמאָל די עופות מיט די לעבערלעך, האָט זיך אויסגעלאָזט, אַז זי האָט געהאַט אַ טעות. זי האָט גערעכענט אַז מע האָט געקוילעט זיבען עופות, האָט בעדאַרפט זייַן נאָך איהר חשבון זיבען לעבערלעך, און ס'איז גאָר געווען זעקס עופות. און ווי באַלד אַז זעקס עופות, דאַרף דאָך מעהר נישט זייַן אַז זעקס לעבערלעך. — גאָטס נסים!... אומזיסט חושד געווען אַ קאַץ.

קענט איהר מייַנען, אַז פרומע האָט זיך גענומען צום האַרצען, גע-גאַנגען מסתמא איבערבעטען די קאַץ! ווייס איך וואָס — פערגעסען, אי זי האָט פערגעסען, אי די קאַץ האָט פערגעסען. אין אַ פּאָר שעה אַרום איז די קאַץ געזעסען גאַנץ סטאַטעטשנע אויפ'ן פּריפּעטשיק און בעלעקט זיך גלייַך ווי ס'איז גאָרנישט געווען. נישט אומזיסט זאָגט מען, אַ קאַצענער מות.

איך האָב אָבער נישט פערגעסען. ניין. איך האָב נישט פערגעסען. איך זאָג צו אונזער קעכין: „אומזיסט געשמיסען א קאָץ. אומזיסט גענומען אויף זיך אַנ׳עבירה — „צער בעלי חיים״. גאָט וועט דיך שטראָפען״.

— וועסט נישט אוועקגעהן? אָט גיב איך דיר מיט דער האַנד-שירקע איבער׳ן פּנים!

אַזוי זאָגט פרומע מיט׳ן אויגעל און גיט צו:

— רבונו של עולם! פון וואַנען נעמען זיך אַזעלכע נארישע קינדער אויף דער וועלט?...

ד.

דאָס איז געווען איבער א הונד, וואָס מע האָט איהם אָפּגעקאָכט מיט זודיג וואַסער. טאַקי זי, די אייגענע „פרומע מיט׳ן אויגעל״. אַך, האָט איהם וועה געטהון דעם הונד! פריהער האָט ער געקוויטשעט, געשריגען, געבילט מיט סכנות נפשות, איינגעלעגט די וועלט. דאָס גאַנצע שטעדטעל איז זיך צונויפגעלאָפען אויף זיין בייז וואונדער און געלאַכט, און געלאַכט. די אַלע איבריגע הינד וואָס אין שטעדטעל האָבען זיך אָבגערופען, איטליכער פון זיין מיסט, און איטליכער אויף זיין שטייגער, גלייך ווי מע פרעגט ביי זיי א דעה... נאָך דעם אז דער אָבגעקאָכטער האָט זיך גוט אויסגעקוויטשעט, האָט ער אָנגעהויבען וואָיען, אונטער-האַווקען, לעקען די פערוואונדעטע פעל און ווײנען שטילערהייד. עס האָט מיך אָנגענומען ביים הארצען. איך געה צו צו איהם, איך וויל איהם שענקען א גלעט:

— נאַ, סירקאָ!

דער הונד האָט דערזעהן, אַז איך הויב אויף די האַנד, האָט ער זיך אויפגעחאַפּט ווי נאָך אַמאָל איין אָבגעבריהטער, צענויפגענומען דעם עק און איז אוועק — אַוועק.

— סטאָי, סירקאָ! פרוב איך מיך איהם איינשטילען מיט ווייכע רעד — וואָס אַנטלויפסט דו, נארעלע. איך וויל דיך דען טשעפען?...

א הונד בלייבט אַ הונד. א שטומע צונג. ער ווייסט נישט פון קיין „צער בעלי חיים״.

דערזעהט דער טאַטע, אז איך פּאַרע זיך מיט׳ן הונד, גיט ער מיר א רעכטע פּאָרציע:

אין חדר אַרײַן, דו הינט־שלעגער!...
בין איך שוין גאָר דער הינט־שלעגער.

ה.

און דאָס איז געװען איבער צװײַ פױגעלעך. צװײַ פּשוטע, קלײַנע פױגעלעך, װאָס צװײַ שקציב׳לעך, אײנער אַ גרעסערער, דער אַנדערער אַ קלענערער האָבען דערהרג׳עט. די צװײַ פױגעלעך, אַז זײַ זענען אַראָבגעפאַלען אױף דער ערד, האָבען זײַ נאָך געלעבט, געזעסען צעלאָזט די פעדערלעך, געציטערט נעבאַך און געפלאַטערט מיט אַלע אֵברים.

— ריהר זיך, דו מאָפּס! — האָט דאָס גרױסע שײַגעצעל אַ זאָג געטהון צום קלענערן שײַגעצעל, און זײַ האָבען גענומען די אונטערגעשלאָגענע פױגעלעך אין די הענד אַרײַן און האָבען זײַ געשלאָגען מיט די קעפּלעך אין בױם אַרײַן, װי מיר אַ שטײַגער שלאָגען די הושענא׳ס אין שטענדער אַרײַן, ביז די פױגעלעך זענען אױסגעגאַנגען.

— װאָס טהוט איהר דאָס! האָב איך מיך נישט געקאָנט אײַנהאַלטען און האָב מיך אײַנגעשטעלט צוצולױפען צו די שקצים׳לעך.

— חיבאַ שטשאָ? װאָס איז דען — האָבען זײַ מיר געענטפערט גאַנץ רוהיג — צעזש װאָראָבצי! ס׳איז דאָך נישט מעהר הײַסט דאָס װי פױגעלעך, פּראָסטע פױגעלעך.

— און אַז פױגעלעך איז װאָס? אױף אַ פױגעלע איז דען נישט קײַן רחמנות, קײַן „צער בעלי חיים?“

בײדע שקצים האָבען זיך עפּיס מאָדנע איבערגעקוקט. און גלײַך װי זײַ האָבען זיך אױפגעכאַפּט נאָך פון פריהער, האָבען זײַ מיך גענומען צו דער אַרבײַט...

אַז איך בין געקומען אַהײם, האָט מײַן קאַפּאָטקעלע אױסגעזאָגט די גאַנצע מעשה. האָט מיר דער טאַטע מקיים פּסק געװען לױט מײַן פאַרדיענסט.

— אָבגעריסענער נאַר! שרײַט אױף מיר דער טאַטע.

מילא „אָבגעריסענער נאַר“ בין איך איהם מוחל. פאַר װאָס קומט מיר אָבער פּעטש?!..

ו.

פאַר וואָס קומט מיר פּעטש? זאָגט דען ניִשט דער רבי אַליין, אַז אַלע בעשעפעניִשען זענען ביים אויבערשטען טהייער? אַפילו אַ פליג אויף דער וואַנד טאָר מען ניִשט זאַטשעפּען, זאָגט ער, איבער „צער בעלי חיים". אַפילו אַ שפּין, וואָס איז שוין אַ מזיק, טאָר אויך אַ מענש ניִשט הרגנען. און ער זאָגט דאָס מיט אַ טעם: „ווען ס'זאָל איהם קומען, זאָגט ער, מיתה, וואָלט איהם גאָט אַליין הרגנען"...

פרעגט זיך אַ קשיא: „גוט. ווי באַלד אַזוי, הייַנט למאי קוילעט מען אָכסען, קעלבלעך, שאָף און עופות אַלע טאָג?..."

און ניִשט נאָר בהמות, חיות און עופות — מענשען הרג'נען זיך דען ניִשט איינס דאָס אַנדערע? אָט בשעת „פּאָגראָם" האָט מען דען ניִשט געוואָרפען קליינע קינדער, עופה'לעך, פונ'ם בוידעם אַראָב?...

האָט מען דען ניִשט גע'הרגע'ט אונזער שכנ'ס אַ מיידעלע? — פּערעלע האָט זי געהייסען. — און נאָך ווי אַזוי גע'הרג'עט!!...

אַך, ווי איך האָב ליעב געהאַט דאָס קינד! און ווי דאָס קינד האָט מיך ליעב געהאַט! „פּעטער בעבעבע" פלעגט זי מיך רופען — איך הייס וועלוועלע — און רייסען מיך ביי דער נאָז מיט איהרע קליינע דינע זיסע פינגערלעך...

צוליעב איהר, צוליעב פּערעלען רופען שוין מיך אַלע „פּעטער בעבעבע".

— אָט געהט דער „פּעטער בעבעבע", וועט ער דיך נעמען אויף די הענד!

ז.

פּערעליע איז געוועזען אַ קראַנק קינד. דאָס הייסט אַזוי איז זי געוועזען ניִשקשה, נאָר געהן האָט זי ניִשט געקענט. ניִשט געהן ניִשט שטעהן. נאָר זיצען. פלעגט מען זי דאַרפען טראָגען אויף די הענד אין דרויסען אַרוים. זעצען אין זאַמד אַריין, אויף דער זון. זי האָט ליעב געהאַט די זון. סכנות ליעב געהאַט. פלעג איך זיך אַרום-טראָגען מיט איהר. פלעגט זי מיך אַרומנעמען רעם האַלז מיט איהרע דינע זיסע פינגערלעך, זיך צוטוליען צו מיר מיט'ן גאַנצען — גאַנצען לייבעלע, אַרויפלעגען אויף מיר דאָס קליינע

קעפּעלע: „ליעב דעם פעטער בעבעבע״.

אונזער שכנה קרעני זאָגט אַז זי קען נאָך עד היום נישט פערגעסען אָט דעם „פעטער בעבעבע״, און טהוט זי אַ קוק אויף מיר אַזוי מוז זי, זאָגט זי, דערמאָהנען זיך אָן איהר פערעלען...

בייזערט זיך אויף איהר מיין מאַמע לםאי זי וויינט. מע טאָר נישט וויינען, זאָגט די מאַמע. מע טאָר נישט זינדיגען. מע דאַרף פערגעסען... פערגעסען״...

אַזוי זאָגט איהר די מאַמע, און פערשלאָגט איהר „האַקע באַקע״. און מיך טרייבט די מאַמע דורך: „איך זאָל מיך נישט דרעהען פאַר די אויגען. וועט מען זיך נישט דערמאַהנען אָן דעם וואָס מע דאַרף נישט״...

חאַ חאַ, ווי איז דאָס מעגליך מע זאָל זיך נישט דערמאַהנען? און דערמאַהן איך זיך אינ׳ם דאָזיגען קינד, אַזוי שטעלען זיך מיר טרעהרען אין די אויגען אַליין פון זיך, פון זיך...

— זעהט נאָר, ער וויינט שוין וויעדער דער חכם! — רופט זיך אָן פרומע מיט׳ן אויגעל צו דער מאַמען. און די מאַמע טהוט אויף מיר אַ גיבען קוק און צעלאַכט זיך:

— פערגאַנגען דיר דער חריין אין די אויוען אַריין! אַ מכה דער מאַמע! ס׳אַ האַרבער הריין דאָס איז! פערגעסען איהם אָנזאָגען צוטאַכען די אויגען אַ צרה איז מיר!... נאַ דיר מיין פאַרטוך... וויש אויס די אויגען, נאַריש יונגעל, און די נאָז אין איין וועגס וויש אָפּ... די נאָז! די נאָז!...

די סוכה

די סוּכּה.

א.

פאַרהאַן מענשען, וואָס האָבען קיין זאַך נישט געלערענט און קאָנען אַלסדינג, אין ערגיץ נישט געוועזען און ווייסען אַלסדינג, אויף קיין זאַך נישט פערטראַכט זיך און פערשטעהען אַלסדינג.

„געבענשטע הענד!" — אַזוי רופט מען זיי, די דאָזיגע גליקליכע מענשען, און די וועלט איז זיי מקנא, חדוש'ן זיך און האָבען אָבשיי.

אָט אַזאַ מענש איז געוועזען ביי אונז אין כתרילעווקע און גערופען האָט מען איהם: איין מאָל משה.

דערפאַר האָט מען איהם גערופען „איין מאָל משה", וויל אויף יעדער זאַך, וואָס ער האָט געזעהן, געהערט אָדער געמאַכט, האָט ער ליעב געהאַט צו זאָגען: „שוין איין מאָל אַזוי".

— ביי אונז אַ חזן אין שול — שוין איין מאָל אַ חזן!

— מע האָט געטראָגען איין אינדיק אויף פסח — שוין איין מאָל איין אינדיק!

— מאָרגען וועט דאָס זיין אַ פראָסט אין דרויסען — שוין איין מאָל אַ פראָסט!

— איז דאָס געפלויגען פעטש צו די הקפות — שוין איין מאָל פעטש!

— אוי, יודען, בין איך איין אָרעמאַן — שוין איין מאָל איין אָרעמאַן!

און אַזוי אויף אַלסדינג.

און געוועזען איז משה... איך קאָן אייך נישט זאָגען, וואָס ער איז געוועזען, ער איז געוועזען אַ יוד; נאָר פון וואָס ער האָט געלעבט — איז שווער צו וויסען. ער האָט געלעבט ווי עס לעבען אַ סך טויזענדער,

צעהנער טויזענדער יודען לעבען אין כתריליעווקע. געדרעהט זיך ארום פריץ, דאס הײסט נישט ארום פריץ אלײן, נאר ארום די פריצים וואס בײ׳ם פריץ, און נישט ארום די פריצים גופא, נאר ארום די יודען וואס דרעהען זיך ארום די פריצים וואס בײ׳ם פריץ, און צי האט ער געהאט פרנסה — דאס איז שוין ווידער א בעזונדערע מעשה, ווארום „איין מאל משה" איז געווען א מענש וואס האט פײַנד געהאט זיך בעריהמען מיט זײַן גוטסקײט און בעקלאגען זיך אויף זײַן שלעכטסקײט. תמיד איז ער געווען פרעהליך, תמיד זענען איהם די בעקלעך געווען רויט, איין וואנסע אביסעל לענגער פון דער אנדערער, דאס היטעל אויף א זײַט און די אויגען תמיד גוטע, שמײכלענדיגע, ...ענדיג קײן צײַט נישט געהאט און אלע מאל צו יעדער צײַט ג...ן גרײַט פון יענעמס וועגען געהן צעהן מײַל צו פוס.

אט אזא מין פארשוין איז געווען אונזער „איין מאל משה".

ב.

נישט געווען איין זאך אויף דער וועלט, וואס „איין מאל משה" זאל דאס נישט קענען מאכען: א שטוב איז א שטוב, א זײגער איז א זײגער, א מאשינע איז א מאשינע, א לעמפעל, א דרײדיל, א קראן, א שפיגעל, איין עמער, א שטײג — און וואס נישט?

אמת, קײנער האט נישט געקאנט אנווײַזען אויף די הײַזער מיט די זײגערס מיט די מאשינעס וואס זענען ארויס פון זײַנע הענד, נאר אלע זענען געווען איבערצײַגט אז משה קאן; אלע האבען געזאגט אז ווען ער האט געצײַג, קעהרט ער איבער וועלטען, דער גאנצער אומגליק איז געווען. וואס ער האט נישט געהאט קײן געצײַג, מײן איך פערקעהרט: דאס איז טאקי געווען דאס גליק, וואס איבער דעם איז די וועלט נישט איבערגעקעהרט געווארען, און די וועלט הײסט דאס איז געבליבען א וועלט.

אז מען האט משה׳ן נישט צוריסען אויף שטיקלעך, איז ער געווען אײנער א גליקליכער! האט זיך איבערגעדרעהט א שלאס — צו וועמען איז מען געגאנגען צו משה׳ן, האט זיך געשטעלט דער זײגער — צו משה׳ן, פארשטאפט געווארען דער קראן פונ׳ם סאמאוואר און עס קען זיך נישט צאפען — צו משה׳ן; טאראקאנעס, פרוסאקעס און אנדערע

מאוס׳קיַטען האָבען זיך פערפיהרט אין שטוב, וועמען פרעגט מען? משה׳ן; א טחויר האָט זיך אַריינגעכאַפּט און שטיקט אַלע נאָכט די עופות, מיט וועמען האַלט מען זיך אַין עצה? מיט משה׳ן, וויעדער אַ מאָל „איין מאָל משה" און טאַקי אָבער אַ מאָל „איין מאָל משה!".

אמת, דעם איבערגערעדערעהטען שלאָס האָט מען טאַקי נאָך דעם פער־וואָרפען אין איבערגערעדערעהטען ערגיץ אויף אַ שאַפע, דעם זייגער האָט מען געמוזט אָבגעבען צום זייגערמאַכער און דעם סאַמאָוואַר צום קעסלער, די טאַראַקאַנעס מיט די פּרוסאַקעס מיט די אַנדערע מאוס׳קיַטען האָבען זיך אַ פּנים פאַר משה׳ן ווינציג וואָס איבערגעשראָקען, און דער טחויר האָט זיך געטהון דאָס וואָס אַ טחויר דאַרף טהון... נאָר „איין מאָל משה" איז געבליבען דער אייגענער „איין מאָל משה" וואָס פריהער, פּאָרט „געבענטשטע הענד", און מסתמא איז דאָך אין איהם עפּיס געווען אוועלכעס, אַ וועלט איז דאָך נישט משוגע! אַ סימן האָט איהר: פאַר וואָס גיהט מען נישט צו מיר אָדער צו אייך מיט קיין איבערגערעדערעהטע שלעסער, מיט קיין זייגער׳ס, סאַמאָוואַרען, טחוירען, טאַראַקאַנעס, פּרוסאַקעס און אַנדערע מאוס׳קיַטען? נישט אַלע מענשען זענען גלייך און טאַלענטען אויף דער וועלט זענען אַ פּנים פאַרהאַן געצעהלטע.

ג.

מיט דעם דאָזיגען „איין מאָל משה" זענען מיר געוואָרען גאַנץ נאָהנטע שכנים אין איין דירה אונטער איין דאַך. איך זאָג „געוואָרען", וויַיל ביז אַהער זענען מיר געזעסען אין אונזער אייגענער דירה. נאָר עס האָט זיך ביי אונז פלוצים געגעבען אַ דרעה דאָס רעדיל, די צייט איז אונז געוואָרען שלעכט, קיין „אָנזעצערס" האָבען מיר נישט געוואָלט זיין, האָבען מיר די דירה פערקויפט, אַרומגעצאָהלט זיך מיט די חובות און אַריבער־געצויגען זיך (ערב ראש השנה איז דאָס געווען) צו הערשקע מאַמציס, אין איין אַלטער חורבה, אָהן אַ גאָרטען, אָהן אַ הויף, אָהן אַ גאַניק, אָהן לייב און אָהן לעבען.

— נו, אַ „חאַטע"! — זאָגט די מאַמע כלומר׳שט מיט אַ געלעכטער און איך זעה ביַי איהר טרעהרען אויף די אויגען.

— זינדיג נישט! — זאָגט צו איהר דער טאַטע, שווארץ ווי די ערד — דאַנקען גאָט דערפאַר

פאַר וואָס „דערפאַר״ — ווײס איך ניִשט, אפשר דערפאַר וואָס מיר זיצען ניִשט אין דרויסען? איך וואָלט ליִעבערשט געזעסען אין דרויסען אײדער דאָ בײַ הערשקע מאַמצים אין שכנות מיִט פרעמדע יונגלעך און מיִט פרעמדע מײדלעך וואָס איך ווײס זײ ניִשט און קען זײ ניִשט און וויל זײ ניִשט וויסען און וויל זײ ניִשט קענען מיִט זײערע געלע הערעלעך, מיִט זײערע נאַסע נעזעלעך, מיִט זײערע דיִנע פיִסעלעך און גראָבע בײַכעלעך, און אַז זײ געהען קאַטשען זײ זיִך ווי די קאַטשקעלעך, אַלײן האַלטען זײ אין אײן עסען, און אַז יענער עסט קוקען זײ אין מויל אַרײַן... איך האָב דאָס געהאַלטען פאַר אַ גרויסע עולה פון גאָט, וואָס ער האָט בײַ אונז צוגענומען די דירה. מיר האָט נאָך ניִשט אַזוי באַנק געטהון די דירה ווי די סוכּה, וואָס מיר האָבען דאָרטען געהאַט, אַ שטענדיִגע, פון יאָהר צו יאָהר, מיִט אַ פליִנעל וואָס הויבט זיִך אויף און לאָזט זיִך אַראָב און מיִט אַ שעהנער, געמאָלטער סטעליִ פון גרינע און געלע שטעקעלעך, אויסגעלעגט אין קעסטעלעך מיִט מגן דוד'ן. אמת, גוטע פרײַנד האָבען אונז אויסגערעדט דאָס האַרץ, אַז מיר וועלען זי נאָך אַמאָל אָבקױפען צוריִק, אָדער, גאָט וועט העלפען, מיר וועלען זיִך אויסבויען אײן אַנדער דירה, אַ סך אַ בעסערע און אַ גרעסערע און אַ שעהנערע פון יענער דירה... דאָס איז אָבער געווען אַלץ ניִשט מעהר ווי טרײסט-ווערטער, קאַלטע רפואות, פונקט אַזעלכע טרײסט-ווערטער ווי בשעת איך האָב צובראָכען (אומגערן געווײנטליִך) דאָס בלעכענע זײגערל מײנס אויף שטיק-שטיקלעך, האָט מיִך די מאַמע מכבד געווען מיִט פעטש און דער טאַטע האָט מיר אויסגעווישט די אויגען, מיר צוגעזאָגט קויפען אײן אַנדער זײגערל אַ סך אַ בעסערס און אַ גרעסערס און אַ שעהנערס פון יענעם זײגערל... וואָס מעהר דער טאַטע האָט מיר געלויבט דאָס נײַע זײגערל וואָס מע וועט מיר אַ מאָל קויפען, אַזוי מעהר האָב איך געווײנט נאָך יענעם, נאָכ'ן אַלטען זײגערל... שטילערהײד אַז דער טאַטע זאָל ניִשט זעהן, האָט די מאַמע געווײנט נאָך דער דירה, און דער טאַטע האָט געזיפצט און געקרעכצט און אַ שוואַרצער וואָלקען האָט צוגעדעקט זײַן פּנים און ברײטע קנײטשען האָבען זיִך געלעגט אויף זײַן גרויסען ווײַסען שטערן.

איך האָב דאָס געהאַלטען פאַר אַ גרויסע עולה פונ'ם רבונו של עולם, וואָס ער האָט צוגענומען בײַ אונז אונזער אײגענע דירה...

— איך בעט דיִך, זאָלסט מיר געזונד זײַן, וואָס וועלען מיר טהון מיִט אַ סוכּה?

אַזוי רופט זיך אָן די מאַמע צום טאַטען אין איינעם פון די עשרת ימי תשובה.

— דו קערהרסט אוראי ווערען זאָגען: וואָס וועלען מיר טהון אָהן אַ סוכּה?

אַזוי ענטפערט איהר דער טאַטע, כּלומר׳שט מיט אַ שפּאַס, און איך זעה, אַז עס קאָסט איהם געזונד; איך זעה, אַז ער קערהרט זיך אָב אויף אַ זייט מע זאָל נישט זעהן זיין פּנים, וואָס איז בעדעקט מיט אַ פינסטערע שווארצע חמאַרע, און די מאַמע שנייצט די נאָז אין פאַרטוך, שלינגט די טרערען, און איך — אויף זיי קוקענדיג. פּלוצים קערהרט זיך אוים דער טאַטע מיט׳ן פּנים צו אונז עפּיס זעהר לעבעדיג.

— שאַ! מיר האָבען דאָך דאָ עפּיס אַ שכן משה.

— „שוין איין מאָל משה״? העלפט איהם אונטער די מאַמע און איך ווייס נישט, צי זי לאַכט צי זי מיינט דאָס ערנסט? אַ פּנים אַז ערנסט, ווארום אין אַ האַלבע שעה אַרום דרעהען זיך אַרום ביי דער שטוב אַלע דריי, דאָס הייסט: דער טאַטע און משה און הערשקע מאַמצים, אונזער בעל הבית, און מע זוכט איין אָרט, וואו צו שטעלען די סוכּה.

ד.

הערשקע מאַמצים דירה איז אפילו אַזוי אַ גאַנץ פיינע דירה, נאָר איין חסרון: זי שטעהט אין דרויסען און האָט נישט קיין פיצעל הויף. זי זעהט אוים, ווי מע האָט זי פערלאָרען אין מיטען גאַס: עמיצער איז געגאַנגען און האָט פערלאָרען אַ דירה. אָהן אַ הויף, אָהן אַ הויז, אָהן אַ דאַך, די טהיר פון יענער זייט נעסעל, ווי אַ קאַפּאָטע מיט׳ן סטאָן פון פאָרנט און מיט די קנעפּלעך פון אונטען — און רעדט מיט הערשקען, וועט ער אייך פערקלאַפּען דעם קאָפּ מיט זיין דירה: ווי אַזוי ער האָט זיך געלאָרען פאַר דער דירה, ווי אַזוי ער האָט אויסגעלאָרען די דירה, ווי אַזוי מע האָט געוואָלט צונעהמען ביי איהם די דירה, ווי אַזוי ער האָט זיך געשלאָגען פאַר דער דירה, און ווי אַזוי די דירה איז געבליבען זיין דירה...

— וואו רעכענט איהר, רב משה, צו שטעלען די סוכּה? פרעגט דער טאַטע ביי „איין מאָל משה׳ן״, און „איין מאָל משה״, פערריסען די

היסעל און פערטראַכט ווי אַ גרויסער אַרכיטעקטאָר, וואָס בעקלערט זעהר אַ גרויסען פּלאַן, ווייזט מיט בּיידע הענד פון דאַנען אַהער און פון דאָרטען אַהין און וויל געבען צו פערשטעהן, אַז ווען די דירה שטעהט נישט אין דרויסען און האָט אַ הויף, פערשפּאָרט מען דעמאָלט צוויי וועגד און די סוכה ווערט בּיי איהם פאַרטיג אין איין טאָג, וואָס זאָג איך אין איין טאָג? אין איין שעה! נאָר אַזוי ווי די דירה האָט נ.-- קיין הויף און מע דאַרף האָבּען פיער וועגד, וועט דאָס בּיי איהם אַ בּיסעל געדויערן, נאָר דערפאַר וועט דאָס זיין אַ סוכה — שוין איינמאָל אַ סוכה! דער עיקר ס'זאָל נאָר זיין מאַטריאַל.

— מאַטריאַל וועט זיין, האָט איהר זשע אינסטרומענטען? — פרעגט איהם הערשקע.

— אינסטרומענטען וועלען זיך געפינען האָט איהר זשע געהילץ?

— פרעגט איהם משה.

— געהילץ איז פאַרהאַן, האָט איהר זשע צוועקעס? — פרעגט איהם הערשקע.

— צוועקעס קאָן מען קריגען, האָט איהר זשע סכך? פרעגט איהם משה.

— עפּיס זענט איהר מיר היינט צו „דאָסיג", מאַכט הערשקע.

— צו וואָסיג? — פרעגט איהם משה און קוקט איהם גלייך אין די אויגען אַריין, און בּיידע צולאַכען זיי זיך.

ה.

נאָר אַז הערשקע מאַמציס האָט געבּראַכט צו שלעפּען די ערשטע עטליכע בּרעטלעך מיט די ערשטע פּאָר קלעצלעך, האָט שוין „איין מאָל משה" געזאָגט, אַז עס וועט אם ירצה השם זיין שוין „איין מאָל אַ סוכה". און איך בּין געװען זעהר נייגעהריג צו וויסען, ווי אַזוי וועט ער דאָס מאַכען פון די דאָזיגע עטליכע בּרעטלעך מיט די פּאָר קלעצלעך אַ סוכה? איך האָב מיך אויסגעבּעטען בּיי דער מאַמע, זי זאָל מיך לאָזען זיין דערבּיי בּשעת משה וועט מאַכען די סוכה, און בּיי משה'ן אַליין האָב איך דאָס בּאַלד געפּועל'ט; נישט נאָר, ער האָט מיר ערלויבט צו זיין דערבּיי, אדרבּה — ער האָט מיר געזאָגט, איך זאָל איהם זיין אַ „פּאָמעטש", דאָס הייסט איך זאָל איהם העלפען דערלאַנגען און צוהאַלטען וואָס ער וועט מיר הייסען.

ס'פערשטעהט זיך אז איך בין פון אזא מעשה געווען אויפ'ן זיבּענטען הימעל. א קלייניגקייט — איך וועל העלפען בּויען א סוכּה! און געהאָלפען האָב איך זעהר א סך: געהאָלפען מאַכען מיט די ליפען בּשעת משה האָט געקלאַפּט מיט'ן האַמער, געהאָלפען געהן אין שטוב אריין גלייך מיט איהם עסען, געהאָלפען שרייען אויף די איבעריגע קינדער זיי זאָלען אונז נישט שטערען די אַרבּייט און געהאָלפען אונטער־טראָגען איהם אַלע מאָל דעם האַמער בּשעת ער האָט בּעדאַרפט דעם זאַסטאָפּ און דערלאַנגען איהם די אָבּצווייַגנגע בּשעת ער האָט בּעדאַרפט האָבען א צוויאַק. איין אנדערער אויף זיין אָרט וואָלט פאַר אזא מין „העלפען" מיט אַזאַ מין „אונטערטראָגען" געוואָרפען אין קאָפּ אַריין דעם האַמער אָדער די אָפּצווייַגנגע; נאָר „איין מאָל משה" איז געווען א מענש אָהן א גאַל, איהם האָט נאָך קיינער נישט געהאַט די זכיה צו זעהן ער זאָל זיין אין כּעס.

— כּעס, האָט ער געזאָגט, איז עבודה זרה; אַזוי ווי די עבודה זרה העלפט. אזוי העלפט כּעס...

און מחמת איך בּין געווען זעהר פערטיעפט אין דער אַרבּייט, האָב איך גאָרנישט בּעמערקט ווי אַזוי און פון וואַסערע נסים ס'איז בּיי אונז פאַרטיג געוואָרען די סוכּה.

— קום, וועסט דו זעהן די סוכּה וואָס מיר האָבּען אויסגעבּויט! — אַזוי זאָג איך דעם טאַטען און שלעפּ איהם אַרויס פאַר דער פּאָלע אין דרויסען אַרויס, און דער טאַטע קוועלט אָן פון אונזער אַרבּייט, קוקט אויף משה'ן מיט א שמייכעלע און זאָגט צו איהם, בּעוויַיזענדיג אויף מיר:

— האָט איהר חאָטש געהאַט פון איהם, רבּי משה, א שטיקעל „פּאָמעטש"?

— שוין איין מאָל א „פּאָמעטש"! זאָגט משה און קוקט אַרויף אויפ'ן דאַך פון דער סוכּה מיט יסורים.

— אונזער הערשקע זאָל שוין בּרענגען צו טראָגען דעם סכך, וואָלט שוין געווען איין מאָל א סוכּה!

.ו

הערשקע מאַמצים האָט אונז געפיהרט מיט'ן סכך, אָבּגעלעגט פון טאָג אויף טאָג, בּיז גאָט האָט געהאָלפען דעם טאָג פון ערב סוכּות האָט

ער געבראַכט צו פֿיהרען אַ וואָגען מיט דינע, דינע שטעקעלעך, אַ מין קאַמיש, וואָס וואַכסט בײַ אונז אויף יענער זײַט טײַך אין געמײַזעכטס, און מיר האָבען זיך גענומען דעקען די סוכה, דאָס הײסט, דעקען האָט געדעקט משה אַלײן, און איך האָב געהאָלפֿען צוטראַגען די ציגעלעך. וואָס האָבען זיך צוגעכאַפּט צום דאַזיגען סכך ווי צו עפּיס רעכטס. איך ווײס ניט, וואָס פֿאַר אַ טעם האָבען זײ געפֿונען אין די דאָזיגע ביטערע, גרינע שטעקעלעך.

מחמת הערשקע מאַמציס שטוב שטעהט אין דרויסען, דאָס הײסט אין אַ רשות הרבים, איז פֿון די ציגען געוועזען ניט אָבצוטרײַבען זיך. אָט האָט איהר אָוועקגעטריבען אײנע, איז געקומען די אַנדערע, נאָך ניט אָוועקגעטריבען די אַנדערע — אַהאַ, אָט איז שוין די ערשטע נאָך אַ מאָל אויסגעוואַכסען.

איך האָב זײ געטריבען מיט שטעקענס:

— אַ קאָזאַ וואָן פֿון דאַנען! ווײַטער ביזט דו דאָ, דו נאַרישע ציגע? אַ קאָזאַ!

דער רוח ווײסט זײ, פֿון וואַנען זענען זײ געוואָהר געוואָרען אַז ס'איז בײַ אונז פֿאַרהאַן גרינער סכך! אַ פּנים זײ האָבען געגעבען צו וויסען אײנס דאָס אַנדערע, ניט אַנדערש, וואָרום עס האָבען זיך צונויפֿגעקלויבען אַרום אונז אַלע ציגען פֿון דער גאַנצער שטאָדט און איך, אײנער אַלײן האָב געקעמפֿט מיט זײ אַלע מלחמה האַלטען!

אַז גאָט האָט געהאָלפֿען, דער גאַנצער סכך איז שוין געלעגען אויף דער סוכה, זענען די ציגען געבליבען שטעהן ווי די נאַראָנים, געקוקט אַרויף מיט נאַרישע אויגען און נאַריש געמעקעט-גרה'ט. איך האָב דערלעבט אַן זײ אַ נקמה און האָב זיך אָנגערופֿען צו זײ:

— פֿאַר וואָס שלעפּט איהר איצטער ניט קײן סכך, נאַרישע ציגען?

עס ווײַזט אויס, אַז זײ האָבען מיך פֿערשטאַנען: זײ האָבען זיך אײנציגווײַז אָנגעהויבען צוגעהן זוכען זיך אײן אַנדער עובדא, און מיר האָבען זיך גענומען אויספּוצען די סוכה פֿון אינעווייניג. קודם כל האָבען מיר אויסגעשאָטען די ערד מיט געלע זאַמד. נאָך דעם האָבען מיר אַרום-געהאָנגען די ווענד מיט אַלערלײ קאָלדרעס פֿון אַלע דרײַ שכנים. און דאָרט וואו עס האָט ניט געהאַט קײן קאָלדרעס איז געהאָנגען אַ שאַל, און אַז עס האָט ניט געהאַט קײן שאַלען איז געהאָנגען אַ טישטוך אָדער אַ לײַלעך, און ערשט נאָך דעם האָבען מיר אַרויסגעטראָגען די טישען מיט די

בענקלעך, די לײַכטער מיט די בענטש־ליכט, דאָס געפּעס מיט די מעסערס מיט די גאָפּלען מיט די לעפעל, און אַלע דרײַ בעל־הבית'טעס זענען געגאַנגען בענטשען ליכט און מאַכען אַ ברכה „לישב בסוכה"

ז׳

מײַן מאַמע, עליה השלום, איז געוועזען אַ יודענע, וואָס האָט ליעב געהאַט ווײַנען. ימים נוראים — דאָס זענען געוועזען איהרע ימים טובים, און פון זינט מיר האָבען פערשפּיעלט אונזער אײגענע דירה האָבען זיך איהר די אויגען נישט אויסגעטריקענט אויף קײן מינוט. דער טאַטע וואָס איז אַלײן אויך אַרומגעגאַנגען אָהן אַ קאָפּ, האָט דאָס נישט געוואָלט לײַדען, איהר געזאָגט זי זאָל מורא האָבען פאַר גאָט, זי זאָל נישט זינדיגען, וואָרום ס'איז פאַרהאַן נאָך ערגערס, דאַנקען גאָט דערפאַר... נאָר דאָ אין סוכה, בשעת ליכט־בענטשען, האָט זי פערשטעלט די אויגען מיט בײדע הענד און האָט געקענט װײַנען און וויינען שטילערהייד קײנער זאָל נישט וויסען, אַז אַ וויינט. נאָר נישט מיך נאַרט מען: איך האָב גאַנץ גוט געזעהן ווי די פּלײצעס טרײסלען זיך איהר און טרעהרען רינען דורך די ווײַסע, דינע פינגער און זײַ פאַלען אויפ'ן ווײַסען טישטוך, און איך ווײס אַפילו וואָס זי ווײנט!... איהר גליק, וואָס דער טאַטע גרײט זיך אין שוהל אַרײַן, טהוט אָן די שבת'דיגע שוין אפילו צוהאַקטע, נאָר פּורט ז[illegible]ײדענע קאַפּאָטע, נעמט זיך אַרום מיט'ן געפלאָכטענעם זײדענעם גאַרטעל, שטעקט אַרײַן בײדע הענד אין גאַרטעל אַרײַן און מיט אַ טיעפען יום־טוב'־דיגען זיפץ זאָגט ער צו מיר:

— קום, לאָמיר געהן, שוין צײַט געהן אין שול אַרײַן דאַווענען.

איך נעהם די סדורים מיט די מחזורים און מיר לאָזען זיך מיט'ן טאַטען אין שוהל אַרײַן, און די מאַמע בלײַבט דאַווענען אין דערהײם און איך ווײס פריהער וואָס זי וועט טהון: זי וועט וויינען, זי וועט זיך קענען גוט אָנווײנען! והראיה, אַז מיר זענען געקומען צוריק און אַרײַן אין סוכה אַרײַן מיט'ן שעהנ״ם ברײטען גוט יום טוב און דער טאַטע, האָט זיך געשטעלט מאַכען קידוש, דעם שעהנעם יום־טוב'דיגען קדוש מיט'ן שעהנעם יום־טוב'דיגען ניגון, האָב איך זיך צוגעקוקט צו איהרע אויגען — זענען זײ געוועזען רויטליך און אונטערגעשוואָלען די קישעלעך פון אונטען. אויך די נאָז האָט שטאַרק געגלאַנצט, געבלישטשעט — און דאָך האָט

זי מיר אויסגעוויזען שעהן ווי די מוטער רחל אָדער ווי אביגיל, **אָדער** ווי די מלכה שבא, אָדער ווי אסתר המלכה, און קוקענדיג **אויף איהר**, דערמאָהן איך מיך אָן אַלע אונזערע שעהנע, יודישע טעכטער, די יפת תואר'ס, וואָס איך בין מיט זיי פאַרפריה בעקאָנט געוואָרען אין חדר. און קוק איך אויף מיין שעהנער מאַמען מיט איהר שעהן קלאָהר ווייס פנים, וואָס שיינט אַרוים פון דער שעהנער זיידענער יום־טוב'דיגער פאַטשיילע, מיט איהרע שעהנע, גרויסע פערזאָרגטע אויגען, פערקלעמט מיך ביי'ם האַרצען, וואָס אַזעלכע שעהנע אויגען דאַרפען שטענדיג וויינען, וואָס אַזעלכע שעהנע, ווייסע הענד דאַרפען נעבעך אַליין קאָכען און באַקען, און עס פערדריסט מיך אויפ'ן רבונו של עולם, פאַר וואָס ער גיט אונז נישט קיין געלד אַ סך, און איך בעט ביי גאָט ער זאָל מיך בעגליקען, איך זאָל געפינען עפּיס איין אוצר פון אַ סך געלד און דימאַנטען מיט בריליאַנטען, אָדער לאָז קומען משיח, וועלען מיר אַלע געהן קיין ארץ־ישראל און דאָרטען וועט דאָך שוין אונז אַלעמען זיין גוט!...

אַזוי טראַכט איך מיר און מיינע געדאַנקען הויבען מיך אויף און פערטראָגען מיך וויים, ווייט אַהין צו מיינע גילדענע חלומות, וואָס איך וועל זיי נישט פערבייטען אויף כל הון דעלמא. און דער שעהנער יום־טוב־דיגער נגון פונ'ם טאַטענס שעהנעם יום־טוב'דיגען קידוש גיסט זיך מיר אַריין אין די אויערן אַריין:

כי בנו בחרת,
ואותנו קדשת,
מכל העמים!...

און איך פערשטעה די טייטש פון די דאָזיגע שעהנע, גוטע ווערטער:
דען אונז האָסט דו אויסדערוועהלט
און אונז האָסט דו אויסגעקליבען
פון אַלע פעלקער!...

אַ קליינינקייט, אַ פאָלק אַ מיוחס ביי גאָט? אַ פאָלק אַ בן יחיד? און עס ווערט מיר גוט אויפ'ן האַרצען: פונ'ם דאָזיגען גליקליכען אויס־דערוועהלטען פאָלק! און עס שטעלט זיך מיר פאָר, אַז איך בין אַ פּרינץ... יאָ, אַ פּרינץ, און די סוכה, דאָס איז אַ פּאַלאַץ, און דאָ רוהט די שכינה, און דאָ זיצט מיין מאַמע די יפת תואר, די מלכה שבא, און דאָ וועלען מיר מאַכען מאָרגען אי"ה דעם שעהנעם שהחיינו איבער דעם שענסטען פון אַלע פירות, איבער'ן אתרוג — אָך, ווער קען זיך צו מיר גלייכען? ווער קען זיך צו מיר גלייכען!

ח׳.

נאָכ׳ן טאַטען מאַכט קידוש „שוין איין מאָל משה״, — נישט דער קידוש, וואָס בײַם טאַטען, אָבער גאָר לאַ! — און נאָך איהם דער בעל־הבית אַלײַן הערשקע מאַמצים — אַ פּראָסטער יוד, אַ פּראָסטער קידוש. און מיר געהען זיך וואַשען און מאַכען המוציא, און אַלע דרײַ בעל־הבית׳טעס ברענגען צו טראָגען די גוטע, וואַרעמע, פרישע, געפעפערטע, מחיה שמעקעדיגע פיש — און איטליכער זיצט זיך מיט זײַן געזינדעל בײַ זײַן טיש, אַ סך קוילעטשען, אַ סך הענד טונקען איין ווײַכען קוילעטש אין הײַסער פיש־יויך, אַ סך מײַלער עסען. און אַ ווינדטעל בלאָזט אַרײַן אין סוכּה דורך די דינע שוואַכע ווענטלעך און דורכ׳ן שיטערן סכך, און די ליכטלעך שמעלצען זיך, און אַלע עסען, עסען געשמאַק די יום־טוב׳דיגע סעודה — און עס שטעלט זיך מיר פאָר, אַז ס׳איז נישט קײַן סוכּה, נאָר אַ פּאַלאַץ, אַ גרויסער, אַ ליכטיגער פּאַלאַץ, און מיר, יודען, מיוחסים, פּרינצען, בני יחידים, זיצען דאָ און עסען און טהוען זיך אָן וואוילטאָג:—אַשריכם ישראל — וואויל איז צו אײַך, יודעלעך, טראַכט איך מיר, קײנעם איז נישט אַזוי גוט, ווי אײַך! מכּות האָט נאָך עמיצער אַ זכיה צו זיצען אין אַזאַ שעהנער סוכּה, געדעקט מיט גרינעם סכך און אויסגעשאָטען מיט געלען זאַמד און בעהאָנגען מיט די שעהנסטע קאָלדרעס פון דער וועלט, און אויפ׳ן טיש יום־טוב׳דיגע קוילעטשען מיט אֶמת גוטע יום־טוב׳דיגע פיש, וואָס דאָס אַלײן איז מאכל מלכים, הײַנט ויער שמועסט, אַז מע וועט נאָך... פּלוצים — טררראַך! דער גאַנצער דאַך מיט׳ן סכך אויף אונזערע קעפּ, און נאָכ׳ן דאַך איין וואַנט און די אַנדערע וואַנט בויגען זיך, פאַלען כּורעים, און עפּיס אַ ציגע פליהט פון אויבען אַראָב גלײַך אויף אונז, און מיט אַמאָל ווערד פינסטער חשך, אַלע ליכט אויסגעלאָשען, אַלע טישען איבערגעקעהרט. און מיר אַלע, מיט די קוילעטשען, מיט׳ן געפּעס, מיט דער ציגע, ליגען אין זאַמד, און די לבנה שײַנט, און די שטערען קוקען, און די ציגע חאַפּט זיך אויף מיט שרעק אויף די דינע פיסלעך, בלײַבט שטעהן אַ ווײַלע און קוקט זיך אַרום מיט נאַרישע אויגען, ווי אַ זינדיגער מענש, און באַלד חאַפּט זי די פּיס אויף די פּלײצעס און מאַרש, ווי אַיין עזות פּנים איבער טישען און איבער בענק און איבער קעפּ מיט אַ געשרײ: מע־ע־ע־ע! די ליכט אַלע אויסגעלאָשען, דאָס געפעס צובראָכען, די קוילעטשען אין זאַמד, מיר אַלע איבער־געשראָקען אויף טויט. די ווײַבער קוויטשען, די קלײנע קינדער וויינען — אַ חורבן! אַיין אֶמת׳ער חורבן!

* *

— אַ שעהנע סוכּה האָט איהר אַנירערגעשטעלט! — זאָגט צו אונז נאָך דעם דער בעל־הבּית הערשקע מאַמציס מיט אַזאַ טאָן, גלייך ווי מיר וואָלטען ביי איהם גענומען פאַר דער סוכּה מי יודע וויפיעל—אַז איין ציעג האָט זי געקענט אַ נידערלעגען. אַ שעהנע סוכּה!

— שוין איין מאָל אַ סוכּה! — זאָגט שוין „איין מאָל משה", שטעהט ווי איין אויסגעפּאַטשטער און בעטראַכט מיט קאָפּ פון וואַנען איינענטליך האָט זיך גענומען דער דאָזיגער חורבן — שוין איין מאָל אַ סוכּה!

— יאָ, שוין איין מאָל אַ סוכּה! קרימט איבער דער בעל הבּית מיט סם המות, און אַלע העלפען איהם אונטער אין איין קול:

שוין איין מאָל אַ סוכּה!..

א טוידטער אתרוג

אַ טוֹידְטֶער אֶתְרוֹג.

(אַ מַעֲשֶׂה לכבוד יום טוב).

דערצעהלט

פון

שלום-עליכם.

א.

הייסען הייס איך לייב, צו דער תורה רופט מען מיך אויף יהודה לייב, דאָרט, אין דערהיים, שרייב איך מיך לעוו מאָיסעיעוויטש, צווישען דייטשען הייס איך הערר לעאָן, דאָ אין ענגלאַנד שרייבט מען מיר מיסטער ליאָן, קינדווייס האָט מען מיך גערופען לייבעל און אין חדר האָט מען מיר צוגעגעבען אַ צונעמעניש: „לייב-דרויב-אָבדירעק”. אין חדר ביי אונז דאַרפט איהר וויסען האָט איטליכעס יונגעל זיין צונעמעניש, למשל: מאָטיל-קאַפּאָטיל, מאיר-דרעהער, מענדיל-פענדיל, חיים-קלייען, איציק-שפּיציק, בעריל-צאַפּ... געפעלט אייך אַ ביסעל אַ גראַם? מילא אַז איציק איז שפּיציק, מענדיל איז פענדיל און חיים איז קלייען — דאָס קען מען נאָך פערשטעהן; אָבער וואָס פאַר אַ מחותּן איז בעריל מיט צאַפּ? למאי וואָס פאַר אַ משל איז לייב מיט אָבדירעק? פון דעסטוועגען וויל איך דאָס שטאַרק ניט ליידען און קריך זיך שלאָגען און חאַפּ פּעטש מיט קולעקעס מיט סטוסאַקעס מיט בעכענציס מיט שטשיפּאַלקעס פון אלע זייטען. מען מאַכט מיך ברוין און בלוי, וואָרום איך בין דער קלענסטער ביי אונז אין חדר, דער קלענסטער און דער שוואַכסטער און דער אָרימסטער; קיינער וועט זיך פאַח מיר ניט איינשטעלען,

אַדרבּה, אַז צוויי נגידישע יונגלעך בּעכען מיך, איינער זיצט אויף מיר רייטענדיג און דער אַנדערער דרעהט מיר איין אויער, שטעהט דער דריטער, איין אָרעמאַנס אַ יונגעל, און פּאַרטאַקעוועט מיט אַ נגון:

אַט אַזוי! אַט אַזוי!
בּעכעט איהם!
טעכעט איהם!
די עוועהלעך,
די עוועהלעך.
אַט אַזוי! אַט אַזוי!

דערמאָלט ליעג איך שטיל ווי אַ קעצעלי, און אַז מען לאָזט מיך אָפּ, געה איך מיר אַוועק אין אַ ווינקעלי און וויין זיך אויס שטילערהייד, וויש אויס די אויגען, רוק זיך צוריק צו חברה און ווער ווידער אַ מענש... בּקצור, אַז איהר וועט בּעגעגענען אין דער דאָזיגער מעשה אַ נאָמען לייבעל, זאָלט איהר וויסען, אַז דאָס בּין איך.

אַליין בּין איך אַ געפּאַקטער פּוחלעק, אַ נידעריגער, נאָר אַ גראָבּער, ניט אַזוי מחמת פּעטקייט, איך בּין אויפן לייב דוקא אַ מאָגערער, נאָר דערפאַר בּין איך פּוחלעקוואַטע. ווייל איך טראָג גראָבּע וואַטאָוועהויזליך, אַ גראָבּע וואַטאָווע לייבעל מיט אַ גראָבּע וואַטאָווע קאַפּאָטקעלי, די מאַמע, פּערשטעהט איהר מיך. וויל עס זאָל מיר זיין וואַרעם און איך זאָל מיך חלילה ניט פּאַרקיהלען, האָט זי מיך אַרומגעוויקעלט מיט וואַטען פון קאָפּ בּיז די פיס. זי מיינט, די מאַמע הייסט דאָס, אַז וואַט קומט ניט צו נוטץ פאַר אַ יונגעל; וואַט קומט זעהר צו נוטץ אויף אַ מיאַטש, און נאָך אויף אַ מיאַטש. און נאָך אויף אַ מיאַטש — אַלע יונגלעך האָבּ איך איינגעטהיילט מיט וואַטע, געשלעפּט פון די הויזלעך און פון'ם קאַפּאָטקעלע אַזוי לאַנג בּיז מע האָט דערזעהן, האָבּ איך געחאַפּט פּעטש מיט קולעקעס מיט סטוסאַקעס מיט בּעכענצעס מיט שטשיפּאַלקעס. נאָר לייבעל טהוט זיך זיינס, טהיילט וואַטען.

אויפן פּנים בּין איך רויט, די בּאַקען זענען בּיי מיר בּלויעליך, און די נאָז תמיד פּאַרקאָיועט, תמיד פול ווי איין אויג: „איין אוצר בּיי איהם צו אַלרע שוואַרצע יאָהר!" — אַזוי זאָגט די מאַמע און רייבּט לייבּלען די נאָז מיטן פּאַרטוך אום בּרחמנות און שרייט צו איהם: „נאָך..." „נאָך!..." נאַ דיר איין אָנשיקעניש! אַ נאָז! ס'זאָל ניט זיין קיין נאָז וואָלט דאָך געוועזען גוט. ערשטענס פאַרשפּאָרט מען דעקוטשען מיטן שנייצען און צווייטענס איז ניטאָ וועך ס'זאָל פרוירען ווינטער

אויפן פּראָסט... נישט איין מאָל פּלעגט מיר איינפּאַלען, ווי וואָלט זיין למשל ווען ס'זאָל גאָר לחלוטין נישט זיין קיין נאָז? ווען מענשען זאָלען אַרומגעהן אָהן נעזער? אַ וואָס פאַר אַ פּנים וואָלטען מיר דעמאָלט געהאַט? בלייבט אַ קשיא!... נאָר איך האָב אייך געוואָלט דערצעהלען אַ מעשה מיט אַ טוידטען אֶתרוג און אַרויף בין איך גאָר אויף ווייס איך וואָס... לכן ריים איך איבער אין מיטען און קעהר מיך אום מיט אייך צוריק צו דער מעשה מיטן טוידטען אֶתרוג.

ב.

מיין טאַטע „משה יענקיל דער נאמן" דיענט אין פּראָיעקט פון כמה וכמה יאָהרען, ער איז קאַסירער. ער בעקומט געהאַלט פינפטהאַלבען קאַרבען אַ וואָך און קוקט אַרוים אויף איין הוספה: אַז מע וועט איהם געבען איין הוספה וועט ער, זאָגט ער, היינטיגס יאָר אם ירצה השם קויפען איין אֶתרוג. נאָר די מאַמע (בתיה ביילה די נאמנ'טע רופט מען זי) גלויבט ניט אין אַזעלכע זאַכען; ניכער, זאָגט זי, וועט אומפאַלען אַ קאַזאַרמע און מענשען ווערען געהרג'ט ווערען איידער אַ בעל הבית וועט געבען איין הוספה.

איין מאָל פאַר ראש השנה איז לייבעל אָנגעקומען אויף אַזאַ מין שמועס צווישען טאַטע-מאַמע.

ער: עס זאָל זיך קעהרען די גאַנצע וועלט, מוז איך היינטיגען סכות האָבען איין אֶתרוג!

זי: די וועלט וועט זיך ניט קעהרען און דו וועסט קיין אֶתרוג נישט האָבען.

ער: אַזוי זאָגסט דו? ווי זשע איז אָבער דער דין אַז מע האָט מיר צוגעזאָגט געבען צו שטייער אויף איין אֶתרוג?

זי: וועט מען דאָס דאַרפען פאַרשרייבען אין ספר פּראַלניק, אַז ראש חודש קרעמעניץ האָט זיך געטראָפען אַ נס — עס איז געפּגר'ט אַ בער אין וואַלד, נאָר וואָס דען? אַז איך וועל ניט גלויבען, וועל איך אויך ניט זיין קיין גרויסע אפּיקורס'טע.

ער: מעגסט דו יאָ גלויבען און ניט גלויבען — איך זאָג דיר אַז היינטיגען סכות האָבען מיר איין איינענעם אֶתרוג.

זי: אָמן, הלואי, פון דיין מויל אין גאָטס אויערען!

— אָמן! אָמן! — טראַכט לײבעל בײַ זיך אין האַרצען, און עס שטעלט זיך איהם פאָר, אַז דער פאָטער זײַנער קומט אין שוהל אַרײַן ווי אַיין אַלטער שטאָדט בעל הבית מיט זײַן אײגענעם אֶתרוג און מיט זײַן אײגענעם לולב, און חאָטש משה יענקיל דער נאמן איז אַיוד פון שפּיגעל-באַנק, פון דעסטוועגען אַז ס'קומט צו די הושענא'ס און דער עולם מאַכט אַ שפּאַציער מיט די אֶתרוגים אַרום דער בימה געהט משה יעַנקיל אויך אין קאָן גלײַך מיט אַלע מזרח-לײַט, און לײַבילס האַרץ קוועלט און פרײדט זיך... געקומען אין חדר, קאָן זיך לײבעל נישט אײנהאַלטען און פּויקט אויס. אַז הײַנטיגען יום טוב וועלען זײַ האָבען אַיין אֶתרוג „אַיין אײגענעם אֶתרוג!" נאָר קײנער וויל איהם נישט גלויבען.

— וואָס זאָגט אַ'הר אויף זײַן טאַטען? רעדען חברה שקצים צווישען זיך — אַזאַ כתריליק, אַזאַ קבצן שבקבצן גלוסט זיך אַיין אֶתרוג! ער מײנט אַ פּנים ס'איז אַ לימענע, אַיין עפּעל פאַר אַ גראָשען!...

אַזוי זאָגען חברה שקצים און מען איז איהם נאָך מכבד ווי אַלע מאָל מיט שעהגע עטליכע פּעטש, קולעקעס, סטוסאַקעס, בעכענצעס און שטשיפּאַלקעס... און רײביל הויבט אָן גלויבען, אַז זײַן טאַטע איז אַ כתריליק, אַ קבצן שבקבצנים. און אַ קבצן טאָר זיך ניט גלוסטען... ווי איבעראַשט איז ער אָבער אַז ער קומט אַהײם און טרעפט רב העניזעל דעם שוחט מיט דער נאַפּעליאָנקע אויפן קאָפּ זיצען מיטן פאָטער בײַם טיש און פאַר זײַ שטעהט אַ קעסטיל מיט אֶתרוגים וואָס לאָזען זיך הערען מיט זײער גן עדן ריח איבער דער גאַנצער שטוב.

ג.

די „נאַפּעליאָנקע", וואָס רב העניזיל דער שוחט טראָגט אויפ'ן קאָפּ איז אַזאַ מין שטרײַמעל, אָדער אַ מיצעל, אַזעלכעס וואָס איז פאַרבליבען בירושה פון נאַפּאָליעאָן דעם ערשטען דאָרטען, בײַ די פראַנצויזען איז דאָס מיצעל שוין לאַנג אויס מאָדע, נאָר בײַ אונז אין שטעדטעל האָט זיך נאָך פערוואַלגערט אַיין נאַפּעליאָנקע, אָבער טאַקי מעהר נישט ווי אײנס בײַ דעם ר' העניזיל דעם שוחט. דאָס מיצעל איז אַ לאַנגס און אַ שמאָלס, פון פאָרענט מיט אַ שפּעלטיל מיט אַ קנעפּיל און מיט צוויי קאָטעסלעך. איך האָב תמיד חשק געהאַט צו די דאָזיגע קאָטעסלעך: ווען דאָס מיצעל

פאַלט צו מיר אַריין אין די הענד, חאַטש אויף צוויי מינוט, זענען די קאַטעסלעך מיינע...! רב הענזיל דער שוחט, לייגט פאַנאַנדער די גאַנצע קראָם זיינע, קלויבט אויס איין אתרוג טראָגט איהם צו דעם טאַטען מיט צוויי פינגער און הייסט איהם בעטראַכטען.

— אָט דעם אתרוג זאָלט איהר נעהמען, רב משה יענקיל, וועט איהר האָבען הנאה...

— אַ קאַרפירער? פרעגט דער טאַטע און בעטראַכט דעם אתרוג פון אַלע זייטען ווי מע בעטראַכט אַ בריליאַנט און די הענד ציטערן איהם פאַר פרייד.

— נאָך אַ מין קאַרפירער! — מאַכט דאָס מיצעל מיט אַ געלעכטערל און די קאַטעסליך באַמבלען זיך.

משה יענקיל דער נאמן שפיגעלט זיך אינ'ם אתרוג, שמעקט איהם, קאָן זיך אָן איהם ניט אָנקוקען, רופט צו בתיה־ביילה'ן און ווייזט איהר, מיט אַ גליקליך שמייכעלע אויפ'ן אתרוג ווי מען ווייזט אָן אויף זעהר אַ רייכען פערמואַר, אַ צירונג, איין אֶבן־טוב אָדער ווי אויף אַ שעהן טהייער קינד אַ טרייסט. בתיה ביילה געהט צו, שטרעקט אויס די האַנד פאַוואָלינקע, וויל נעהמען דעם אתרוג, גיט מען איהר נישט: „פאַוואָלינקע מיט די הענד! אַ שמעק אויב דו ווילסט"... בתיה ביילה בעגניגענט זיך חאַטש מיט אַ שמעק, און מיר גיט מען אַפילו קיין שמעק אויך ניט טהון! מיך לאָזט מען אַפילו ניט צו, איך זאָל ניט שטעהן צו נאָהנט, איך זאָל גאָר ניט קוקען אַפילו, וואָרום ס'איז מסוכן נפש. — שוין אָט איז ער דאָ! — זאָגט די מאַמע — אָט לאָז איהם נאָר צו, בייסט ער באַלד אָפּ דעם פטום פון אתרוג!...

— לאָז גאָט היטען! — זאָגט דער טאַטע.

— שומר ומציל זיין! — העלפט צו דאָס מיצעל, און די קאַטעסלעך באַמבלען זיך... רב הענזיל שיינקט זיי אַביסעל קלאָטשע אויף איינצוּוויקלען דעם אתרוג, און דער ריח, דער גן־עדן ריח, צעגעהט זיך אין אַלע ווינקעלעך... ווי אַ בריליאַנט, ווי אַ זעלטענער שטיין, ווי אַ טייערן פקדון, וואָס מע האָט איהם איבער געגעבען בעהאַלטען און אָפּהיטען ווי דעם שוואַרצאַפּעל פונ'ם אויג, אַזוי האָט מען גענומען דעם שמעקעדיגען אתרוג, איינגעהילט אין קלאָטשע ווי מע הילט איין אַ ציטעריג קינד אַ בן יחיד'ל, ס'זאָל חלילה ניט צוקיהלען דאָס העלזיל, און מע האָט פאַוואָלינקע אויסגעבעטעט און באַלייגט אין אַ שעהנע קיילעכדיגע הילצערנע, געטאָקטע, געפאַרבטע פושקע פון צוקער; דעם צוקער האָט

מען געבעטען מחילה, און דעם אתרוג האָט מען אַרײַנגעבעטען ווי אַ ליעבהאַרציגען גאַסט: — ברוך הבא רב אתרוג! אַרײַן, אַרײַן אין פושקע אַרײַן!...

די פושקע האָט מען פּאַוואָליִנקע צוגעדעקט מיט'ן דעקעל. אַרײַנגעשטעלט אין דער גלעזערנער שאַפע, צוגעמאַכט דאָס טירל און אַ גוטען טאָג!

— איך האָב מורא, דער משומד (דאָס מײַנט מען מיך) זאָל זיך ניט דאָביִוועז צו דער שאַפע חלילה און ניט אָפּבײַסען דעם פּטום פון'ם אתרוג!... אַזוי טהוט אַ זאָג די מאַמע נאָך אַ מאָל און נעהמט לײַבלען פאַר אַ האַנד און שלעפּט איהם אָפּ פון דער שאַפע.

ווי אַ קאַץ אַז זי דערשמעקט פוטער, שפּרינגט אַראָפּ פון פּריפּעטשיק, גלײַכט זיך אויס דעם רוקען, הויבּט זיך אָן אַרומדרעהען, רײַבען זיך, קוקען איטליכען בעזונדער אין די אויגען אַרײַן און בעלעקט זיך, אַזוי האָט נעביך לײַבעל א היבשע צײַט זיך אַרומגעדרעהט נעבען דער שאַפע, אַרײַנגעקוקט אין'ם גלעזערן טירל, געשמײַכעלט צו דער פושקע מיט'ן אתרוג. אַזוי לאַנג ביז די מאַמע זײַנע האָט דאָס דערזעהן האָט זי אַ זאָג געטהון דעם טאַטען אַז דער ווײַסער חברה'ניק האָט חשק זיך דאָביִוועז צום אתרוג און אָפּבײַסען דעם פּטום...

— אין חדר אַרײַן, דו שקאָץ אײנער, ניט געדאַכט זאָלסט דו ווערען!...

לײַבעל בײַגט אײַן דעם קאָפּ, לאָזט אַראָפּ די אויגען און געהט אין חדר אַרײַן.

ד.

די עטליכע ווערטער וואָס די מאַמע האָט אַ זאָג געטהון דעם טאַטען מכח דעם פּטום פון'ם אתרוג זענען געוועזען פאַר לײַבלען, קאָן מען זאָגען, אַ סם המות, אַ גיפט אין די בײנער אַרײַן.

פון יענער מינוט אָן האָט זיך דער „פּטום פון'ם אתרוג" באַזעצט בײַ לײַבלען אין מח, ניִשט אַרויסגעקראָכען פון זײַנע געדאַנקען אויף קײן מינוט, בײַ נאַכט געקומען צו חלום, געטאָרעט איהם, געשלעפּט פאַר אַ האַנד: „דו האָסט מיך ניִשט דערקענט נאַריִשו? דאָס בין איך איך, פּטום!..." לײַבעל קעהרט זיך איבער אויף דער אַנדערער זײַט,

קרעכצט און ווערט אנשלאָפען, טאָרעט מען איהם ווידער: „שטעה אויף נאַרישו! געה עפען אויף די שאפע, נעהם ארויס דעם אתרוג און בייס מיך אָפּ, וועסט דו זיך מחיה זיין!...“

אין דער פריה, אז לייבעל שטעהט אויף און גיסט אָפּ נעגעל־וואַסער, חאפט ער זיך צום דאַוונען, נעהמט דאָס אָנבייסען מיט זיך, חאפּט אַ קוק פאַרבייגעהענדיג אהין אין שאפע, דורך דעם גלעזערנעם טירל, אויף דער פושקע מיט'ן אתרוג, און עס דאכט זיך איהם אוים, אז די פושקע ווינקט צו איהם, רופט צו איהם, מאַכט מיט אויגען: „אהער!... אהער, בחור'ל!...“ לייבעל נעמט די פיס אויף די פלייצעס און מאַרש אין חדר אריין.

איין מאָל אין אַ שעהנעם פריה מאָרגען, אז לייבעל איז אויפגעשטאַנען, האָט ער דערזעהן, אז ער איז איינער אַליין, איינער אַליין אויף דער גאַנצער שטוב. דער טאַטע איז אין פראָיעקט, די מאַמע אין מאַרק, די דינסט פאָרעט זיך אין קיך. — „אַלע אַוועק, נישטאָ קיין לעבעדיגער מענש!...“ — טראַכט זיך לייבעל, גיסט אָפּ נעגעל־וואַסער און חאפט אַ קוק אהין אין שאפע אריין דורך דעם גלעזערנעם טירעל, און דערזעהט די פושקע. זי ווינקט צו איהם, רופט איהם, מאַכט מיט אויגען! „אהער! אהער, בחור'ל!..“ פּאַוואָליניקע, פּאַמעלעכען געהט לייביל צו צו דער שאפע, עפענט אויף דאָס גלעזערנע טירעל, נעהמט ארויס די פושקע, די שעהנע קיילעכיגע הילצערנע געטאָקטע געפאַרבטע פושקע, עפענט אויף דאָס דעקעל, און איידער ער דערקט נאָך אָב די קלאָטשע פונ'ם אתרוג, טהוט איהם אַ זעץ אין נאָז אריין אַ ריח אַ שטאַרקער, שאַרפער ריח, אַ גן עדן ריח! און איידער ער קוקט זיך ארום איז שוין דער אתרוג ביי איהם אין האַנד און דער פּטום טהוט איהם אַ שפּרונג אין די אויגען אריין:

— ווילסט האָבען הנאה? ווילסט פּיהלען אַ טעם גן עדן? נעהם בייס מיך אָפּ! האָב קיין מורא ניט, נאַרישו! קיינער וועט נישט וויסען, קיין בן־אדם וועט ניט זעהן! קיין פויגעל וועט נישט אויסזאָגען! • •

• • • • • • • • • • • • • • • • • • •

וואָס איז געווען ווילט איהר וויסען? איהר ווילט וויסען צי איך האָב אָבגעביסען דעם פּטום פונ'ם אתרוג? צי איך האָב זיך איינגעהאַלטען, ניט אָבגעביסען דעם פּטום פונ'ם אתרוג?... איך וואָלט וועלען וויסען, וואָס וואָלט איהר געטהון אויף מיין אָרט, ווען מען זאָל אייך אָנזאָגען צעהן מאָל איהר זאָלט זיך ניט דערוועגען אָפּבייסען דעם פּטום פונ'ם אתרוג? איהר וואָלט ניט וועלען וויסען וואָס פאַר אַ טעם

עס האָט אַ פּטום פון אײן אתרוג? איהר װאָלט ניט געפּאַלען אויף דער עצה װאָס איך: אָפּבײַסען און צוריק צוקלעפּען מיט שפּײַעכץ? איהר קאָנט מיר גלויבען אָדער נײַן, דאָס איז אײער זאַך, נאָר בנאמנות שװער איך אײך, אַז איך װײס אַלײן ניט װי דאָס איז געשעהן: נאָך אײדער דער אתרוג איז געװען בײַ מיר אין די הענד, איז שוין דער פּטום געלעגען בײַ מיר צװישען די צײַהן...

ה.

דעם טאָג פון ערב סוכות האָט זיך דער טאַטע געאײלט קומען פאַר כריה און האָט זיך בעשעפטיגט מיט אויסבינדען דעם לולב, צעגויפקלויבען די פיער מינים און צוגרײַטען אַלסדינג אויף דעם שענסטען אַרט. דעם צוגעקליבענעם אויסגעפּוצטען לולב האָט ער אַװעקגעשטעלט גאַנץ אויבען אָן אין אַ װינקעלע, אַ ביסעל איהם צוגעשפּאַרט אויף אַ זײַט און לײַבלען האָט מען אָנגעזאָגט למען השם, ער זאָל זיך ניט דערװעגען צוריהרען צום לולב. נאָר ס'איז געװען אומזיסט דאָס אָנזאָגען. לײַבעל האָט געהאַט זײַנע אײגענע צרות: סטײַטש דער פּטום! צו װאָס האַט ער בעדאַרפט אָפּבײַסען דעם פּטום? װאָס איז איהם דערפון אַרויסגעקומען װאָס פאַר אַ טעם האָט אַ פּטום פון אײן אתרוג, אַז בסך הכל איז ער נאָר פּע — ביטער גאַל, אַ בײַזע װיסטע חלשות! אומזיסט, אומנישט קאַליע געמאַכט אַ פּרי, גע'פּסל'ט אײן אתרוג!.. און אַז דער אתרוג איז גע'פּסל'ט — דאָס איז לײַבעל שוין געװאָהר געװאָרען אין חדר פון זײַנע חברים, פרעגט זיך אַ קשיא: צו װאָס האָט דאָס איהם געטויגט? צו װאָס האָט ער דאָס געדאַרפט?.. עס האָט זיך איהם געדאַכט אַז ער איז „הורג נפש", גענומען אַ לעבעדיגע זאַך, אָבגעביסען דאָס קעפּעל און צוגענומען בײַ דעם דאָס חיות; פאַר װאָס? פאַר װען?.. בײַ נאַכט אין שלאָף איז דער אתרוג געקומען צו איהם צו חלום איהם געטאָרעט און געשלעפּט פאַר'ן אַרבעל, געװעקט איהם און געטענה'ט: „װאָס האָסט דו געהאַט צו מיר, דו שײַגעץ אײנער?.. פאַר װאָס האָסט דו אָפּגעביסען מײַן פּטום? איך בין דאָך שוין איצטער פּסול, פּסול"!.. לײַבעל קערט זיך איבער אויף דער אַנדערער זײַט, קרעכצט און װערט אַנשלאָפען, טאָרעט מען איהם װידער „קוילער! װאָס האָסט דו געהאַט צו מײַן פּטום? צו מײַן פּטום"?..

ו.

געקומען דער ערשטער טאָג סוכות. נאָך דעם ביינאַכטעגדיגען פרעס־טיל איז אויפגעגאנגען די זון אויפ'ן לויטערן בלויען הימעל, און באַגאָסען די ערד מיט אַ פערשפּעטיגט וואַרעמקייט פון אַ שטיפמאַמע... דעם טאָג האָט זיך משה יענקיל דער נאמן געפעדערט אויפצושטעהן פאַר פריה, איבערקוקען די קריאה, איבערזינגען זי מיט דעם בעקאַנטען שעה־נעם יום־טוב'דיגען נגון. דעם טאָג האָט זיך אויך בתיה בײלה געפעדערט צו די יום־טוב'דיגע פיש מיט די יום־טוב'דיגע פאַרפעל, מיט'ן יום־טוב'־דיגען מעהרען־צימעס. דעם טאָג האָט זיך אויך זלמן דער סטאָליער גע־פעדערט אָפּבענטשען אתרוג ביי אונז אין דער סוכה פריהער פאַר אַלעמען, בכדי ער זאָל קאָנען טרינקען טיי מיט מילך און זיך אָנטהון וואָהלטאָג לכבוד יום טוב.

— זלמן בעט דעם לולב מיט'ן אתרוג — מאַכט די מאַמע צום טאַטען.

— עפען אויף די שאַפע, נעם אַרוים די פושקע, נאָר פּאַוואָליני־קע! — זאָגט צו איהר דער טאַטע און אַליין שטעלט ער צו אַ ביינקעל צו דער שאַפע און נעהמט אַראָב דעם לולב און איז זיך אַליין מטריח מיט איהם אין סוכה אַריין מכבד זיין דעם סטאָליער מיט דער מצוה.

— נאַט בענשט אתרוג — מאַכט ער צום סטאָליער — נאָר פּאַ־וואָלינקע, למען השם פּאַוואָלינקע!..

זלמן דער סטאָליער, אונזער שכן, איז קיין עין הרע אַ איד אַ גבור, און האָט צוויי הענד וואָס איטליכער פינגער פון זיי וואָלט געקאָנט אַוועק־לייגען דריי אזעלכע לייבעלעך ווי איך. אויף יעדען גראָבען פינגער איז ביי איהם פאַראַן אַ נאָגעל תמיד פאַרפאַפּט און תמיד רויט פון לאַק, און מיט דעם נאָגעל אַז ער פיהרט דורך איבער אַ ברעט בלייבט אַ טיפער סימן אויסגעקריצט ווי מיט אַ שאַרף פון איין אייזען... לכבוד יום־טוב האָט זלמן אָנגעטאָהן אַ ווייס העמד מיט אַ נייער קאַפּאָטע, און האָט אין באָד זיך לאַנג געזייפט די הענד מיט זייף און מיט זאַמד און נישט גע־קאָנט אָפּזייפען זיך; די הענד זענען געבליבען פאַרפאַפּט און די נעגעל רויט פון לאַק ווי פריהער.

אָט אין די הענד איז אַריינגעפאַלען דער ציטערדיגער שמעקע־דיגער אתרוג. ניט אומזיסט האָט זיך משה יענקיל דער נאמן אַזש אַ וואָרף געטאָהן בשעת זלמן דער סטאָליער האָט אַ נעם געטהון דעם

אתרוג, אַ רעכטען קוועטש געטהאָן איהם און אַ גוטען טרייסעל מיט'ן לולב — פּאַוואָלינקע! פּאַוואָלינקע! — זאָגט צו איהם דער טאַטע, און ציטערט איבער'ן אתרוג — אָט הינט קעהרט, זייט מוחל איבער דעם אתרוג מיט'ן פּטום אראָפּ און זאָגט „שהחינו", נאָר פּאַוואָלינקע! פּאַוואָלינקע! למען השם פּאַוואָלינקע!

פּלוצים האָט זיך משה יענקיל דער נאמן געגעבען אַ וואָרף און אַ געשריי ניט טיט זיין קול „אוי"! אויף זיין געשריי איז געקומען צולויפען אין סוכה אריין בתיה ביילה די נאמנ'טע.

— וואָס איז משה יענקיל? גאָט איז מיט דיר?!

— גראָבער יונגאַטש! עם הארץ! — האָט ער זיך צושריגען אויפ'ן סטאָליער און איז גרייט איהם דורס צו זיין מיט דער ראיה — ווי אַזוי איז מען אַזאַ גראָבער יונגאַטש? אַזאַ איין עם הארץ? איין אתרוג איז דען אַ האַק? צו אַ דאָלעטע! צו איין עקבויר? איין אתרוג איז ניט קיין האַק, ניט קיין דאָלעטע, ניט קיין עקבויר! איהר האָט דאָך מיר איבערגעקוילעט דעם האַלז אָהן אַ מעסער! איהר האָט מיר גע'פּסל'ט דעם אתרוג! אָט ליגט דער פּטום, אָט נאַט זעהט, גראָבער יונגאַטש! עם הארץ וואָס איהר זיינט!..

אַלע זיינען מיר מיט אַ מאָל טוידט געוואָרען. זלמן סטאָליער איז געשטאַנען אַ טוידטער, ניט פאַרשטאַנען ווי אַזוי האָט זיך עס איהם געטראָפען אַזאַ מין אומגליק? פון וואַנען האָט זיך דאָס גענומען וואָס דער פּטום איז אָפּגעשפּרונגען? ער האָט דאַכט זיך געהאַלטען דעם אתרוג פון דער גרינג, קוים קוים מיט די שפּיץ פינגער! איין אומגליק! אַזאַ איין אומגליק!..

בתיה ביילה די נאמנ'טע איז געוועזען טוידט, געבראָכען די הענד.

— אַ מענש אַז עס געהט איהם ניט — זאָגט זי מיט טרעהרען אין די אויגען — זאָל ער בעסער נעמען און בעגראָבען זיך לעבעדיגערהייד אַ פרישער, אַ געזונדער אין דער ערד אריין!..

און לייבעל? לייבעל ווייסט ניט צי זאָל ער טאַנצען פאַר פרייד וואָס גאָט האָט טיט איהם געטאָהן אַזאַ נס, אויסגעלייזט פון אַזאַ צרה, פון אַזאַ איין אומגליק? צי ער זאָל וויינען אויף'ן טאַטענס יסורים און אויף דער מאַמעס טרעהרען? צי זאָל ער אַרומחאַפּען זלמן דעם סטאָליער און איהם קושען די גראָבע הענד מיט די פאַרפּאַפּטע פינגער מיט די רויטע נעגעל; דערפאַר וואָס ער איז געוועזען זיין שליח, זיין גוטער שליח, זיין מלאך הגואל, זיין אויסלייזער?... לייבעל טהוט אַ קוק אויפ'ן

טאַטענס פנים, אויף דער מאַמעס טרערען, אויפ'ן סטאָליערס הענד, אויפ'ן אתרוג, וואָס וואַלגערט זיך אויפ'ן טיש אַ טוידטער געל ווי וואַקס, אָהן אַ פּטום, אָהן אַ טראָפּען חיות, אַ מת, אַ בר־מינן, אַ טוידטער נפש!.....

— אַ טוידטער אתרוג! — זאָגט דער טאַטע מיט איין אונטער־געבראָכענע שטימע.

— אַ טוידטער אתרוג! — זאָגט איהם נאָך די מאַמע מיט טרערען אין די אויגען.

— אַ טוידטער אתרוג, זאָגט זיי נאָך זלמן דער סטאָליער און קוקט זיך אין דיא הענד אַריין, און טראַכט אַ פנים בשעת מעשה: „אַ פּאָר ידים — אָפּגעגעדאַרט זאָלען זיי ווערען!....“

— אַ טוידטער אתרוג — זאָגט לייבעל מיט אַ פריילינכען טאָן און פערחאַפּט זיך, וואָרום ער ווייסט דאָך יאָ, אַז דאָס איז ער, לייבעל, געוועזען דער גזלן, דער קוילער. דער רוצח פונ'ם אתרוג!...

ע נ ד ע.

אבגעשלאגענע הושענות

אָפּגעשלאָגענע הושענות.

א.

איסר דער שמש.

I.

דערמאָהן איך מיך אָן איסר דעם שמש שטעלט זיך מיר פאַר אין דער פאַנטאַזיע אַ מין אַלכסנדר מוקדן, אַנאַפּאָליאָן באָנאָפּאַרט, וכדומה אַזעלכע בילדער, גבורים פון דער היסטאָריע...

אַ קליינינקייט איסר? אַמענש וואָס פיהרט די גאַנצע שוהל מיט אַלע בעלי־בתים ביי דער נאָז. אַ מענש וואָס האַלט דאָס גאַנצע שטעדטעל ביי זיך אין בוזעם. אַמענש וואָס דינט ביי אַלעמען און געוועלטיגט אויף אַלעמען. אַ מענש וואָס איז יעדען אונטערוואָרפען און האָט פאַר קיינעם קיין מורא ניט. אַמענש וואָס האָט אַ בייזען קוק, מורא'דיגע ברעמען, אַמעשענע באָרד, אַגעזונטען קולאַק מיט אַ לאַנגען שטעקען. אַ ווערטעלע אויסצורעדען איסר!

ווער האָט געמאַכט איסרן פאַר אַ איסר? פרעגט מיך עפּעס נרינגערס. פאַרהאַן טיפען וואָס מ'קאָן זיי אָנרופען: „פערגליוועטע", „שטעהענדיגע", דאָס הייסט אַזעלכע וואָס ריהרען זיך ניט פונ'ם אָרט: אָט אַזוי ווי איהר האָט זיי געזעהן דאָס ערשטע מאָל, אַזוי זענען זיי געבליבען ווי אויף אייביג. עס ווייזט זיך אייך אויס, אַז זיי זענען תמיד אַזוי געווען און וועלען אייביג אַזוי בלייבען. קינדווייז פלעג איך מיך ניט קאָנען אָפּרייסען פון דעם איסרן; מיך האָט אינטערעסירט איין זאַך: ווי אַזוי איז געווען איסר, בשעת ער איז נאָך ניט געווען קיין איסר? דאָס הייסט בשעת ער האָט נאָך נישט געהאַט אָט די מורא'דיגע ברעמען,

אָט די גרויסע האָרבאַטע נאָז, וואָס איז שטענדיג אָנגעשטופּט מיט טאַבּעקע, אָט די מעשענע בּאָרד וואָס הויבּען הויבּט זי זיך אָן דאַכט זיך אַזוי געדעכט און גראָבּ, און לאָזען לאָזט זי זיך אויס דוקא דין מיט עטליכע שיטערע לאַנגע בּײַזע האָר? ווי אַזוי האָט ער אויסגעזעהן למשל בשעת ער איז געווען אַ יונגעל, געגאַנגען בּאָרוויס, געלערנט אין חדר און געחאַפּט פּעטש פּונ'ם רבּין? און וואָס איז געווען איסר בשעת די מאַמע זײַנע האָט איהם געטראָגען אויף די הענד, איהם געגעבּען זויגען, איהם אויסגעוויגט דאָס נעזעל: „איסר'ל, זיסער קדיש מײַנער, ליבּטיגער פּנים געטרײַער, מיר זאָל זײַן פּאַר דײַנע בּײַנדעלעך!" —

אָט אַזוי פּלעג איך זיך קינדווײַז אַ מאָל פערטראַכטען, זיך ניט קאָנענדיג אָבּרײַסען פון איסר'ן.

— אַ היים, ממזרים, אַ רוח אין אײַער פאָטער און מוטער אַרײַן! — פּלעגט איסר אַפילו קלערען וועגען איהם נישט לאָזען.

דאַכט זיך, אַז איך בּין אײ נע ר, פונדעסטוועגען היים איך בײַ איהם מיט אַ לשון רבּים: ממזרים! פאַר וואָס קומט מיר „ממזרים"? איסר האָט פײַנט, פערשטעהט איהר מיך, אַז מ'שטעהט און מען קוקט איהם אין די אויגען אַרײַן, איסר האָט פײַנט קלײַנוואַרג, קאָן נישט אָנקוקען קיין קינדער! קינדער, זאָגט ער — דאָס זענען כל מום רע; קינדער זענען פּאַקאָסטניקעס, צו־להכעים'ניקעס; קינדער זענען ציגען, וואָס שפּרינגען אין פּרעמדע גערטנער: קינדער זענען הינט, וואָס סיפּען בײַ די פּאָלעס; קינדער זענען חזירים, וואָס קריכען אויפ'ן טיש, קינדער דאַרפען וויסען דרך־ארץ, קינדער דאַרפען ציטערען, קינדער דאַרפען האָבּן דאָס נײַניעהריגע קדחת! און מיר האָבּען טאַקי געציטערט, טאַקי געהאַט דאָס נײַניעהריגע קדחת.

וואָס האָבּען מיר מורא געהאַט פאַרגעט איהר? אַ נו פּרובּט, אדרבּה האָט ניט מורא, אַז מען טהוט אײַך אַ נעם פאַר'ן אויער און מען פיהרט אײַך צו צו דער טיר און מען גיט אײַך האַלז־און־אַקען און מען זאָגט אײַך:

— אַהײַם, ממזרים, אַ רוח אין אײַער פאָטער און מוטער אַרײַן!

איהר וועט זיך אֶפשר קלאָגען אויף איהם פאַר דער מאַמען? נו, אדרבּה, פּרובּט! וואָס וועט זײַן ווילט איהר וויסען? אָט וועל איך אײַך זאָגען וואָס ס'וועט זײַן: איהר וועט קומען אַהײַם און בּעווײַזען דער מאַמען אַנ'אָנגעריסענעם אויער; וועט די מאַמע אָנפּאַלען אויפ'ן טאַטען

מיט אַ גוואַלד: „זעה נאַר, זעה דעם בן־יחיד דײַנעם ווי דער רוצח דער גזלן האָט איהם אָנגעריסען אַנ'אויער"! וועט אײַך דער טאַטע נעהמען פאַר אַ הענטעל און וועט אײַך ברענגען אין שוהל אַרײַן און צופיהרען גלײַך צו איסר דעם שמש, ווי איינער רעדט: „נאַט, זעהט וואָס איהר האָט געטהון מיט מײַן בן יחיד, איהר האָט דאָך איהם שיער ניט אָפּגעריסען אַנ'אויער". וועט איסר געבען אַ הוק אויפן טאַטען: „געהט אײַך געזונדטערהייד מיט אײַערע ממזרים!" (איהר הערט? אַ בן יחיד איז בײַ איהם אויך ממזרים!). און דער טאַטע וואָס וועט טהון? דער טאַטע וועט אָנרוקען דאָס היטעל און וועט געהן אַהיים, וועט איהם די מאַמע פרעגען: „נו?" וועט איהר דער טאַטע זאָגען: איך האָב דאָס איהם מכבד געווען, אָט דעם המן הרשע, וואָס נאָך האָב איך איהם געקאָנט טהון?"...

זעהר ניט שען אפילו, אַז אַ טאַטע זאָל זאָגען אַזאַ גראָבען ליגען! נאַר וואָס זאָל מען טהון, אַז מען איז בײַ אַ שמש אין גלות?

II.

מע קאָן זאָגען, אַז די גאַנצע שטאָדט איז בײַ איסר'ן אין גלות. וואָס ער וויל, דאָס טהוט ער. ווײַל איסר ניט הייצען די שוהל ווינטער אינ'ם גרעסטען פראָסט, מעגט איהר צעזעצט ווערען רעדענדיג, וועט ער אײַך הערען ווי דעם פאַראַיאָהריגען שניי, ווײַל איסר מע זאָל זיך שטעלען דאַווענען פריה, וועט איהר שוין פערשפעטיגען ווען איהר זאָלט ניט קומען. ווײַל איסר אײַך נישט געבען קיין עליה אַבטצעהן וואָכען דורכאַנאַנד מעגט איהר קוקען צו איהם אויף דער בימה פון הײַנט ביז מאָרגען, הוסטען צעזעצטערהייד — ער וועט אײַך ניט זעהן ניט הערען! דאָס אייגענע איז מיט'ן טלית, און מיטן חומש, און מיט'ן מחזור, און מיט'ן אתרוג, און מיט דער הושענא. איסר וועט אײַך ברײַנגען דעמאָלט ווען ער וועט וועלען, ניט ווען איהר ווילט! וואָס זענט איהר איהם פאַר אַ „איהר"? „בעלי־בתים — זאָגט ער — זענען ווי די הינט, און ער איז איינער, איין שמש קיין עין הרע אויף אַזוי פיעל עולם — משוגע צו ווערען!"

און איסר שמיצט זיך, וואַרפט זיך, מאַכט איטליכען מיט דער בלאָטע. דער גרעסטער בעל־הבית קאָן בײַ איהם חאַפּען אַ פסק, ער

זאָל ניט טרעפען די טיר. „מיך — זאָגט ער — זאָלט איהר בעסער ניט זאַטשעפּען, ווארום איך האָב קיין צייט ניט מיט אייך צו רעדען! איהר זענט אַ סך און איך בין קיין עין הרע איינער!“ און קיינער זאַטשעפּעט איהם ניט; איהר זענט גערן, אַז ער טשעפּעט אייך ניט.

ס'פערשטעהט זיך, אַז קיינער וועט זיך ניט איינשטעלען פרעגען ביי איסר'ן, וואו קומט אַהין דאָס געלד וואָס פאַלט אַריין פון די בעבור שנדר'ס, פון די יאָהר-צייט ליכט, פון דער פושקע וכדומה אַזעלכע זאַכען וואָס זענען שייך צו בעל הבתיש'קייט, ווארום בעל-הבית אין שוהל איז דאָך ער, היינט ווער דאַרף ער דאָס אָפּגעבען דין וחשבון? דער עולם איז גערן, אַז ער לאָזט זיי צו רוה און וואַרפט זיי ניט די שפּיסעל פון בית המדרש אין פּנים אַריין: „געהט האַלט אויס אַליין אַזאַ שוהל מיט האָלץ און מיט וואַסער, מיט ליכט און מיט שוועבעלעך, און אַ האַנטוך אויסוואַשען דאַרף מען אויך. און אַ טאַפלי אַריינשטעלען דאַרף מען אויך, און אויסשמירען די ווענט מיט דער סטעלי דאַרף מען אויך, און אַ סטענדער פאַררעכטען דאַרף מען אויך און אַ סדור צו קויפען דאַרף מען אויך, און אַ סליחה איינבינדען דאַרף מען אויך, און וואו איז אַ גרייגער, וואו איז אַ דריידעל, וואו איז אַ חנוכה-ליכטעל, וואו איז אַ לולב, וואו איז אַן אתרוג, וואו איז אַ הושענא, און וואו איז אַ דאָס, און וואו איז אַ יענץ?... און חאָטש אַלע ווייסען גאַנץ גוט אַז אַ גרייגער און אַ דריידעל און אַ חנוכה-ליכטעל און אַ לולב און אַן אתרוג און אַ הושענא און אַ דאָס און אַ יענץ — זענען אַלץ אַזעלכע זאַכען וואָס ניִשט נאָר מע דאַרף אויף זיי אויסגעבען געלד; אַדרבה, זיי ברייגנען נאָך אַריין געלד, פונדעסטוועגען וועט זיך קיינער ניִשט דערוועגען אַריינשטעקען די נאָז; דאָס געהער צום שמש; דאָס איז זיין הכנסה: „די שענע שבירות וואָס מען נעהמט זיך אָן ביי אייך?.. דער קאָפּ קאָן האַרט ווערען!... וואַסער אויף קאַשע!“... אַזוי זאָגט איסר און דער עולם שווייגט.

דער עולם שווייגט, חאָטש דער עולם ווייסט גאַנץ גוט אַז איסר לעגט אָפּ אַ קערבעל; דער עולם ווייסט גאַנץ גוט, אַז דער שמש איז אָנגעשטופּט מיט געלד. ס'איז גאָר אַ סברא, אַז שטילערהייד פערלייהט ער אַמאָל עטליכע גראָשענס, כאַבט אַ הלואה'לע, געוועהנליך אויף אַ בעוואָהרעניש, אויף אַ משכון. און אַ שטיבעל האָט איסר אַן'איינענס, און אַ בהמה אַן'איינענע, און טרינקען טרינקט ער אויס אַלע טאָג און

דוקא פון אַ גרויסער גלאָז, און אַ פּעלץ טראָגט ער ווינטער ברוך השם ווי דער שענסטער בעל הבית, און שיך טראָגט די שמש'טע גאַנצע, און אַ יפּע האָט זי זיך געמאַכט ניט לאַנג אַ נייע — פאַר קהל'ס געלד, „פאַר אונזער בלוט אויסקריינקען זאָל זי דאָס, רבונו של עולם"!..

אַזוי מוסרען די בעלי בתים צווישען זיך שטילערהייד, אַז דער שמש זאָל ניט הערען! און אַז דער שמש געהט צו, האַקט מען איבער דעם שמועס און מען הויבט אָן רעדען פון עפּעס אַנדערש, בלינצעלן מיט די אויגעלעך, סמאָרקען בשיתת מעשה מיט די נעז און נעהמען ביי איהם אַ שמעק טאַבעק מיט צוויי פינגער פון זיין הילצער'ן פּושקעלע: „זייט זשע מוחל!"...

אָט דער „זייט זשע מוחל" איז אַ פאַסקודנער זייט זשע מוחל. אין איהם ליגט אַ חניפה'לע: „זייט זשע מוחל, ביי איך דאַרף זיין אַ רעכטער שמעק טאַבעק"... אין איהם ליגט אַנ'אָנצוהערעניש אויף אַוועקצוגעהן: „זייט זשע מוחל, גיט אַ שמעק טאַבעק און געהט איך געזונדטערהייד"...

איסר איז אַ מבין סאַי אויף דער חניפה'לע, סאַי אויף דעם אָנצוהערעניש. איסר ווייסט אַז דער עולם האָט איהם ליעב אַזוי ווי אויגענווייטיג; איסר ווייסט אַז דער עולם וואָלט וועלען איהם מאַכען אוים שמש אַזוי ווי מען וויל לעבען, נאָר ער הערט זיי אַלעמען ווי המן דעם גרייגער, איסר האַלט זיי רעכט אין די לאַפּקעס. איסר ווייסט וואָס ער האָט צו טהון.

III.

ווער עס וויל יוצא זיין פאַר אַלעמען, דער איז נישט יוצא פאַר קיינעם; און אַז ס'איז באַשערט זיך בוקען, זאָל מען זיך בוקען צום קאָפּ ניט צו די פיס.

דאָס האָט פערשטאַנען איסר און האָט געשלאָגען כלאַט מיט די גבאים, מיט די עטליכע געצעהלטע רעדערפיהרער פון שטאָדט. זיי האָט ער דוקא געפאָלגט, געקראָכען אונטער די נעגעל, נישט געפוילט זיך פון זייערטוועגען געהן אַנ'איבעריגען גאַנג און געחנפה'ט האָט ער זיי אַז ס'האָט געשלאָגען צו דער גאַל! און וועך שמועסט אַז ס'איז געקומען די צייט פון דער קלפּא, פון קלייבען גבאים, — דעמאָלט האָט איסר נישט גערוהט. וועך עס האָט נישט אָנגעקוקט דעמאָלט איסר'ן דער האָט קיין שענם ניט

געזעהן. אַ פערשוויצטער, פעררוקט דאָס היטעל אַרויף, מיט'ן גרויסען שטעקען און מיט די לאַנגע שטיוועל האָט איסר געקנאָטען די בלאָטע, געשפּריזט פון איין גבאי צום אַנדערן, געאַרבײַט. געפלאָכטען, געפיהרט רכילות מיט אינטריגעס, אינטריגעס, אינטריגעס אָהן אַ שיעור!

אויף אינטריגעס פיהרען איז איסר פון תמיד אָן געוועזען איין בריה אין דער וועלט. אַ וואַנט מיט אַ וואַנט האָט ער געקאָנט צענויפפיהרען פערקאָכען אַ קאַשע אַזוי קונציג, אַז דער גאַנצער עולם זאָל זיך בלאָזען איינער אויפ'ן אַנדערן, זיך קריגען און זידלען און עס זאָל דערגעהן אַזש צו פּעטש, און ער, איסר, גאָרנישט, גאָט די נשמה! איסר, פערשטעהט איהר מיך, האָט געפיהרט דאָס רעדעל דוקא ניט שלעכט; ער האָט זיך געבראַכט: „רייסט זיך, רייסט זיך, בעלי בתים, בײַ די נעז, וועט איהר פערגעסען אויפ'ן שמש"..

פערגעסען אויפ'ן שמש — דאָס איז געוועזען פאַר אונזער איסר'ן זעהר אַ נויטיגע זאַך, מחמת פון אַ צײַט אַז מען האָט זיך אָנגעהויבען צו איהם נעהמען, דולען אַ ספּאָדיק, ער זאָל אָפּגעבען דין וחשבון, וואו קומט אַהין דאָס גאַנצע געלד פון שוהל? און ווער? דוקא די יונגע-לײַט, דוקא יונג-וואַרג, דוקא אָט די „ממזרים" וואָס ער האָט זיי אַזוי פײַנט געהאַט פון תמיד, וואָס ער פלעגט זיי אַמאָל דערגעהן די יאָהר!

פון קינדער, זאָגט מען, ווערען לײַט און פון לײַט ווערען קינדער. היבשע עטליכע דורות זענען געוואַכסען, אויסגעוואַכסען און אוועקגעגאַנגען. פון די קליינע ציגלעך זענען געוואָרען גרויסע צאַפּעס, פון די קליינע ממזרים זענען געוואָרען בעלי-בית'לעך; די בעלי-בית'לעך האָבען חתונה געהאַט, געוואָרען בעלי בתים; די בעלי בתים זענען געוואָרען אַלטע יודען און איסר איז אַלץ געוועזען איסר. נאָר מיט אַמאָל איז עפּעס אויסגעוואַכסען אַ דור, אַ נײַער, אַ יונגער, אַ משונה-מאָדנעד דור, אַ דור פון סאַמע שקצים, עכברושים, עזות מחוצף פּנים'ער, מזיקים, הולטײַעס — מען זאָל בעהיט און בעוואָהרענט ווערען!

— וואָס איז איסר פאַר אַנ'אויבערהאַר? איסר איז נישט מעהר ווי אַ שמש, וואָס דינט בײַ אונז. ניט מיר בײַ איהם! ביז וואַנען וועט געוועלטיגען אויף אונז אָט דער אַלטער איסר מיט די לאַנגע פיס און מיט'ן גרויסען שטעקען? חשבון! וואו איז חשבון? דין וחשבון!!...

אַזוי האָט געטענה'ט אָט דער נײַער דור פון סאַמע שקצים, עכברושים, עזות מחוצף פּנים'ער, מזיקים, הולטײַעס, און דוקא אין מיטען שולהויף, און דוקא הויך אויף אַ קול... תחלת האָט איסר געמאַכט זיך

כּלֹא ידע, אַבּיִסעָל טויבּליִךְ שוין; נאָך דעָם האָט עָר אָנגעָהויבּעָן זײַ טרײַבּעָן פון שול, פּעָרלעָשעָן דיִ ליִכט, פּעָרשליִסעָן דיִ טיִר; נאָך דעָם האָט עָר אָנגעָרײַצט אויף זײַ דיִ בּעלי־בּתּים פון שטאָדט, דעָרצעָהלט אויף זײַ המנ'ס מסירות, אַז דיִ הולטײַעָם מאַכעָן חוזק פון עָלטעָרעָ מעָנשעָן, אַז זײַ לאַכעָן אָפּ פון דיִ גבּאים, — אַ סימן: אָט האָט עָר ניִט לאַנג געָפונעָן אַ פּאַפּיִרעָל, עָפּעָס אַ ליִדעָל, וואָס אײַנעָר פון דיִ הולטײַעָם האָט פּעָרלאָרעָן.

דאַכט זיִךְ וואָס? אַ נאַריִש ליִדעָל? וואָס פּאַר אַ חתונה האָט אָבּעָר דאָס דאָזיִגעָ נאַריִשעָ ליִדעָל אָנגעָמאַכט איִן שטאָדט! וואָס פּאַר אַנ'איִבּעָרקעָהרעָניִש — אַי־אַי־אַי! הלוואי וואָלט דאָס איִסר בּעָסעָר ניִט געָפונעָן און ניִשט בּעָוויִזעָן דאָס דיִ גבּאים, וואָלט געָוועָן פּאַר איִהם אַ סךְ געָזיִנדעָר! דאָס דאָזיִגעָ ליִדעָל, קאָן מעָן זאָגעָן, איִז געָוועָן דעָר אָנהויבּ פון זײַן מפּלה. דיִ נאַריִשעָ גבּאים, אָנשטאָט דעָם מ'זאָל דאָס ליִדעָל אַראָפּשליִנגעָן און מאַכעָן אַ שווײַג, האָבּעָן זײַ דאָס אַלײַן צעָשמיִרט. זײַ האָבּעָן זיִךְ אַזוי לאַנג אַרום־געָטראָגעָן מיִט דעָם פון אײַנעָם צום אַנדעָרן, בּיִז דעָר עולם האָט דאָס אויכגעָלעָרעָנט אויף אויסווײַניִג, לצים האָבּעָן צוגעָזעָצט צו דעָם אַ נגון פון אַנ'אַלט בּעָקאַנט ליִדעָל. און מ'האָט דאָס ליִדעָל געָזונגעָן אויף אַלעָ שטרעָקעָן: בּעלי־מלאכות האָבּעָן עָס געָזונגעָן בּײַ'ם וואַרשטאַט, קעָכיִנס — בּײַם אויווען, מײַדלעָך אויף דיִ פּריִזבּעָס, מוטעָרס האָבּעָן מיִט דעָם פּעָרוויִגט קיִנדעָר... אַ נאַריִש ליִדעָל האָט איִן זיִךְ אַ כּח: בּשעת דעָר האַלז זיִנגט, טראַכט דעָר קאָפּ; קלעָהרט, קלעָהרט אַזוי לאַנג בּיִז עָס דעָרקלעָהרט זיִךְ עָפּעָס; מחשבות'ן דרעָהעָן זיִך, דרעָהעָן זיִךְ, פּיִקעָן איִן מוח אַזוי לאַנג בּיִז עָס פּיִקט זיִךְ עָפּעָס אויס, און פון אַ מחשבה ווערט אַ מעשה.

דיִ מעשה וואָס איִז אַרויס פון דעָם ליִדעָל איִז געָוועָן אַ שעָנעָ מעשה נאָר אַ קורצעָ. איִהר מעָגט דאָס האָרכעָן. עָס קאָן איִךְ צו נוטץ קומעָן.

IV.

שקצים, עַכבּרושים, עַזות מחוצף פּנימ'עָר, לצים, ווײַסעָ־חברה'ניִקעָס, הולטײַעָס האָבּעָן אַזוי לאַנג געָגראָבּעָן אויף איִסר'ן, געָזוכט און געָניִשטעָרט, בּיִז מ'האָט זיִך אַרויפגעָשלאָגעָן אויף אַ שטיִקעָל דרךְ. אײַן מאָל איִן אַ שעָנעָם פריִהמאָרגעָן איִז מעָן אַרויף אויפ'ן בוידעָם כּוג'ם אלטעָן

בית המהרש און מ'האט ענטדעקט דאָרטען אַ גאַנצען אוצר: סטעריגאָוויע ליכט אַ גוזמא, עטליכע פוד וואַקס, אַ פּאָר צעהנדליג טליתים נאָך גאָר נײַע, אַ גאַנצער סקלאַד פון מחזורים נאָך ניט קײן גענוצטע, סדורים מיט סליחות מיט קינות מיט נאָך גוטע זאַכען, וואָס בײַ אײַך קאָן זײַן האָט דאָס ניט אַזאַ ווערטה ווי בײַ אַ שמש פון אַ שול. מיט גרוים פאַראַר האָט מען דעם דאָזיגען אוצר אַראָפּגעטראָגען פונ'ם בוידעם, — און לאָז אײַך שוין אײַער פאַנטאַזיע אַלײן פאָרשטעלען אָט דאָס בילד: פון אײן זײַט איסר מיט דער האָרבאַטע נאָז, מיט די מורא'דיגע ברעמען, מיט דער מעשענע באָרד, וואָס הויבען זי זיך אָן דאַכט זיך אַזוי גערעכט און גראָב און לאָזען לאָזט זי זיך אויס דוקא מיט עטליכע שיטערע לאַנגע בײַזע האָר... און פון דער אַנדערער זײַט די שקצים. עכּברושים, עזות מחוצף פּנים'ער, לצים, ווײַסע־חברה'ניקעס, הולטײַעס, מיט'ן אוצר פון סטעריגאָוועס ליכט, וואַקס, טליתים, סדורים, מחזורים, סליחות און קינות אַ גאַנצער סקלאַד! מײַנט ניט פון דעסטוועגען אַז איסר האָט זיך חלילה פערלאָרען, איסר איז ניט פון די מענשלעך וואָס באַלד עפּעס פערלירען זײ זיך. ער איז נאָר געשטאַנען, געקוקט און געחדושט זיך, ווי קומט דאָס גאָר אהער אין שול אויפ'ן בוידעם?!..

אויף מאָרגען גאַנץ פריה האָט זיך בעוויזען אויפ'ן פאַרקאַן פון דער שול אַזאַ מין אַנאָנס, מיט קרײַד אויפגעשריבען:

„בְּכַאן פֶערְקוֹיפְט מֶען יָאהרְצַייט־לִיכְט בְּמֶקַח הַשָוֶה״.

אויפ'ן אַנדערן טאָג איז שוין געוועזען אַנ'אַנדער אויפשריפט. אויפ'ן דריטען טאָג ווידער אַנ'אַנדער אויפשריפט און איסר האָט געהאַט אַ גוט שטיקעל אַרבײַט: אַלע פריהמאָרגען פלעגט ער שטעהן מיט אַ נאַסע שמאַטע אָפּרײַבען די דאָזיגע שענע אַנאָנסען, וואָס זענען געוואַקסען אין דער לײַנג און אין דער ברײַט אויפ'ן פאַרקאַן פונ'ם אַלטען בית המדרש. אויך אין די סטענדערס האָבען בעלי־בתים געפונען אַלע שבת גאַנצע פעק מיט בריוועלעך, וואָס לצים האָבען אונטערגעוואָרפען אויף איסר דעם שמש און אויף דעם בינטעל גבאים, וואָס איסר האָט געשלאָגען מיט זײ בלאָט.

אַ שווער שטיקעל צײַט האָט דעמאָלט איבערגעלעבט איסר. ער האָט אַרויפגעפיהרט די גבאים מ'זאָל אויסהענגען אין בית המדרש אַ מודעה אויף פאַרמעט געשריבען מיט גרויסע אותיות, בזה הלשון:

חוות ווי עס האָבען זיך בעוויזען פײַ אונז בעוונותינו הרבים יונגע

לײַט, ריקים ופוחזים, פּערדאָרבענע מענשלעך, וואָס טרעטען אַרויס מיט פאַלשע מסירות קענען די פּאָרנעמסטע לײַט פון שטאָדט, לכן זענען מיר מוסר מודעה בשם הגבאים דבית המדרש הגדול אַז מהיום והלאה וועלען מיר געבען השגחה אויף די דאָזיגע ענינים זעהר און זעהר, און דעם וואָס מען וועט חאַפּען וועט מען מיט איהם טהון על פי הזאקאָן״...

פערשטעהט זיך אַז די מודעה האָבען חברה באַלד אַראָפּגעריסען און אויף איהר אָרט איז אַרויסגעוואַכסען אַנ׳אַנדער מודעה; האָט מען זיך ניט געפּוילט און מען האָט די נײַע מודעה אויך אַראָפּגעריסען, און עס איז אויף איהר אָרט אויסגעוואַכסען אַ פרישע מודעה. און די בעלי בתים האָבען געפונען אין די סטענדערס פרישע בריוועלעך אויפ׳ן שמש מיט די גבאים. הכלל דאָס איז געווען אַ שטיקעל צײַט, וואָס דער עולם האָט גע-האַלטען אין איין שרײַבען: די גבאים האָבען געשריבען מודעות, און די לצים די ווײַסע-חברה׳ניקעס האָבען געשריבען בריוועלעך, אַזוי לאַנג אַזוי בריט ביז עס זענען געקומען די טעג פון ימים נוראים, די צײַט פון דער קלפּא, פון קלויבען גבאים הײַסט עס, און עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ שטרײַט צווישען בײַדע צדדים: פון איין זײַט איסר מיט זײַנע פּאַטראָנען, די אַלטע גבאים, און פון דער אַנדערער זײַט די שקצים, עכּברושים, לצים, ווײַסע-חברה׳ניקעס מיט זײַערע קאַנדידאַטען. איטליכער צד האָט געצויגען צו זיך דעם גאַנצען איבעריגען עולם, יעדער מיט וואָס גאָט האָט איהם געבענשט: דער מיט הײַסע ווערטער, פּלאַס-פּײַערדיגע דרשות, דער גלאַט מיט זיסע רעד, און דער מיט געבראָטענע קאַטשקעס, פּופּעקלעך, גוטע הבטחות צוזאָגעניצען אויף שפּעטער, — און שטעלט אײַך פאָר אַז גובר געווען האָבען... איהר וועט גאָרניט טרעפען... דוקא די שקצים, עכּברושים, לצים, ווײַסע-חברה׳ניקעס! און אויסגעקליבען האָט מען נײַע גבאים, און דוקא פון די יונגעלײַטלעך, קורצע ווײַטעגלעך, לצים, קבצנים און — אוי וועה אַ שאַנד צו דערצעהלען! — בעלי-מלאכות, פּראָסטע בעלי-מלאכות!..

V.

איך האָב מורא אַז איהר שטויסט זיך אָן, אַז די מעשה נעמט אַ סוף. ביז וואַנען איז דער שיעור צו ציהען? צי איהר ווילט איך זאָל אײַך טאַקי דערצעהלען, ווי אַזוי אונזערע נײַע גבאים האָבען זיך געדערכענט

מיט'ן אַלטען שמש? ווי אַזוי מען האָט געבאַך דעם אַלטען איסר'ן געפּיהרט יענעם שמחת-תורה מיט כבוד און מיט געזאַנג איבער אַלע גאַסען און קונדיסים, לצים, ווײַסע-חברה'ניקעס האָבען געטראָגען אויף צופּריהער מיט גרויס פאַראַר דעם גאַנצען אוצר מיט סטערינאָווע ליכט מיט וואַקס און מיט די אַלע טליתים, סדורים, מחזורים, קינות, און סליחות, וואָס מען האָט געפונען אויפ'ן בוידעם פונ'ם אַלטען בית המדרש? ניין, איך מיין, אַז איהר וועט פון מיר אַזאַ זאַך ניט פערלאַנגען.

דערלעבען אַ נקמה אינ'ם שונא — מהכתיתי; נאָר באָדען זיך אין זײַן בלוט — דאָס נישט. איך קאָן אײַך נאָר דערצעהלען נישט מעהר ווי עטליכע ווערטער:

אויף היינטיגע ימים-טובים בין איך מיך דורכגעפאָהרען אהיים, אין מײַן געבורט-שטאָדט. שוין לאַנג נישט געווען. אַ סך, אַ סך וואַסערן זענען פון יענער צײַט דורכגעלאָפען. פונדעסטוועגען האָב איך געטראָפען דאָס אַלטע בית-המדרש אויפ'ן זעלביגען אָרט; דער אייגענער ארון-קודש מיט'ן זעלבען פּרוכת, מיט דער אייגענער בימה, מיט די אייגענע הענגלײַכטער. נאָר די מענשען, די מענשען האָבען זיך איבערגעביטען, שטאַרק פערענדערט געוואָרען, אַזוי אַז ס'איז כמעט נישט צו דערקענען זיי. די אַלטע לײַט זענען שוין לאַנג אויסגעשטאָרבען און אויפ'ן היילינגען אָרט זענען מסתמא צוגעקומען אַ שען ביסעל מצבות מיט שענע אויפשריפטען. די יונגעלײַט האָבען בעקומען גרויע בערדלעך. די גבאים זענען נײַע, אַ חזן אַ נײַער, אַ שמש אַ נײַער מיט נײַע נגונים, מנהגים נײַע, גאָלע נײַעס און נײַעס און נײַעס!..

איינמאָל — הושענא-רבה איז דאָס געווען — דער נײַער חזן מיט'ן נײַעם כּאָהר האָט זעהר שען געזונגען דעם „קול מבשר מבשר ואומר“, און דער עולם האָט זיך אַ נעהם געטהון אָפּשלאָגען די בלעטלעך פון די הושענות (דער דאָזיגער מנהג איז אַ פּנים פערבליבען אויף שטענדיג?), און איך האָב בעמערקט פון דערווײַטען אַנ'אַלטעטשקען, אַ גרוי-גרויען, אַנ'איינגעהויקערטען מיט אַ האָרבאַטע נאָז, מיט מוראדיגע געדעכטע ברעמען און מיט אַ באָרד וואָס אָנהויבען הויבט זי זיך אָן דאַכט זיך גראָב און נעדיכט, און אויסלאָזען לאָזט זי זיך אויס דוקא דין מיט עטליכע שיטערע לאַנגע בײַזע האָר, — און עס האָט מיך געטהון אַ ציה צום דאָזיגען אַלטעטשקען, און איך בין צו איהם צוגעגאַנגען און האָב איהם אויסגעצויגען די האַנד:

— שלום עליכם אײַך... דאַכט זיך רב איסר... דער שמש?

— דער שמש? וואָסער שמש? שוין לאַנג אוים שמש. שוין לאַנג אַנ'אָפּגעשלאָגענע הושענא — חע־חע!..

אַזוי האָט מיר דער אַלטעטשקער אַ זאָג געטהון מיט אַ ציטעריג קול און אַ וויַיז געטהון מיט אַ ציטעריגער האַנד אויף דער אָפּגעשלאָגענער הושענא, וואָס האָט זיך געוואַלגערט פאַר זיַינע פיס, און אַ ביטער שמייכעלע האָט געשפּיעלט אויף דער גריַיז־גרויער באָרד, וואָס אָנהויבען הויבט זי זיך אָן, דאַכט זיך גראָב און געדעכט, און לאָזען לאָזט זי זיך אוים דוקא דין מיט עטליכע שיטערע לאַנגע נאָך אַלץ בייזע האָר...

ב.

בועז דער מלמד.

I.

דאָס וואָס איך האָב געפיהלט דעם ערשטען טאָג, וואָס די מאַמע האָט מיך אָבגעפיהרט פאַר אַ האַנד צו בועז'ן אין חדר אַריַין, בעדאַרף פיהלען אַ יונג עופ'עלע בשעת מע שלאָגט אָב מיט דעם כפרות און מע טראָגט דאָס אָב צו'ם שוחט. עס צאַפּעלט דאָס יונגע עופ'עלע, פלאַטערט נעבאַך; פערשטעהן פערשטעהט דאָס ניט, נאָר פיהלען פיהלט דאָס, אַז דאָ שמעקט נישט מיט קיין פראָסע, נאָר מיט עפּעס אַנדערש... ניט אומזיסט האָט זי מיך געטריַיסט, די מאַמע מיַינע, אַז דער גוטער מלאך וועט מיר וואַרפען אַ גראָשען פון דער סטעליַ; ניט אומזיסט האָט זי מיר געשענקט אַ נאַנצען עפּעל מיט אַ קוש אין שטערן אַריַין; ניט אומזיסט האָט זי געבעטען בועז'ן ער זאָל געהן מיט מיר אַ ביסעלע וויַיכער, חאָטש אַ ביסעלע וויַיכער, מחמת „דאָס קינד האָט ערשט ניט לאַנג געמאָזעלט...“

אַזוי האָט אַ זאָג געטהון די מאַמע און אַ וויַיז געטהון מיט דער האַנד אויף מיר, גלייַך ווי זי וואָלט איבערגעבען בועז'ן אין די הענר

אַרײַן עפּעס זעהר אַ טײַערע כּלי פון קריִשטאָל, וואָס טאָמער חלילה אײן ריִהר — איז אוים כּלי!

אַ צופריִדענע, אַ גליקליִכע איז די מאַמע געגאַנגען אַהײם און „דאָס קיִנד וואָס האָט ערשט ניִט לאַנג געמאָזעלט" איז איבערגעבליבען אַלײן. תּחלת אַ ביִסעל אַ וויין געטהון, נאָכדעם אויסגעוויִשט די אויגלעך און מקבּל געווען אויף זיך דעם עול פון דער תּורה און פון דרך ארץ, און אַרויסגעקוקט אויף דעם גוטען מלאך, וואָס וועט איהם וואַרפען מסתּמא באַלד אַ גראָשען פון דער סטעליִ.

אוי, אָט דער גוטער מלאך! אָט דער גוטער מלאך! בעסער וואָלט די מאַמע גיִשט דערמאָנט דעם נאָמען זײַנעם, וואָרום אַז בּועז איז צוגעגאַנגען צו מיִר, מיך געגעבען אַ נעם מיִט זײַן טרוקענע בעוואַקסענע האַנד און אַ ועץ-אַניִדער צו'ם טיִש, איז מיִר שוין געוואָרען ניִשט גוט אויף צו חלש'ען און איך האָב שוין אויפגעהויבען דעם קאָפּ אַרויף צו דער סטעליִ, און האָב שוין געכאַפּט דעם שעגעם פּסק פונ'ם רבּין מיִט'ן רעכטען ציִה פאַר'ן אויער: „ממזר! וואָהיִן קוקסט דו?"

אַוודאי האָט זיך „דאָס קיִנד וואָס האָט ערשט ניִט לאַנג געמאָזעלט" אַ ביִסעלע צעפּעסטעט: „מאַ — מע!" און ערשט דערמאָלט פערזוכט דעם אמת'ען טעם פונ'ם רבּינס שמיִץ: „אַ יונגעלע זאָל ניִשט קוקען אַהיִן וואו מע דאַרף ניִט!... אַ יונגעלע זאָל ניִט רעווען ווי קעלבער מאַ-מע!..."

II.

די מעטאָדע פונ'ם רבּין בּועז איז בעשטאַנען נאָר אין אײן זאַך: שמיִץ. פאַר וואָס עפּעס שמיִץ? ער האָט דאָס געגעבען צו פערשטעהן מיִט'ן שׂכל און געבראַכט אַ משל פון להבדיל אַ פערד: איבער וואָס געהט אַ פערד? ווײַל עס האָט מורא. פאַר וואָס האָט מורא אַ פערד? פאַר אַ שמיִץ. פונקט אַזוי איז מיִט אַ קיִנד. אַ קיִנד בעדאַרף האָבען מורא: מורא פאַר גאָט, מורא פאַר'ן רבּין, מורא פאַר טאַטע מאַמע, מורא פאַר אַנ'עברה. מורא פאַר אַ שלעכטע מחשבה... און בּכדי אַ קיִנד זאָל טאַקי מורא האָבען וואָס מורא הײסט, בעדאַרף מען דאָס גאַנץ פײַן אָבשפּיִליען, בּעל-הבּתיש אַניִדערלעגען און אַרײַנציִמבלען אַ פּאָר צעהנדליִנג שמיִצלעך. „אוי, שמיִצלעך-מוצלח! ניִטאָ קײן בעסערע זאַך אויף דער וועלט ווי אַ רוט, און לעבען זאָל דער קאַנטשיִק!"

אַזוי זאָגט בועז און נעמט דעם קאַנטשיק אין האַנד אַריין פּאַווּאָלינקע, ניִשט געחאַפּט, בעטראַכט איהם פון אַלע זייטען, ווי מע בעטראַכט אַן אֶתרוג, נאָכדעם נעמט ער זיך צו דער מלאכה ערנסט, מיט ישוב הדעת, זינגט צו בשעת מעשה און שאָקעלט-צו מיט'ן קאָפּ:

שמיצלעך!
מוצלח!
שמיצלעך!
מוצלח!

חדושים ונפלאות! בועז צעהלט נישט און האָט קיין מאָל נישט קיין טעות. בועז שמייסט און איז קיין מאָל נישט אין כעס. בועז איז נישט קיין מענש פון כעס, אין כעס איז ער נאָר דעמאָלט, ווען אַ קינד לאָזט זיך ניט שמייסען, רייסט זיך פון די הענד, דריגעט מיט די פיסלעך. זעהט איהר דעמאָלט איז עפּעס אַנדערש. דעמאָלט ווערען די אויגען אָנגעגאָסען מיט בלוט און ער שמייסט שוין אָהן אַ נגון און אָהן אַ צאָהל: אַ יונגעלע דאַרף ליעגען שטיל אַז אַ רבי שמייסט!... אַ יונגעלע דאַרף האָבען דרך-ארץ אַפּילו דעמאָלט ווען מען שמייסט איהם!...

אויך איז בועז אין כעס טאָמער לאַכט אַ קינד בשעת מען שמייסט דאָס, (פאַרהאַן אַזעלכע קינדער וואָס לאַכען בשעת מען שמייסט זיי; אַ חולאַת זאָגט מען...) ביי בועזן לאַכען — איז סכנות נפשות! בועז האָט אַליין נישט געלאַכט זינט ער לעבט, און האָט פיינט אַז דער אַנדערער לאַכט. מען האָט געקאָנט צוואָגען די גרעסטע פּרעמיע יענעם מענשען וואָס וועט שווערען בנאמנות, אַז ער האָט אַליין געזעהן בועז'ן לאַכען. בועז איז נישט קיין מענש פון לאַכען. זיין פּנים איז גאָר נישט מסוגל דערצו. בועז'ס פּנים זאָל אָנהויבען לאַכען וואָלט דאָס געוויס אויסזעהן אַ סך ערגער ווי ביי איינעם וואָס וויינט. (פאַרהאַן, פאַרהאַן אַזעלכע פּנימער אויף דער וועלט!). און וואָס איז טאַקי באמת פאַר אַנ'עוברא לאַכען? לאַכען — לאַכען דאָך מענשען לעדיגגעהערס, פּוסטע קעפּ, לצים, הולטייעס. אָבער מענשען וואָס האָבען אויף זיך דאגות פּרנסה, וואָס טראָגען אויף זיך דעם עול פון תורה און פון דרך-ארץ, האָבען נישט קיין צייט אויף צו לאַכען. בועז האָט קיין מאָל קיין צייט ניט. בועז אָדער ער קנעלט, אָדער ער שמייסט, דאָס הייסט ער קנעלט שמייסענדיג, אָדער ער שמייסט קנעלענדיג — שווער אָבצוטיילען איינס

פונ׳ם אַנדערן און זאָגען: וואו לאָזט זיך אויס בײַ איהם „געקנעלט" און וואו הויבט זיך אָן „געשמיסען".

און געשמיסען האָט אונז בועז, דאַרפט איהר וויסען, קײן מאָל נישט אומזיסט. ס'איז תמיד געווען אַ טעם פאַר וואָס: פאַר נישט גוט געלערנט, פאַר נישט גוט געוואָלט דאַוונען, פאַר נישט געפאָלגט טאַטע מאַמע, פאַר ניט אַרײַנגעקוקט, פאַר אַרויסגעקוקט, פאַר גלאַט געקוקט, פאַר צו גיך געדאַוועט, פאַר צו פּאַוואָלי געדאַוועט, פאַר צו הויך גערעדט, פאַר צו שטיל גערעדט, פאַר אַנ'אָבגעריסענעם לאַץ, פאַר אַ קנעפּעל, פאַר אַ ריס, פאַר אַ דראַפּ, פאַר אויסגעשמירטע הענד, פאַר אַ פערפלעקטען סדור, פאַר אַ נאַשערײַ, פאַר אַ לויפערײַ, פאַר אַ שטיפערײַ און אזוי ווײַטער און ווײַטער, אָהן אַנ'עק.

דאָס זענען געווען, קאָן מען זאָגען, שמיץ פאַר „על חטא שחטאנו לפניך ביודעים". הײַנט זענען געווען שמיץ פאַר „על חטא שחטאנו לפניך בלא יודעים", דהיינו: שמיץ אויף להבא, אַלע ערב שבת און אַלע ערב יום-טוב און אַלע ערב בין הזמנים, מיט אַ פירוש דערויף: „טאַטער האָט איהר די שמיץ נאָך ניט פערדיענט, וועט איהר זײַ אם ירצה השם כשר פערדיענען..." אָדער שמיץ אַזעלכע וואָס עמיצער, אַנ'אייגענער אָדער אַ פרעמדער, האָט אייך געוואָלט אַ טובה טהון, צו-געשטעלט אַ בענקעלע פאַרן רבי'ן. אָדער שמיץ מיט אַנ'אָנצוהערעניש פונ'ם רבי'ן אַלײַן: „דו ווייסט שוין אַלײַן מסתמא פאַר וואָסערע מעשים טובים..." אָדער שמיץ אויף אַ טשעקאַוועסט: „ראָס איך זעהן אַקאָרשט ווי אַזוי אַ יונגעלע לאָזט זיך שמײַסען..." מיט אײנעם וואָרט: „שמיץ", „קאַנטשיק", „מורא", „טרעהרען" — אָט וואָס אין יענער צײַט האָט געטהון געוועלטיגען אין אונזער קלײַן נאַריש קינדערש וועלטעל, אָהן אַ שום ענה, אָהן אַ שום רפואה, אָהן אַ שום שטראַהל פון האָפנונג אויף פטור צו ווערען פון דעם גיהנם!...

און דער גוטער מלאך, וואָס די מאַמע האָט געזאָגט? וואו איז ער ערגעץ, יענער גוטער מלאך?

III.

איך מוז מיך מודה זײַן פאַר אייך, אַז איך האָב צײַטענווײַז געקווײַנקעלט זיך אין דער שענער מעשה מיט'ן גוט'ן מלאך. אַ פונק פון

אפּיקורסות האָט זיך אַ ביסעל צופריה אַרײַנגעגנב'עט צו מיר אין'ם קינדערש הערצעל אַרײַן. צופריה האָב איך אָנגעהויבען צו קלערען: אֶפשר האָט מיך די מאַמע אָבגענאַרט? צופריה האָב איך מיך בעקענט מיט'ן געפיהל וואָס ווערט אָנגערופען שנאה. צופריה, צופריה האָב איך פײַנט געקראָגען דעם רבי'ן בועז!

און ווי אַזוי זאָל מען איהם ניט פײַנט האָבען? ווי אַזוי, פרעג איך אײַך, זאָל מען ניט פײַנט האָבען אַ רבי'ן וואָס לאָזט נישט קיין קאָפּ אויפהויבען: דאָס טאָרסט דו ניט! דאָרט שטעה ניט! אַהין געה ניט! מיט דעם רעד ניט!... ווי אַזוי זאָל מען ניט פײַנט האָבען אַ מענשען, וואָס האָט ניט אין זיך קיין קאָפּ רחמנות, וואָס האָט הנאה אַז יענעם טהוט וועה, וואָס באָדט זיך אין יענעמס טרעהרען, שמירט זיך מיט יענעמס בלוט?... דאַכט זיך וואָס קאָן שוין זײַן מעהר בזיון פונ'ם וואָרט „שמײַסען"?... וואָס קאָן שוין זײַן מעהר בושה ווי אַז מען טהוט אויס אַ מענשען אָדם־נאַקעט און מען שטעלט איהם אַוועק אין אַ ווינקעלע ווי די מאַמע האָט איהם געהאַט? ניין, בועז'ן איז דאָס קאַרג! בועז פאָדערט פון אײַך אַז איהר זאָלט אַלײן זיך אויסטהון, אַלײן אַראָפּציהען מחילה די תחתונים'לעך, אַלײן נעמען דאָס העמדעלע איבער'ן קאָפּ, אַלײן זיך אַנידערלעגען איך בעט איבער אײַער כבוד מיט'ן פּנים אַראָפּ, — און דאָס איבעריגע וועט שוין בועז אַלײן טהון:

שמיצלעך,

מוצלח!

שמיצלעך,

מוצלח!...

און נישט נאָר בועז אַלײן האָט געשמיסען. עס האָבען געהאָלפען שמײַסען אויך די בעהעלפערס זײַנע, די „משוררים" ווי ער האָט זיי גערופען, געוויינטליך, אונטער דער השגחה פון בועז'ן, מע זאָל חלילה ניט פערפעהלען קײַן שמיצעל. ווינציגער מיט אַ ביסעל תורה און מעהר מיט אַ שמיצעל", אַזוי האָט געדרונגען בועז און געגעבען צו פערשטעהן די דאָזיגע טעאָריע מיט'ן שכל־הישר: אַז מיט צופיעל תורה פערשלאָגט מען אַ קינד דעם קאָפּ, און אַן איבריג שמיצעל שאַדט ניט, וואָרום „לאָמיר דאָס נאָר פערשטעהן, זאָגט בועז, על פי חקירה: דאָס לערנען וואָס מע לערענט מיט אַ קינד געהט דאָס גלײַך אין קאָפּ אַרײַן, לכן איז דאָס מבלבל די רעיונות און מטמטם דעם מוח; און דאָס שמײַסען וואָס מע שמײַסט איז אדרבא פערקעהרט, ביז עס דערגעהט פון יענעם חלק

דורכ'ן גאַנצען גוף ביז'ן קאָפּ רײַניגט דאָס דערוואַיל די געבליבענע און עס לײַטערט דעם מוח. הײַנט פֿערשטעהט איהר שוין?"

און בועז האָט נישט אויפגעהערט צו רײַנינגען אונז די געבליבענע און צו לײַטערן אונזערע מוחות. און אוי וועה! מיר האָבען שוין מעהר נישט געגלויבט אין יענעם גוטען מלאך, וואָס קוקט פֿון אויבען! מיר האָבען שוין צעקײַט אַז דאָס איז נאָר געוועזען אַ פּזמון, אַן'אויסגעטראַכטע מעשה אויף צו פֿערנאַרען אונז צו בועז'ן אין חדר אַרײַן, און מיר האָבען אָנגעהויבען צו זיפצען און צו קרעכצען אויף אונזער גלות פֿון בועז'ן, צו טומלען און צו רעדען און צו זוכען מיטלען ווי אַזוי ווערט מען פּטור פֿונ'ם דאָזיגען שווערן ביטערן גלות?...

IV.

אין די מרה-שחורה'דיגע מינוטען, וואָס צווישען טאָג און נאַכט, בשעת די רויטפאַרביגע פֿײַעריגע זון בעדאַרף זיך געזעגנען מיט דער טונקעלער קאַלטער ערד אויף אַ גאַנצער נאַכט. אין די מרה-שחורה'דיגע מינוטען, וואָס דער פֿרעהליכער הילכיגער טאָג מאַכט אַ ויברח, און אויף זײַן אָרט טרעט צו מיט שטילע טריט די אומעטיגע שטילע נאַכט מיט איהר אומעטיגען שטילען סוד. אין די מרה-שחורה'דיגע מינוטען וואָס דער שאָטען קלעטערט אויף די גלײַכע ווענד, וואַקסט אין דער לענג און אין דער ברײַט. אין די מרה-שחורה'דיגע מינוטען וואָס בין מנחה למעריב, בשעת דער רבי איז אין שוהל און די רביצין האָט צו טהון מיט דער ציג, מיט די קריגלעך אָדער מיט דער דײַזשע באָרשטש — דערמאָלט זאַמלען מיר זיך צענויף, קלײַנוואַרג, אין חדר, אַרע אינאַיינעם צווישען אויווען, זעצען זיך אוים אויף דער ערד, די פּיסקעלעך אונטער זיך, שלאָגען זיך צענויף ווי די אומשולדיגע שעפעלעך, כשר'ע לעמעלעך, און דאָרטען, אין דער פֿינסטער, רעדען מיר פֿון אונזער מורא'דיגען טיטוס, פֿון אונזער מלאך-המות בועז. יונגלעך עלטערע, פֿון דער גרויסער כּתּה, וואָס לערנען בײַ בועז'ן שוין ניט דעם ערשטען זמן, דערצעהלען זיך אָן פֿון איהם מורא'דיגע מעשיות און שווערען מיט כל השבועות שבעולם, אַז בועז האָט פֿערשמיסען ניט איין יונגעל ביז צום טוידט, אַז בועז האָט אַרײַנגעטריבען אין דער ערד אַרײַן שוין דרײַ ווײַבער, אַז בועז האָט בעגראָבען זײַן איינ-אונאיינציגען זוהן, וכדומה

אַזעלכע ווילדע זאַכען, וואָס די ה׳ר שטעלען זיך קאַפּויר! עלטערע יונגלעך דערצעהלען און די קלענערע האָרכען, האָרכען מיט קאָפּ. שוואַרצע־אויגלעך אין דער פינסטער גלאַנצען, יונגע הערצלעך קלאַפּען, און עס בלייבט ביי אונז דער הסכם, אַז בועז דער רבי איז אָהן אַ נשמה, אַ מענש אָהן אַ נשמה, און אַזאַ מענש איז דאָך גענליכען צו אַ חיה, צו אַ מזיק, וואָס ס׳איז אַ מצוה איהם צו פּטר׳ן... און טויזענדער פּלאַנען, נאַרישע קינדערשע פּלאַנען, וועבען זיך ביי אונז אין די קינדערשע מוחות, ווי אַזוי מיר זאָלען פּטור ווערען פונ׳ם דאָזיגען מלאך־המות... נאַרישע קינדער! די דאָזיגע נאַרישע קינדערשע פּלאַנען האַלטען זיי איטליכער בעזונדער טיעף פערבאָרגען ביי זיך אין האַרצען. זיי בעטען גאָט ער זאָל טהון אַ נס: אָדער דער סידור זאָל פערברענט ווערען, אָדער דעם קאַנטשיק זאָל צונעהמען דער רוח, אָדער... אָדער... דעם לעצטען „אָדער“ וויל קיינער ניט אַרויסזאָגען; מ׳ האָט דאָס מורא ברענגען פאַר׳ן מויל, און דער כוח־הדמיון ביי די קינדער אַרבייט, די יונגע פאַנטאַזיע טראָגט, און חלומות, גוטע זיסע חלומות, פּלאָנטען זיך אין דער וואָהר, חלומות פון פריי זיין, פון לויפען אַראָפּ אַ באַרג, פון פּאָליאָסקען זיך מיט באָרוויסע פיס אין טייך, פון שפּילען אין פערדלעך, פון שפּרינגען איבער פּלויטען, — גוטע, זיסע, נאַרישע חלומות, וואָס ס׳איז ניט באַשערט זיי זאָלען מקוים ווערען, ווארום אָט הערט זיך אַ בעקאַנטער הוסט פון אַ בעקאַנטען פּאַרשוין, אַ קלאַפּען פון בעקאַנטע פּאָדעשוועס, אַ שליאָפּען פון בעקאַנטע שקראַבעס — און עס ווערען אונז פערקיהלט די געבלימען, און עס ווערען אונז פערגליווערט, פערשטאָרבען אַלע אברים, און מיר זעצען זיך אַוועק צו דער תורה און צו עבודת הבורא, צום לערנען און צום דאַווענען, — פונקט מיט אַזאַ חשק, ווי געהן צום עשאַפאָט, צו דער תליה! מיר לערנען, און אונזערע ליפּען שעפּטשען: „רבונו של עולם! צי עס וועט קומען אַמאָל אַ צייט אויף דעם דאָזיגען עמלק, אויף דעם פּרעה, אויף דעם המן, אויף דעם גוג ומגוג? צי עס וועט קומען אַמאָל אַ צייט וואָס מיר וועלען פּטור ווערען פונ׳ם דאָזיגען שווערן וויסטען, פינסטערן גלות? ניין, קיין מאָל נישט! קיין מאָל נישט! קיין מאָל נישט!...“

אַזוי האָבען מיר אָפּגעפּסק׳נט, אומשולדיגע, נאַרישע קינדער.

V.

— קינדער! איהר ווילט הערען א שענעם פלאן, ווי אזוי פטור צו ווערען פון אונזער גוג ומגוג?

אזוי האט זיך אנגערופען איין מאל אין די אויבערדערמאהנטע מרה-שחורה'דיגע מינוטען איינער פון דער עלטערער כתה, מיט'ן נאמען וועל-וועל לייב אריה'ס, א יונגעל א שיינעץ, — און די אויגען האבען איהם בשעת מעשה געבלישטשעט אין דער פינסטער ווי ביי א וואלף, און די גאנצע חברה קליינוואַרג האט ארומגערינגעלט ויצלוולען אויסצוהערען דעם שענעם פלאן וואס ער האט צוגעקלערט ווי אזוי פטור צו ווערען פון אונזער גוג ומגוג. און וועלוועל לייב אריה'ס האט גענומען אונז פאר-לעגען זיין שענעם פלאן פריהער מיט א גאנצער דרשה: ווי אזוי ס'איז שוין פון דעם בועז'ן ניט אויסצוהאלטען, ווי אזוי דער אשמדאי באדט זיך אין אונזער בלוט, ווי אזוי מיר זענען פעררעכענט ביי איהם ערגער פון הינט, וואָרום א הונט אז מען דערלאנגט איהם מיט'ן שטעקען האט ער חאטש א ברירה צו קוויטשען, און מיר טארען דאס אויך ניט, און אזוי ווייטער און ווייטער... און נאך דעם רופט זיך אן צו אונז וועלוועל:

— הערט, קינדער, וואס איך וועל אייך פרעגען? איך וויל אייך עפעס פרעגען.

— פרעג, — זאגען מיר איהם אלע אין איין קול.

— ווי איז דער דין א שטיינער, אז אויף איינעם פון אונז קומט בלוצים א קרענק?

— איז ניט גוט — ענטפערן מיר איהם אפ.

— ניין, ניט דאס מיין איך. איך מיין עפעס אנדערש: למשל, אז איינער פון אונז ווערט קראנק געהט ער אין חדר אריין, צי ער בלייבט זיצען אין דער היים?

— פערשטעהט זיך אז ער בלייבט זיצען אין דער היים — שרייען מיר אויס אלע אין איין קול, און וועלוועל פרעגט ווייטער:

— ווי זשע איז אבער דער דין אז אויף צוויי פון אונז קומט א קרענק?

— זיצען צוויי אין דער היים.

— נו, און אז אויף דריי? — הערט וועלוועל ניט אויף צו פרעגען און מיר מידען זיך ניט איין צו ענטפערן איהם:

— זיצען דריי אין דער היים.

— ווי זשע איז אָבער דער דין כדומה למשל אז אויף אונז אלע איז געקומען אַ קרענק?

— זיצען מיר אלע אין דער היים.

— לאָז זשע קומען אַ קרענק אויף אונז אַלע! — זאָגט ווענלווועל מלא גדולה. און מיר ענטפערן איהם מיט כעס:

— לאָז גאָט היטען, ביזט משוגע צי חסר דעה?

— איך בין ניט משוגע און ניט חסר דעה; נאָר איהר זענט בהמות — דאָס יאָ. איך מיין דען מיר זאָלען קרענקען אויף דער אמת'ן? אויף צו־כלומר'שט מיין איך, בכדי מיר זאָלען ניט געהן אין חדר אריין. היינט פערשטעהט איהר שוין?

אַזוי ניט אונז צו פערשטעהן אונזער חבר וועלוועל און מיר הויבען אָן דעם פלאַן צו פערשטעהן און דער פלאַן הויבט אונז אָן צו געפעלען און מיר הויבען אָן צו טראַכטען, וואָס פאַר אַ מין קרענק זאָל אויף אונז קומען? דער זאָגט: צייהנוועהטיג; דער זאָגט: קאָפּוועהטיג; דער זאָגט: בויכוועהטיג; דער זאָגט: ווערעם. נאָר בלייבען בלייבט, אז ניט קיין צייהנוועהטיג און ניט קיין קאָפּוועהטיג און ניט קיין בויכוועהטיג און ניט קיין ווערעם, נאָר וואָס דען? עס דאַרפען אונז אַלעמען מיט אַמאָל אָנהויבען וועה־טהון די פיס, וואָרום אויף די אַלע אויסגערעכענטע קרענק איז דער דאָקטאָר אַ מבין; און אַז איהר זאָגט איהם: די פיס טהון אייך וועה, איהר קאָנט ניט ריהרען מיט די פיס — לאָז ער געהן טאַפּען!..

— געדענקט זשע, קינדער, מאָרגען אין דערפריה זאָלט איהר ניט אויפשטעהן פון אייערע געלעגערם! און בכדי מיר זאָלען זיין זיכער אַז מיר האָבען געמאַכט יד אחת און אַז קיינער פון אונז וועט ניט קומען מאָרגען אין חדר אַריין, לאָמיר זיך געבען איינס דאָס אַנדערע תקיעת־כף און איבערשלאָגען מיט אַ ציצה!

אַזוי האָט אויסגערופען אונזער חבר וועלוועל, און מיר האָבען זיך געגעבען איינס דאָס אַנדערע תקיעת־כף און איבערגעשלאָגען מיט אַ ציצי, און זענען נעגאַנגען יענעם אויף דער נאַכט פון חדר אַ היים לעבעדיג, פרעהליך, און געזונגען לידער ווי די גבורים, וואָס האָבען אַ מיטעל ווי אַזוי נובר צו זיין דעם שונא, איינצונעמען די מלחמה.

VI.

קינדער! מיר געהען-צו צום סאַמע העכסטען אינטערעס פון אונזער געשיכטע, און איך פערשטעה, אז איהר זענט נייגעריג צו וויסען, וואָס האָט זיך אויסגעלאָזט פונ'ם דאָזיגען נאַרישען קינדערשען פּלאַן, פון דעם דאָזיגען משוגענעם שטרייק? איך פערשטעה אז איהר ווילט וויסען, צי איז דאָס תקיעת-כּף געווען אַ תקיעת-כּף? צי האָבען מיר געהאַלטען וואָרט? ווי אַזוי האָבען אויסגעזעהן אַזוי פיעל קינדער האָבען פּלוצים זיך אַוועקגעלעגט אַלע אויף איין קריינק? וואָס האָבען געזאָגט די עלטערן? וואָס האָט געטהון דער רבי? און צי האָבען מיר אויסגעפיהרט דאָס וואָס מיר האָבען געוואָלט?..

שאַדע וואָס איך קאָן אייך איצט מעהר ניט דערצעהלען, קינדערלעך, — ס'איז ערב יום טוב, און איך מוז איבעררייסען סאַמע ביי'ם רעכטען שפּיץ, און איבערלאָזען דעם סוף אויף אַנ'אַנדערש מאָל... און מחמת מיר האַלטען שוין ביי געזעגנען זיך, וויל איך אייך איבערגעבען אין קורצען, אז בועז לעבט נאָך. נאָר אז אָך און אז וועה איז צו זיין לעבען! ער איז שוין לאַנג אוים מלמד... וואָס טהוט ער? פון וואָס לעבט ער? ער געהט איבער די הייזער. אפשר וועט איהר איהם אַמאָל בּעגעגנען (איך וועל אייך זאָגען אַ סימן: ער שלעפּט זיך איהם נאָך אַ פוס) גיט איהם אַ נדבה; נעבאַך אַ רחמנות — אַנ'אָבגעשלאָגענע הושענא!..

ע נ ד ע.

דאס דריידל

דָאס דְרֵיידֶעל.

א.

מעֶהר פוּן אַלעֶ מייַנעֶ חברים אִין חדר אוּן מעֶהר פוּן אַלעֶ יוּנגלעֶךְ פוּן דעֶר גאַנצעֶר שטאָדט אוּן מעֶהר פוּן אַלעֶ מעֶנשעֶן אוֹיף דעֶר וועֶלט — האָבּ אִיךְ ליִעבּ געֶהאַט מייַן חבר בּעֶנִי מאיר פאָלקאָיוואָים. דאָס אִיז געֶוועֶן אַ מין ליִעבּשאַפט מִיט אַ מאָדנעֶ צוגעֶבּוּנדקייַט מִיט אַ מורא האָבּעֶן אִין אֵיינעֶם. ליִעבּ האָבּ אִיךְ אִיהם געֶהאַט דעֶרפאַר, וואָס עֶר אִיז געֶוועֶן שעֶהנעֶר אוּן קלִיגעֶר אוּן בּריה׳שעֶר פוּן אַלעֶ יוּנגלעֶךְ אוּן צוּ מִיר אִיז עֶר געֶוועֶן צוּגעֶלאָזט, געֶטרייַ, זִיךְ אַיינגעֶשטעֶלט פאַר מִיר, געֶגעֶבּעֶן פעֶטש, געֶמאַכט פוּר מִיט אַ „שלשלת". דאָס הייסט, געֶרִיסעֶן פאַר דִי אוֹיעֶרן אַלעֶ יוּנגלעֶךְ, וואָס האָבּעֶן מִיךְ געֶוואָלט זאַטשעֶפּעֶן.

אוּן מורא האָבּ אִיךְ געֶהאַט פאַר אִיהם דעֶרפאַר, וואָס עֶר אִיז אַ גרוֹיסעֶר אוּן שלאָגט זִיךְ, אוּן שלאָגעֶן האָט עֶר געֶקאָנט ו ו עֶ ם עֶ ן עֶר האָט געֶוואָלט אוּן ו ו עֶ ן עֶר האָט געֶוואָלט, מחמת בּעֶנִי אִיז געֶוועֶן דעֶר עֶלטעֶרעֶר, דעֶר גרעֶסטעֶר אוּן דעֶר רייַכסטעֶר פוּן אַלעֶ יוּנגלעֶךְ אִין חדר. דעֶר פאָטעֶר זייַנעֶר, מאיר פאָלקאָוואָי, חאָטש עֶר אִיז געֶוועֶן נִישט מעֶהר ווִי אַ פאָלקאָוואָי שנייַדעֶר, אִיז עֶר אָבּעֶר געֶוועֶן דעֶרפאַר אַ יוּד אַ נגיד אוּן האָט ווייַשפִּיעלט אִין שטאָדט אַ ראָלעֶ פוּן אַ שעֶהנעֶם בּעל־הבּית: געֶהאַט אַ שעֶהנעֶ שטוּבּ אוּן אַ שטאָדט אִין מזרח־וואַנד (דִי דרִיטעֶ פוּנ׳ם אָרון־קוֹדש), פסח דִי בּעֶסטעֶ מצה־שמוּרה, סוּכּוֹת דעֶם שעֶהנסטעֶן אֶתרוג, שבּת געֶנוּמעֶן צוּ זִיךְ אַיין אורח, אַ נדבה געֶגעֶבּעֶן דִי שעֶהנסטעֶ, אַ גמִילוּת חסד געֶטראָגעֶן אַקעֶגעֶן. דִי קִינדעֶר אָבּגעֶגעֶבּעֶן צוּ דִי בּעֶסטעֶ מלמדים — בּקיצור, מאיר פאָלקאָוואָי האָט זִיךְ „געֶמעֶנשעֶלט", געֶוואָלט ווערעֶן אַ בּעל־הבּית צווִישעֶן אַלעֶ בּעלי־בּתים, זִיךְ אַיינשרייַבּעֶן צווִישעֶן חברה — נאָר בּלאָטעֶ! נִישט אַזוֹי גִיךְ קוֹיפט מעֶן זִיךְ אַיין בּייַ אוּנז אִין מאַזעֶפּעֶווקעֶ אִין חברה אַרייַן, נִישט אַזוֹי גִיךְ פעֶרגעֶסט מעֶן בּייַ אוּנז אִין מאַזעֶפּעֶווקעֶ יעֶנעֶמס יחוס, פוּן וואַנעֶן

ער שטאַמט אַרויס. אַ שנײַדער מעג זיך „מענשלען" צוואַנציג יאָהר כסדר, אויספּײַנען זיך אויפ'ן שענסטען אופן, וועט ער בײַ אונז אין מאַזעפּעווקע בלײַבען שנײַדער. נישטאָ גאָר, מײַן איך אַזאַ זײַף אויף דער וועלט, וואָס זאָל קענען אָבוואַשען בײַ אונז דעם דאָזיגען פלעק. אַך! וויפיעל מײַנט איהר וואָלט, אַ שטײַגער, מאיר פאָלקאָוואָי געלאָזט זיך קאָסטען, מע זאָל איהם אויסמעקען דעם נאָמען: פאָלקאָוואָי? דאָס אומגליק זײַנס איז געוועזען, וואָס אַ פאַמיליע האָט ער געטראָגען נאָך טויזענד מאָל ערגער ווי דער נאָמען. שטעלט זיך פאָר, אַז אין פּאַס איז ער געשטאַנען פערשריבען: „ק אָ נ י ע ו ו ס ק י מ ע ש ט ש אַ נ י ן, מ א י ר מ אָ ו ש אָ ו י ט ש ט ע ל ע צ י".

אַ מערקווירדיגע זאַך! מאיר'ס עלטער-עלטער-זײַדע, זאָל האָבען דאָרטען אַ ליכטיגען גן-עדן, וואָס איז מסתמא געוועזען אויך אַ שנײַדער, אַז ס'איז געקומען צום אויסטראַכטען זיך אַ פאַמיליע, האָט ער גאָר נישט געקאָנט געפינען קיין לײַטישערן נאָמען; נעחײַ בי וואָלט ער געהײַסען, מע זאָל איהם פערשרײַבען: פינגערהוט, אונטערשלאַק, קניפּנאָדעל, גרויסלאַטיץ, לאַנגערסטאָן — אַפילו אויך נישט אַזעלכע שעהנע נעמען, נאָר גאָרנישט, זײַ האָבען חאָטש אַ שייכות מיט שנײַדערײַ, אָבער טעלעצי! וואָס איז איהם געפעלען געוואָרען אַ טעלעצי? וועט איהר זאָגען, למאי ביק? ס'איז דען נישטאָ קיין מענשען, וואָס טראָגען דעם נאָמען ביק? זאָגט איך אָבער וואָס איהר ווילט, ביק און טעלעצי זענען טאַקי פון איין יחוס, ס'איז אָבער פאָרט נישט דאָס, ביק איז פאָרט נישט טעלעצי... נאָר מיר קעהרען זיך אום צו מײַן חבר בעני.

ב.

געוועזען איז בעני אַ פײַן בחור'ל, אַ פעמפיקעוואַטער, אַ ראַבעטיניער, מיט געלע שטעכענדיגע האָר, מיט ווײַסע פּעכקע בעקלעך, מיט שיטערע צײַהנדלעך און מיט מאָרנע רויטע בולבעוואַטע אויגעלעך ווי בײַ פיש. די דאָזיגע בולבעוואַטע אויגעלעך האָבען תמיד געשמײַכעלט און געקוקט ממזוריש און דערצו האָט ער געהאַט אַ פערריסען נעזול, אַזוי, אַז דאָס נאַנצע פנים'ל האָט אויסגעזעהן בײַ איהם ווי בײַ אַ גרויסען עזות-פנים — און דאָך איז מיר דאָס דאָזיגע פנים'ל דווקא געפעלען און מיר זענען געוואָרען מיט בענין חבר פון דער ערשטער שעה אָן, וואָס מיר האָבען זיך דערקענט.

דאָס ערשטע קענטשאַפט אונזערס איז געשלאָסען געוואָרען אונטערן טיש זיצענדיג מיט'ן רבי'ן ביים חומש. או די מאַמע האָט מיך געבראַכט צו כיהרען אין חדר, האָב איך געטראָפען דעם רבין, א יוד מיט געדיכטע ברע־מען און מיט אַ שפּיצעכיגער יאַרמעלקע, זיצען מיט אַלע תלמידים ביים חומש איבער דער סדרה בראשית. נישט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות, אָבּ־געבען עקזאַמען האָט מען נישט בעדאַרפט, צושטעלען מעטריקעס אויך נישט, האָט מיר דער רבי אַ זאָג געטהון:

— קריך אַהינציצו אויף יענער באַנק צווישען יענע צוויי יונגלעך.

און איך בין אַרויפגעקראָבען אויף דער באַנק, זיך אַריינגעתאַפּט צווי־שען צוויי יונגלעך און האָב שוין געהייסען, אַ „צוגענומענער". קיין בע־זונדערע שמועסען צווישען מיין מאַמען מיט'ן רבי'ן האָט אויך נישט בעדאַרפט זיין. ס'איז ביי זיי געווען איין אָבגערעדטע זאַך נאָך פון יום־טוב.

— געדענק־זשע זאָלסט זיך לערנען ווי סע געהער צו זיין — זאָגט צו מיר די מאַמע שוין שטעהענדיג ביי דער טהיר. און דרעהט אויס נאָך אַמאָל דעם קאָפּ צו מיר און קוקט, קוקט אויף מיר מיט געפיהל, אויס־געמישט מיט פרייד, ליעבשאַפט און רחמנות. דער מאַמעס קוק פערשטעה איך זעהר גוט: זי האָט הנאה, וואָס איך זיך צווישען בעל־הבתי'שע קינדער און לערן, און סע טהוט איהר וועה דאָס האַרץ, וואָס זי דאַרף זיך מיט מיר שיידען.

איך בין זיך מודה, אַז מיר איז געווען אויפ'ן האַרצען אַ סך פרעה־ליכער ווי מיין מאַמען; איך זיץ צווישען אַזוי פיעל נייע חברים, קיין עין הרע, וואָס בעטראַכטען מיך און איך בעטראַכט זיי, מיר בעטראַכטען זיך איינס דאָס אַנדערע, נאָר דער רבי לאָזט אונז לאַנג נישט זיצען אָהן אַרבייט. ער צעשאָקעלט זיך און שרייט אויס אויף אַ קול מיט אַ נגון און מיר אַלע נאָך איהם, איינער איבערן אַנדערן, אויף קולי קולות: והנחש און דער שלאַנג! היה איז געווען! ערום קליגער! מכל פון אַלע! חית חיות! השדה פעלד! אשר וואָס! עשה ער האָט געטהון!

יונגלעך, וואָס זיצען אַזוי נאָהנט איינס מיט'ן אַנדערן, חאָטש זיי שאָקלען זיך און שרייען, ווי איז דאָס מעגליך, זיי זאָלען נישט ווערען בעקאַנט, זיך דורכוואַרפען מיט אַ פּאָר ווערטער חאָטש? און ס'איז טאַקי אַזוי געווען.

בעני מאיר פאָלקאָוואָים, וואָס איז געזעסען מיט מיר אין־איינעם שטאַרק צונויפגעקוועטשט, פרובט מיך פריהער מיט אַ קנייפּ פאַר דער

פּנים און קוקט זיך איבער מיט מיר מיט די אויגען, און נאָך דעם צעשאָ־קעלט ער זיך שטאַרק און זינגט גלייך מיט׳ן רבי׳ן און מיט אונז אַלע אויף אַ קול דעם חומש און וואַרפט אַריין זיינע אייגענע ווערטעלך, בזה הלשון:

— והאדם און דער מענש! ידע האָט בעוואוסט! נאַ דיר אַוועקעט די דאָזיגע קנעפּלעך! חוה חוה! אשתו זיין ווייב! גיב מיר אַ באָקסער, וועל דיר געבען אַ ציה פון מיין פּאַפּיראָס!

און איך פיהל עמיצענס וואַרעם הענדטעל אין מיין האַנד און איך טאַפּ אָן עטליכע קליינע, גלאַטע, גליטשיגע הויזען־קנעפּלעך. איך בין זיך מודה, אַז נישט איך דאַרף קנעפּלעך, נישט איך האָב באָקסערן, נישט איך רויכער פּאַפּיראָסען. נאָר מיר איז געפעלען דער דאָזיגער איינפאַל און איך ענטפער איהם מיט׳ן זעלבען נגון וואָס ער און שאָקעל זיך גלייך מיט אַלע:

— ותהר און זי איז טראָגעדיג געוואָרען! ווער האָט דיר געזאָגט! ותלד און זי האָט געוואונען! אַז איך האָב ביי זיך באָקסירן.

און אַזוי האָבען מיר זיך איבערגעשמועסט די גאַנצע צייט, ביז דער רבי האָט אַ פּנים אָנגעשמעקט, אַז חאָטש איך שאָקעל זיך גאַנץ געשמאַק, נאָר דער קאָפּ איז מיר נישט ביי׳ם חומש, האָט ער מיך פּלוצים געגעבען אַ חאַפּ אויף דער ווענטקע, צום עקזאַמען הייסט דאָס:

— זאָג נאָר דו! הער נאָר, ווי אַזוי הייסט דו דאָרטען, דו מוזט אודאי וויסען וועמענס זוהן איז געווען קין און ווי אַזוי האָט געהייסען קין׳ס ברודער?

די דאָזיגע קלאָץ־קשיא האָט מיר אויסגעוויזען אַזוי ווילד, גלייך ווי מע וואָלט מיך אַ שטייגער פּלוצים אַ פרעג געטהון: ווען איז אויפ׳ן הימעל אַ יריד, אָדער ווי אַזוי מאַכט מען פון שנעע גאָמעלקעס, און זיי זאָלען נישט צעגעהן, אַז בסך הכל איז מיר גאָר דער קאָפּ געווען ערגיץ, ווייס איך וואו, אונטען ביי די קנעפּלעך.

— וואָס קוקסט דו אויף מיר אַזוי? — פרעגט מיך דער רבי — דו הערסט נישט, וואָס מע רעדט צו דיר? איך פרעג ביי דיר, זאָלסט מיר זאָגען אויף אַ ווייַלע, ווי אַזוי האָט געהייסען אָדם הראשון קין׳ס פאָטער און וואָס האָט זיך אָנגעקעהרט מיט קין׳ן זיין ברודער הבל, וואָס חוה האָט זיי געהאַט?

איך זעה אַלע יונגלעך שמייכלען, שטיקען זיך פאַר געלעכטער און פערשטעה נישט, וואָס לאַכט מען דאָ?

— זאָג, נאַרעלע, אַז דו ווייסט נישט, וואָרום מיר האָבען דאָס נאָך נישט געלערנט — שעפּטשעט מיר בעני אויפ׳ן אויער און שטורכעט מיך מיט׳ן עלענבויגען, און איך פאָלג איהם און זאָג איהם נאָך וואָרט בײַ וואָרט, ווי אַ פּאַפּוגאַי, און אין חדר ווערט אַ געלעכטער ביז׳ן הימעל.

— וואָס לאַכען זיי? — טראַכט איך מיר און קוק אויף די קינדער און אויפ׳ן רבי׳ן, ווי זיי קאַטשען זיך פאַר געלעכטער, און בשעת מעשה לעג איך איבער אונטען די קנעפּלעך פון איין האַנד אין דער אַנדערער, דאָרט איז פּונקט אַ האַלב טוץ.

— אַ נו, ווייז נאָר בחור׳ל אָקאָרשט די הענרטעלעך דײַנע! וואָס טהוסט דו דאָרטען מיט זיי? מאַכט צו מיר דער רבי און בויגט זיך אָן צו מיר אונטערן טיש...

. . . .

איהר זענט דאָך קלוגע קינדער, פערשטעהט איהר דאָך שוין מסתמא אַליין, וואָס פאַר אַ מין פּסק איך האָב געחאַפּט פון מיין רבי׳ן אויפ׳ן ערשטען אַרויספאָהר מיט די קנעפּלעך!

ג׳.

שמיץ פערהיילען זיך, בזיונות פערגעסען זיך. איך מיט בעניַן זענען מיר גיך געוואָרען גוטע ברידער, אָבער וואָס גוטע ברידער הייסט, נפש אַחת, נאָר ווי אַנדערע צוויי. אָט, ווי אַזוי די מעשה האָט זיך געטראָפען.

געקומען אויפ׳ן אַנדערן טאָג אין חדר אַריין, מיט׳ן חומש אין איין האַנד און מיט׳ן אָנבייסען אין דער אַנדערער האַנד — האָב איך געטראָפען חברה שטאַרק האָפּערדיג, פרעהליך, דאָס וואָס ווערט אָנגערופען בגלופין. וואָס איז די מעשה? אַ גדולה — דער רבי איז נישטאָ! וואו איז ער? אויעקגענאַנגען ערגיץ אויף אַ ברית. אין־איינעם מיט דער רביצין, דאָס הייסט, חלילה, נישט אין־איינעם, אַ רבי געהט קיין מאָל נישט אין־איינעם מיט אַ רביצין, פריהער געהט דער רבי און נאָך־דעם אונטען געהט נאָך די רביצין.

— אַ לאָמיר זיך וועטען! — רופט זיך אָן איין יונגעל מיט אַ בלויער גאָז, יהושע העשיל הייסט ער.

— צו וויפיעל געוועט? — זאָגט דער אַנדערער, קאָפּעל בונעס,

אַ יונגעל מיט אַ צערִיסענעם אַרבּעל און ס'זעהט זיך אַרויס דער שפּיץ פינ'ם שוואַרצען עלענבּאָגען.

— צו פערטיל פונט באָקסערן.

— לאָז זיין צו פערטיל פונט באָקסערן. איז וואָס, זאָגסט דו, לאָמיר האָרכען?

— איך זאָג, אַז מעהר ווי פינף=און=צוואַנציג וועט ער נישט אויס=האַלטען.

— און איך זאָג — זעכס און דרייסיג!

— זעכס=און=דרייסיג? אָט וועלען מיר באַלד זעהן! חברה נעמט איהם!

אָט אַזוי האָט אויסגעקאָמאַנדעוועט יהושע העשיל מיט דער בּלויער נאָז, און עטליכע יונגלעך מיט אַמאָל האָבען מיך אַ נעם געטהון, ווי דער רוח דעם מלמד, מיך אַניערגעלעגט אויף דער באַנק און דוקא מיט'ן פנים אַרויף. צוויי האָבען זיך געזעצט מיר אויף די פיס, צוויי אויף די הענד, איינער האָט מיר צוגעהאַלטען דעם קאָפּ, איך זאָל זיך נישט דרעהען — און נאָך איינער האָט אָנגעשטעלט אַקוראַט אַקעגען מיין נאָז צוויי פינגער פון דער לינקער האַנד (אַ פּנים ער איז געווען אַ ליוואַק, אַ געלינקטער) די. צוויי פינגער האָט ער צונויפגעלעגט ווי אַ בייגעלע, איין אויגעל אַ ביסעל צוגעמאַכט, דאָס מויל האַלב געעפענט און גענומען מיר שנעלען אין גאָז אַריין, אָבער ווי אַזוי מיינט איהר שנעלען? יעדער שנעל האָט מיר געגעבען צו זעהן זיך מיט'ן טאַטען פון יענער וועלט. רוצחים! קוילער! וואָס האָבען זיי געהאַט צו מיין נאָז? וואָס האָט זי זיי געטהון? וועמען האָט זי געשטערט? וואָס האָבען זיי אויף איהר דערזעהן? אַ נאָז ווי אַלע נעזער!

— חברה, צעהלט! — קאָמאַנדעוועט יהושע העשיל — אחת ואחת! אחת ושתים! אחת ושלוש!

נאָר פּלוצים...

כמעט אַלע מאָל, זינט די וועלט שטעהט, אַז סע טרעפט זיך חלילה איין אומגליק מיט אַ מענשען, גזלנים פאַלען אָן אויף איהם אין מיטען פעלד, בינדען איהם די הענד אַרונטער, שאַרפען אָן דאָס מעסער און הייסען איהם זאָגען ודוי, און סאַמע דעמאָלט ווען מע וויל שוין מאַכען חיק, טראָגט אָן דער גוטער יאָהר אַ סטאַנאָוואָי מיט אַ גלאָק — די גזלנים צעלויפען זיך און יענער ווערט נצול, הויבט אויף די הענד צו גאָט און בענשט נאָך דעם גומל.

מיט מיר און מיט מײַן נאָז איז אויך אַזוי געװעזן. איך געדענק נישט אַקוראַט, צי בײַם פינפטען, צי בײַ'ם זעכסטען שנעל האָט זיך געענדיגט די טהיר און ס'איז אַרײַנגעקומען בעני מאיר פּאָלקאָואָ'ס, און חברה האָבען מיך באַלד אָבגעלאָזט פרײַ, געבליבען שטעהן װי די סטאַטקעס, און בעני האָט זײַ גענומען אײנציגװײַז צו דער אַרבײַט: ער האָט זײַ אָנגענומען איט־ליכען בעזונדער בײַ די אויערן, גוט אָנגעדרעהט, געמאַכט דערבײַ מיט אַ נגון פּזזזזזר! אָדער שלשלללללת!!! און בשעת מעשה געזאָגט אַלעמען מיט'ן אײגענעם נוסח:

— נו? הײַנט װעסט דו שוין װיסען, װאָס הײַסט זאַטשעפּען אַיין אַלמנה'ס אַ יונגעל?

פון דעמאָלט אָן האָבען שוין „חברה" מעהר נישט צוגעריהרט זיך, נישט צו מיר, נישט צו מײַן נאָז; זײַ האָבען מורא געהאַט זיך אָנהויבען מיט אַיין אַלמנה'ס אַ יינגעל, װאָס בעני מאיר פּאָלקאָװאָס איז זײַן חבר זײַן אויסלײזער. זײַן בעשיצער.

ד.

„דער אַלמנה'ס יונגעל" — קײַן אַנדער נאָמען האָב איך נישט געהאַט אין חדר. װאָס עפּיס „דער אַלמנה'ס יונגעל"? מחמת מײַן מאַמע איז געװעזן אַ יודענע אַיין אַלמנה, זיך דורך־געשלאָגען אַלײן מיט איהר אײגענער האָרע־װאַניע, געהאַלטען אַ באַקאַלײַנע קלײט, װאָס מעהר פון אַלדרינג איז דאָרטען געװען, װעדליג איך געדענק, קרײַד און באָקסערן — די צװײַ מינים, װאָס האָבען אַ שאַרפען אָפּגאַנג בײַ אונז אין מאַזעפּעװקע: קרײַד בעדאַרף מען האָבען אויף שמירען די שטיבער, און באָקסערן איז אַ נאַשע־רײַ, װאָס איז אי זיס, אי עס געהט אַ סך אויף דער װאָג, אי עס קאָסט װאָלװעל. חדר־יונגלעך ברענגען אויס דערויף דאָס גאַנצע געלד פון די אָנבײַסענס מיט די מיטאָגס, און די קרעמער בײַ אונז ציהען דערפון שעהן פרנסה. בשום אופן האָב איך נישט געקאָנט פערשטעהן, פאַר װאָס די מאַמע קלאָגט זיך שטענדיג, זאָגט, אַז עס טראָגט איהר קוים קוים אויף קלײט־געלד און אויף שכר־למוד. און װאָס עפּיס גראָד שכר־למוד? װאו זענען די איבריגע זאַכען, װאָס אַ מענש בעדאַרף האָבען: למשל עסען, אַ קלײד, אַ שוך וכדומה? דער גאַנצער קאָפּ איהרער איז געלעגען אין'ם שכר־למוד: „אַז גאָט האָט מיך געשטראָפט — זאָגט זי — און האָט צוגענו־

מען בײַ מיר מײַן מאַן, אַ־אַ מאַן, און מיך געלאָזט אײן אַלמנה, אַ יונגענד, אײנע אַלײן, װײל איך חאָטש, אַז מײַן זוהן זאָל קאָנען גוט לערנען". װאָס זאָגט איהר אויף דעם משל? איהר מײַנט אפשר, אז זי איז נישט געגאַנגען אַלע מאָל אין חדר אַרײַן געװאָהר װערען װי אַזױ איך לערן? פון דאַװ־נען שמועסט מען נישט, אַז זי האָט אַבטונג געגעבען אויף מיר, איך זאָל דאַװנען אַלע טאָג. זי האָט מיר נאָר געװאָלט אײַנרעדען, איך זאָל זײַן חאָטש האַלב װי מײַן טאַטע, עליו השלום, איז געװעזן. און אַלע מאָל, װען זי האָט זיך גוט צוגעקוקט צו מיר, פלעגט זי זאָגען, אַז איך בין אין־גאַנצען „ער", מיר צו לאַנגע יאָהר. און בשעת מעשה זענען בײַ איהר די אויגען געװען װי בענעצט. און מאָדנע פערזאָרגט איז געװעזן דאָס פנים איהרס, בעצויגען מיט אַ שװאַרצען טרויער.

לאָז ער מיר מוחל זײַן, דער טאַטע מײַנער, אויף יענער װעלט, איך האָב איהם נישט געקאָנט פערשטעהן, װאָס איז ער געװעזן פאַר אַ מענש, װאָס, װעדליג די מאַמע דערצעהלט זיך אָן פון איהם פלעגט ער כסדר אָדער לערנען אָדער דאַװנען? שוין זשע האָט איהם קײן מאָל נישט געצויגען װי מיך אין דרויסען אַרויס זומער אין דער פריה בשעת די זון ברענט נאָך נישט אַזוי שטאַרק, הויבט ערשט אָן אַרויסטרעטען אויפ'ן גרויסען הימעל, שפּאַציערט מיט אַ גרויס אײלעניש װי אַ פײַערדיגער מלאך אין אַ פײַעריגער קאַרעטע מיט פײַעריגע פערד, װאָס איז אונמעגליך צו קוקען זײַ אין זײַערע שטאַרק לויטערע, ברענענדיגע, גין־גאָלדענע פּנים׳־ער? װאָס פאַר אַ טעם כרעג איך אײַך, האָט אין אַזאַ געטליכען פריה־מאָרגען דאָס װאָכעדיגע דאַװנען? װאָס פאַר אַ טעם האָט נאָך־דעם דאָס זיצען און לערנען אינ'ם ענגען װיסטען חדר, בשעת די גין־גאָלדענע זון האַלט אין רעכטען סמאַליען, אָנגעגליהט די ערד װי אַײן אײַזערנע סקאָװורעדע? דעמאָלס ציהט דאָס אײַך גאָר אַהין אַראָב באַרג צום טײַך, צו יענעם שעהנעם טײַך, װאָס איז בעדעקט פון אויבען מיט גרינעם, און אַ מאָדנער ריח, אַ ריח פון שװיך־באָד לאָזט זיך הערען פון דער װײַטען, דעמאָלס גלוסט זיך אײַך אויסטהון אויף דער גיך און אַרײַנשפּרינגען העכער האַלב אין דעם אָנגעװאַרעמטען װאַסער, װאָס אונטען בײַ'ם דנאָ איז דאָס קיהל־לעך און מאָדנע גליטשיג און װײך־בלאָטיג, און פערשידענע בעשעפעניש־ען, װאָס װירמענען זיך אין די אָבגרונטען פונ'ם טײַך, האַלב פישלעך האַלב זשאַבקעלעך, שװעבען, שװעבען אָהן אַ שעור פאַר די אויגען און מאָדנע פליגען, קאָמאַרעס מיט די לאַנגע פיס גליטשען זיך, שליטלען זיך איבערן װאַסער פון אויבען; דעמאָלס גלוסט זיך אײַך אַריבערשװימען

אויף יענער זײַט, אַהין וואו די ברייטע, קײַלעכיגע. גרינע בלעטער וואַקסען און סע שעמערירט פון זיי אַרויס ווײַסע און געלע צוויקלעך, און סע קוקט אויף אייך אַ גרינע פרישע ווערבע מיט ווייכע, פרישע צווײַגען. און איהר טהוט זיך אַ לאָז און פאַלט אַרײַן מיט די הענד אין בלאָטע און פּאָליאָסקעט־פּאָליאָסקעט מיט די פיס פון יענער זײַט, מען זאָל מיינען, אַז איהר שווימט. וואָס פאַר אַ טעם, פרעג איך אייך נאָך אַמאָל האָט דאָס זיצען אין שטוב אָדער אין חדר זומער פאַר נאַכט, בשעת דער גרויסער רויטער הימעל־קוגעל לאָזט זיך אַראָב פון יענער זײַט שטאָדט אויף דער ערד, צינדט אָן דעם שפּיץ קלויסטער און בעלײַכט אויף דעם רויטען שינ־דעל־דאַך פון דער באָד און, להבדיל, די גרויסע אַלטע פענסטער פון דער גרויסער קאַלטער שוהל, און פון די ריטען פון אונטערן שטאָדט געהט די טשערעדע, ציגען לויפען, שעפעלעך מעקען, דער שטויב וואַכסט, געהט ביז'ן הימעל, און זשאַבעס קוואַקען, זשאַבעס גרעגערן, סע רעשט, סע גריזשעט — אַ טאַרעראַם, אַ יריד, אַ האַרמידער! ווער האָט אין זינען איצטער דאַוונען? ווער מען קריכט אין קאָפּ אַרײַן איצטער לערנען? געהט־זשע רעדט אָבער מיט מײַן מאַמען, — וועט זי אייך זאָגען, אַז ער, עליו השלום, האָט נישט אַזוי געטהון, ער, עליו השלום, איז געווען גאָר אַ איין אַנדער מענש. וואָס פאַר אַ מענש איז ער געווען, זאָל ער מיר מוחל זײַן, ווייס איך נישט; איך ווייס נאָר, אַז מיר דערקוטשעט די מאַמע זעהר שטאַרק, דערמאָהנט מיר אַלע מאָל, אַז איך האָב געהאַט אַ טאַטען און וואַרפט מיר אויס צעהן מאָל אַ טאָג דאָס שכר־למוד, וואָס זי צאָהלט פאַר מיר, און פערלאַנגט פון מיר נאָר צוויי זאַכען, זאָגט זי: גוט לערנען און ווילען דאַוונען.

ה.

מען קאָן נישט זאָגען, אַז „דער אַלמנה'ס יונגעל" האָט זיך שלעכט געלערנט, ער איז נישט אָבגעשטאַנען פון זײַנע איבריגע חברים אויף קיין האָר, נאָר ווילען דאַוונען — דאָס בין איך אייך נישט ערב. אַלע קינדער האָבען איין נשמה און אַ קונדס איז ער געווען גלײַך מיט אַלעמען: גלײַך מיט אַלעמען ליעב געהאַט אַ שקאָצערײַ, גלײַך מיט אַלעמען ליעב געהאַט אַ שטיף־טהון. און מ'שטײַנס־געזאָגט, דאָס שטיפערײַ פון יודישע קינדער: אָנטהון דעם קהל'שען צאַפּ אויף די הערנער אַ שטרײַמעל פון דער רביצינס

וויכעס, וואס זי שמירט מיט איהם די ערד, און לאזען איהם איבער דער שטארט; אנהענגען דער קאץ א פאפירענע שלאנג אויפ'ן וויידעל, זי זאל לויפען משוגענער ווייז און ברעכען טעפ אויף וואס די וועלט שטעהט; אויפהענגען א שלאס אויף דער ווייבערשער שול פרייטאג צו נאכטס פון דרויסען, מע זאל נאך דעם די ווייבער דארפען ראטעווען פון חלשות; צושלאגען דעם רבינ'ס פאנטאפעל צו דער ערד מיט טשיועקעס, אדער צו-חתמנען איהם מיט טריפוואקס די באָרד צום טיש בשעת ער שלאפט, און לאז ער פרובען אויפשטעהן, נאר — אוי! וויפיעל שמיץ קאסט דאס אונז נאך דעם, אז מע דערגעהט זיך ווער דאס האט געטהון! סע פערשטעהט זיך פון זיך זעלבער, אז יעדע זאך מוז האבען אויף זיך איין עלטערן, איין איבערהאר, וואס ער איז דער קאפ, דער פיהרער, דער ווענ-ווייזער.

אונזער קאפ, אונזער פיהרער, אונזער וועג-ווייזער איז געווען בעני מאיר פאלקאוואי'ס. פון איהם האבען זיך אלע זאכען אנגעהויבען און צו אונזערע קעפ האט זיך דאס תמיד אויסגעלאזט. בעני, דער פעמפעקעוואטער רויטער בעני מיט די בולבעוואטע רויטע אויגען איז תמיד פון אלע אומגלי-קען ארויס טרוקען ווי פעפער, ריין ווי א טרעהר און גאט די נשמה שולדיג ווי א טייבעלע. וואו ערגיץ א שעהנע תנועה, א מין העויה'לע, א שפיצעל, א אבשניצעל, האבען מיר דאס געגאשט פון בענין; ווער האט אונז אויסגע-לערנט בגנבה רויכערן א פאפיראס, ארויסלאזען דעם רויך פון ביידע נאז-לעכער? בעני. ווער האט אונז ארויפגעפיהרט זיך גליטשען ווינטער מיט אלע שקצים'לעך אויפ'ן אייז? בעני. ווער האט אונז אויסגעלערנט שפיעלען אין קנעפלעך, אין קניפלעך, אין מ"ם שי"ן ה"א, אין „אום צי גראד" און פערשפיעלען די אנבייסענס מיט די מיטאגס? בעני. אויף שפיעלען איז בעני געווען איין מזיק, דאס הייסט: ער האט אונז אלעמען געמזיקט, אבגעוואונען ביי אונז וואו מיר האבען געהאט א גראשען, און געקומען צו עפים — אבגעווישט די ליפען, שא, נישטא בעני! דאס שפיעלען איז ביי אונז געווען איינע פון די בעסטע זאכען אין דער וועלט און פאר'ן שפיעלען האבען מיר אלע מאל געחאפט פונ'ם רבין דעם גרעסטען פסק; ער האט געזאגט, אז ער מוז דאס אויסקארעניען, ארויסרייסען ביי אונז מיט'ן ווארצעל.

— שפיעלען וועט איהר ביי מיר? מיט'ן מלאך המות וועט איהר זיך ביי מיר שפיעלען! — אזוי פלעגט זאגען דער רבי און אויסטרייסלען

אונז די קעָשעָנעָס, צונעָמעָן וואָס עָר האָט געָפונעָן און אײנטהײַלעָן אונז שמיץ פון דעָר בריַיטעָר האַנד.

נאָר אײן וואָך אין יאָהר איז געָוועָן בײַ אונז אַזעָלכעָ. וואָס מעָ האָט געָמעָנט שפּיעלעָן. וואָס זאָג איך מעָ האָט געָמעָגט? ס'איז געָוועָן אַ מצוה צו שפּיעלעָן.

די וואָך איז געָוועָן — די וואָך פון חנוכה, און געָשפּיעלט האָבעָן מיר „אין דרײַדעָל".

—

ו.

אמת, אין די הײַנטיגעָ שפּיעלעָן, וואָס מעָ שפּיעלט אין קאָרטעָן, למשל: אָקעָ, סטוקעָלקעָ, טעָרטיל־מעָרטיל, סטאָס, וכדומה, שטעָקט וודאי מעָהר שכל ווי אין אונזעָר אַמאָליגעָן דרײַדעָל, נאָר דאָרט, וואו מעָ שפּיעלט אויף געָלד, איז קײַן חלוק נישט. איך אַלײן האָב געָזעָהן מיט מײַנעָ אויגעָן ווי צווײַ שקצים זעָנעָן געָזעָסעָן און האָבעָן זיך געָשלאָגעָן קאָפּ אין וואַנד, און אַז איך האָב זיך געָפרעָגט, וואָס טהוט איהר דאָס? איהר זעָנט משוגע צי חסר דעה? האָבעָן זײַ מיר געָזאָגט, איך זאָל נעָמעָן דעָם וועָג, וואָרום זײַ שפּיעלעָן אויף געָלד — ווער פון זײַ וועָט זיך גיכער אײַנמיעָדעָן... די שפּיעל פונ'ם דרײַדעָל איז אַ הײַסעָ, אַ מורא'דיגעָ שפּיעל, זי קאָן אַרײַנטרײַבעָן אײַך אין אֶלף השישי אַרײַן איהר זאָלט פעָרשפּיעלעָן די נשמה. און נישט אַזוי דאָס געָלד, ווי דעָר פעָרדראָס: למאי געָווינט יעָנעָר? למאי פאַלט בײַ יעָנעָם דאָס דרײַדעָל אויף דעָר גימל, און בײַ אײַך אויף דעָר נון, אויף דעָר ה"א אָדעָר אויף דעָר שין? און דאָס ווײַסט איהר דאָך מסתמא, וואָס בעָדײַטעָן די פיער אותיות פונ'ם דרײַדעָל: נ' מאַכט נײַן, ה' מאַכט האַלב, ש' מאַכט שלעָכט און ג' מאַכט גוט. דאָס דרײַדעָל איז אַ מין לאָטעָרײַ, וועָמעָן די הצלחה שפּיעלט, דעָר געָווינט. אָט נעָמט למשל בעָני מאיר פאָלקאָוואָים, וויפיעל מאָל עָר זאָל נישט לאָזעָן דאָס דרײַדעָל, מוז דאָס פאַלעָן בײַ איהם אויף דעָר גימל.

— ס'איז דיר אײן אַנטיק מיט דעָם בעָנין! — זאָגעָן אַלעָ יונגלעָך און שטעָלעָן אַלעָ מאָל פריש געָלד און בעָני „עָנטפעָרט" אַלעָמעָן, וואָרום וואָס הערט עָר דאָס! „אַ נגיד'ס אַ יונגעָל"!

— גימל! ווידעָר גימל! אײן אַנטיק מיט איהם! שרײַעָן אויס אַלעָ מיט אַמאָל און מעָ נעָמט זיך צו די בײַטעָלעָך און מעָ שטעָלט פריש

גע־לד, און בעני „ענטפערט" אַלעמען, לאָזט דאָס דריידעל „קאָזערעס", מיט׳ן קעפּעלע אַרויף, דאָס דריידעל דרעהט זיך, קאַטשעט זיך אַהין און אַהער ווי אַ שכור און פאַלט אַנידער.

— גימל! זאָגט בעני.

— גימל! גימל! וויטער גימל! חדושים מיט איהם! שרייט אויס חברה און קראַצען זיך און נעמען זיך ווידער צו די ביטעלעך.

די שפּיעל ווערט וואָס וויטער פייערינער, די שפּיעלערס היצען זיך, שטעלען געלד, שטופען זיך אַלע צום טיש, קריגען זיך, דערלאַנגען איינס דאָס אַנדערע אין זייט אַריין, זענען זיך מכבד מיט מאָדנע ווערטער: „דו, סמאַרק איינער! דו, פאָנפאַטש! שוואַרצער קאָטער! צעקנייטשטע יאַרמעלקע; צעשפּאָלטענע קאַפּאָטקע!" וכדומה אַזעלכע קאָמפּלימענטען, בעמערקען גאָר נישט, אַז ביי דער רבי זייט שטעהט דער רבי אָנגעטהון אין וואַרעמען טיזליק מיט׳ן וואַטענעם מיצעל אויף דער יאַרמעלקע און מיט׳ן טלית ותפילין אונטער דער האַנד; דאָס קלויבט ער זיך געהן אין קלויזעל אַריין דאַוונען, נאָר דערזעהן די קינדער היצען זיך, האָט ער זיך אָבגעשטעלט אויף אַ ווילע אַ קוק טהון פון דער וויטען, ווי מיר שפּיעלען אין דריידעל. היינט מישט זיך נישט דער רבי, ס׳איז חנוכה, זענען מיר פריי אַכט טאָג כסדר און קאָנען שפּיעלען אין דריידעל וויפיעל מיר ווילען, אַבי נישט שלאָגען זיך, נישט רייסען זיך ביי די נעזער. אויך די רביצין האָט געכאַפּט דאָס קליינע, קראַנקע ראובלי אויף די הענד, איהם פאַרשטופּט דאָס מוילכעל מיט דער ברוסט, ס׳זאָל נישט שרייען, האָט זיך אויעקגע־שטעלט אונטערן רבינ׳ס פּלייצעס און קוקט־קוקט ווי די יונגלעך שטעלען געלד, און בעני „ענטפערט" אַלעמען, בעני ברענט, בעני פּלאַמט, בעני פלאַקערט, בעני לאָזט דאָס דריידעל, און דאָס דריידעל דרעהט זיך, קאַטשעט זיך און פאַלט אַנידער.

— ווידער אַמאָל גימל! אַ טרעיאַטער מיט דעם בענין!

און בעני האָט אונז אַזוי לאַנג בעוויזען זיין בריהשאַפט מיט זיינע גרויסע קונצען ביז ער האָט אונז מחילה אויסגערייניגט אַלעמען די ביטע־לעך, צוגענומען וואו ס׳איז געווען ערגיץ אַ פּרוטה, אַריינגעלעגט די הענד אין די קעשענעס, ווי איינער רעדט, „נו, ווער וויל נאָך?"... און מיר זענען זיך צעגאַנגען אַהיים, אַוועקגעטראָגען מיט זיך אַ וועהטאָג אין האַרצען און אַ בזיון פאַר זיך אַליין און נאָך געמוזט אין דער היים אויסטראַכ־טען „ליגענס", דער אַזאַ ליגען און דער אַזאַ ליגען. איינער האָט זיך מודה געווען, אַז ער האָט דאָס גאַנצע חנוכה־געלד פאַרנאַשט, אויסגעגעבען אויף

באָקסעָרן ! דעָר אַנדערעָר האָט אויסגעָטראַכט אַ פּזמון , אַז מעָ האָט דאָס בּײַ איהם אַרױסגעָגנבה'ט פון קעָשעָנעָ נאָך בּײַ נאַכט , און דעָר דריטעָר איז געָקומעָן אַהײַם מיט אַ געָװײַן . װאָס איז ? װאָס װײַנסט דו ? — סטײַטש , עָר האָט זיך געָקױפט פאַר'ן חנוכה־געָלד אַ מעָסעָרל ! — װאָס זשעָ איז דעָר געָװײַן ? — סטײַטש , עָר האָט דאָס געָהעָנדיג פעָרלױרעָן !

אויך איך האָב אויסגעָטאָקט אַ גרויסעָן ליגעָן , דעָרצעָהלט דעָר מאַמעָן אַ גאַנצעָ מעשה פון טויזענד־איין־נאַכט און אויסגעָבּעָטעָן בּײַ איהר נאָך אַמאָל חנוכה געָלד אַ האַרטעָן זעָכסער מיט צוויי צווײַעָרס , אַװעָקגעָטראָגעָן זײַ צו בּעָנין און אָבגעָטרײַסעָלט זיך אין פינף מינוט און אויסגעָטראַכט דעָר מאַמעָן אַ נײַעָם ליגעָן ; בּקצור קעָפּ האָבּעָן געָטראַכט , מוחות האָבּעָן געָ־אַרבּײַט און ליגעָנס , ליגעָנס זעָנעָן געָפלויגעָן אַזוי ווי האָלץ , און דאָס גאַנצעָ חנוכה־געָלד אונזעָרס איז אַװעָק מיט'ן דרײַדעָל , אַװעָק צו בּעָנין אין קעָשעָנעָ אַרײַן , און פעָרפאַלעָן לעולם ועד !

נאָר אײנעָר פון אונז האָט זיך אַזוי אַרײַנגעָלאָזט אין'ם דרײַדעָל , אַז עָר האָט זיך נישט בּעָנוגעָנט מיט'ן חנוכה געָלד אַלײַן און האָט נישט אויפגעָהעָרט צו שפּיעָלעָן און שפּיעָלעָן מיט בּעָנין אין דרײַדעָל כּמעט אַלעָ טאָג בּיז'ן לעָצטעָן טאָג פון חנוכה .

און דעָר דאָזיגעָר אײנעָר בּין געָװעָן טאַקי , מחילה , איך אַלײַן , „דעָר אַלמנה'ס יונגעָל" .

ז .

וואו האָט געָנומעָן „דעָר אַלמנה'ס יונגעָל" געָלד אויף צו שפּיעָלעָן — דאָס זאָלט איהר גאָר נישט פרעָגעָן . די גרויסעָ שפּיעָלעָרס פון דעָר וועָלט , די וואָס האָבּעָן געָפּרובּט געָווינעָן און פעָרשפּיעָלעָן גאַנצעָ פעָר־מעָגעָנס און מאַיאָנטקעָס — די ווײַסעָן , די פעָרשטעָהעָן ! . . . אוי וועה , די שעה זאָל גאָר נישט זײַן , אַז דעָר יצר־הרע פון דעָר שפּיעָל קומט אָן , איז גאָר נישטאָ קײַן שווערעָ זאַך אויף דעָר וועָלט . עָר בּרעָכט דורך מויעָרן , אײַזעָרנעָ ווענט . עָר טהוט מעשים אשר לא יעשו — אַ ווערטעָל אויסצורעָדעָן : דעָר יצר הרע פון שפּיעָלעָן !

ראשית חכמה האָב איך זיך געָנומעָן מאַבּעָן געָלד פון שוה כּסף , דאָס הײַסט , עָס זאָל איך צו קײַן חרפה נישט זײַן , פעָרקויפעָן אַלסדינג וואָס איך האָבּ , איין חפץ נאָכ'ן אַנדעָרן , פריהעָר דאָס מעָסעָרל , נאָך דעָם

דאָס ביַיטעלע, נאָך דעם די קנעפּלעך אַלע, און אַ קעסטעלע האָב איך געהאַט, וואָס פּלעגט זיך עפענען און פערמאַכען, און עטליכע רעדלעך פון אַיין אַלטען זייגער, גוטע, מעשענע, אַז מע רייַבט זיי אָ׳ם גלאַנצען זיי מיט סכנות נפשות, — אַלסדינג אויסגעגעבען בחצי חנם, געשניטען אויף וואָס די וועלט שטעהט און געלאָפען אַלע מאָל מיט פריש געלד צו בעניַן אַהיַים און פערשפּיעלט איהם ביז׳ן לעצטען גראָשען, אויסגעגאַנגען אַלע מאָל פון איהם אָבל וחפוי־ראש, מיט אַ האַרץ פול וואונדען, מיט אַ שרעקליכען פערדראָס, שטאַרק אויפגעטראָגען, נישט אויף בעניַן! חלילה! וואָס האָב איך צו בעניַן? וואָס איז בעניַ שולדיג, אַז סע געהט איהם אין דער שפּיעל? ס׳זאָל ביַי מיר, זאָגט ער, פאַלען דאָס דרייַדעל אויף דער גימל, וואָלט איך געוויאונען, עס פאַלט ביַי איהם, זאָגט ער, אַלע מאָל אויף דער גימל, געווינט ער. אַזוי זאָגט בעניַ און איז נעבאַך זעהר גערעכט... נייַן, מיך פערדריסט אויף זיך, אויף מיר אַליין, למאי איך האָב צעטרענצעלט אַזוי פיעל געלד. דער מאַמעס פערהאָרעוועטע געלד, און צעפלאַבטען אַלע מייַנע זאַכען, געבליבען, ווי מע זאָגט, נאַקעט ווי די מאַמע האָט מיך געהאַט! אַפילו דאָס סדור׳ל אויך פערקויפט. אוי דאָס סדור׳ל! דאָס סדור׳ל!... דערמאָהן איך מיך אינ׳ם קלייַנעם סדור׳ל, פערקלעמט מיך ביַים האַרצען און דאָס פּנים ברענט מיר פאַר בזיון! דאָס איז געוועזען אַ צאַצקע נישט קיַין סדור׳ל! ביַי פּתחיה דעם פּאַקענטרעגער האָט דאָס מיר די מאַמע געקויפט, אַקוראַט צום טאַטענס יאָהר=צייַט. און אַ סדור׳ל איז דאָס געוועזען, — צווישען סדורים׳לעך אַ סדור׳ל! אַ „כל=בוניקעל", אַיין אמת׳דיג כל=בוניקעל! אַ גראָבס, אַ געפּאַקטס. פון כל טוב האָט זיך דאָרטען געפונען, פון פויגעל=מילך, וואָס אַ מויל קען רעדען: שיר השירים און פּרק, און ברכי נפשי, און די הגדה, און אַלע תּפלות און אַלע דינים ומנהגים פון אַ גאַנץ יאָהר, און אַ תּהלים׳ל צום סוף! הייַנט די טעוועלעך מיט די גאָלדענע אותיות! דער שניט! דאָס רוקענדעל! אַ יצר הרע, זאָג איך אייך, אַ שטן נישט קיַין סדור׳ל! אַלע מאָל, ווען פּתחיה מיט די בולמעס און מיט די שטאַרק אונטערגעשאָרענע וואָנסעס, וואָס דאָס מאַכט דאָס פערזאָרגטע פּנים זייַנס שמייכלענדיג, אַלע מאָל, ווען דער פּתחיה האָט זיך צעלעגט מיט זייַן קראָם אין בית המדרש ביַי דער טהיר, האָב איך קייַן אויג נישט אַראָבגעלאָזט פון דעם כל־בוניקעל.

— וואָס וועסט דו זאָגען, יונגעלע? — פרעגט מיך כלומרשט פּתחיה, גלייַך ווי ער ווייסט נישט, אַז איך האָב געוואָרפען אַיין אויג אויפ׳ן „כל בוניקעל". שוין אַמאָל זיבעצעהן איבערגעטאַפּט מיט די הענד

און איבערגעפרעגט וואָס סע קאָסט.

— גאָר נישט, זאָג איך, גלאַט אַזוי... און געה גיוועק פון איהם איך זאָל נישט זעהן פאַר זיך דעם יצר הרע.

— אוי, מאַמע! וואָלסט זעהן איז ביי פתחיה'ן פערהאַן אַ כל־בוניקעל!

— וואָס פאַר אַ כל־בוניקעל — פרעגט מיך די מאַמע.

— אַ סדור'ל אַזעלכעס! ווען איך האָב אַזאַ סדור'ל וואָלט איך — איך ווייס אַליין נישט וואָס!

— האָסט דען נישט קיין סדור? און וואו איז דעם טאַטע'נס סדור?

— וואָס גלייכסט דו, מאַמע? יענץ איז אַ סדור, און דאָס איז אַ כל־בוניקעל?

— אַ כל־בוניקעל — זאָגט די מאַמע — אין אַ כל־בוניקעל איז דען פאַרהאַן מעהר צו דאַוונען, צי סע דאַוועט זיך געשמאַקער?

געהט גיט צו פערשטעהן אַ מאַמען, וואָס הייסט אַ כל־בוניקעל, איין אמת'דיג כל־בוניקעל, מיט רויטע טאָוועלעך, מיט אַ בלויען שניט און מיט אַ גרינעם רוקען!

— קום — זאָגט צו מיר די מאַמע איין מאָל אין אַ פאַר־נאַכט און נעמט מיך אָן פאַר אַ האַנד — קום מיט מיר אין בית־המדרש, מאָרגען, אם ירצה השם, האָסט דו יאָהר־צייט נאָכ'ן טאַטען, וועלען מיר שטעלען ליכט און זיך זעהן אין איין וועג מיט פתחיה'ן, וואָס איז ביי איהם פאַר אַ כל־בוניקעל אַזעלכעס?

איך ווייס פריהער, אַז צום טאַטענס יאָהר־צייט וועל איך ביי מיין מאַמען פועל'ן ווי מע זאָגט, דאָס טעלערל פונ'ם הימעל און עס קלאַפּט מיר שוין דאָס האַרץ פאַר פריידע.

געקימען אין בית־המדרש, טרעפען מיר פתחיה'ן מיט'ן זאַק נאָך נישט אויסגעפּאַקט די סחורה. פתחיה איז, פערשטעהט איהר מיך, אַ יוד נישט קיין חאַפּענדיגער; ער ווייסט גאַנץ גוט, אַז ער איז איינער אויפ'ן יריד. זיינס וועט פון איהם נישט אַוועק. איידער ער בינדט אויף דעם זאַק און צעלעגט די קראָם, געדויערט אַ יאָהר. איך ציטער, איך פלאַטער, קוים וואָס איך האַלט מיך אויף די פיס, און ער, גאָר נישט, גלייך ווי נישט צו איהם רעדט מען!

— ווייזט שוין דאָרטען — זאָגט צו איהם די מאַמע — וואָס איז דאָרט ביי אייך פאַר אַ כל־בוניקעל?

פתחיה האָט צייט, דער טײַך ברענט נישט. פּאַווּאָלינקע, נישט גע־חאַפּט בינדט ער אויף דעם זאַק און לעגט אויס די גאַנצע קראָם זײַנע: חומשים און קלײַנע חימש׳לעך, מאַנסבילשע סדורים, און ווײַבערשע קרבן־מנחה׳ס, תהלים׳ס און תהלימלעך, חק לישראל און תקינים׳לעך, מחזורים, סליחות און תחינות אָהן אַ שעור! און ספּורי מעשיות, שבחי בעל־שם־טוב און ווידער אַמאָל תחינות! עס דאַכט זיך מיר אויס, אַז עס ווערט זיך קײַן מאָל בײַ איהם נישט אויסגעמען, אַ קוואַל, אַ ברונען! קוים אַמאָל דערלעבט צו זעהן דאָס קלײַנוואַרג און בתוכם האָט אַ שײַן געטהון דאָס כּל־בוניקעל.

— אָט דאָס איז גאָר? — רופט זיך אָן די מאַמע — אַזאַ קלײַניטשקע?

— דאָס קלײַניטשקע — זאָגט פּתחיה — קאָסט טײַערער פון אַ גרויסעטשקע.

— וואָס קאָסט בײַ אייך, גאָט זאָל נישט שטראָפען פאַר די רעד, דאָס דאָזיגע קלײַנע ווערוויקעל?

אויף אַ סדור זאָגט איהר ווערוויקעל? — מאַכט צו איהר פּתחיה און נעמט בײַ איהר פּאַוואָלינקע דאָס כּל־בוניקעל פון די הענד און כ׳יר רײַסט זיך אָב אין האַרצען.

— נו, זאָגט שוין, זאָגט, וואָס קאָסט דאָס? — בעט בײַ איהם די מאַמע, נאָר פּתחיה האָט זיך צײַט און ענטפערט מיט אַ נגון:

— דאָס סדור׳ל וואָס קאָסט? אוי, סע קאָסט, סע קאָסט! איך האָב מורא, ס׳איז נישט פאַר אייער בײַטעל.

די מאַמע בענשט די שונאים מיט בייזע,. וויסטע חלומות און הייסט זיך זאָגען אַ מקח.

פּתחיה זאָגט אַ מקח און די מאַמע ענטפערט איהם נישט. זי דרעהט זיך אויס מיט׳ן פּנים צו דער טהיר, נעמט מיך פאַר אַ האַנד און זאָגט צו מיר:

— קום. לאָמיר געהן, מיר האָבען דאָ נישט וואָס צו טהון, דו ווייסט דען נישט, אַז רב פּתחיה זעגען אַ יוד אַ יקרן?

מיט אַ ביטער האַרץ געה איך נאָך דער מאַמע ביז דער טהיר מיט אַ שטיקעל האָפנונג, טאָמער ווערט גאָט רחמנות האָבען און פּתחיה ווערט אונז אומקעהרען צוריק. נאָר פּתחיה איז נישט אַזאַ יוד. ער ווייסט, אַז מיר וועלען זיך אַליין אומקעהרען, והראיה, מיר האָבען זיך טאַקי אומגעקעהרט און די מאַמע בעט איהם, ער זאָל זאָגען ווי אַ „מענש”. פּתחיה רידט

זיך נישט, קוקט אויף דער סטעלע און די ווייסע בולמעס גלאַנצען, און מיר געהען אַוועק און קעהרען זיך אום נאָך אַמאָל צוריק.

— אַ פּאַהאַנער יוד אַט דער פּתחיה! — זאָגט צו מיר נאָך דעם די מאַמע — מכּות מיינע שונאים וואָלט איך ביי איהם געקויפט אַ סדור'ל! היינט קאָסט דאָס טאַקי יקרות, איין עבירה כ'לעבען, דאָס געלד וואָלט צו נוטץ געקומען אויף שכר־למוד! נאָר גאָר נישט, צוליעב דעם, וואָס דו האָסט מאָרגען, אם ירצה השם, יאָהר־צייט נאָכ'ן טאַטען, עליו השלום, און דו זאָגסט נאָך איהם קדיש, האָב איך דיר צוליעב געטהון, טהו זשע מיר צוליעב מיין זוהן דו אויך, און זאָג מיר צו, אַז דו וועסט חאָטש דאַווענען געטריי אַלע טאָג.

צי איך האָב טאַקי אַזוי געטריי געדאַוועט ווי איך האָב צוגעזאָגט, צי ניין, דאָס וועל איך אייך נישט זאָגען, נאָר דאָס כל־בוניקעל האָב איך ליעב געהאַט דאָס חיות! איהר קענט פערשטעהן, אַז איך בין מיט דעם געשלאָפען, חאָטש איהר ווייסט? — מע טאָר דאָס נישט. דער גאַנצער חדר האָט מיר מקנא געווען אויף דעם סדור'ל, ווי דאָס שוואַרץ־אַפּעל פונ'ם אויג האָב איך דאָס אָבגעהיט — און איצט, דעם דאָזיגען חנוכּה, האָב איך דאָס — ווער געשריגען! — אַליין מיט מיינע אייגענע הענד אַוועקגעטראָגען צו משה דעם סטאָליאַרס יונגעל, וואָס האָט שוין לאַנג געוואָרפען דערויף איין אויג — און נאָך געדאַרפט בעטען איהם, אויסשלאָגען אַ קניע ערד, ביז ער זאָל דאָס ביי מיר קויפען. כמעט אומזיסט אַוועקגעגעבען דאָס קליינע סדור'ל! אוי דאָס סדור'ל! דאָס סדור'ל, און דערמאָהן איך זיך אין דעם קליינעם סדור'ל, פערקלעמט מיך ביים האַרצען און דאָס פּנים פלאַמט מיר פאַר בזיון! פערקויפט, פערהאַנדעלט, און צוליעב וואָס? צוליעב וועמען? צוליעב בענין, בעני זאָל האָבען אויף צו געווינען ביי מיר נאָך עטליכע קאָפּיקעס? נאָר וואָס איז שולדיג בעני, אַז סע געהט איהם אַזוי אין דער שפּיעל!

— דערויף איז דאָס אַ דריידעל, רעדט מיר אויס בעני דאָס האַרץ און לעגט אַריין צו זיך אין בייטעלע מיינע לעצטע עטליכע גראָשענס — ס'זאָל דיר אַזוי געהן ווי סע געהט מיר, וואָלסט דו געוואונען! עס געהט אָבער מיר, געווין איך.

און בענים בעקלעך פּלאַמען, און אין שטוב איז ביי זיי ליכטיג און וואַרעם. און אַ זילבערן חנוכּה־לעמפּעל שטעהט ביי זיי גרייט מיט'ן גוטען בוימעל, מיט'ן שעהנעם שמש און מיט אַלדעם גוטס, און פון קיך ביי זיי לאָזט זיך הערען אַ ריח פון פרישע נאָר וואָס אויסגעפּרעגעלטע שמאַלץ.

— מע באַקט היינט בײַ אונז לאַטקעס — זאָגט מיר בענין און אַ בשורה אויף דער טהיר שוין און מיר קלעמט דאָס הארץ פאַר הונגער און איך לויף מיט׳ן צעריסענעם טולעפ׳ל אהיים און טרעף די מאַמע געקומען שוין פון קלייט, רויט די נאָז, רויט די הענד און אָנגעדראָלען, איבערגעפרוירען דורך און דורך, שטעהט און וואַרעמט זיך בײַם אויווען. מיך דערזעהן, הויבט איהר דאָס פנים אָן צו שײַנען.

— פון שוהל? — פרעגט מיך די מאַמע.

— פון שוהל — זאָג איך איהר אַ ליגען.

— געדאַווענט מעריב?

— געדאַווענט מעריב — זאָג איך איהר אַ נײַעם ליגען.

— וואַרעם זיך אָן, מײַן זוהן, וועסט דו מיר בענשען חנוכה-ליכט-לעך. ס׳איז היינט, דאַנקען גאָט, דאָס לעצטע ליכטעל.

ח.

אודאי, אַ מענש זאָל טראָגען אויף זיך נאָר צרות אַלײן און נישט האָבען קײן פיצעל פערגעניגען, קײן ברעקעל נחת, וואָלט ער דאָס געוויס נישט איבערגעטראָגען און וואָלט זיך געוויס גענומען דאָס לעבען. איך זאָג עס אָקעגען מײַן מאַמען דער אַלמנה נעבאַך, וואָס האָט טאָג ווי נאַכט געהאָרעוועט, געפרוירען, געהונגערט, נישט דערעסען, נישט דערשלאָפען, און נאָר צוליעב מיר, נאָר פון מײַנעטוועגען. פאַר וואָס זשע קומט דאָס אז זי זאָל נישט האָבען טאַקי אַמאָל קײן שטיקעל פערגעניגען אויך? איטלי-כער מענש פערשטעהט דאָס וואָרט „פערגעניגען" נאָך זײַן השגה נאָך. בײַ מײַן מאַמען איז נישט געוועזען נאָר קײן גרעסער פערגעניגען אויף דער וועלט, ווי בשעת איך האָב איהר שבת און יום-טוב געמאַכט קדוש, פסח איהר אָבגעריכט דעם סדר און חנוכה איהר געבענשט חנוכה-ליכטלעך. וואָס פאַר אַ קדוש — צי איבער ווײַן צי איבער ביער? וואָס פאַר אַ סדר — צי מיט חרעמזלעך צי מיט צוגעפרישטע מצה? וואָס פאַר חנוכה ליכטלעך — צי אין אַ זילבערן לעמפעל צי פון געשניטענע קאַרטאָפּלעס? גלויבט מיר, נישט אין׳ם ווײַן, נישט אין די חרעמזלעך, נישט אין דעם זילבער שטעקט דער גאַנצער יחוס; דער עיקר איז גאָר עפּיס אַנדערש, דער עיקר איז דאָס מאַכען פונ׳ם קדוש, דאָס אָבריכטען פונ׳ם סדר און דאָס בענשען פון די חנוכה-ליכטלעך. אָנקוקען בשעת איך מאַך

די בּרכה מיַין מאַמעס פּנים, ווי סע שײַנט און סע לײַכט און סע ' סמיבּעלט בּעדאַרף מען קיין סך ווערטער נישט רעדען און קיין גרויסע פּרושים נישט מאַכען! מע זעהט, אַז דאָ איז דאָס רעכטע פערגעניגען, דאָס אמת'ע גליק! איך בּויג מיך אָן איבּער די צעשניטענע קאַרטאָפלעס און מאַך די בּרכה מיט אַ נגון. איך זאָג און זי זאָגט מיר נאָך שטילערהייד, וואָרט בּיי וואָרט מיט'ן זעלבּען נגון וואָס איך. איך זאָג און זי קוקט מיר אין די אויגען אַרײַן און מאַכט מיט די ליפּען, און איך ווייס וואָס זי טראַכט זיך בּשעת מעשה אין האַרצען. זי טראַכט „אין־גאַנצען ער! ער מיט די בּיינער, איהם צו לאַנגע יאָהר”!... און איך פיהל, אַז איך בּין ווערטה, מע זאָל מיך נעמען און צעשניידען אויף שטיקלעך אַזוי ווי די צעשניטענע קאַרטאָפלעס: סטייטש, אָבּגענאַרט די מאַמע און אַזוי מיאוס אָבּגענאַרט, פערקויפט פון קאָפּ בּיז פיס!

די קנויטלעך אין די קאַרטאָפלעס, מיינע חנוכּה־ליכטלעך, טשאַרען, טשאַדען אַזוי לאַנג בּיז זיי ווערען פערלאָשען און די מאַמע זאָגט צו מיר:

— געה וואַש זיך, וועלען מיר עסען קאַרטאָפלעס מיט שמאַלץ! לכּבוד חנוכּה האָבּ איך געקויפט אַ גלעזעלע געניזען־שמאַלץ, פרישע מחיה'־דיגע שמאַלץ!

מיט פערגעניגען געה איך מיך וואַשען, און מיר זעצען זיך צום טיש.

— בּיי לייטען איז אַ מנהג, צום לעצטען טאָג חנוכּה בּאַקט מען לאַטקעס — זאָגט די מאַמע מיט אַ זיפץ, און עס קומט מיר אַרויף אויף דער מחשבה בּענים לאַטקעס מיט בּענים דריידעל, וואָס קאָסט מיך אַזאַ פערמעגען, און עס טהוט מיך אַ שטאָך אין האַרצען ווי מיט אַ נאָדעל, און מעהר פון אַלסדינג טהוט מיר וועה דאָס האַרץ און האָבּ חרטה אויפ'ן סדור'ל. נאָר וואָס העלפט עס? פערפאַלען! אָבּגעטהון!...

אויך בּיי'ם שלאָפען לאָזען מיך די געדאַנקען נישט רוהען. איך הער אַלץ די מאַמעס קרעכצען מיט איהר קנאַקען פון די פינגער, איך הער דאָס בּעטיל ווי סע סקריפּעט, און עס דאַכט זיך מיר, אַז דאָס בּעטיל איהרס נישט סע סקריפּעט, נאָר סע קרעכצט. און אין דרויסען בּלאָזט דער ווינד, קלאַפּט אין פענסטער, רייסט דעם דאַך, פייפט אין קוימען, לאָזט אויס אַ לאַנגען וויו־ו־ו־ו! און אַ גריל האָט זיך צו אונז פערנאַרעט פון אַ צייט און טשערעריקעט פון דער וואַנד אַרויס: טשירערי—טשירערי! און די מאַמע הערט נישט אויף צו זיפצען און צו קרעכצען און צו קנאַקען מיט די פינגער, און יעדער זיפץ און יעדער קרעכץ רופט זיך אָפּ בּיי מיר אין האַרצען. קוים, קוים וואָס איך האַלט מיך איין. אָט אָט נעם איך,

דאכט זיך, און שפרינג אראב פון מיין געלעגער און געה צו צו מיין מאמען און פאל איהר צו די פים און קיש איהר די הענד און בין זיך מודה ומתודה אויף אלע מיינע גרויסע זינד. נאר איך טהו דאס נישט; איך דעק מיך איין מיט אלע קליידלעך שטארקער-שטארקער איך זאל נישט הערען ווי דער מאמעס בעטיל סקריפעט און ווי די מאמע זיפצט און קרעכצט, און די אויגען שליסען זיך ביי מיר און דער ווינד פייפט און סווישטשעט ווי-ו-ו-ו! און די גריל מאכט: טשירערי, — טשירערי! טשירערי — טשירערי! און סע דרעהט זיך עפים פאר מיינע אויגען, ווי א דריידעל, א מענש אזעלכער, א קענטליכער פארשוין. איך וואלט געמעגט שווערען, אז ס'איז דער רבי מיט דער שפיצעכיגער יארמעלקע; אויף איין פוס שטעהט פאר מיר דער רבי מיט'ן חומש און דרעהט זיך, דרעהט זיך, דרעהט זיך ווי א דריידעל, און די שפיצעכיגע יארמעלקע אויפ'ן קאפ שעמערירט אין די אויגען. און די פאות פליהען אין דער לופטען. ניין, ס'איז נישט קיין רבי, ס'איז נאר א דריידעל! א מארנע דריידעל, א לעבעדיגס, מיט א שפיצעכיגער יארמעלקע און מיט פאות. ביסלעכווייז, ביסלעכוויז הערט אויף דאס רבידיגע דריידעל אדער דער דריידעלדיגער רבי זיך צו דרעהען, און אויף זיין ארט וואקסט אוים פרעה דער קעניג פון מצרים פון דער סדרה „מקץ", וואס מיר האבען געלערנט די וואך וואס פאר חנוכה; נאקעט שטעהט פרעה דער מלך פון מצרים פאר מיינע אויגען, נאקעט, נאר וואס פון טייך ארויס, און האלט אין האנד מיין סדור'ל, מיין קליין כל-בו-ניקעל, און איך פערשטעה נישט ווי קומט דאס צו איהם, צו דעם דאזיגען רשע, וואס האט זיך געבאדען אין יודיש בלוט?... און איך זעה זיבען קיה מאגערע, דארע, אויסגעדיווערטע הויט און ביינער מיט גרויסע הערנער און מיט לאנגע אויערן, לאזען זיך צו מיר אלע מיט אמאל איינע נאך דער אנדערער, עפענען די מיילער און ווילען מיך איינשלינגען. פלוצים וואכסט אוים בעני, מיין חבר בעני, האפט זיי פאר די לאנגע אויערן און דרעהט זיי א לאנגען „פזר" מיט א „שלשלת", און עמיצער ווייגט שטילערהייד, זיפצט און חליפעט, קרעכצט און פייפט און סוישטשעט און טשירעריקעט, און א מענש שטעהט נעבען מיר, נישט קיין מענשליכער פארשוין, און מאכט צו מיר שטילערהייד:

— זאג נאר, זוהנו, ווען האסט דו נאך מיר יאהר-צייט?

און איך שטוים מיך, אז דאס איז דער טאטע מיינער, וואס די מאמע דערצעהלט זיך אן פון איהם אזוי פיעל גוטע זאכען. איך וויל איהם זאגען, ווען איך האב נאך איהם יאהר-צייט, האב איך גראד אצונד

פערגעסען; איך מוטשע מיך, איך רײַב דעם שטערן, װײל מיך דערמאַהנען, נאָר איך קען נישט! האָט איהר געהערט אַ מעשה? איך האָב פערגעסען, װען איך האָב יאָהר־צײַט נאָך מײַן טאַטען! געװאַלד, יודישע קינדער צי װײסט איהר נישט, צי װײסט איהר נישט, װען איך האָב יאָהר־צײַט נאָך מײַן טאַטען? װאָס שװײַגט איהר? געװאַלד! געװאַלד! געװאַלד! . .

. . . .

— גאָט איז מיט דיר! װאָס שרײַסט דו? װאָס געװאַלדעװעסט דו? װאָס טהוט דיר, חלילה, װעה?

איהר פערשטעהט דאָך, אַז דאָס זאָגט צו מיר די מאַמע. זי שטעהט איבער מיר, האַלט מיך בײַ'ם קאָפּ און איך פיהל װי זי ציטערט און װי זי פלאַטערט. דאָס האַלב פערדרעהטע לעמפּעל נישט סע לײַכט נאָר סע טשאַדעט, און איך זעה דער מאַמעס שאָטען טאַנצט משונה אויף דער װאַנד, און װי צװײ הערנער זעהען אוים די שפּיצען פון איהר נאַכט־פּאַטשײלע, און די אויגען איהרע גלאַנצען שרעקליך אין דער פינסטער.

— װען האָב איך יאָהר־צײַט? מאַמע, זאָג! װען האָב איך יאָהר־צײַט?

— גאָט איז מיט דיר! ערשט נישט לאַנג געװען דער יאָהר־צײַט זײַנער. דיר האָט זיך עפּיס געחלומט? שפּײַ אוים דרײַ מאָל: טפו־טפו־טפו! לאָז זײַן צו גוטען! אָמן, אָמן, אָמן.

*

* *

קינדער! איך בין אויסגעװאַקסען געװאָרען אַ גרויסער. אויך בעני איז אויסגעװאַקסען געװאָרען אַ גרויסער, אַ יונגער־מאַן מיט אַ בערדעל אַ געלס, און אַ בײַכעל האָט ער זיך פערלאָזט, און אַ קײט אַ גילדענע אויפ'ן בײַכעל טראָגט ער; װײַזט אוים, אַ נגיד בעני.

מיר האָבען זיך בעגעגענט פאָהרענדיג אין באַהן; איך האָב איהם דערקענט נאָך די בולבעװאַטע אויגען װי בײַ פיש און נאָך די שיטערע צײהן, אַזאַ צײַט נישט געזעהן זיך, האָבען מיר זיך אַרומגעחאַפּט קושען און צערעדט זיך פון אַמאָליגע גוטע, ליבע, זיסע קינדער־יאָהרען און דערמאָהנט זיך אָן אַלע נאַרישקײַטען פון אַמאָל.

— געדענקסט, בעני, יענעם חנוכה, װי ס'איז דיר געגאַנגען אין דער שפּיעל, אינ'ם דרײדעל? אַלע מאָל איז בײַ דיר געפאַלען גימל!

איך טהו אַ קוק אויף מײַן בענין — ער איז ברוין און בלוי פאַר געלעכטער, ער האַלט זיך בײַ די זײַטען, ער קאַטשעט זיך, ממש ער עקט זיך.

— גאָט איז מיט דיר, בעני, וואָס איז אויף דיר אַזאַ געלעכטער פלוצים אָנגעפאַלען, בעני?

— אוי! — מאַכט ער צו מיר — געה שוין אװעק מיט דײַן דרײַדעל! דאָס איז געװעזן דאָס גוטע דרײַדעל! שוין איין מאָל אַ דרײַ־על! דאָס איז געװעזן אַ קוגעל פון גאָלע שמאַלץ, אַ ציםעס פון גאָלע ראָזינקעס!

— װאָס־זשע איז דאָס געװעזן פאַר אַ מין דרײַדעל, בעני? זאָג שוין, ניבער.

— דאָס איז געװעזן אַ דרײַדעל פון גאָלע גי־גי־גי־גימל!

אסתר

אֶסְתֵּר.

(דערצעהלט לכבוד פורים).

ניט קיין מעשה פונ׳ם חדר, ניט פונ׳ם רבין און ניט פון דער רביצין וויל איך אייך דערצעהלען אט דא. איך האב אייך שוין פון דעם גענוג מאל דערצעה׳לט. אפשר וועט מיר זיין ערלויבט איצטיגס מאל, לכבוד פורים, צו דערצעהלען אייך א מעשה פון דעם רבינ׳ס טאכטער אסתר?

א.

אויב אסתר פון דער מגילה איז געווען אזא יפת תואר ווי די אסתר וואס איך דערצעהל אייך דא, איז קיין חדוש ניט וואס זי האט אזוי אויסגענומען ביים קעניג אחשורש. די אסתר, וואס איך דערצעהל אייך דא, האט אויסגענומען ביי אלעמען. אלע האבען זי ליעב געהאט. אלע, אלע. אפילו איך, און אפילו מיין עלטערער ברודער מאטעל אויך, חאטש ער איז שוין לאנג בר-מצוה, און מע רעדט איהם שוין לאנג שדוכים, און ער טראגט שוין לאנג א זייגער מיט א קייטעל. (אויב איך האב קיין טעות ניט האט זיך איהם שוין דעמאלס געשיט א בערדעל אויך). און אז מיין עלטערער ברודער מאטעל האט זי ליעב געהאט — פרעגט מיך. איך וועל אייך זאגען אקוראט. ער מיינט איך ווייס ניט, אז דאס וואס ער נעהט אלע שבת ביי טאג אין חדר אריין כלומרשט לערנען פרק מיט׳ן רבין, איז א נעכטי- גער טאג. דער רבי חראפעט אויף וואס די וועלט שטעהט. די רביצין שמועסט מיט די ווייבער אין-דרויסען אויף דער פריזבע. און מיר חדר-יונגלעך שפיעלען אין „סם שין היי”. און מאטעל מיט אסתר׳ן קוקען מיט אויגען, ער אויף איהר און זי אויף איהם. און אמאל מאכט זיך, אז מיר,

חדר-יונגלעך שפּיעלען נאָר אין „קוצי־באַבע". ווייסט איהר וואָס דאָס הייסט „קוצי־באַבע"? אָט וועל איך אייך זאָגען וואָס דאָס איז. מע נעמט אייך און מע פערבינדט אייך די אויגען מיט אַ פּעטשיילע, מע שטעלט אייך אוועק אין מיטען שטוב און אַלע דרעהען זיך אַרום אייך און מע זאָגט אייך: „גער — גער — גער חאַפּ מיך!"

מאָטעל און אסתר שפּיעלען אויך מיט אונז. „קוציבאַבע", זאָגען זיי. געפּעלט זיי. איך ווייס פאַר וואָס סע געפעלט זיי. וואָרום אַז זיי שפּיעלען מיט אונז אין „קוציבאַבע" האַלטען זיי אין איין יאָגען זיך, אין איין חאַפּען זיך, ער זי און זי איהם.

און נאָך אַ סך סמנים האָב איך, וואָס איך וואָלט אייך געקאָנט דער-צעהלען און דערצעהלען, נאָר איך בין נישט אַזעלכער...

איין מאָל האָב איך זיי געהאַפּט, ווי זיי האָבען זיך געהאַלטען ביי די הענד. ער זי און זי איהם. דווקא נישט שבת, דווקא אין אַ וואָכענדיגען טאָג. פאַרנאַכטליך איז דאָס געווען. בין מנחה למעריב. ער איז כלומרשט געגאַנגען אין שול אַריין. פערבלאָנדזעט צו אונז אין חדר. „וואו איז דער רבי?" „דער רבי איז נישטאָ". און ער געהט און גיט איהר די האַנד. אסתר'ן הייסט עס. שטעה איך און קוק. נעמט זי צו איהר האַנד. גיט ער מיר אַ גראָשען איך זאָל קיינעם נישט דערצעהלען. זאָג איך — צוויי. גיט ער מיר צוויי. זאָג איך — דריי. גיט ער מיר דריי. איהר מיינט וואָס? ווען איך זאָל זאָגען פיער וואָלט ער מיר געגעבען פיער. און פינף און זעכס? נאָר איך בין נישט אַזעלכער...

נאָך איין מאָל האָט זיך געטראָפען אַ מעשה... נאָר גענוג מעשות, לאָם איך אייך בעסער דערצעהלען די רעכטע מעשה, וואָס כ'האָב אייך צוגעזאָגט.

ב.

מיין ברודער מאָטעל, ווי כ'האָב אייך געזאָגט, איז שוין אַ גרויסער. אין חדר אַריין לערנען געהט ער שוין מעהר נישט. אין דערהיים לערנען וויל ער אויך נישט. רופט איהם דעריבער דער טאַטע „פּרא אָדם". קיין אַנדער נאָמען האָט ער נישט פאַר איהם נאָר „פּרא אָדם". וויל דאָס די מאַמע נישט ליידען. „וואָס פאַר אַ תנועה, אַ בחור צו לייטען, שוין באַלד אַ חתן, רופען „פּרא אדם?" זאָגט דער טאַטע: „אַז ער איז פאָרט אַ פּרא

אָדם!" קריגען זײַ זיך. איך ווײס נישט ווי אַזוי אַנדערע טאַטע מאַמעס, מײַנע טאַטע מאַמע האַלטען אין אײן קריגען זיך; טאָג ווי נאַכט, טאָג ווי נאַכט נאָר מע קריגט זיך.

איך זאָל אײך דערצעהלען פון מײַן טאַטע מאַמע ווי זײ קריגען זיך, וואָלט איהר זיך האַלטען בײַ די זײַטען, נאָר איך בין נישט אױסגעשלאָפען...

הכלל לערנט שוין מײַן ברודער מאָטעל מעהר נישט אין חדר. פונדעסטוועגען פערגעסט ער נישט דעם רבין שיקען אַלע פורים שלח מנות. פאָרט אַמאָל געוועזען אַ תּלמיד. שיקט ער איהם אַ שעהנעם שיר אויף לשון קודש געשריבען, מיט אַ מגן־דוד אויסגעמאָלט, מיט צוויי פאַפּירענע קערבלעך אַ מתנה. מיט וועמען שיקט מען אַ רבין אַזאַ מין שלח מנות? פערשטעהט זיך מיט מיר. זאָגט צו מיר מײַן ברודער מאָטעל: „נאַ דיר טראָג אָפּ דעם רבין שלח מנות, און אַז דו וועסט קומען צוריק וועל איך דיר געבען צעהן גראָשען". צעהן גראָשען איז טאַקי אַ מטבע, מע קען נישט זאָגען, נאָר וואָס דען? איך וויל, זאָג איך, די מטבע באַלד. זאָגט מיר מײַן ברודער, אַז איך בין אַ שײַגעץ. זאָג איך: „סע קען זײַן, זאָג איך, אַז איך בין אַ שײַגעץ. איך וועל זיך מיט דיר נישט קריגען, נאָר איך וויל זיך זעהן, זאָג איך, מיט געלד". ווי מײַנט איהר, ווער האָט אויסגעפיהרט?

בעצאָהלט מיר די צוגעזאָגטע צעהן גראָשען, גיט ער מיר דעם רבינ'ס שלח מנות, אַ פערחתמעט בריוועל, און אַז איך האַלט שוין בײַם אוועקגאַנג, רוקט ער מיר אַרײַן אין האַנד נאָך אַ בריוועל און זאָגט צו מיר שטיל און גיך: „און דאָס וועסט דו אָפּגעבען אֶסתּר'ן"... „אֶסתּר'ן? אֶסתּר'ן"... אַנ'אַנדערער אויף מײַן אָרט וואָלט זיך שוין הײסען בעצאָהלען פאַר אַזאַ זאַך צוויי מאָל אַזוי פיעל, נאָר איך בין נישט אױסגעשלאָפען...

ג.

— „רבונו של עולם! — טראַכט איך מיר געהענדיג מיט'ן שלח מנות — וואָס קען מײַן ברודער אַזעלכעס שרײַבען צו מײַן רבינ'ס טאָכטער? מע דאַרף אומישנע אַ קוק טהון. מעהר נישט נאָר אַ קוק טהון. איך וועל דאָך זײַ דערמיט נישט אָפּבײַסען"... און איך עפען אויף דאָס בריוועל וואָס צו אֶסתּר'ן און איך לײען איבער אַ גאַנצע מגילה. וועט איהר הערען.

אִיךְ גִיבּ זִי אַיךְ אִיבֶּער וואָרט אִין וואָרט:

„פוּן מרדכי'ן צוּ אֶסתּר'ן.

אִישׁ אַ מענש, יהודי אַ בּחוּר, היה אִיז גְעוועזֶען, בּשוּשן הבּירה בּײַ אוּנז אִין שטעדטעֶל, וּשׁמוֹ מרדכי זײַן נאָמען אִיז מאָטעֶל. ויהי אוֹמן — עֶר האָט ליִעבּ געהאַט, את הדסה — דאָס הדס'ל, היא אֶסתּר — דאָס אִיז אֶסתּר. והנערה — אוּן דאָס מײַדעֶל, יפת — אִיז אַ שעהנע, תּוֹאר — אַ קראַסאַ-וויִצע. ותּיטב הנערה — אוּן דאָס מײַדעֶל אִיז אִיהם געפעלען. לא הגידה אֶסתּר — אֶסתּר זאָגט נִישט אוֹים קײנעם, כּי מרדכי — וואָרוּם מאָטעֶל, צוּה עליה — האָט אִיהר אָנגעזאָגט, אשר לא תגיד — זִי זאָל נִישט אוֹיסזאָגען. וּבכל יוֹם ויוֹם — אַלע טאָג, מרדכי מתהלך — געהט מאָטעֶל פערבּײַ, לדעת שלוֹם אֶסתּר — חאַפּען אַ קוּק אוֹיף אֶסתּר'ן. וּבהגיע תּר אֶסתּר — אוּן אַז ס'וועט קוּמען דִי צײַט פוּן אֶסתּר'ן, בּת אַביחיל — זִי וועט דאַרפען חתוּנה האָבּען. ותּלקח אֶסתּר — וועט עֶר נעהמען אֶסתּר'ן, ויּמליכה — אוּן עֶר וועט מִיט אִיהר געהן, תּחת ושתּי — אוּנטער דער חוּפּה".

וואָס זאָגט אִיהר אוֹיף מײַן בּרוּדער, ווִי עֶר האָט דאָס אוֹיסגע-טײַטשט דִי מגילה? אִיךְ וואָלט אַ בּעלן געווען האָרכען, וואָס וואָלט זאָגען למשל דער רבּי אוֹיף אַזאַ פּירוּשׁ? נאָר ווִי קוּמט דִי קאַץ אִיבּער'ן וואַסער? שאַ! ס'אִיז דאָ אַנ'עצה, ווִי אִיךְ בִּין אַ יוּד! אִיךְ וועל אִיבּערדרעהען דִי יוֹצרוֹת: דעם רבּינ'ס שִיר וועל אִיךְ אַוועקגעבּען אֶסתּר'ן, אוּן אֶסתּר'ס מגילה וועל אִיךְ אַוועקגעבּען דעם רבּין, לאָז עֶר זִיךְ קווִיקען. אַי ס'וועט נאָך-דעם ווערען אַ חתוּנה? וואָס בִּין אִיךְ שוּלדִיג? טרעפט זִיךְ דען נִישט אַ מענש האָט אַמאָל אַ טעוּת? למאי דער בּרִיעפטרעגער פוּן דער פּאָסט מאַכט זִיךְ דען נִישט אַז עֶר גִיט נִישט אָפּ קײַן בּרִיעף? בּײַ מִיר וועט זִיךְ אַזעלכע זאַכען קײַן מאָל נִישט טרעפען, אִיךְ בִּין נִישט אַזעלכער...

ד.

— „אַ גוּט יוֹם טוֹב, רבּי! — פאַל אִיךְ אַרײַן אִין חדר מִיט אַנ' אִימפּעט, אַז דער רבּי טהוּט זִיךְ אַזשׂ אַ וואָרף — מײַן בּרוּדער האָט אײַךְ געשיקט שלח מנוֹת אוּן געווִינשעוועט אײַךְ אִיהר זאָלט דערלעבּען אִיבּער אַ יאָהר".

אוּן אִיךְ געה אוּן גִיבּ אַוועק דעם רבּין דִי מגילה. מײַן רבּי עפּענט אוֹיף דִי מגילה, קוּקט אוּן טראַכט אוּן זוּכט אוּן דרעהט דִי מגילה אוֹיף

אַלע זײַטען. אַ פּנים ער זוכט עפּיס נאָך. „זוך, זוך, — טראַכט איך מיר, — דו וועסט דאָרט עפּיס געפינען"...

און מײַן רבי טהוט אָן די זילבערנע בריל, לייענט דורך די מגילה און — איהר זאָלט זאָגען, ער זאָל זיך דאָס אפילו פערקרימען. נאָר אַ זיפץ געטהון נישט מעהר. נאָך־דעם מאַכט ער צו מיר: „וואַרט אויס, אָט וועל איך דיר אָנשרײַבען אַ פּאָר ווערטער". און ער נעמט אַ טינט און פּען און זעצט זיך אַוועק שרײַבען אַ „פּאָר ווערטער". איך טהו מיר דערווײַל אַ דרעה אַרום איבערן חדר, נעם בײַ דער רביצין אַ לעקעכעל און אַ פלאָדעל און בינו לבינו, אַז קיינער זעהט נישט, טהו איך אַ גיב איבער אֶסתּר'ן אין האַנד אַרײַן דעם רבינ'ס שיר מיט'ן שלח מנות. ווערד זי רויטליך, בעהאַלט זיך אין אַ ווינקעלע, עפענט אויף פּאַוואָלינקע דאָס בריוועל און ווערד אָנגעצונדען ווי אַ ליכט, און די אויגען ברענען סכנות נפשות! „אַ פּנים נישט צופריעדען מיט'ן שלח מנות" — טראַכט איך מיר און געה צו צום רבין גיט ער מיר די „פּאָר ווערטער", וואָס ער האָט אָנגעשריבען.

— אַ גוטען יום טוב אײַך, רבי! — זאָג איך מיט'ן אייגענעם אימפּעט וואָס בײַם אַרײַנקומען. — דערלעבט איבער אַ יאָהר! און איך לאָז מיך אַהיים.

שוין אַז איך בין געוועזען אויף יענער זײַט טהיר, לויפט מיר נאָך אֶסתּר מיט רויטע פערוויינטע אויגען: „נאַ, — זאָגט זי צו מיר מיט כעס — אָט דאָס וועסט דו אָפּגעבען דײַן ברודער!"

אויפ'ן וועג עפען איך אויף פריהער דעם רבינ'ס בריוועל, דער רבי איז בילכער. שטעהט דאָרט אַזוי: „מײַן ליעבער און געטרײַער תלמיד מרדכי נ"י! איך דאַנק דיר פיעל מאָל פאַר'ן שלח מנות, וואָס דו האָסט אַרײַנגעשיקט. פאַר אַ יאָהרען און פאַר צוויי יאָהרען האָסט דו מיר אַרײַנגעשיקט שלח מנות טאַקי „שלח מנות" ממש... הײַנטיגס יאָהר האָסט דו מיר אַרײַנגעשיקט אַ נײַעם פּירוש אויף דער מגילה. דאַנק איך דיר פאַר דער מגילה. איך דאַרף דיר אָבער זאָגען, מאָטעל, אַז דער פּירוש דײַנער הויבט מיר נישט אָן צו געפעלען. ראשית איז „שושן הבירה" די „הויפּט־שטאָדט", נישט ווי דו זאָגסט „אונזער שטעדטעל". והשנית וואָלט איך וועלען וויסען, וואו שטעהט דאָס, אַז מרדכי איז געוועזען אַ בחור? און וואָס רופסט דו איהם עפּיס מאָטעל? וואָס פאַר אַ מאָטעל? און פון וואַנען האָסט דו דאָס גענומען, אַז „אומן" איז דער טײַטש ליעב געהאַט? אומן איז דער טײַטש ערציהען פונ'ם וואָרט „אמן פרנוג". און וואָס דו טײַטשסט: ויפליכה תחת ושתי — אַז ער וועט מיט איהר נעהן אונטער דער חופּה —

קומט דאָס שוין אויס גלאַט ווילד אָהן אַ שום טעם. ערשטענס געהט דער „וימליכה“ אויף אַחשורש'ן נישט. אויף מרדכי'ן. און צווייטענס איז אין ערגיץ נישט דערמאַהנט אין דער מגילה, אַז אַחשורש איז געגאַנגען מיט אסתר'ן צו דער חופּה. אַ קונץ נעמען אַ פּסוק און פערדרעהען איהם משונעער וואַזוי? יעדער פּירוש דאַרף זיין מיט אַ גאַנג. פאַר אַ יאָהרען און פאַר צוויי יאָהרען האָסט דו מיר אַריינגעשיקט עפּיס אַנדערש. היינטיגעס יאָהר איז דיר געפעלען שיקען דעם רבין אַ פּירוש אויף דער מגילה, און נאָך אַ פערדרעהטען פּירוש דערצו. נו מהיכא תיתי, מסתמא דאַרף אַזוי צו זיין. לכן שיק איך דיר דיין מגילה אָפּ צוריק און לאָז דיר גאָט געבען אַ גוט יאָהר, ווי עס ווינשט דיר דיין רבי“...

אָט דאָס הייסט געריבען אַ מאָרדע! אַ מצוה אויף מיין ברודער! ער וועט שוין מעהר אַזעלכע מגילות נישט שרייבען מיין איך.

אָבגעפאַרטיגט זיך מיט'ן רבינ'ס בריעף, דאַרף מען שוין אין איין וועגס אַ קוק טהון, וואָס שרייבט זי, דעם רבינ'ס טאָכטער הייסט עס? איך עפען אויף איהר בריעף, פאַלען נישט אַרויס די צוויי קערבלעך? וואָס איז דאָס פאַר אַ שלאַק? איך לייען איבער — אין גאַנצען צוויי שורות: „מאָטעל, איך דאַנק דיר פאַר די צוויי קערבלעך. קענסט זיי נעמען צוריק. אַזאַ שלח מנות פון דיר האָב איך נישט ערוואַרט. קיין מתנות פון דיר פערלאַנג איך נישט, און קיין נדבה אַוודאי נישט“...

חאַ-חאַ, וואָס זאָגט איהר דערויף? קיין נדבה פערלאַנגט זי נישט! אַ שעהנע געשיכטע, ווי איך בין אַ יודיש קינד! הכלל וואָס טהוט מען ווייטער? אַנ'אַנדערער אויף מיין אָרט וואָלט מסתמא ביידע בריעף צעריסען און דאָס געלד אַריינגעלעגט אין קעשענע. צוויי פייגען וואָלט ער געבראַכט אַהיים נישט קיין צוויי קערבלעך. נאָר איך בין נישט אַזעלכער... איך האָב בעסער אָפּגעטהון אַ שעהנערע זאַך. וועט איהר הערען. איך האָב מיך מישב געווען אַזוי: שכר טרחה פאַר'ן וועג האָב איך דאָך פון מיין ברודער מאָטעל שוין בעקומען — היינט וואָס זשע דאַרף איך איהם? און איך געה און גיב אָפּ ביידע בריעף נאָר דעם טאַטען. איך וועל האָרכען וואָס וועט דער טאַטע זאָגען? ער וועט בעסער פערשטעהן די מגילה, ווי מיין רבי, חאָטש דער טאַטע איז אַ טאַטע און דער רבי איז אַ רבי...

ה.

וואָס איז געווען, אַז דער טאַטע האָט איבּערגעלייענט בּיידע בּריעף מיט דער מגילה און האָט אַ נעם געטהון מיין בּרודער מאָטעל אויפ'ן ציטבּעל ער זאָל געבּען צו פערשטעהן, וואָס דאָ טהוט זיך? — פרעגט שוין גאָר נישט. איך זאָל וועלען נאָך־טהון מיין בּרודער מאָטעל, וואָלט איך בּעדאַרפט זאָגען מיט'ן לשון און מיט'ן נגון פון דער מגילה:

„והעיר שושן נ—בו—כה"...

נאָר נישט דאָס איז דער עיקר. איהר ווילט דאָך אַודאי וויסען דעם סוף, וואָס איז געווען דער סוף מיט'ן רבּינ'ס טאָכטער אֶסתּר'ן און מיט מיין בּרודער מאָטעל? וואָס זאָל זיין? גאָר נישט. אֶסתּר האָט חתונה געהאַט. אַנ'אַלמן האָט זי גענומען. אַך האָט זי געוויינט! איך בּין געווען אויף איהר חתונה. וואָס אייגענטליך האָט זי אַזוי געוויינט — ווייס איך נישט. אַ פּנים דאָס האַרץ האָט איהר געזאָגט, אַז זי וועט זיך מיט איהר זווג לאַנג נישט עלטערן. און כּך הוה. זי האָט אָפּגעלעבּט מיט איהם אין־גאַנ־צען אַ האַלבּ יאָהר, און איז אַוועקגעשטאָרבּען. פון וואָס קאָן איך אייך נישט זאָגען, איך ווייס נישט. קיינער ווייס נישט. דער רבּי און די רבּיצין ווייסען אויך נישט. געזאָגט האָט מען, אַז זי האָט זיך געסמט. פּשוט גענומען און אַליין אַוועקגעסמט זיך. נאָר ס'אַ ליגען. „דאָס האָבּען שונאים אויסגעטראַכט". אַזוי האָבּ איך געהערט פון דער רבּיצין אַליין...

און מיין בּרודער מאָטעל? אָהאָ! ער האָט נאָך פריהער חתונה גע־האַט, נאָך איידער אֶסתּר איז אַ כּלה געוואָרען. און איז אַוועקגעפאָהרען אַהין צום שווער. ער איז אָבּער גיך געקומען צוריק. און דווקא אַליין. וואָס איז די מעשה? ער וויל זי נט'ן. זאָגט איהם דער טאַטע: „בּיזט אַ פּרא אָדם!" וויל די מאַמע נישט ליידען. קריגט מען זיך. ס'איז פרעהליך! פון דעסטוועגען האָט זיך נישט געהאָלפען. ער האָט זיך מיט איהר געג'נט און חתונה געהאַט פאַר אַנ'אַנדערע. ער האָט שוין צוויי קינדערלעך אַפילו. אַ יונגעלע מיט אַ מיידעלע. הייסט דאָס יונגעלע הערצעל, נאָכ'ן דאָקטאָר הערצל. און דאָס מיידעלע הייסט אֶסתּר'ל. דער טאַטע האָט אַפילו געזאָגט זי זאָל הייסען גיטעל, און די מאַמע האָט געוואָלט, געחלשט זי זאָל הייסען לאה'צי, נאָך איהר מאַמע, דער בּאָבּע לאה. איז אַרויס צווי־שען טאַטע מאַמע אַ מחלוקת. אַ גאַנצע נאַכט מיט אַ גאַנצען טאָג האָבּען זיי זיך געקריגט. איז געבּליבּען דאָס קינד זאָל הייסען לאה־גיטעל, נאָך בּיידע מאַמעס, אַנ'עק. האָט זיך דער טאַטע אַרומגעקוקט. ער וויל נישט לאה־

ניטעל. „וואָס איז דער שׂכל?" „אַזוי, פאַר וואָס קומט איהר, אַז איהר מאַמעס נאָמען זאָל געהן פריהער?" קומט צו געהן מיין ברודער מאָטעל פון שול און זאָגט, אַז ער האָט איהר גאָר געגעבען אַ נאָמען אסתר. זאָגט איהם דער טאַטע: „פּרא אָדם! פון וואַנען האָט זיך צו דיר גענומען אַ נאָמען אסתר?" ענטפערט איהם מאָטעל: „האָסט פערגעסען, אַז מיר האָבען באַלד פּורים?"... נו, וואָס וועט איהר איהם אַ שטיינער איצטער זאָגען? אַנ'עק. מע הערט שוין מעהר נישט קיין „פּרא אָדם" פונ'ם טאַטען, נאָר ביידע, אי דער טאַטע, אי די מאַמע קוקען עפּים מאָדנע איינס אויף דאָס אַנדערע און מע חאַפּט אַ שוויַיג.

וואָס האָבען געהייסען דער דאָזיגער קוק מיט דעם דאָזיגען שוויַיג — ווייס איך נישט, אפשר ווייסט א י ה ר?...

גענז

גֶענְז.

(מאָנאָלאָג)

פון אַ יודינע וואָס הייסט בתיה, קוילעט גענז חנוכה און פרעגעלט שמאַלץ אויף פסח.

פאַר איאָהרען חנוכה האָב איך נישט פאַר איך געדאַכט נישט פאַר מיר געדאַכט נישט פאַר קיין שום יודען געדאַכט געהאַט איין אומגליק מיט א גליק אין-איינעם, איהר מעגט דאָס האָרכען; אַזאַ מעשה טרעפט זיך איין מאָל אין טויזענד יאָהר! איך האַנדעל מיט גענז האַנדעל איך און מיט פסח'יגער שמאַלץ שוין עטליכע און צוואַנציג יאָהר, — האָט זיך מיר, הערט איהר אַזאַ מעשה נאָך נישט געטראָפען.

איך האַנדעל מיט גענז! איהר מיינט אַט אַזוי נעמט מען דאָס, און מע האַנדעלט? ראשית חכמה הויבט זיך אָן אַזוי: קומט אָסען-צייט, צרום נאָך סוכות, הויבט מען אָן איינקויפען גענז און פערוואַרפען די גענז אויפ'ן ווינטער אין שטייג אַריין, און האָדעווען די גענז, און אַכטונג געבען אויף די גענז, און קומט חנוכה, הויבט מען אָן די גענז קוילען און מאַכען פון גענז געלד. נאָר איהר מיינט אַז אַט אַזוי גרינג קויפט מען גענז, און מע פערוואַרפט גענז און מע קוילעט גענז, און מע מאַכט פון גענז געלד? ערשטענס דאָס קויפען גענז. קויפען גענז דאַרף מען האָבען מיט וואָס. קיין לאַגער-געלד, קיין קאַפּיטאַלען איינענע, הייסט עס, איז דאָך נישטאָ, מוז מען לייהען, אָנקומען צו רב אַלטערן, און רב אַלטערן קענט איהר דאָך, ס'איז אַ יוד, וואָס האָט ליעב אויסקאָכען די וואַסער, דאָס הייסט אָבזאָגען זאָגט ער נישט אָב, נאָר ער הייסט קומען מאָרגען, מאָרגען — איבערמאָרגען, נעמט אַרויס די נשמה, און ערשט נאָך דעם הויבט ער אָן ציהען די קליי: שלעפען פראָצענט, צורעכענען טעג. ס'איז אַ גוטער רב

אַלטער! נישט אומזיסט האָט ער אַזעלכע פּיסקעס, און זי, אַלטעריכע, מײַן איך, האָט אַ פּנים אויף אַלע מײַנע ליעבע, און אַ פּאָר באַקען חאָטש אַ מעסער אָנצושאַרפען. הײַנט איהרע פּעריל! אָט האָט זי ערשט נישט לאַנג פּערקנסט דאָס טעכטער'ל, איך זאָל דאָס פּערמאָגען מיט אײַך אין-אײנעם, הערט איהר, אַ דריט חלק, רבונו של עולם, וואָס דאָס קנס-מאָל האָט אָבגעקאָסט, וואָ"ט איך פּערשפּאָרט האַנדלען מיט געגז... חאָטש אַ חתן האָט ער גענומען שטראָף מיך גאָט אויב איך וואָלט אַזעלכעס פּאַר מײַנע זינד געגעבען מײַן טאָכטער. אַז בסך הכל האָט ער גאָר אַ פּליך, איהר רופּט עס פּליך, איך רוף עס פּאַרך, נאָר ס'איז נישט מײַן באָבעס דאגה, איך רעד נישט חלילה קײַן שלעכטס, און פון לשון הרע אויך ווײַט... נאָר איך מיש אײַך אײנס מיט'ן אַנדערן, האָט קײַן פּאַראיבעל נישט, ס'איז בײַ מיר אַזאַ טבע, ווי זאָגט איהר: אַ יודינע האָט אין זיך נײַן מאָס רעד...

אײַנקויפען געגז! וואו קויפט מען געגז? אויפ'ן מאַרק מײַנט איהר דאָך מן הסתם? אַוודאי! יאָ! מיר זאָלען דאַרפען אַלע געגז צונויפקויפען אויפ'ן מאַרק וואָלטען מיר געגאַנגען אין געלד! אַז איהר ווילט קויפען געגז אויף מסחר בעדאַרפט איהר זיך מטריח זײַן אויפשטעהן כאור, דעמאָלס ווען גאָט אַלײַן שלאָפט נאָך, און אַרויסגעהן העט-ווײַט אונטערן שטאָדט אויף יענער זײַט מיהלען; געפינט זיך אָבער נאָך אײנע אַזאַ קלוגעטשקע ווי איהר און קומט אַרויס נאָך פריהער פון אײַך אויף יענער זײַט מיהלען; געפינט זיך נאָך אַ קלוגערע פון יענער אויך און קומט אַרויס נאָך פריהער, און נאָך פריהער — וואָס טויג אײַך סע ווערד אַ גאַנצער יריד, און דאָרטען שטעהט מען און מע וואַרט און מע לאָקערט, טאָמער וועט גאָט רחמנות האָבען אַ גוי וועט אַרויסברענגען אַ פּאָר געגזלעך. בעפאַלט מען איהם מיט די געגזלעך פון אַלע זײַטען: שאָ טאָבי טשולאָוויטשע זאַ גוסקו? — וואָס ווילסט דו הײַסט עס פאַר'ן געגזעל? איז אויב ס'איז אַ גוי אַ סוחר און לאָזט זיך רעדען, קאָנט איהר זיך מיט איהם חאָטש דינגען! און אַז גאָט העלפט, טרעפט איהר אָן אויף מאַנקאָליניק, וואָס לאָזט נישט צו חאָטש גיב איהם אַ קרענק: „העט בא! שרײַט ער — געה אַוועק! נעבאַ או מענע גוסקי — איך האָב נישט הײַסט עס קײַן געגזעל!" — און געה טהו איהם עפּיס! טענה'ט איהר דאָך צו איהם: היתכן שאָזש טי חאָטשעס אַ סיפּע דיר אין פּנים אי נעחײַ טובי באָזשע דאַיע קרענק אין די בײַנער אי דאָברע קדחת! און ער אין אײן קול: „העט נע פּראָדאַיו גוסקי — איך פּערקויף נישט הײַסט עס קײַן געגז!" און אַז גאָט האָט רחמנות געהאַט דער גוי האָט אַרויסגעלאָזט דאָס געגזעל פון דער האַנד, בעדאַרף מען דאָס

געגזעל ערשט בעטראַכטען, און בעטראַכטען געגז בעדאַרף מען קענען, ס'איז אַ סברא הערט איהר אַז אויף געגז בעדאַרף מען זיין אַ מבין ווי להבדיל אויף ברילִיאַנטען. ביי איך למשל קומט אויס אַז אַלע געגז זענען גלייך. דאָס ווייסט איהר צו ס'איז פאַרהאַן געגז און ס'איז פאַרהאַן גאָנערם? אַ גאַנז איז נישט קיין גאָנער; אַ גאַנז איז אַ גאַנז און אַ גאָנער איז אַ גאָנער; אַ גאַנז נעמט אויף זיך שמאַלץ און אַ גאָנער מכות. אַי ווי אַזוי ווייסט מען וועלכעס איז אַ גאַנז און וועלכעס איז אַ גאָנער? מע ווייסט שוין! ערשטענס נאָכ'ן טשובעקל, אַ גאָנער טראָגט אַ טשובעקל אויפ'ן קעפּעל און האָט אַ לאַנגען האַלז; הייַנט דערקענט מען אַ גאָנער נאָכ'ן קול, ער האָט אַ גראָב קול ווי ביי מאַנסביל. און אַז ער געהט געהט ער תמיד פריהער פאַר די געגז, אויך ווי אַ מאַנסביל, ווי להבדיל אַ מענש. ביי אונז אַ מאַנסביל ער מעג זיין דער גרעסטער שלים־מזל, אַבי אַ מאַנסביל, געהט ער אויף צו פריהער, ווי איינער רעדט: דאָס בין איך!... וואָס דאַרפט איהר מעהר? אָט נעמט מיין מאַן, דאַכט זיך מע דאַרף שוין נישט קיין גרעסערן שלים־מזל ווי מיין נחמן בער, וואָס האָט נישט געפּרובט פערדיענען זינט איך קען איהם פאַר אַ מאַן קיין צוויי צעבראָכענע גראָשען! דער גאַנצער יחוס באשר בכן וואָס איז? ער קאָן לערנען און וואָס ער איז יאָסקע דעם נגיד'ס אַ ווייַטער קרוב, ווי זאָגט איהר דעם פערדס בייטש שטעקעלס פאַר־קאָיוע... פרעגט מיך וואָס האָב איך פונ'ם נגיד דעם קרוב? די שונאים זאָלען דאָס פערמאָגען אויף איין אָנבייסען! עגמת נפש, האָב איך, צרות מיט בזיונות נאָך, וואָס מע וואַרפט מיר אויס אַז מיין קרובה, מיין קרוב'ס שנור הייסט עס, געהט מיט די איינענע האָר... און ס'איז דוקא נישט קיין ליגען, זי איז אַ רעכטע טשאַטשקע! איך רעד נישט אויף איהר חלילה קיין שלעכטס, פון לשון הרע בין איך ווייט... נאָר איך מיש איך איינס מיט'ן אַנדערן, האָט קיין פאַראיבעל נישט, ס'איז ביי מיר אַזאַ טבע, ווי זאָגט איהר: אַ יודינע האָט אין זיך ניין מאָס רעד.

איינקויפען געגז... איינגעקויפט די געגז בעדאַרף מען הייסט עס די געגז פערוואַרפען אויפ'ן ווינטער אין שטייג אַריין. נאָר איהר מיינט אַז פערוואַרפען געגז איז שוין גאָר אַ גרינגע זאַך? האָט איהר אויך אַ טעות! גוט איז צו פערוואַרפען געגז אַז איך האָב מיר מיין דירה מיט מיין קאַמער און איך בין מיר ווי זאָגט איהר איינע אויפ'ן יריד. ווי זשע איז אָבער דער דין, אַז איך בין געזעסען נישט הייַנט געדאַכט נישט פאַר איך געדאַכט נישט פאַר קיין שום יודען געדאַכט אין שכנות ביי יענטען, קיין בעזונדער קעמער'ל האָב איך נישט געהאַט און די בעל־הבית'טע מיינע אַליין יענטע

הײַסט עס האָט אויך אונטערגעהאַנדעלט מיט גענז און מיט פּסחדיגער שמאַלץ, אַ נו, פּרובט אַ שטײַגער האָבען מיט יענטען גענז אין אַ ין קאַמער און נישט פּאַטשען זיך מיט איהר דרײַ מאָל אַ טאָג. האָט איהר אײַך איין-מאָל אַוועק. הײַנט פּרובט זײַט אַ חכם און דערקענט וועלכע גענז ס'איז אײַערע גענז און וועלכע גענז ס'איז איהרע גענז? אַניִמעלט אַז איך בין נישט הײַנט געדאַכט נישט פאַר אײַך געראַכט נישט פאַר קײַן שום יודען גערעדט גע-זעסען מיט איהר אין שכנות האָט זיך בײַ איהר, בײַ יענטען הײַסט עס, אויפגעריסען די שטײַג אין קעמערל און עס זענען אַרויס זאָל זיך אײַך דאַכטען אַלע גענז און האָבען זיך צוגעכאַפּט צו מײַן קאָרעטע מיט האָבער, איז ווער האָט געהאַט היזק? ווער האָט בעדאַרפט שרײַען? איך צי זי? געהט זי נישט און פאַלט נישט אָן אויף מיר? זי זאָל געווען, זאָגט זי, וויסען אַז איך האַנדעל מיט גענז, וואָלט זי מיר, זאָגט זי נישט פער-דונגען די דירה פאַר קײַן הונדערט מיליאָן רענדלעך! זאָג איך צו איהר: מיט וואָס דען האָט איהר געמיינט האַנדעל איך? מיט בריליאַנטען? זאָגט זי צו מיר: איהר זענט אַלײַן אַ גוטער בריליאַנט און האָט אַ מאַן אַ בריליאַנט און קינדער בריליאַנטען! זאָל איך איהר שווײַגען?...

אַ מאָדנע יודינע אָט די יענטע! אַזוי וועט זי אײַך אַוועקגעבען דאָס לעבען מיט דער נשמה; טאָמער זענט איהר חלילה קראַנק, וועט זי זיך מפקיר זײַן פון אײַערטוועגען, נאָר אַ „שפּילשלײַוואַ" איז זי — מע זאָל בעהיט און בעוואָרענט ווערען! אָט האָבען מיר זיך איין מאָל, ערב-חנוכּה איז דאָס געווען, איך זאָל אײַך דערצעהלען וואָלט איהר אויף זיך די האָר געריסען. דער חסרון וואָס איך קוק נישט אַרײַן אין יענעמס טעפּלעך און רעד נישט חלילה קײַן שלעכטס און פון לשון הרע בין איך ווײַט... נאָר איך מיש אײַך אײַנס מיט'ן אַנדערן, האָט קײַן פאַראיבעל נישט, ס'איז בײַ מיר אַזאַ טבע, ווי זאָגט איהר: אַ יודינע האָט אין זיך נײַן מאָס רעד...

איצטער געהט אַ סדרה: פערוואַרפען גענז... אַז איהר ווילט די גענז זאָלען אײַך געראָטען זאָלט איהר פערוואַרפען די גענז אינ'ם אַ ל ט ע ן חודש; נאָר זאָל אײַך היטען איהר זאָלט זיך צוריהרען צו גענז אין אָנהויב חודש, תּיכּף נאָכ'ן מולד; ס'איז איין אומגליק, די גענז וועלען אײַך נישט געראָטען: די גענז וועלען זײַן גראָב אויפ'ן בײַן, און דין אויף דער הויט, און אויף פלאָסטערן זאָלט איהר זיך פון די גענז גאָר נישט ריכטען! פלאָסטערן פערגעסט! אויך בײַ טאָג, ווען איטליכער דרעהט זיך אַרום, זאָלט איהר קײַן גענז נישט פערוואַרפען. גלײַכער פאַר נאַכט בײַ

אַ ליכט אָדער אַפילו אין דער פינסטער, נאָר בשעת מעשה זאָלט איהר זיך געבען אַ קניפּ און זאָגען שטיל־ערהייד דריי מאָל: „אַזוי ווי איך בין אויפ'ן לייב אַזוי זאָלסט דו זיין אויפ'ן לייב...“ מיין מאַן לאַכט אַפילו פון מיר און זאָגט אַז ס'איז ווערט אַ שמעק טאַבעקע, נאָר איך זאָל וועלען צוהערען אַלסדינג וואָס ער זאָגט, וואָלט איך געוועזען ליימען גלייך. למאי ער פערגינט זיך זאָגען, דער מאַן מיינער — ער איז אַ גאַנצער למדן, זיצט טאָג ווי נאַכט און קוקט אין די ספרים — אַז כפרות שלאָגען איז אַ נאַרישער מנהג. ווי געפעלט אייך אַ שטיינער? מאָלט אייך ער האָט זיך פון מיר נישט גענאַרט פאַר אַזעלכע ווערטער! ביסט דאָס אַליין טאַקי דערגאַנגען, זאָג איך, מיט דיין אייגענעם שכל?... זאָגט ער: סע שטעהט אַזוי געשריבען אין די ספרים. קומט אויס, זאָג איך, אַז איך און די מאַמע מיינע, און די מוהמע דבורה, און נחמה בריינע, און סאָסע, און דוואָסע, און צביה און צפורה און אַלע, זענען בהמות? שווייגט ער, דער חכם, און ס'איז זיין גליק, וואָרום איך קאָן איהם הערט איהר, אָבשפּיעלען אַ פּריה־מאָרגען, ער זאָל מיך געדענקען דריי טעג כסדר! איהר מיינט איך בין חלילה אַזאַ ארורה, איין אָנחאַפּערן? גלויבט מיר איך ווייס גאַנץ גוט וואָס הייסט אַ בן־תורה, אַ יוד וואָס זיצט און לערנט, חאָטש ער טהוט נישט קיין האַנד אין קאַלט וואַסער, איהר מיינט ער פוילט זיך? ער וואָלט נעבעך געטהון אַלסדינג ס'זאָל נאָר זיין וואָס... זיצט ער און לערנט, לאָז ער לערנען, וואָס דאַרף איך זיין האָרעוואַניע, אַז איך קאָן אַליין בעשטעהן דאָס שטערטעל מיינס, אַז איך קאָן אַליין אויסקומען ווי ס'נישט איז מיט דער הוצאה אין שטוב. חלילה נישט אָנקומען צו יענעם. אַליין, אומעדום אַליין, אין מאַרק און אין שטוב און אַוועקגעשטעלט זיך ביי'ם אויוועז, צוגעשטעלט דאָס טעפּעל קאַרטאָפלעס און די קינדער אָנגעטהון און אָבגעשיקט אין חדר, דאָס איז ביי מיר דער עיקר! ברויט זעהט איהר. מאַכט זיך פּעהלט אַמאָל, חלה אויף שבת טרעפט אַז ס'איז נישטאָ, נאָר פאַר די קינדער שכר־למוד — פיער זכרים האָב איך זאָלען געזונד זיין אַ חוץ מיידעלעך — דאָס מוז זיין, עס מעגען פאַלען שטיינער פונ'ם הימעל! איך בין נישט גלייך צו די היינטיגע וואָס די קינדער זייערע שטופען זיי אין די קלאַסען, ווי למשל אונזער חונ'ס יונג בערעל. אַ פּאַלנע גוי מיט קעלבאַס. חאַפּט איהם דער רוח, איך בין נישט גאָטס סטראַפּטשע, איך רעד נישט חלילה קיין שלעכטס און פון לשון הרע בין איך ווייט... נאָר איך מיש אייך איינס מיט'ן אַנדערן, האָט קיין פאַראיבעל נישט, ס'איז ביי מיר אַזאַ טבע, ווי זאָגט איהר: אַ יודינע האָט אין זיך ניין מאָס רעד...

פֿערוואָרפֿען די גענז בעדאַרף מען נאָר זעהן די גענז זאָלען האָבען האָריוולע, דאָס עסען צו דער צײַט און דאָס טרינקען צו דער צײַט. און ווײַטער גאָרנישט, ווארום גענז איז נישט קײַן קאַטשקעס און נישט קײַן עופות. קאַטשקעס האָבען מורא פֿאַר פּאָקען און עופות פֿאַר אַ טחויר, און גענז בעדאַרפֿען נאָר עסען. און עסען עבען גענז אַלסדינג: גענז עסען האָבער, גענז עסען פּראָסע, גענז עסען קאַשע, גענז עסען איך בעט איבער אײַער כבוד נאָך ערגערס... אַ גאַנז קלויבט נישט איבער, אַ גאַנז שלינגט אַלסדינג, אַ גאַנז איז תמיד הונגעריג, ווי בײַ איין אָרעמאַן קינדער להבדיל. בײַ איין אָרעמאַן קינדער עסען קײַן עין הרע געשמאַק אַלסדינג וואָס מע גיט זײַ און זענען קײַן מאָל נישט זאַט. איך ווײס עס פֿון זיך זעלבער. לאָזען זײַ זײַן געזונד, די קינדער מײַנע, אַז זײַ קומען פֿונ'ם חדר, קײַן עין־הרע נישט, קײַן בעז אויג זאָל זײַ נישט שאַדטען — איידער מע קוקט זיך אַרום שטאַרבט אַ ברויט, און פֿון אַ טאָפּ קאַרטאָפּלעס בלײַבט נישט איבער איהר זאָלט זאָגען אויף אַ רפֿואה! און קומט שבת מוז מען זײַ אויסטײַלען חלה ווי לעקאַך, און דאָס איבעריגע פֿערשליסען, ווארום עס וועט נישט בלײַבען אויף מאָרגען קײַן זכר אַפֿילו! קינדער הערט איהר, איז אַ וואהלע זאַך און אַ ליעבע זאַך, עס וואָלט מיר נישט נמאס געוואָרען און נישט שווער געווען קײַן צעהן קינדער פּופֿצעהן קינדער פֿינף און זיעבעציג אויסצוהאַלטען, איין חסרון נאָר אָט דער פּיסק! נגידים בעדאַרפֿען זיך פֿיהלען איך ווײס אַלײן נישט ווי גליקליך, אַז זײַ ווײסען וואהל, אַז זײערע קינדער לעגען זיך שלאָפֿען זאַט און עס חלומט זיך זײַ נישט קײַן ביטלערס, זײַ וואַפֿען זיך נישט אויף בײַ נאַכט מיט אַ געוויין: „מאַמע ע־ע־ע־סען!....“ הערט איהר, דאָס האַרץ טהוט וועה, ווערד אָקערשט נישט צעשפּרונגען און מע מוז נאָך מאָלט איך אָנשרײַען אויף זײַ: „שלאָפֿען! ממזרים! וואָס פֿאַר עסען אין מיט'ן בײַ נאַכט? שלאָפֿען, שלאָפֿען!..“ פֿון דעסטוועגען זאָלט איהר זעהן די נגידים, ווי סע האַפּט זײַ אַוועק דער רוח, טאָמער ווערד בײַ זײַ געבוירען חלילה איין איבריג קינד! אַי — אַי — אַי! אָט איז בײַ אונז נישט לאַנג אַוועקגעגאַנגען איינע אַ נגידית'טע, אַ ווײַבעל בלוט און מילך, און אַ גוטע זעעל אַ צדיקת, בײַלצע האָט מען זי גערופֿען, אַ שעהנע אַ געזונדטע אַ שטאַרקע, מײנט איהר איבער וואָס? ס'איז נישט כדאי צו דערצעהלען, זי איז שוין אויף דער אמת'ער וועלט, לאָז זי האָבען אַ ליכטיגען גן־עדן, איך רעד נישט חלילה קײַן שלעכטס אויף קײנעם און פֿון לשון־הרע בין איך ווײַט... נאָר איך מיש אײַך איינס מיט'ן אַנדערן, האָט קײַן פּאַראיבעל נישט, ס'איז בײַ מיר אַזאַ טבע, ווי זאָגט איהר: אַ יודינע האָט אין זיך נײַן מאָס רעד...

אוי, אַ פרנסה גענז!... דאָס הייסט גענז איז אַ פרנסה אפילו נישט קיין שלעכטע און אַז גאָט גיט אַרײַן אין די גענז די ברכה, קאָן מען אין די גענז פערדינען אַ שעהן קערבעל, נאָר וואָס דען? דאָס טרעפט זיך איין מאָל אין צעהן יאָהר. גיכער קען זיך מאַכען מע זאָל בײַ די גענז נישט פערדינען גאָר נישט; מע זאָל נאָך דערלעגען! היינט די האָרעוואַניע וואָס אַרום די גענז איז אַזאַ גרויסע האָרעוואַניע אַז ס'איז חלעבען נישט כדאי דער גאַנצער טאַראַראַם! אַי איז דאָך די קשיא: ווי באַלד אַז בײַ די גענז איז קיין פערדינסט נישטאָ היינט צו וואָס בעדאַרף מען האַנדלען מיט גענז? איז דער תירוץ: וואָס דען וועט מען טהון, אַז איך האַנדעל שוין אַזוי פיעל יאָהרען מיט גענז!... בערעכענט נאָר. אויסבינדען עטליכע און דרײַסיג פאָר גענז! אָוועקטראָגען צום שוחט עטליכע און דרײַסיג פאָר גענז! ברענגען עטליכע און דרײַסיג פאָר גענז! אָבפליקען עטליכע און דרײַסיג פאָר גענז! מאַכען, זאַלצען, אויסווייקען, אָבגיסען עטליכע און דרײַסיג פאָר גענז! — די הויטען בעזונדער, די פלאָסטערן בעזונדער, די דרויבלעך בעזונדער, די אָבדירקעס בעזונדער, פון אַלסדינג מאַכען געלד, נישט לאָזען געהן לאבוד קיין פיצעל נישט — און אַלסדינג אַליין! קודם כל אויספרעגלען די הויטען מיט די פלאָסטערן, מאַכען פון זיי שמאַלץ. איך מאַך תמיד אַלע יאָהר פסחיגע שמאַלץ, וואָרום מיין פסחיגע שמאַלץ האָט אַ שם אין שטאָרט פאַר דער בעסטער כשר'סטער שמאַלץ. איך, אַז איך פרעגל פסח'יגע שמאַלץ ווערד בײַ מיר אין מיטען חנוכה פסחיג אין שטוב. דעם אויווען כשר איך אויס. דעם מאַן שיק איך אָב אין בית המדרש אַרײַן לאָז ער לערנען, די קינדער טרײַב איך אַרויס לאָזען זיי געהן ערגיץ שפיעלען אין דריידעל, און אַליין נעם איך זיך צו דער אַרבײַט — פרעגלען שמאַלץ. און שמאַלץ האָט פיינד אַנ'איבריג אויג, ובפרט פסח'יגע שמאַלץ! איך האָב אַמאָל געהאַט אַ פסק אַז איך בין נישט היינט געדאַכט נישט פאַר אייך געדאַכט נישט פאַר קיין שום יודען געדאַכט געזעסען בײַ יענטען אין שכנות; עס זענען געזעסען דאָרטען נאָך שכנים, האָט זיך איינער אַ שכנה, גנעסע האָט זי געהייסען, פערגלוסט זיך איהר באַקען לאַטקעס פון רעטשענע מעהל און דוקא דעם טאָג וואָס איך קוילע גענז. בעט איך זי: גנעסיניו, האַרצעניו, ליובעניו! האַלט איין דעם יצר הרע אויף אַ טאָג. איהר וועט מאָרגען אם ירצה השם באַקען לאַטקעס! זאָגט זי: בײַ מיר האָט איהר געפועלט; נאָר די קינדער, זאָגט זי, וועלען געוואָהר ווערען; איך האָב, זאָגט זי, קינדער טרפה'נע העלזער וואָס האַלטען שטאַרק פון דער אכילה, זיי וועלען דערהערען, זאָגט זי, אַז ס'איז

אויס לאַטקעס וועלען זיי מיך, זאָגט זי, אויפעסען לעבעדיגערהייד!... כּך הוה: די קינדער האָבען דערהערט ליעגענדיג אויפ'ן אויוועז אַז מע רעדט פון אָבלעגען די לאַטקעס באַקען אויף מאָרגען, האָט זיך איינער פון זיי, אַ זעליגעל, אַ יונגע'ע מיט קאַסאָקע אויגלעך, צעשריגען אויף אַ קול: מאַמע! מאַמער באַקסט דו נישט קיין לאַטקעס פאַל איך אָטאָ אַראָב פונ'ם אויוועז... מיר טהוען אַ קוק — אַ וועהטיג איז מיר — זעליגעל העגגט מיט'ן קעפּעל אַראָב, אָטאָ נאָך אַ מינוט פאַלט דאָס אַראָב און סע ווערט צעשאָטען אויף שטיקלעך! דערזעהן אַזאַ חתונה האָב איך אָנגעהויבען צו שרייען: גנעסיניו, נשמה'ניו, האַרצעניו, ליובעניו! באַקט לאַטקעס, באַקט!... מע זאָגט, הערט איהר. אַז איין אָרעמאַן האָט אַ קישקע אָהן אַ דנאָ, איז דאָס תּורת משה! איהר זאָלט אָנקוקען בײַ דער גנעסען קינדערלעך. גאָט זאָל מיך נישט שטראָפען, איך רעד נישט חלילה קיין שלעכטס, און פון לשון־הרע בין איך ווײַט... נאָר איך מיש אייך, איינס מיט'ן אַנדערן, האָט קיין פאַראיבעל נישט, ס'איז בײַ מיר אַזאַ טבע, ווי זאָגט איהר: אַ יודינע האָט אין זיך נײַן מאָס רעד.

שמאַלץ פון די גענז... פון גענז קאָן מען אויף שמאַלץ אַליין נישט אַרויסקוקען, די שמאַלץ אַז עס געראָט שוין גוט אָב, קעהרט אום צוריק נאָר דאָס וואָס די גענז קאָסטען; דאָס פערדיענסט דאַרף מען זוכען פון די שאר ירקות. ראשית חכמה אָבדירקעס; אַז עס מאַכט זיך די אָבדירקעס געבען זיך אויס שעהן, און פלייש איז אין שטאָדט טײַער, — פערצוקערט מען זיי! ווי זשע איז אָבער דער דין, אַז קצבים בײַ אונז שמײַסען זיך, און פלייש איז בזיל הזול, און די שטאָדט האָט דעם נגיד אויף צו להכעיס אַראָבגעבראַכט נאָך אַ שוחט, און יענער שוחט, דער אַלטער הייסט עס, האָט איינגעגעבען אויף דעם שוחט, אויף דעם נײַעם הייסט עס, אַכצעהן מסירות, און חוץ לזה האָט ער אַרויסגעלאָזט אַ קלאַנג אויף איהם, אויף דעם נײַעם שוחט, הייסט עס, אַז ער, דער נײַער שוחט הייסט עס, איז אַ חברה־מאַן פון די הײַנטיגע חברה־לײַט פון די „צעניסטען", וואָס האָבען צו טהון מיט די חררים און קלויבען „שקלים־געלד", און דער גביר אונזערער האַלט דאָך נישט פון די דאָזיגע צעניסטען, ער קאָן זיי נישט אָנקוקען; זיי זענען, זאָגט ער, גרויסע הולטײַעס, און ווי באַלד אַזוי איז דאָך די שחיטה זײַנע קיין שחיטה נישט, און נישט איטליכער איז אַ בעלן אויף פאַרטיגע אָבדירקעס. טענה איך מיט מײַנע קונה'טעס: „בײַ מיר מעגט איהר נישקשה קויפען אָבדירקעס, מײַן שוחט איז דער אַלטער שוחט". זאָגען זיי: „יאָ, איהר זענט אוודאי זעהר גערעכט, נאָר וואָס דען? אויפ'ן בײַלעק שטעהט

בײַ זײַ נישט אױפגעשריבען פון װעמענס שחיטה זײַ זענען, פונ'ם אַלטען שוחט צי פונ'ם נײַעם שוחט״ . . . זאָג איך: „װאָס הײַסט סע שטעהט נישט אױפגעשריבען, אַז איך זאָג אײַך פונ'ם אַלטען שוחט, איז פונ'ם אַלטען שוחט; סײַדען, זאָג איך, איך בין שױן בײַ אײַך נישט בעגלױבט, איז שױן, זאָג איך, עק װעלט״ . . . זאָגען זײַ: אַ מאָדנע יודינע איהר זענט! איהר זענט בײַ אונז אױף אַלסדינג בעגלױבט, נאָר אַז מיר קאָנען אױספיהרען אַלײן שיקען צום שוחט קױלען גענז, װאָס זשע דאַרפען מיר אָבדירקעס, װאָס מיר קאָנען נישט װיסען װעמענס שחיטה דאָס איז? טפו! װידער אַ מאָל, זאָג איך, דאָס אײגענע? אַז איך שװער אײַך בײַ מײַן מאַן און קינדער, איהר װײסט, זאָג איך, ס'איז בײַ מיר אַ גוטע שבועה! זאָגען זײַ: צו װאָס דאַרפט איהר זיך שװערען, אַז מיר גלױבען אײַך סאַי וכאַי? זאָג איך: נו, נעמט זשע צו בײַ מיר אַ פּאָר אָבדירקעס, לאָם איך מאַכען גרינגער דעם קאָשעק. זאָגען זײַ: „מיר קענען נישט נעמען בײַ אײַך קײַן אָבדירקעס איבער דער שחיטה״ . . . נו? געה טעסע פלעקער! אַרײַנגעהן אין יענעמס לאַגע דאָס איז נישטאָ! רחמנות האָבען: אַ יודינע מאָרדעװעט זיך אָן מיט גענז, מע פײַנט טאָמער, איך װײס, מע װעט עפּיס פערדינען, עס האָט זיך געשטעלט אַזאַ װינטער, האָלץ איז נישטאָ, שטרױ איז טײַער, אַ רענדעל אַ װאָגען שטרױ, און די קינדער נעבאַך לױפען באָרװעס אין חדר אַרײַן, קומען צו געהן אַהײם ברױן און בלױ, האַפּען זיך אַרױף אױפ'ן אױװען, נאָרען זיך אײַן װי די קראָליקלעך און קוקען אַרױס אױף הײַסע קאַרטאָפּלעס, און קאַרטאָפּלעס איז מיט גאָלד גלײַך, אַ סך איז נישט געראָטען און אַ סך איז פערבליבען אין דער ערד. אַ שטאָדט! עמיצער זאָל זיך דאָס אַרומקוקען, אָרעמע לײַט געהען אױס פון קעלט, אָרעמע לײַט שטאַרבען, שיואַכען פון הונגער, קינדער פאַלען װי שטרױ, װי פליגען, מיט חסד װי זאָגט איהר אָרעמע לײַט שטאַרבען, גאָט זאָל מיך נישט שטראָפען, איך רעד נישט חלילה קײַן שלעכטס און פון לשון הרע בין איך װײַט . . . נאָר איך מיש אײַך אײנס מיט'ן אַנדערן, האָט קײַן פאַראיבעל נישט, ס'איז בײַ מיר אַזאַ טבע, װי זאָגט איהר: אַ יודינע האָט אין זיך נײַן מאָס רעד . . .

די אָבדירקעס פון די גענז . . . מע זאָל װעלען, הערט איהר, אַרומקוקען אױף די אָבדירקעס אַלײן, װאָלט מען שעהן אױסגעזעהן מיט די גענז! אַ חוץ אָבדירקעס איז פאַרהאַן בײַ גענז די דרױבלעך: גריװען, לעבערלעך, פּיפּיקלעך, קעפּלעך און פּיסלעך, גערגעלעך, פליגעלעך, צינגעלעך און הערצעלעך און נירלעך, הײַנט העלזלעך! פאַרהאַן בײַ מיר

אײנע אַ בעל־הבית'טע, פּעטשעריציכע הײסט זי, נעמט זי צו בײַ מיר אַלע העלזעלעך װיפיעל איך האָב; עס מעג זײַן אַ האַלבע מאה העלזלעך, לאָזט זי מיך נישט אַרויס. דער מאַן איהרער, זאָגט זי, פּעטשעריצי הײסט עס, איז אַ ליעבהאָבער פון ברוסט און פון העלזלעך; ברוסט האָט ער ליעב זאָגט זי קאַלטערהײד מיט פעפער בעפעפערט, און העלזלעך געפילטע מיט מעהל, אָדער מיט קאַשע, אָדער מיט פאַרפעלעך, אָדער מיט לעבער און מיט גריװען, געבראָטען בעזונדער, אָדער געקאָכט אין מײערן. װאָס זשע מײנט איהר? װי די מתים עסען אַזאַ פּנים האָבען זײ, ער זעהט קײן עין הרע אויס קעגען מײַן מאַן װי אַ יוד פון אַ יאָהר עטליכע און דרײַסיג; האָטש ער איז עלטער פון מײַן מאַן מיט גוטע צעהן יאָהר... אין האָטש מײַן מאַן טהוט אויך קײן שום אַרבײט נישט, זיצט ער האָטש און לערנט, און אַז ער קומט אַהײם, װעט ער נישט זאָגען װי אַנדערע מאַנען: „הער נאָר, דו, גיב עפּיס עסען!“ ער, אַז ער קומט אַהײם פון בית המדרש, איז דאָס ערשטע נעמט ער זיך צו אַ ספר, קוקט אין ספר אַרײַן און זיפצט — זיפצט שטילערהײד — אַ סימן אַז ער װיל עסען. נאָר זאָגען גיב עסען — דאָס איז נישטאָ. װאָס דען? אַ קרעכץ און אַ נעם מיט דער האַנד בײַ'ם האַרצען און אַ זאָג: „אָך — אָך — אָך!“ — אַ סימן אַז ער איז גוט הונגעריג. „װעסט עפּיס אפשר נעמען אין מויל אַרײַן?“ פרעגט מען איהם. מאַכט ער צו מיר: „מהיכא־תיתי“... װיפיעל מאָל איך זאָג איהם: איך פערשטעה נישט, האָסט דאָך אַ מויל קאָנסט דו דאָך זאָגען אַז דו ביזט הונגעריג, װאָס דאַרפסט דו זיצען און קרעכצען?... ענטפערט די װאַנד? איך װאָלט װעלען אומיסטען זעהן װאָס װאָלט געװען איך זאָל איהם דרײַ טאָג כסדר נישט געבען קײן עסען? איהר מײנט ער איז חלילה אַזאַ אײן אָבגעריסענער נאַרר? װי קאָן אַ יוד אַ למדן אַ מופלג זײַן אַ נאַר? ער זאָל צו זײַן קענען העלט איהר װאָס ער קען לערנען נאָך זײַן אַ ביסעלע מיהר קריכער װאָלט ער דען נישט זײַן געקאָנט בײַ אונז אַ רב? אַי װאָס װעלען מיר טהון מיט'ן אַלטען רב? למאי װאָס װעלען מיר טהון מיט'ן אַלטען חזן? מע האָט נײטיג בעדאַרפט צו נעמען אַ נײַעם חזן אין שול כדי דער אַלטער זאָל שטאַרבען פון הונגער, טאָמער איז ער געװען פריהער הײסט עס אַ קלײנער אביון? באשר, דעם גביר האָט זיך פערגלוסט זינגען! װילסט זינגען? געה אין טרעיאַטער להבדיל װעט מען דיר דאָרטען זינגען צעזעצטערהײד!... איך זאָל זײַן העלט איהר אַ מאַנסביל, װאָלט איך זיך מיט די גבירים גערעכענט. אוי װאָלט איך מיך מיט זײ גערעכענט! איהר מײנט איך האָב עפּיס צו זײ? איך האָב צו זײ גאָר נישט

נאר איך האב זיי פיינט, איך האב פיינט א נגיד! א נגיד און א שפין, גאט זאל מיך נישט שטראפען, איך רעד נישט חלילה קיין שלעכטס און פון לשון הרע בין איך וויט... נאר איך מיש אייך איינס מיט'ן אנדערן, האט קיין פאראיבעל נישט, ס'איז ביי מיר אזא טבע, ווי זאגט איהר: א יודינע האט אין זיך ניין מאס רעד...

מע האט פון די גענז... מיינט נישט אז מע פערקויפט שוין אויס די גאנצע שמאלץ מיט אלע אבדירקעס מיט אלע דרויבלעך פון די גענז ווערד מען שוין גליקליך. גענז זאלען נישט האבען קיין פאך און קיין פעדערן אויף זיך וואלט נישט כדאי געוועזען דער גאנצער עסק. פריהער, אז איך האלט נאך ביי פערוואַרפען די גענז, סקובע איך זיי שוין אונטער, די גענז, אונטער די פאכוועלעך, און קלויב צענויף דאס ביסעל פאך. נאך דעם, נאכ'ן קוילען, שמועסט מען נישט; דאס ביסעל פאך בעזונדער און די פעדערן בעזונדער, און איך גרייט מיר צו ארבייט אויף א גאנצען ווינטער. די נעכט זענען דאך געניג גרויס, מע קען זיך גענוג אנפליקען. פליק איך... אצונד האב איך א שטיקעל הילף: מיידלעך; מיידלעך זענען נישט קיין יונגלעך; יונגלעך געהען אין חדר אריין. און מיידלעך וואס? מיידלעך זענען גענז, זיצען און האדעוועך זיך, און וואכסען; זעץ איך זיי אנידער נעבען זיך איבער א זיפּ: העלפט, קינדערלעך, פליקען פעדערן, איך וועל אייך דערפאר אם ירצה השם מארגען שענקען א גריוו, בעשמירען א שטיקעל ברויט מיט שמאלץ, אדער גאר צושטעלען א זופּ פון קישקעלעך! אהא, זאלט איהר זעהן ווי סע ווערד א גרולה און מע נעמט זיך צו דער ארבייט — א קליינינקייט א זופּ פון קישקעלעך! וואס מ'שטיינס געזאגט אז קיין פלייש קוקט מען נישט אן א גאנצע וואך, חוץ שבת! איך זאל נישט האנדלען מיט קיין גענז, וויים איך נישט וואס איך וואלט געטהון אגאנצע וואך מיט די קינדער! אזוי ווארפט זיך פארט דורך א פלאסטערל, א גערגעלע, א קעפּעל, א פיסעל, א קישקעלע, א ביסעל שמאלץ, דער ריח אליין איז שוין גענוג! אז איך בין געזעסען נישט היינט געדאכט נישט פאר אייך געדאכט נישט פאר קיין שום יודען געדאכט, אין שכנות, ביי יענטען הייסט עס, האב איך אליין געהערט פון גנעסעס מויל, אז עס קומט, זאגט זי, די צייט פון חנוכה און איהר הויבט זיך אן, זאגט זי, פארען מיט די גענז, ביים פסחינען שמאלץ, קומט, זאגט זי, אויף מיין „חאליאסטרע" א נייע הויט; פונ'ם ריח אליין, זאגט זי, פערדרעהט זיך זיי שוין דאס קעפּעל און סע מאלט זיך זיי אויס אז זיי עסען גענזענס... איהר מיינט ס'איז מיר געווען אנגענעהם אנצוקוקען

גנעסעס חאַליאַסטרע קיין עין הרע ווי זיי קוקען אַראָב פֿונ'ם אויפ'ן אויווען, זעהען פֿאַר זיך אַזאַ טאָפּ שמאַלץ מיט אַזוי פֿיעל גריוועןן און נישט אויס־ציהען קיין הענדטעל אפילו, נאָר ליעגען און קוקען נעבאַך ווי הונגעריגע וועלף און בעלעקען זיך, און די אויגלעך בשעת מעשה גלאַנצען, — אַ גאָטס רחמנות צו זעהן דעם צער, שטופּט מען זיי אַריין דאָרטען אַ גריוו אין הענדטעל, מע טהוט זיי אַ שמיר אַ ביסעל שמאַלץ איבער די ליפּען, וואָס נאָך איך בעט אייך? ווי קאָן איך אָנהאָרעווען אַזוי פֿיעל מײַלער, אַז איך בין אַליין אָפּגעשאָטען קיין עין הרע מיט קינדער, און דער מאַן פֿעדינט נישט קיין צוויי צעבראָכענע גראָשען, און שולדיג איז מען אויף די גאַנצע אויף, זאָל עס פֿערמאָגען אַ דריט חלק מיט אייך אין־איינעם, און פֿריצענט וואַכסט ווי מיט רוחות און צאָהלען מוז מען, וועל נישט געהן פֿערבאָרען זיך, בלייבען איין אָנזעצערין חלילה אַזוי ווי יענטע אַ שטייגער, וואָס האָט נישט אָבגעצאָהלט דעם שוואָגער פֿאַר דער אַנדערער האַלבע דירה צוליעב'ען זוהנדעל, וואָס שטודירט זאָגט מען אין די קלאַסען און שרייבט אום שבת... אַזוי זאָגט די וועלט, איך בין דערביי נישט געשטאַנען, איך האָב פֿיינט זאָגען דאָס וואָס איך ווייס נישט און פֿון בערעדען יענעם אַנטלויף איך: איך פֿרעג נאָר איין זאַך צו וואָס בעדאַרף עס יענטעס זוהנדעל זיין אַ געשטודירטער? אַז בסך הכל איז ער גאָר אַ קראַנקער משטיינס געזאָגט, אַ טשעכאָטניק, זיי זענען אַלע נישט דאָ גע־דאַכט נישט פֿאַר אייך געדאַכט נישט פֿאַר קיין שום יודישער שטוב גע־דאַכט טשעכאָטניקעס, לאָז ער איהר לעבען הונדערט צוואַנציג יאָהר, איך בין איהר אַ גוטער פֿריינד, וואָס האָב איך צו איהר? האָטש אַז מע וויל צוריק האָט זי קענען מיר נישט אַזוי יוצא געוועזען! מע נעמט נישט און מע רויכערט נישט אַרוים קיין שכנים אין מיטען פֿאַר פּסח, וואָס איז? באַשר משה דער וואַסער־פֿיהרער קען צאָהלען אַ קערבעל אַ וואָך, און איך נישט! לאָז זי זיך בעריהמען דעמאָלט אַז ער וועט איהר בעצאָהלען! ס'איז גאָר אַ סברא אַז אָט דער משה איז אַ בעל־חוב, די האָר זענען נישט זיינע. פֿערנומען ביי אַלע בעלי־בתים פֿאַר וואַסער אויף אַ גאַנצען ווינטער, און אַ קבצן איז ער אויך אַ גוטער, און אַ ווייב האָט ער, פּעסע רופֿט מען זי, אויך אַ גוטע שטוקע, גאָט זאָל מיך נישט שטראָפֿען, איך רעד נישט חלילה קיין שלעכטס, און פֿון לשון הרע בין איך וויַיט... נאָר שאַט... מיר דאַכט זיך איך האָב אייך געוואָלט עפּיס דערצעהלען אַ שעהנס? פֿרעגט מיך בחרם, איך האָב שוין אַליין אויך פֿערגעסען וואָס!... אָט די

ווייבער, הערט איהר, איז אייך קיין קאטאוועס נישט, דאס איז עפּיס א מין פאלק!... אט האב איך אייך דא אויסגעמישט פון כל מאמינים שהוא, קאשע מיט בארשטש און מיט לעבערלעך און מיט נעבעכדיגע טעג, טאמער ווייסט איהר וואס? א יודינע, הערט איהר, האט טאקי אין זיך ניין מאס רעד!... איך וועל אייך שוין מוזען אבלעגען די מעשה נאך אויף א מאל.

שלום-עליכם,

די ראזיגע נאכט.

(פון מיין שיר-השירים-ראמאן).

א.

לבני היקר מוהר״ר...

איך שיק דיר 00 רו״כ און בעט דיך מיין זוהן, זאָלסט מיר מוחל זיין, צוליעב און קומען צופאָהרען אהיים אויף פסח. עס איז מיר אַ בזיון פאַר דער וועלט אויף מיינע עלטערע יאָהרען. מע האָט איין שטיקעל זוהן אַ בן־יחיד, און מען איז ניט זוכה איהם צו זעהן. אויך די מאַמע בעט דיך רחמים אַז דו זאָלסט למען־השם קומען צופאָהרען אויף פסח. און זיי ווייסען, אַז בוזי׳ן קומט מזל־טוב. זי איז למזל אַ כלה געוואָרען. אם־ירצה־השם שבת נאָך שבועות איז די חתונה.

ממני אביך...

. . . .

אָט דאָס שרייבט צו מיר מיין טאַטע — דאָס ערשטע מאָל אַזוי שאַרף. דאָס ערשטע מאָל פאַר דער גאַנצער צייט, פון זינט מיר זענען זיך צעגאַנגען. און צעגאַנגען זענען מיר זיך מיט׳ן טאַטען שטיל, נישט געקריעגט זיך. איך האָב וויערערשפּעניגט זיין געבאָט. נישט געוואָלט געהן אין זיינע וועגען, געגאַנגען מיין אייגענעם וועג — זיך אוועקגעלאָזט לערנען. פריהער איז ער געוועזן ברוגז, געזאָגט, אַז ער וועט מיר קיינ־מאָל ניט מוחל זיין, סיידען ער וועט ליגען אויפ׳ן טויטטען בעט. דערנאָך האָט ער מיר מוחל געוועזן. דערנאָך האָט ער מיר אָנגעהויבען שיקען געלד: „איך שיק דיר 00 רו״כ און עס לאָזט דיר גריסען די מאַמע נאָ־פריינדליך״. קורצע, טרוקענע בריעף. אויך מיינע בריעף צו איהם זענען געוועזן קורצע, טרוקענע בריעף: „דיין בריעף מיט די 00 רו״כ האָב

איך מקבל געווען און לאָז גריסען דער מאַמען נאָר פרײַנדליך״.
קאַלט, מורא׳דיג קאַלט זענען געווען אונזערע בײדענס בריוולעך. ווער האָט צײַט געהאַט דאָס צו בעמערקען אין דער וועלט פון חלומות, וואו איך האָב מיך געפונען? נאָר דעם טאַטענס בריעף אַצינד האָט מיך אויפגעוועקט. ניט אַזוי דעם טאַטענס קלאָגען זיך, וואָס ס׳איז איהם אַ בזיון פאַר דער וועלט (איך בין מיך מודה). און ניט אַזוי דער מאַמעס בקשה, וואָס זי בעט רחמים — קײן זאַך האָט מיך אַזוי ניט גענומען (איך בין מיך מודה), קײן זאַך האָט מיך אַזוי ניט גענומען, ווי די עט־ליכע ווערטער: „און זײַן וויסען, אַז בוזי׳ן קומט מזל־טוב״...
בוזי — אָט די בוזי, וואָס איהר גלײַכען איז ניטאָ אין ערגיץ ניט. סײַדען אין שיר־השירים. אָט די בוזי, וואָס אונז אײַנגעקניפּט און אויסגע־בונדען מיט מײַנע יונגע יאָהרען. אָט די בוזי, וואָס איז געווען אַלע מאָל די פער׳כשופ׳טע בת־מלכה פון אַלע מײַנע וואונדערליכע בבא־מעשיות, די שענסטע פּרינצעסין פון מײַנע גאָלדענע חלומות — אָט די בוזי איז איצט אַ כלה? עמיצענס, ניט מײַנע?!...

ב.

ווער איז בוזי? — אַך! איהר ווײסט ניט. ווער בוזי איז? איהר האָט פערגעסען? איך מוז אײַך נאָך אַ מאָל איבערדערצעהלען איהר ביאָגראַפיע אין קורצען און מיט דעם אײגענעם לשון, וואָס איך האָב אײַך דערצעהלט אַ מאָל, מיט יאָהרען צוריק.
איך האָב געהאַט אײן עלטערען ברודער — בעני. איז ער דער־טרונקען געוואָרען. נאָך איהם איז פערבליבען אַ וואַסער־מיהל, אַ יונגע אַלמנה, צוויי פערדלעך און אײן קינד. האָט מען די מיהל אָפּגעלאָזט, די פערדלעך פערקויפט. די אַלמנה האָט חתונה געהאַט און איז אַוועק־געפאָהרען ערגיץ ווײַט, און דאָס קינד האָט מען געבראַכט צו אונז אין שטוב אַרײַן״.
„דאָס איז בוזי״.
„און שען איז בוזי, ווי די שענע שולמית, וואָס פון שיר־השירים. אַלע מאָל, ווען איך האָב געזעהען בוזי׳ן, האָב איך מיך געמוזט דערמאַנען אין דער שולמית, וואָס פון שיר־השירים, און אַלע מאָל, ווען איך האָב

געלערענט אין חדר דעם שיר־השירים , איז מיר געקומען אקעגען בוזי״ .

„איהר נאָמען איז פערצוינגען פון אסתר־ליבע : ליבוזי — בוזי . מיט מיר אינאיינעם איז זי געוואכסען . מיין טאטען רופט זי טאטע . מיין מא־מען רופט זי מאמע . אַלע האָבען געמיינט , אַז מיר זענען אַ ברודער מיט אַ שוועסטער . און מיר זענען געוואקסען , ווי אַ ברודער מיט אַ שוועס־טער . און מיר האָבען זיך ליעב געהאַט . ווי אַ ברודער מיט אַ שוועס־טער״ .

„ווי אַ ברודער מיט אַ שוועסטער פלעגען מיר זיך פערקלויבען אין אַ ווינקעלע און דאָרט פלעג איך איהר דערצעהלען בבא־מעשיות פון חדר , פון מיין חבר שייקע , וואָס ווייסט אַלסדינג , אפילו קבלה . דורך קבלה , האָב איך איהר געזאָגט , קאָן איך מאַכען קונצען : צאַפּען ווין פון אַ שטיין און גאָלד פון דער וואַנד . מיט קבלה , האָב איך איהר גע־זאָגט , קאָן איך מאַכען אַזוי , אַז מיר בײדע זאָלען זיך אויפהויבען ביז דער חמאַרע , און נאָך העכער פון דער חמאַרע . אַך , האָט זי ליעב גע־האַט הערען פון מיר מעשיות ! איין מעשה נור האָט בוזי פיינד געהאַט פון מיר צו הערען : פון אַ בת־מלכה , פון אַ פּרינצעסין , וואָס מע האָט זי פערכשופ׳ט , אויפגעכאַפּט פון אונטער דער חופה און אַרײַנגעזעצט אין אַ קרישטאָלענעם פּאַלאַץ אויף זיבען יאָהר , און איך פליה זי אויס־לייזען . . . אַלסדינג האָט בוזי ליעב געהאַט צו הערען , נאָר ניט פון קיין פערכשופ׳טער בת־מלכה , וואָס איך זאָל דאַרפען פליהען זי אויסלייזען . — מע דאַרף ניט פליהען אַזוי ווייט . פאָלג מיך , מע דאַרף נישט ! . . . אַזוי האָט געזאָגט צו מיר בוזי , אַוועקגעשטעלט אויף מיר איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען״ .

„אט דאָס איז בוזי״ .

איצט שרייבט מען מיר , אַז עס קומט איהר מזל־טוב . זי איז אַ כלה געוואָרען . בוזי איז אַ כלה . עמיצענס אַ כלה . עמיצענס , ניט מיי־נע ! האָב איך מיך אוועקגעזעצט און אָפּגעענטפערט דעם טאַטען מיט אַ בריעף :

„לכבוד אָבי היקר מוהר״ר . . .

דיין בריעף מיט די 00 רו״כ האָב איך מקבל געווען . אין עטלי־כע טעג אַרום , ווי נור איך ווער פּאַרטיג , אַזוי קום איך צופאָהרען . אויף די ערשטע טעג פּסח , אָדער אויף די אַנדערע — נאָר זיין וועל איך .

איך לאָז גריסען דער מאַמען גאָר פריינדליך, און בוזין — מזל-טוב, איך ווינש איהר גליק...

ממני בנך..."

ג.

ס'א ליגען. נישט איך האָב געהאַט מיט וואָס פאַרטיג צו ווערען. נישט איך האָב געדאַרפט וואַרטען עטליכע טעג. דעם זעלבען טאָג, וואָס איך האָב בעקומען פונ'ם טאַטען דעם דאָזיגען בריעף און געענטפערט מיט מיין בריעף, האָב איך מיך אויפגעזעצט און בין געפלויגען אַהיים און בין געקומען צופליהען פונקט דעם טאָג, וואָס ערב יום-טוב. אין אַ וואַרעמען ליכטיגען ערב-פסח'דיגען טאָג.

און היכ געטראָפען מיין שטעדטעל פונקט אַזוי, ווי איך האָב עס איבערגעלאָזט אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק. נישט פערענדערט אויף אַ האָר' נישט געמינערט אַ טראָפען. די איינענע שטאָדט. די איינענע מענשען. דער איינענער ערב-פסח'דיגער אין-דרויסען מיט'ן איינענעם ערב-פסח'דיגען טאַרעראַם.

איין זאַך האָט נור געפעהלט: דער שיר-השירים. ניין. עס איז שוין נישט מעהר שיר-השירים'דיג, ווי ס'איז געווען אַמאָל, מיט יאָה-רען צוריק. אונזער הויף איז שוין נישט מער שלמה המלך'ם וויינגאָר-טען, וואָס אין שיר-השירים. דאָס האָלץ מיט די קלעצער, מיט די ברעטער, וואָס ליגען אָנגעוואָרפען ביי אונזער שטוב, איז שוין נישט מעהר טענענבוימער און בוקסענבוימער. די קאַץ, וואָס ליגט ביי דער טהיר און וואַרעמט זיך אויף דער זונן, איז שוין נישט מעהר פון די פעלד-אינדען, וואָס בענענענען זיך אין שיר-השירים. דער באַרג, וואָס אויף יענער זייט שוהל, איז שוין ניט מעהר דער לבנון. ניט מעהר פון די בשמים-בערג... די ווייבלעך און מיידלעך, וואָס שטעהען אין דרויסען און וואַשען און פרעסען און ריינינגען און כשר'ען אויף פסח, זענען שוין נים מעהר די טעכטער פון ירושלים, וואָס ווערען דערמאָנט אין שיר-השירים... וואו איז אַהינגעקומען מיין אַמאָליגע יוננע פרישע, קלאָרע, ליכטיגע, מיט בשמים שמעקענדיגע שיר-השירים-וועלט?...

ד.

איך האב געטראפען מײן הײם פונקט אזוי . װי איך האב זי איבערגעלאזט מיט יאהרען צוריק. נישט פערענדערט א האר , נישט געטינערט א טראפען . דער טאטע — װי געװען . נאר זײן זילבער-באָרד איז געװארען עטװאס נאך מעהר געזילבערט . זײן ברײטער װײסער געקנײטשטער שטערען — נאך עטװאס מעהר געקנײטשט , אפנים , פון דאגות . . .

אויך די מאמע — װי געװען . נאר דאס רויטע פנים איז געװארען געלבליך . און דאכט זיך מיר , אז קלענער איז זי געװארען אין װאוקס . און אפשר װײזט זיך מיר אויס , דערפאר װײל זי האט זיך א ביסעל אײנגעבויגען , אײנגעבויגען . און די אויגען זענען איהר רויטליך און מיט קישעלעך , װי אונטערגעשװאלען . שוין זשע פון געװײן ? . . .

אויף װאס האט געװײנט מײן מאמע ? אויף װעמען ? אויף מיר , איהר בן-יחיד , װאס איך האב ניט געװאלט פאלגען דעם טאטען און האב װידערשפעניגט זײן געבאט , נישט געװאלט געהן אין זײנע װעגען , געגאנגען מײן אײגענעם װעג , זיך אװעקגעלאזט לערנען און אזוי לאנג אין דער הײם נישט געװען ? . . . צי אויף בוזי'ן װײנט מײן מאמע , װאס האט חתונה שבת נאך שבועות ? . . .

אך , בוזי ! אויך זי האט זיך אויף קײן האר ניט פערענדערט . ניט געמינערט א טראפען . אויסגעװאקסען איז זי נור . אויסגעװאקסען און שײנער געװארען . נאך שענער , װי װען ס'ניט איז אמאל . הויך און שלאנק און רײף און מלא חן . אויגען — די זעלבע שענע בלויע שיר-השירים-אויגען , נאר מעהר פערטראכטע , װי א מאל , פערטראכטע , פערטיפטע , פערזארגטע שענע בלויע שיר-השירים-אויגען . און א שמײכעל אויף די ליפען . און פרײנדליך , און ליעב , און הײמיש , און צוגעלאזט , און שטיל , װי א טויב , צנועה'דיג שטיל .

קוק איך אויף בוזי'ן , דערמאן איך מיך אן יענער בוזי , װאס אמאל , דערמאן איך מיך אן איהרע נאר-װאס אויפגענײהט יום-טוב'דיגע קלײדליך , װאס די מאמע האט איהר דעמאלט אויפגענײהט אויף פסח . דערמאן איך מיך אן איהרע נײע קלײנע יום-טוב'דיגע שיכלעך , װאס דער טאטע האט איהר דעמאלט געקויפט אויף פסח . און דערמאן איך מיך אן יענער בוזי , װאס אמאל , אזוי קומט מיר ניט-װילענדיג דאס לאנג פערגעסענע שיר-השירים װידער אמאל , א פסוק נאך א פסוק :

„אויגעלעך ווי טײַבלעך, הערעלעך ווי ציגעלעך, גליטשען זיך בארג-אראָפּ... צײַהנדלעך — ווײַסע שעפּעלעך, נאַר-וואָס פון טײַך ארויס, אײַנס און אײַנס. שנירעלעך — איהרע ליפּען. אז זי רעדט, איז צו-קערוזים...“

איך קוק אצינד אויף בוזי’ן, און עס ווערד שוין אלעס ווידער שיר-השירים’דיג, ווי אמאָל-אמאָל, מיט יאָהרען צוריק.

ה.

— בוזי, דיר קומט מזל-טוב?

זי הערט ניט. וואָס זשע האָט זי אראָבגעלאָזט די אויגען? וואָס זשע זענען רויט געוואָרען איהרע בעקלעך? ניין. איך מוז איהר אָבגע-בען מזל-טוב.

— מזל-טוב דיר בוזי!

— מיט מזל זאָלסט דו לעבען.

און מעהר ניט. פרעגען זי — קאָן מען ניט. רעדען מיט איהר— איז ניטאָ וואו. עס לאָזט מיך ניט דער טאַטע. עס לאָזט מיך ניט די מאַמע. עס לאָזען מיך ניט די קרובים, די משפחה, די שכנים, וואָס קומען אריין מיך מקבל פנים זײַן. דער אריין, דער ארויס. אלע שטע-הען ארום מיר. אלע בעטראַכטען מיך, ווי אַ בער, ווי אַ מאָרנע בע-שעפעניש פון איין אַנדער וועלט. אלע ווילען מיך זעהען און הערען, וואָס איך מאַך און וואָס איך טהו — אזאַ צײַט ניט געזעהען זיך!

— דערצעהל זשע אונז עפּיס נײַעס: וואָס האָסט דו געזעהען, וואָס האָסטו געהערט?

און איך דערצעהל זײַ נײַעס, וואָס איך האָב געזעהען און וואָס איך האָב געהערט. און איך קוק בעת-מעשה אויף בוזי’ן. איך זוך איה-רע אויגען און בעגעגען מיך מיט איהרע אויגען. מיט איהרע גרויסע טיעפע פערזאָרגטע שענע בלויע שיר-השירים-אויגען. נאָך איהרע אויגען זענען שטום, ווי איהרע ליפּען, ווי זי אַליין. גאָרניט זאָגען מיר איה-רע אויגען. גאַלע גאָרניט. און עס קומט מיר אַ קענען, ווי אַ מאָל, דער שיר-השירים, אַ פּסוק נאָך אַ פּסוק: „גן נעול אחותי כלה—

א גאָרטען אַ פֿערשלאָסענער איז מײַן שוועסטער די כלה . א גאָרטען א פֿערשלאָסענער , א קוואל א פֿערזיגעלטע״ . . .

ו.

און א שטורם הויבט זיך אויף בײַ מיר אין קאָפּ און א פֿײַער אין הארצען , א פֿײַער—ניט אויף קײנעם , נאָר אויף זיך אַלײן . אויף זיך און אויף יענע חלומות, נאררישע , יונגעלשע, גאָלדענע חלומות , וואָס צוליעב זײ האָב איך פֿערלאָזען טאַטע=מאַמע . צוליעב זײ האָב איך פֿערגעסען אָן בּוזי׳ן , צוליעב זײ האָב איך מקריב געווען אַ שטיק פֿון מײַן לעבען , פֿערשפּיעלט מײַן גליק , פֿערשפּיעלט , פֿערשפּיעלט אויף אײביג !

פֿערשפּיעלט ? נײן . עס קאָן ניט זײַן . עס קאָן ניט זײַן ! אָט בּין איך דאָך געקומען . בּעצײַטענס געקומען . . . לאָם איך נור בּלײַבּען מיט בּוזי׳ן אַלײן . לאָם איך נור רעדען מיט איהר אַ פּאָר ווערטער . נאָר ווי קאָן איך רעדען מיט בּוזי׳ן א פּאָר ווערטער , אז אַלע זענען דאָ ? אז אלע זענען זײ ארום מיר ? אלע בּעטראַכטען מיך , ווי א בער , ווי א בּעשעפעניש פֿון אײַן אנדער וועלט . אַלע ווילען מיך זעהען און הערען , וואָס איך מאַך און וואָס איך טהו—אַזאַ צײַט ניט געזעהען זיך !

מעהר פֿון אַלע הערט היך אום דער טאַטע . איבּער א ספר זיצט ער , ווי אלע מאָל , און פֿערקנײטשט איז זײַן ברײטער שטערן , ווי אלע מאָל , און קוקט אויף מיר אריבּער די זילבּערנע בּרילען און גלעט זיך די זילבּערנע פֿעדעם פֿון זײַן זילבּער=בּאָרד , ווי אלע מאָל . און עס דאַכט זיך מיר , אז ער קוקט אויף מיר ניט אַזוי , ווי אלע מאָל . נײן , ס׳איז ניט דער קוק , וואָס אַמאָל . איך פֿיהל עס . דער מענש איז בּע-לײדיגט . איך האָב ווידערשפּעניגט זײַן געבּאָט . ניט געוואָלט געהן אין זײַנע וועגען . געגאַנגען מײַן אײגענעם וועג . . .

אויך די מאַמע שטעהט בּײַ דער זײַט , אװעקגעוואָרפען די קיך מיט׳ן ערב=פּסח , און הערט מיך מיט טרערען אויף די אויגען . מיט׳ן שפּיץ פֿאַרטוך ווישט זי בּגנבה א טרער , חאָטש דאָס פּנים שמײכעלט , און זי הערט , ווי איך דערצעהל , און זי קוקט מיר אין מויל אריין און שלינגט , שלינגט איטליכס וואָרט מײַנס .

אויך בּוזי זיצט אקעגען מיר , די הענד צעגויפגעלײגט אויפ׳ן האר-

צען, און הערט מיך אויס גלײַך מיט זײַ. גלײַך מיט זײַ קוקט זי מיר אין מויל אַרײַן. גלײַך מיט זײַ שלינגט זי איטליכס וואָרט מײַנס. איך קוק אויף בוזין. און איך לײען אין איהרע אויגען און קאָן ניט איבערלײַענען גאָרניט ניט. גאָרניט ניט,

— דערצעהל זשע, וואָס ביזט דו אַנשוויגען געוואָרען? — מאַכט צו מיר דער טאַטע.

— לאָז איהם צורוה, האָסט דו געזעהען אַ ביסעל! — טהוט זיך אַ חאַפּ די מאַמע. — דאָס קינד איז מיעד, דאָס קינד איז הונגעריג.

און ער: דערצעהל און דערצעהל! דערצעהל און דערצעהל!

ז.

ביסלעכווײַז הױבט אָן דער עולם זיך צעגעהן, און מיר בלײַבען אַלײן: דער טאַטע און די מאַמע, איך בין בוזי. די מאַמע לאָזט זיך אַוועק אין קיך און קומט ניך צוריק מיט אַ שעהנעם פּסח'דיגען טעלער — אַ בעקאַנטען טעלער, געמאָהלט מיט גרויסע גרינע פײַגענבלעטער.

— טאָמער וואָלסט דו עפּיס גענומען אין מויל אַרײַן. שימעק! ביז'ן סדר איז נאָך ווײַט.

זאָגט צו מיר מײַן מאַמע מיט אַזוי פיעל ליעבשאַפט, געטרײַשאַפט און וואַרעמער איבערגעבענהײַט, און בוזי הױבט זיך אויף מיט איהרע שטילע טריט און טראָגט מיר צו אַ גאָפּ׳ל־מעסער — בעקאַנטע פּסח'דיגע גאָפּעל־מעסער. אַלעס איז מיר בעקאַנט. קײן זאַך האָט זיך ניט געענדערט. ניט געמינערט אַ טראָפּען. דער אײגענער טעלער מיט די גרויסע גרינע פײַגענבלעטער. די אײגענע גאָפּעל־מעסער מיט די ווײַסע בײנערנע קלעצלעך. דער אײגענער ריח־ניחוח פון דער פּסח'דיגער געזענשמאַלץ. דער אײגענער טעם גן — עדן פון די ערב־פּסח'דיגע צוגעפּרישטע מצה. ניט געענדערט אַ האָר, ניט געמינערט אַ טראָפּען.

ניט מעהר, וואָס דעמאָלט ערב־פּסח האָבען מיר גענעסען בײדע. איך און בוזי, פון אײן טעלער, געדענק איך, האָבען מיר גענעסען. טאַקי אָט פון דעם בעקאַנטען שעהנעם פּסח'דיגען געמאָהלטען טעלער, וואָס איז געמאָהלט מיט גרינע פײַגענבלעטער. און ניט האָט אונז דעמאָלט געגעבען די מאַמע, געדענק איך. פולע קעשענעס מיט ניס. און

מיר האָבען זיך גענומען דערמאָלט פאַר די הענד, געדענק איך, איך און בוזי, און מיר האָבען זיך געלאָזט פליהען, געדענק איך, ווי די אָדלערם. איך לויף — זי לויפט מיר נאָך. איך שפרינג איבער די קלעצער — זי שפרינגט מיר נאָך. איך אַרויף — זי אַרויף. איך אַראָב — זי אַראָב.

— שימעק! ביז וואַנען וועלען מיר לויפען, שימעק?

זאָגט צו מיר בוזי. און איך ענטפער איהר מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „עד שיפוח היום — ביז ס'וועט אַ בלאָז טהון דער טאָג. ונסו הצללים — און עס וועלען אַנטלויפען די שאָטענס“...

ח.

דאָס איז געוועזען אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק. היינט איז בוזי אויסגעוואַקסען, געוואָרען אַ גרויסע. און איך בין אויסגעוואַקסען, געוואָרען אַ גרויסער. און אַ כלה איז געוואָרען בוזי, עמיצענס אַ כלה, עמיצענס, ניט מיינע... און איך וויל בלייבען מיט בוזי'ן אַליין. און איך וויל רעדען מיט איהר אַ פּאָר ווערטער. איך וויל הערען איהר קול. מיט'ן לשון פון שיר־השירים ווילט זיך מיר זאָגען צו איהר: „הראיני את מראיך — מאַך מיך זעהען דיין אויסזיכט. השמיעני את קולך — מאַך מיך הערען דיין שטים“... און עס דאַכט זיך מיר, אַז איהרע אויגען ענטפערען מיר אויך מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „לכה דודי — קום, טהייערער, נצא השדה — ניט דאָ, נאָר אין דרויסען... אין דרויסען... דאָרט וועל איך דיר זאָגען, דאָרט וועל איך דיר דערצעהלען, דאָרטען וועלען מיר רעדען. דאָרטען“...

איך חאַפּ אַ קוק אין דרויסען אַרוים דורכ'ן פענסטער. אַך, ווי שען דאָרט איז, ווי ערב־פּסח'דיג! ווי שיר־השירים'דיג!... איין עבירה נור, ס'איז שוין באַלד אוים טאָג. ניעדעריג־ניעדעריג לאָזט זיך אַראָב די זון און בעפאַרבט דעם הימעל מיט גין־גאָלד. דאָס גאָלד שיינט אָב אין בוזי'ס אויגען. זיי באָדען זיך אין גאָלד. אָט באַלד שטאַרבט דער טאָג. איך וועל ניט האָבען קיין צייט אַפילו מיט בוזי'ן אַ וואָרט צו רעדען. דער גאַנצער טאָג איז אַוועק אויף פּוסטע רעד מיט'ן טאַטען, מיט דער מאַמען, מיט דער משפּחה — וואָס איך האָב געהערט, וואָס

איך האָב געזעהען ... איך חאַפּ מיך אויף און קוק דורכ'ן פענסטער אין דרויסען אַרוים און טהו פערבייגעהענדיג אַ זאָג צו בוזי'ן:

— מיר וועלען אַ ביסעל זיך אפשר דורכגעהן? — אַזאַ צייט אין דער היים ניט געווען. איך וויל אָנקוקען דעם הויף' איך וויל זעהען די שטאָדט...

ט.

ווייסט איהר ניט, וואָס איז מיט בוזי'ן? אָנגעצונדען האָט זיך איהר דאָס פנים, ווי אַ העליש פייער; ווי די זון-קוגעל, וואָס האַלט ביי'ם אונטערגעהן, איז זי רויט געוואָרען. זי וואַרפט אַ בליק אויפ'ן טאַטען. אפנים, זי וויל הערען, וואָס דער טאַטע וועט זאָגען? און דער טאַטע קוקט אויף דער מאַמען אַריבער די זילבערנע בריללען. ער גלעט די זילבערנע פעדעם פון זיין זילבער-באָרד און זאָגט אין דער וועלט אַריין, צו קיינעם ניט:

— די זון זעצט זיך. שוין צייט זיך איבערטהון, געהן אין שוהל אַריין דאַוונען. שוין צייט ליכט בענשען, ווי מיינסט דו?

ניין. איך וועל, אפנים, היינט ניט רעדען מיט בוזי'ן אַ וואָרט ניט? מיר נעמען זיך איבערטהון. די מאַמע איז שוין באַלד אינגאַנצען פסח'דיג. זי האָט שוין אָנגעטאָהן אויף זיך איהר יום-טוב'דיג זיידען מלבוש, איהרע ווייסע הענד שעמערירען. קיינער האָט ניט אַזעלכע שענע ווייסע הענד, ווי מיין מאַמע. אָט באַלד וועט זי זיך שטעלען ליכט בענשען. מיט איהרע ווייסע הענד וועט זי פערשטעלען איהרע אויגען און וויינען שטילערהייד, ווי אַמאָל. דער לעצטער שטראַהל פון דער פערגעהענדיגער זון וועט זיך שפּיעלען אויף איהר שענע קלאָרע ווייסע הענד. קיינער האָט ניט אַזעלכע שענע קלאָרע ווייסע הענד, ווי מיין מאַמע.

נאָר וואָס איז מיט בוזי'ן? איהר פנים איז אויסגעלאָשען, ווי די זון, וואָס האַלט ביי זעצען זיך, ווי דער טאָג, וואָס האַלט ביי אונטערגעהן. נאָר שעהן איז זי און חנ'עוודיג, ווי קיינמאָל ניט. און טיעף טרויעריג זענען איהרע שענע בלויע שיר-השירים-אויגען. און פערטראַכט זענען איהרע אויגען.

פון וואָס טראַכט איצט בוזי? פון דעם ליעבען גאַסט, וואָס זי
האָט אויף איהם אַזוי אַרויסגעקוקט און וואָס איז געקומען צופליהען אַזוי
אומגעריכט, נאָכדעם ווי ער איז אַזאַ צייט אין דער היים ניט געווען?...
אָדער פון איהר מאַמע, וואָס האָט חתונה געהאַט דאָס אַנדערע מאָל און
אַוועקגעפאָהרען ערגיץ ווייט און פערגעסען, אַז זי האָט אַ טאָכטער,
וואָס הייסט בוזי? אָדער פון איהר חתן טראַכט איצט בוזי, פון איהר
חתן, וואָס טאַטע-מאַמע האָבען איהר אודאי אָנגעהאָנגען קעגען איהר
ווילען? און פון איהר חתונה, וואָס דאַרף זיין שבת נאָך שבועות מיט אַ
מענשען, וואָס זי קען איהם גיט און ווייסט איהם ניט, ווער איז און
וואָס ער איז? .. אָדער, פערקעהרט, אפשר האָב איך איינגאַנצען אַ
טעות? אפשר צעהלט זי גאָר די טעג פון פסח ביז שבועות, ביז שבת
נאָך שבועות. וואָרום דאָס איז איהר אויסדערוועהלטער, וואָרום ער
איז איהר ליעב און ער איז איהר טהייער, ער וועט זי פיהרען אונ-
טער דער חופה און איהם וועט זי אַוועק שענקען איהר האַרץ און
ליעבע. און מיר? מיר איז זי, אַ-ידעה, ניט מעהר ווי אַ שוועסטער.
געווען אַ שוועסטער און געבליבען אַ שוועסטער... און עס דאַכט זיך
מיר, אַז זי קוקט אויף מיר מיט רחמנות און מיט פערדראָס און זאָגט
צו מיר, ווי זי האָט געזאָגט צו מיר אַמאָל, מיט'ן לשון פון שיר-
השירים: „מי יתנך כאח לי — ווען דו ביזט מיר אַ ברודער! אַך,
פאַר וואָס ביזט דו מיר ניט אַ ברודער?!"... וואָס זאָל איך איהר ענט-
פערען דערויף? איך ווייס שוין, וואָס איך וועל איהר ענטפערן דערויף.
לאָס איך נור רעדען מיט איהר עטליכע ווערטער. עטליכע ווערטער.

ניין. איך וועל היינט ניט קאָנען רעדען מיט בוזי'ן קיין איינציג
וואָרט, קיין האַלב וואָרט אפילו. אָט הויבט זי זיך אויף, געהט מיט
שטילע גרינגע טריט צו דער שאַפע, נעהמט צו פאַר דער מאַמען ליכט
אין די זילבערנע לייכטערס. אַלטע בעקאַנטע היימישע הויכע געבלאָזע-
נע זילבערנע לייכטערס. מיר זענען מיט זיי גוט בעקאַנט און בעפריינ-
דעט פון אַמאָל. די דאָזיגע זילבערנע לייכטערס האָבען דאָך פערנומען
אַמאָל אַ בכבודען אָרט אין מיינע גאָלדענע חלומות ביי דער פער'כשופ'-
טער בת-מלכה אין דעם קרישטאָלענעם פאַלאַץ. די דאָזיגע גאָלדענע
חלומות מיט די דאָזיגע זילבערנע לייכטערס, מיט די בענשליכט, מיט
דער מאַמעס שענע קלאָרע ווייסע הענד, מיט בוזי'ס שענע בלויע שיר-
השירים-אויגען, מיט די לעצטע גאָלדענע שטראַהלען פון דער פערגעה-

ענדיגער זון — איז עס דען נישט איינס און דאסזעלבע, געקניפט און געבונדען?...

— טא! — זאגט דער טאטע צו מיר מיט א קוק אין פענס-טער און מיט א ווונק, אז ס'איז שוין צייט זיך איבערטהון און געהן אין שוהל אריין דאווענען.

מיר טהוען זיך איבער, איך און דער טאטע, און מיר געהען אין שוהל אריין דאווענען.

ד.

אונזער שוהל, אונזער אלטע אלטע, שוהל האט זיך אויך ניט פערענדערט, איהר זאלט זאגען א האהר. נישט געמינערט א טראפען. א ביסעל זענען נאר געווארען שווארצער די ווענד. ניעדריגער דער עמוד. עלטער דער אלמעמער. און דער ארון-קודש האט פערלארען דעם גלאנץ פון זיין נייהייט.

ווי א קליין בית-המקדש האט אונזער שוהל אמאל אויסגעזעהען אין מיינע אויגען. איצט האט זיך דאס בית-המקדש אנגעבויגען א בי-סעלע אויף א זייט. אך! וואו איז אהינגעקימען די הייליגע פראכט און גלאנץ פון אונזער אלטער שוהל? וואו זענען די מלאכים, וואס פלעגען דא שוועבען אונטער דעם געמאהלטען סופית אלע פרייטאג צו נאכט, צו קבלת-שבת, און אלע יום-טוב אויף דער נאכט, צו ברכו?

אויך די בעלי-בתים פון שוהל האבען זיך וועניג וואס פערענ-דערט. נאר א ביסעלע פערעלטערט זיך. שווארצע בערד זענען ווייס געוואר־ען. גלייכע פלייצעס האבען זיך אויסגעבויגען. אטלעסענע קאפ-טעס זענען צעהאקט געווארען. עס זעהען זיך ארוים ווייסע פעדעס, געלע פאסען. מלך דער חזן זינגט נאך היינט אויך אזוי שען, ווי אמאל, מיט יאהרען צוריק. א ביסעלע נאר איז איהם פערדומפען דאס קול. עס הערט זיך אין זיין דאווענען א נייער טאן: מעהר גע-ווינט, ווי געזונגען. מעהר געקלאגט זיך, ווי געבעטען. און אונזער רב? דער אלטער רב? — דער האט זיך גארניט פערענדערט. גע-ווען ווי געפאלענער שניי און געבליבען ווי געפאלענער שניי. איין

קלײניגקײט נאָר: די הענד ציטערען אַצינד. און מיט'ן גאַנצען גוף ציטערט ער. פון אַלטקײט, אפנים. עזריאל דער שמש, א יוד אָהן א סימן פון אַ באָרד, וואָלט געווען דער אײנענער, וואָס אַ מאָל, ווען נישט די צײהן. ער האָט פערלאָרען אַלע צײהן און ער זעהט אויס מיט זײנע אײנגעפאַלענע קינבאַקען מעהר ווי אַ יודינע, ווי אײדער א מאַנסביל, נישקשה, ער קלאַפּט נאָך הײנט אויך מיט'ן פּראַטש אי־בער'ן שלחן, אַז עס קומט צו שמונה־עשרה. אמת, שוין נישט דער קלאַפּ, וואָס אַמאָל. אַמאָל מיט יאָהרען צוריק האָט מען געקאָנט טויב ווערען פון זײן קלאַפּען, הײנט שוין נישט. אפנים, נישטאָ דער כח, וואָס אַמאָל, געווען אַ יוד אַ גבר.

אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק, איז מיר דאָ געווען גוט, געדענק איך, גוט אָהן אײן ערך, אָהן אַ מאָס! דאָ, אין דעם קלײנעם בית־המקדש, האָט מײן קינדערשע נשמה אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק, גע־שוועבט אינײנעם מיט די מלאכים אונטער דעם געמאָהלטען סופיט. דאָ, אין דעם קלײנעם בית־המקדש, האָב איך אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק, אי:אײנעם מיט'ן טאַטען און מיט אַלע יודען, געשמאַק און ערנסט געדאַווענט...

יא.

און אָט בין איך איצט ווידער אַמאָל אין מײן אַלטער אַמאָלי־גער שוהל, און איך דאַווען מיט אונזערע אַלטע אַמאָליגע בעלי־בתים, און איך הער דעם אײגענעם חזן, וואָס אַמאָל, וואָס זינגט מיט'ן אײ־גענעם ניגון, וואָס אַמאָל. און דער עולם דאַווענט געשמאַק און וואַ־רעם און מיט'ם זעלבען נוסח, וואָס אַמאָל. און איך דאַווען אינאײנעם מיט'ן עולם. נאָר מײנע געדאַנקען זענען ווײט פונ'ם דאַוונען. איך מיש אַ בלעטעל נאָך אַ בלעטעל אין מײן סדור און — איך בין ניט שולדיג — עס מישט זיך מיר אויף שיר־השירים קאַפּיטעל ד': „הנך יפה רעיתי — ווי שען דו ביזט, חבר'טורין מײנע. הנך יפה, עיניך יונים — ווי שען דו ביזט מיט דײנע טויבענאויגען"... איך וואָלט וועלען דאַוונען גלײך מיט אַלע, גלײך ווי איך האָב אַמאָל געדאַוועט. נאָר עס דאַווענט זיך ניט! איך מיש אַ בלעטעל נאָך אַ בלעטעל אין מײן סדור און — איך בין ניט שולדיג — עס מישט

זיך אויף ווידער שיר-השירים קאפיטעל ה׳: „באתי לגני אחותי כלה — איך בין געקומען אין מײַן ווײַנגאָרטען, מײַן שוועסטער די כלה״...

און ווײַטער: „איך האָב געקליבען מײַנע קרײַטער, געשמעקט מײַנע בשמים, געגעסען מײַן האָניג, געטרונקען מײַן ווײַן״...

נאָר וואָס רעד איך? וואָס זאָג איך? דער גאָרטען איז נישט מײַנער. איך וועל נישט קלײַבען קיין קרײַטער, ניט שמעקען קיין בשמים, ניט עסען קיין האָניג, ניט טרינקען קיין ווײַן. דער גאָרטען איז ניט מײַן גאָרטען. בוזי איז נישט מײַן כלה. בוזי איז עמיצענס א כלה. עמיצענס, נישט מײַנע!... און עס קאָכט אין מיר א גוהנם. נישט אויף בוזי׳ן. נישט אויף קיינעם. נײן. אויף מיר אַליין: סטײַטש, ווי האָב איך געקאָנט אַזאַ צײַט זײַן אַזוי ווײַט פון בוזי׳ן? ווי האָב איך געקאָנט דערלאָזען, אז עס זאָל צונעהמען פון מיר בוזי׳ן און אָפּגעבען זי צו אײַן אַנדערען? האָט זי מיר דען ניט געשריבען אַלע מאָל בריוולעך און געגעבען אָנצוהערעניש, אז זי האָפט אין גיכע צײַטען זיך מיט מיר צו זעהען?״... האָב איך איהר דען ניט אָבגעלעגט אַלע מאָל פון אײַן יום-טוב אויפ׳ן אַנדערען, אַזוי לאַנג, ביז זי האָט מיר אויפגעהערט צו שרײַבען?..

יב.

— גוט יום-טוב. דאָס איז מײַן זוהן.

אַזוי שטעלט מיך פאָר דער טאַטע נאָכ׳ן דאַוונען פאַר די בעלי-בתים אין שוהל, וואָס בעטראַכטען מיך פון אַלע זײַטען און געבען מיר אָב און נעהמען צו פון מיר דעם שלום-עליכם, ווי אײַן אַלטען חוב.

— דאָס איז מײַן זוהן...

— דאָס איז אײַער זוהן? נאַ דיר אַ שלום...

אין דעם טאַטענס ווערטער „דאָס איז מײַן זוהן״ זענען דאָ אַלערלײַ פאַרבען: פרייד און גדלות און פערדראָס. מע קאָן לערנען דעם פשט, ווי מע וויל: „וואָס זאָגט איהר? דאָס איז דאָך מײַן זוהן״... אָדער: „שטעלט אײַך פאָר — דאָס איז מײַן זוהן״...

איך פיהל זיין האַרץ. דער מענש איז בעלייידיגט. איך האָב זיין פערשפּעניגט זיין געבאָט. איך בין ניט געגאַנגען אין זיינע וועגען. איך בין מיר געגאַנגען מיין אייגענעם וועג און האָב איהם פערעלטערט פאַר דער צייט. ניין. ער האָט מיר נאָך ניט מוחל געוועזען. ער זאָגט דאָס מיר ניט. ער פערשפּאָרט עס מיר זאָגען. איך פיהל עס אַליין. דאָס זאָגען מיר זיינע אויגען, וואָס קוקען מיר דורך די זילבערנע ברילען גלייך אין האַרצען אַריין. דאָס זאָגט מיר דער שטילער זיפץ, וואָס רייסט זיך אַרויס פון צייט צו צייט פון זיין אַלטער שוואַכער ברוסט... מיר געהען ביידע פון שוהל אַהיים און שווייגען. מיר געהען שפּעטער פון אַלעמען. די נאַכט האָט פערשפּרייט איהרע תּליגעל איבער'ן הימעל און אַראָבגעלאָזט האָט זיך איהר שאָטען אויף דער ערד. אַ שטילע, אַ וואַרעמע, אַ הייליגע פּסח'דיגע נאַכט איז דאָס. אַ נאַכט פול מיט סודות און רעטעניטשען. פול מיט וואונדער. די הייליגקייט פון דער דאָזיגער נאַכט פיהלט זיך אין דער לופט. קוקט אַראָב פונ'ם טונקעל־בלויען הימעל. וועגען איהר שמועסען זיך דורך שטילערהייד די שטערען. יציאת־מצרים לאָזט זיך הערען פון דער דאָזיגער נאַכט...

מיט גילע גילע טריט געה איך אַהיים אין דער דאָזיגער נאַכט. און דער טאַטע — קוים וואָס ער געהט מיר נאָך. ווי אַ שאָטען געהט ער מיר נאָך. „וואָס יאָגסט דו אַזוי?" — פרעגט מיך דער טאַטע, קוים וואָס ער האַפּט דעם אָטעם.

עך, טאַטע, טאַטע! זעהסט דו דען ניט, אַז איך בין געגליכען צו אַ הירש, אָדער צו אַ אינד פון די אינדען אויף די בשמים־בערג?... מיר איז לאַנג, טאַטע, צו־לאַנג די צייט. מיר איז וויים, טאַטע, צו־וויים דער וועג דערמאָלט, ווען בוזי איז אַ כלה. עמיצענס אַ כלה. עמיצענס, ניט מיינע!... איך בין געגליכען צו אַ הירש, אָדער צו אַ אינד פון די אינדען אויף די בשמים־בערג.

אַזוי ווילט זיך מיר ענטפערן מיין טאַטען מיט'ן לשון פון שיר־השירים, און איך פיהל נישט די ערד אונטער זיך. און איך געה מיט גילע גילע טריט אַהיים אין דער דאָזיגער נאַכט. און מיין טאַטע — קוים וואָס ער געהט מיר נאָך. ווי אַ שאָטען געהט ער מיר נאָך אין דער דאָזיגער נאַכט.

יג.

מיט דעם אייגענעם „גוט-יום-טוב", וואס מיר פלעגען אריינקומען אין דער דאזיגער נאכט פון שוהל אהיים, מיט יאהרען צוריק, זענען מיר אריינגעקומען אויך אצינד — איך און דער טאטע.

מיט דעם אייגענעם „גוט-יום-טוב — גוט יאהר", וואס די מא-מע און בוזי פלעגען אונז בעגעגענען אין דער דאזיגער נאכט אמאל, מיט יאהרען צוריק, האבען זיי אונז בעגעגענט אויך אצינד.

די מאמע, די מלכה, אנגעטהון אין איהר קעניגליך זיידען מלבוש, און די בת-מלכה, בוזי, — אין איהר שניי-ווייס קלייד; אבער פונקט דאס אייגענע בילד, וואס אמאל, מיט יאהרען צוריק, נים פערענדערט אויף א האהר, נישט געמינערט א טראפען.

ווי מיט יאהרען צוריק, אזוי אויך אצינד, אין דער דאזיגער נאכט, איז אונזער שטוב פול מיט חן. א בעזונדערע שענקייט, א היילינגע, יום-טוב'דינגע, מאיעסטעטישע שענקייט האט ארא-בגעניערערט אויף אונזער שטוב. א היילינגער, יו-טוב'דיגער גלאנץ איז אויסגעגאס-סען אויף אונזער שטוב אין דער דאזיגער נאכט. דאס ווייסע טישגע-בעט — געפאלענער שניי. דער מאמעס בענטשליכט שיינען ארויס פון די זילבערנע לייכטערס. עס לאזט גריסען פון די פלעשער ארויס דער ארבע-כוסות-וויין, אך, ווי צנועה'דיג, נאאיוו עס קוקט ארויס פון דער קערה די אומשולדיגע מצות. ווי ליעב עס שמייכעלט דער אנ-געריבענער מרור-חריין, דער קאמפלעצירטער חרוסת מיט'ן אנגעגרייטען זאלצוואסער! פייערליך און מיט שטאלץ שטעהט אויסגעבעט דעם מלכ'ס שטוהל, דאס עסבעט. אויף דער מלכה'ס פנים רוהט די שכינה, ווי אלעמאל אין דער דאזיגער נאכט. און די בת-מלכה (בו-זי) איז איגנאנצען, פון אויבען ביז אראב, שיר-השירים'דיג. נײן, וואס זאג איך? — זי איז דער שיר-השירים אליין,

איין עבירה נאר, וואס מע האט דעם בן-מלך אוועקגעזעצט אזוי וויים פון דער בת-מכלה. אמאל זענען זיי, געדענק איך, אנ-דערש געזעסען ביים סדר. איננאיינעם, איינס נעבען אנדערען, זענען זיי געזעסען. דער בן-מלך האט געפרעגט דער טאטען, געדענק איך, די פיער קשיות, און די בת-מלכה האט ארויסגע'גנבה'ט ביי זיין מאיעסטעט פון אונטער דעם קישען דעם אפיקומן — און אך! וואס מיר האבען זיך דערמאלט אנגעלאכט! אמאל נאכ'ן סדר, געדענק איך,

אַז דער מלך האָט שוין אַראָבגעצויגען דעם ווייסען קיטעל, און די מלכה — איהר קעניגליך זיידען מלבוש, זייָנען מיר געזעסען, איך און בוזי, אינצווייען, אין אַ ווינקעלע, געשפּיעלט אין ניסלעך, וואָס די מאַמע האָט אונז געגעבען, אָדער איך האָב איהר דערצעהלט אַ מעשה, פון יענע בבא-מעשיות פון חדר, פון מיין חבר שייקע, וואָס ווייסט אַלסדינג. אַ מעשה מיט אַ פער'כּשוף'טער בת-מלכה, וואָס איז געזעסען אין אַ פּאַלאַץ פון קרישטאַל זיעבען יאָהר כסדר און געוואַרט, ביז עמיצער וועט דורכ'ן שם-המפורש זיך אויפהויבען אַריבער דער חמאַרע, פליהען איבער בערג און איבער טהאָלען, איבער טיילען און מדבריות, און וועט זי אויסלייזען, און וועט זי בעפרייהען.

יד.

דאָס איז אָבער אַלץ געוועזען אַמאָל — אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק. איצט איז שוין די בת-מלכה אויסגעוואַקסען, געוואָרען אַ גרויסע. און דער בן-מלך איז אויסגעוואַקסען, געוואָרען אַ גרויסער. און בעזעצט האָט מען איהם אַזוי אום'ברחמנות'דיג, אַז מיר קאָנען זיך אפילו ניט זעהען אַיינם דאָס אַנדערע, ווי עס געהער צו זיין. שטעלט אייך פאָר: אין דער רעכטער האַנד פון זיין מאַיעסטעט דער בן-מלך, און דער לינקער האַנד פון איהר מאַיעסטעט די בת-מלכה!.. און מיר זאָגען די הגדה, איך מיט'ן טאַטען, הויך אויף אַ קול, ווי אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק, און מיט אַ ניגון, אַ בלעטעל נאָך אַ בלעטעל. און די מאַמע מיט בוזי'ן זאָגען אונז נאָך שטילערהייד, אַ בלעטעל נאָך אַ בלעטעל — ביז מיר קומען צו שיר-השירים. זאָג איך מיט'ן טאַטען דעם שיר-השירים, ווי אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק, מיט נאָר אַ בעזונדערען ניגון, אַ פּסוק נאָך אַ פּסוק. און די מאַמע מיט בוזי'ן זאָגען אונז נאָך שטילערהייד, אַ פּסוק נאָך אַ פּסוק. ביז דער מלך, אויסגעמיעדט פון דער יציאת-מצרים-געשיכטע און שכור'ליך פון דעם ארבע-כוסות-ווייַן, הויבט אָן ביסלעכווייז אונטערצודרעמלען, דרעמעלט אַ ווייַלע און חאַפּט זיך אויף און זינגט ווייטער דעם שיר-השירים, הויבט אָן אויף אַ קול: „מים רבים — פיעל וואַסערען קאָנען נישט אויסלעשען די ליעבע“... און איך חאַפּ איהם אונטער

מיט'ן זעלבען ניגון: „ונהרות לא ישטפוה — און טייכען וועלען זי ניט פערפלייצען“... דאס זאגען געהט ביי אונז אלעמאל שטילער און שטילער. ביז זיין מאיעסטעט ווערט צום סוף אנטשלאפען שוין טאקי אויף דעם רעכטען אמת. ריהרט איהם אן די מלכה ביים ארבעל פונ'ם ווייסען קיטעל. מיט א ליעבער זיסער איידעלקייט וועקט זי איהם, ער זאל געהן שלאפען, — און איך טיט בוזי'ן קאנען זיך דערווייל איבערווארפען מיט א פאר ווערטער. שטעה איך אויף פון טיש און געה צו צו איהר נאהנט, און מיר שטעהען איינס אקעגען דאס אנדערע — דאס ערשטע מאל אזוי נאהנט אין דער דאזיגער נאכט. איך וויז איהר אן אויף דער שענער זעלטענער נאכט. „אין דער דאזיגער נאכט, זאג איך איהר, איז גוט שפאצירען געהן“... זי האט מיך פערשטאנען און ענטפערט מיר מיט א האלבען שמייכעל, פרעגענדיג: „אין דער דאזיגער נאכט?“... און עס מאהלט זיך מיר אויס, אז זי לאכט פון מיר. אזוי פלעגט זי לאכען פון מיר אמאל, מיט יאהרען צוריק... פערדריסט דאס מיך. זאג איך צו איהר: „בוזי, מיר האבען וואס צו רעדען, א סך וואס צו רעדען“. „א סך וואס צו רעדען?“ חזר'ט זי איבער מיינע ווערטער, און עס דאכט זיך מיר, אז זיך לאכט פון מיר... פערהאפ איך מיך: „און אפשר האב איך א טעות? אפשר האב איך מיט דיר אצינד גארניט וואס צו רעדען?“...

דאס איז געזאגט געווארען מיט אזא ביטערקייט, אז בוזי הערט אויף צו שמייכלען און ערנסט ווערט איהר פנים. „מארגען — מאכט זי צו מיר — מארגען וועלען מיר שוין רעדען“... און ליכטיג ווערט מיר אין מיינע אויגען. ליכטיג און גוט און פרייליך: מארגען! מארגען וועלען מיר שוין רעדען! מארגען!... איך געה צו צו איהר נאך נעהנטער און איך דערפיהל דעם ריח פון איהרע האהר. דעם ריח פון איהרע קליידער, דעם אמאליגען בעקאנטען ריח. און עס קומען מיר אויפ'ן זינען די ווערטער פון שיר-השירים: „נפת תטפנה שפתותיך, כלה — צוקער טהוען טריפען דיינע ליפען, כלה! האניג און מילך אונטער דיין צונג. און דער ריח פון דיינע קליידער איז ווי דער ריח פון דעם לבנון“...

דאס ווייטעריגע רעדען מיר שוין אזוי, אהן ווערטער. מעהרער מיט די אויגען. מיט די אויגען...

טו.

— בּוזי, אַ גוטע נאַכט. — זאָג איך צו איהר שטיל. עס איז מיר שווער אַוועקגעהן פון איהר, איין גאָט ווייסט דעם אמת.

— אַ גוטע נאַכט. — ענטפערט מיר בּוזי, ריהרט ניט פון אָרט, און קוקט אויף מיר טיעף פערזאָרגט מיט איהרע שענע בּלויע שיר־השירים־אויגען.

איך זאָג איהר נאָך אַמאָל אַ גוטע נאַכט, און זי ענטפערט מיר נאָך אַמאָל אַ גוטע נאַכט, קומט צו געהן די מאַמע און פיהרט מיך אַריין אין אַ בּעזונדער שלאָף־חדר. דאָרט נעהמט מיין מאַמע און גלעט מיר אויס מיט איהרע שענע ווייסע הענד די ווייסע אויבּערדעק פון מיין שלאָף־בּעט און איהרע ליפּען שעפּטשען: „שלאָף געזונד, מיין קינד, שלאָף געזונד“...

אין די ראָזיגע עטליכע ווערטער האָט זיך אויסגעגאָסען דער גאַנצער ים פון ליעבּשאַפט, וואָס האָט זיך צונויפגעזאַמעלט בּיי מיין אין דער צייט, וואָס איך בּין אין דער היים ניט געוועזען.

גרייט צו צופאַלען צו איהר, אויסקושען איהר די שענע ווייסע הענד, נאָר איך בּין דאָס ניט ווערטה. ניין, איך בּין דאָס ניט ווערטה. איך ווייס דאָס... שטיל זאָג איך איהר אַ גוטע נאַכט, און איך בּלייבּ איבּער אַליין, איינער אַליין אין דער ראָזיגער נאַכט.

טז.

... איינער אַליין אין דער ראָזיגער נאַכט. אין דער ראָזיגער שטילער ווייכער וואַרעמער פריהער פריהלינג־נאַכט.

איך עפען אויף דאָס פענסטער און קוק אַרויס אין דרויסען אַרויס, צום טונקעל־בּלויען נאַכט־הימעל, צו די שעמערירענדיגע בּריליאַנטען־שטערען, און איך פרעג בּיי זיך אַליין: ניט שוין זשע? ניט שוין זשע?...

ניט שוין זשע האָבּ איך פערשפּיעלט מיין גליק, פערשפּיעלט אויף אויבּיג?

ניט שוין זשע האָבּ איך אַליין מיט מיינע איינענע הענד גענומען

און פערברענט מיין וואונדערליכען פאלאץ און ארויסגעלאזט די שענע געטליכע בת-מלכה, וואס איך האב אמאל פער'כשופ'ט?... ניט שוין זשע! ניט שוין זשע? און אפשר ניין? אפער בין איך געקומען בע-צייטענס? באתי לגני אחותי כלה — איך בין געקומען אין מיין גארטען, מיין שוועסטער די כלה...

און איך זיץ נאך לאנג ביים אפענעם פענסטער אין דער דאזי-גער נאכט. און איך סודע מיך מיט דער דאזיגער שטילער ווייכער ווארעמער פריהער פריהלינג-נאכט, וואס איז פול, מאדנע פול, מיט סודות און רעטעניישען...

אין דער דאזיגער נאכט בין איך געוואהר געווארען א נייעס:

אז איך האב ליעב בוזי'ן.

אז איך האב זי ליעב מיט יענער הייליגער פלאם-פייעריגער גיהנם-ליעבע, וואס ווערט אזוי שען בעשריבען אין אונזער שיר-השי-רים; גרויסע פייעריגע אותיות שניידען זיך אוים, איך ווייס ניט פון ואנען, און שוועבען מיר פאר די אויגען. די אותיות זענען פונ'ם נאר-וואס אבגעזאגטען שיר-השירים, איין אות נאך איין אות: כי עזה כמות אהבה — ביטער ווי דער טוידט איז די ליעבע. קשה כשאול קנאה — שווער ווי דער גיהנם איז די קנאה. רשפיה רשפי אש — איהרע פונקען זענען פונקען פיי-ער. שלהבתיה — א פלאקער פון גאט"...

און איך זיץ אין דער דאזיגער נאכט ביים אפענעם פענסטער און איך פרעג ביי דער דאזיגער נאכט פון סודות און רעטענישען, זי זאל מיר אנטפלעקען דעם סוד: ניט שוין זשע? ניט שוין זשע?..

נאר זי שווייגט, די דאזיגע נאכט פון סודות און רעטענישען. דער סוד בלייבט א סוד פאר מיר — ביז מארגען.

מארגען, אזוי האט דאך מיר בוזי צוגעזאגט, וועלען מיר רע-דען. אך! מארגען וועלען מיר שוין רעדען... לאז נאר אוועקגעהן די נאכט. לאז נאר פערשווינדען די דאזיגע נאכט.

די דאזיגע נאכט. די דאזיגע נאכט...

אַ מעשה אָהן אַן עק

קאפיטעל א.

איש הָיָה בְּזְלַאדִיוֹבְקִי — אַ מענש איז געוועזן אין זלאָדרייעווקע, אַ שטעדטיל וואָס ליגט אין דער סביבה פון מאַזעפּעווקע, נישט ווייט פון חאַפּלאַפּאָוויטש און קאָזאָדראָיעווקע, צווישען יאַמפּעלי און צווישען סטרישטיש, פונקט אויף דעם וועג וואָס מע פאָהרט פון פישי־יאַבעדע דורך פיטשע־חוואַסט קיין מעטרעוויץ, און פון דאָרטען קיין יעהופּעץ; ושמו שמעון אליהו — און זיין נאָמען איז געוועזן שמעון־אֶלי, און גערופען האָט מען איהם שמעון אֶלי „שְׁמַעקוֹ־לְנוּ", מחמת ביים ראַוונען אין שול האָט ער געהאַט אַ טבע שרייען, אַרבייטען, זינגען און ציקלען זיך אויף קולי־קולות. וְהָיָה האיש חַיִּים — און געוועזן איז דער מענש אַ שניידער, נישט חלילה פון די געהויבענע שניידערס, וואָס ציִיען נאָכן „מאַבעלטיר", וואָס מע רופט דאָס „זשורנאַל", נאָר אַ שניידער אַ לאַטניק, אַ גרויסער מומחה הייסט דאָס אויף לייגען אַ לאַטע, פאַרצעריוועזן אַ לאָך מע זאָל נים דערקענען, אָדער איבערניצעווען וואָס פאַר אַ מלבוש איהר ווילט אויף דער לינקער זייט, ממש מאַכען פון אַלט ניי. נעמען, למשל, איין אַלטען חאַלאַט און איבערמאַכען איהם אויף אַ קאַפּאָטע, פון אַ קאַפּאָטע אַ פּאָר תחתונים, פון די תחתונים אויסשטיקעווען אַ לייבעל, און פון׳ם לייבעל נאָכדעם עפּיס אנדערש — מיינט נים אַז דאָס איז אַזאַ גרינגע אַרבייט! און אויף דעם איז שמעון אֶלי שמַעקולנו געוועזן איין בְּרִיָּה אין דער וועלט. און מחמת זלאָדרייעווקע איז זעהר איין אָרעם שטעדטיל, וואָס דאָרטען מאַכען נייע מלבושים איז עפּים נישט אַזאַ געוויינטליכע זאַך; האָט מען דעריבער געהאַלטען פון שמעון אֶלי׳ן. אין זלאָדרייעווקע איין עולם ומלואה. איין חסרון נאָר וואָס ער האָט

ניטש געקאָנט אויסקומען מיט די נגידים, ליעב געהאַט אַריינ־קוקען אין קהלשע זאַכען, זיך אָננעמען אָן דער קריוודע פֿון די אָרעמע לייט, רעדען גאַנץ אָפֿענטליך אויף די בעלי טובות וואס ענען זיך עוסק אין צרכי צבור, און דעם בעל טאַקסע מאַכען מיט דער בלאַטע בפרהסיה, זאָגען אויף איהם אַז ער איז אַ געלדצאַפּער, אַ בלוטזויגער, אַ מענשענפֿרעסער, און אויף די שוחטים מיט די רבנים, וואָס האָבען געשלאָגען בלאַט מיט׳ן בעל טאַקסע — אַז ס׳איז איין כנופיא, אַ כתה פֿון גנבים, רמאים, קוילערס, רוצחים, גזלנים, אַ רוח אין זייער ט... ט... אריין געפֿלויגען געוואָרען ביז דעם ווירען הרח מיט׳ן פֿעטער ישמעאל איגאיינעם.

צווישען בעלי מלאכות, חברה „פועל צדק", האט זיך שמעון אלי שמעקולנו גערעכענט פֿאַר א „יודע נגן": אויף זייער שפּראַך האָט דאָס געהייסען אַ מענש וואָס פֿאַרשטעהט אין די קליינע אותיותליך, מחמת שמעון אלי פֿלעג שיטען מיט פסוקים, מיט גאַנצע שטיקער גמרא און מיט מדרשים וואָס נים געשטויגען נים געפֿלויגען, „עמך"... „קטנתי"... „אגיל ואשמח"... „היום הרת עולם"... „ויתרוצצו ויתפוצצו"... „וואָס טיבע יוצר המאורות... ככתוב ווי אין פסוק שטעהט געשריבען"... וכדומה אַזעלכע לשון קודש׳דיגע ווערטער וואָס זענען ביי איהם תמיד געווען גרייט. און דערצו האָט ער נאָך געהאַט נישקשה פֿון אַ קולכיל, אַפילו אַביסעל צו אַ הילכינגס און אַ גאָרגעלדיגס, נאָר ער איז געווען קלאָהר אין אַלע נוסחאות מיט אַלע נגונים מיט אַלע תפילות אויף אויסווייניג, און האָט ליעב געהאַט דעם עמוד מיט סכנת נפשות, און איז געווען גבאי אין שניידערשען שולכען, געחאַפּט פעטש ווי האָלץ, צום מיינסטען שמחת תורה צו „אתה הראית", ווי געוויינטליך.

„שמעון אלי שמעקולנו", חאָטש ער איז געווען כל ימיו אַ ביטערער אָרעמאַן, מע קאָן זאָגען כמעט איין אביון, נאָר אַראָפּגעפֿאַלען ביי זיך דערמיט האָט ער פֿיינט געהאַט. „אדרבה — האָט ער געזאָגט: וואָס מעהר קבצן מעהר לעבעריג; וואָס

מעהר הונגעריג מעהר געזונגען, ווי די גמרא זאגט: „וְאֵת עֲנִיּוּתָא לְיִשְׂרָאֵל כְּטְשָׁעֲרְעוִוּטְשְׁקָע קְרַאכְנֵי לְדִיוָוקָע הִיוָרָא"...

הקצור הדבר שמעון אֶלי איז געוועזן דאָס וואָס מע רופֿט אָן „איין אָרעמס און אַ פֿריילכס". געוועזן איז ער אַ נידעריגער, אַ פֿאַרזעהעניש, אַרומגעשטעקט מיט נאָדלען און מיט שטיקליך וואַטען אין די געקרייזעלטע שוואַרצע האָר; געהאַט האָט ער אַ קליין צאַפּען בערדיל, אַביסעל אַ צוגעפּלעצטע נאָז, די אונטערשטע ליפּ אַביסעל צעשפּאָלטען, און אויגען גרויסע שוואַרצע און שמענדיג שמייכלענדיגע, און נעגאַנגען איז ער תּמיד מיט אַ טענצ'יל און מיט אַ לידעל אונטער דער נאָז: „היום הרת עולם — נאָר נישט געזאָרגט!"...

וַיְהִי לוֹ בָּנִים וּבָנוֹת — און ער איז געוועזן אַ מטופּל מיט קינדער פֿון אַלערליי וואוקס, צום מיינסטען טעכטער, צווישען זיי עטליכע דערוואַכסענע; וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ — און זיין וייב האָט געהייסען ציפּה־ביילה־רייזה, און זי איז געוועזן זיין „כְּנֶגְדּוֹ", דאָס הייסט פּונקט דער הֵיפֶך פֿון איהם: אַ הויכע, אַ רויטע, אַ געזונדע, אַ יודינע אַ קאָזאַק. פֿון דעם ערשטען טאָג אָן וואָס נאָך דער חופּה האָט זי איהם גענומען אין די הענט אַריין און נישט אַרויסגעלאָזט איהם; און איז געגאַנגען אין ספּאָדיק, דאָס הייסט זי איז געוועזן דער מאַנן, ניט ער! ער האָט פֿאַר איהר געהאַט גרויס דרך־ארץ; זי פֿלעגט אויף איהם עפּענען אַ מויל, פֿלעגט ער פֿערציטערט ווערען; און אַמאָל, אונטער פֿיער אויגען, אַז ס'איז אויסגעקומען, פֿלעגט זי איהם אָפּשטעקען אַ פּאַטש אויך... דעם פּאַטש פֿלעגט שמעון אֶלי בעהאַלטען אין קעשעני און זאָגען בשעת מעשה אַ ווערטיל מיט אַ פּסוק:

— היום הרת עולם — נאָר נישט געזאָרגט! אין דער הייליגער תּורה שטעהט געשריבען: „והוא — און ער, דער מאַנן הייסט דאָס, יִמְשׁוֹל — זאָל טהון טהאָן געוועלטיגען, כָּךְ — אָן דירי" איז פֿאַרפֿאַלען! עס מעגען קומען כָּל מַלְכֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב, וועט זיך זיי ניט העלפֿען!...

וַיְהִי הַיּוֹם — טרעפֿט זיך אַ מעשה: ציפּה־ביילה־רייזה

קומט צוגעהן איין מאל זוממער מיט'ן קאָשעק פֿונם מאַרק, מהומ אַ שמיין דאס בינמעל קנאָבעל מיט'ן ביסעל פעטרישקע מיט די קאַרטאָפֿלים וואָס זי האָט איינגעקויפֿט, אונ רופֿט זיך אָן מיט כּעס:

— לאָז דאָס געהן אין דער ערד אריין! שוין גמאָט ופֿאָס געוואָרען אלע טאָג, אַלע טאָג זיך ברעכען דעם מוח, צו טראַכטען וואָס קאָכט מען וואַרעמעס. מע באַראַרף האָבען אַ קאָפּ פֿון אַ מיניסטער! ווידער אַמאָל טייגליך מיט פֿאַסאָלים אונ אָבער אַמאָל טייגליך מיט פֿאַסאָלים, גאָט זאָל נים שטראָפֿען פֿאַר די רייד! אָט למשל נחמה בּרכה, אַזאַ קבצנטע, אַזאַ עניטע, אַזאַ אֶביונטע, אַזאַ דלפֿונטע, באַדאַרף זי האָבען אַ ציג! פֿאַר וואָס? ווארום זי האָט אַ מאַנן לייזער־שלמה, מאַקי אַ שניידער, נאָר פֿאָרט אַ מענש! אַ קליינינקייט אַ ציג? פֿאַראַן אַ ציג אין שטוב, איז פֿאַראַן אַ גלעזיל מילך פֿאַר די קינדער; מע קאָן אָפּקאָכען אַ מאָל אַ קאַשע מיט מילך, אָפּשטופּען אַ וואַרע־כעס, יוצא זיין מיט אַ וועטשערע, אַ מאָל אַ קרינגעל פּיד־סטעטענע, אַ שטיקעל קעז אונ פוטער — אַ חיות!

— ביזט נעבאַך אַידאַי ועהר גערעכט — מאַכט שמעון אֵלי געלאַסען — פֿאַראַן אַ מדרש: כּל ישראל יש להם חלק — איטליכער יוד באַדאַרף האָבען אַ ציג, כּכּתוב ווי אין פּסוק שטעהט געשריבען אַסקאָקורדע...

— וואָס טויג מיר דיין פּסוק — צעשרייט זיך ציפּה ביילה רייזה — איך זאָג אַ ציג, זאגט ער גאָר אַ פּסוק! מיר דאַכט, אַז איך וועל דיר געבען אַ פּסוק, וועט דיר ווערען פּסוקדיג אין די אויגען! מיט פּסוקים גאָר האָדעוועט ער מיך דער שענער ברויט־געבער מיינער, דער שלים־מזל! הערסט דו? איך וועל דיר די גאַנצע תּורה דיינע אָוועקגעבען פֿאַר איין באָרשטש אַ מילכיגען!...

וכדומה נאָך אַ זעלכע מינים „אָנצוהערינעשין" האָט איהם געגעבען ציפּה ביילה רייזה עטליכע מאָל אין טאָג, אַזוי לאַנג אַזוי בריים ביז שמעון אֵלי האָט איהר צוגעזאָגט אונ געגעבען האַנט תּקיעת־כּף, אַז זי מעג שלאָפֿען רוהיג, עס וועט שוין זיין

מיט נאָטס הילף אַ ציג; דער עיקר בטחון, „היום הרת עולם — גאָר נישט געזאָרגט!"...

פון רעמאָלט אָן האָט שמעון אֶלי אָנגעהויבען קלויבען אַ גראָשען אונ אַ גראָשען, ער האט זיך אָפּגעזאָגט פון אַ סך גייטיגע זאַכען, פאַרמַשְׁכֵּנט די שבתדיגע קאַפּאָטע אויף אויס־צאָהלען וואָכגעלד, אונ צענויפגעשלאָגען זיך עטליכע קערבליך, אונ ס'איז געבליבען, אַז ער נעמט די מְמַתְּקִים אונ געהט זיך דורך קיין קאָזאָדאָיעווקע קויפען אַ ציג. וואס עפּיס קיין קאָזאָדאָיעווקע? איז דערינען געוועזען צוויי טעמים: ראשית איז קאָזאָדאָיעווקע איין ערטיל פון ציגען, וואָס דער נאָמען אַליין בעווייזט שוין דערויף: קאָזאָדאָיעווקע איבערגעזעצט אויף יודיש קומט אויס „ציגמעלקענדיגע"; והשנית האָט ציפּהביילה רייזה געהערט דערצעהלען פון איהרע אַ שְׁכֵנה, וואָס זי רעדט ניט מיט איהר שוין פון עטליכע יאָהר, אַז יענע האָט געהערט פון איהר שוועסטער, וואָס איז ניט לאַנג געוועזען ביי איהר צו גאַסט פון קאָזאָדאָיעווקע, אַז דאָרט איז פאַראַן אַ יוד אַ מלמד, רופט מען איהם חַיִים חָנה דער קלוגער בלשון סַגי נָהור, דערפאַר וואס ער איז אַ גרויסער שוטה; האָט דער חיים חנה דער קלוגער אַ ווייב, רופט מען זי טעמע גיטיל די שטילשווייגענדיגע, דער־פאַר וואָס זי האָט אין זיך נייען מאָס רייד; האט די טעמע גיטיל די שטילשווייגענדיגע צוויי ציגען, אונ ביידע מעלקען זיך. פרעגט זיך אַ קשיה: פאַר וואָס קומט איהר צוויי ציגען אונ נאָך מעלקענדיגע דערצו? אַ גרויסער אומגליק וואָלט געוועזען בלעבען זי זאָל ניט האָבען איינע אפילו! פאַראַן ברוך השם יודען וואָס פאַרמאָגען ניט קיין האַלבע ציג אפילו, נו אִם כֵּן שטאַרבען זיי דענן?

— ביזט זעהר גערעכט — זאָגט שמעון אֶלי צו זיין ווייב — הערסט דו, דאָס איז שוין איין אַלטע טענה, כּכּתוּב ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: אַסקאַקוּרדע, דְבּאַרבּאַנטע...

— שוין! ער איז שוין ווידער דאָ מיט זיין פסוק! — שלאָגט איהם איבער זיין ווייב — מע רעדט פון אַ ציג קומט ער מיט אַ פסוק! דו געה זיך דורך בעסער אַהינצו צום

קאָזאַרעוועקער מלמד. און זאָג איהם אַזוי און אַזוי, מיר האָבען געהערט אַז ס'איז בײַ אײַך פֿאַראַן צוויי ציינער און ביידע טעלקען זיך, וואָס בעדאַרפֿט איהר צוויי מעלקענדיגע ציינער? אויף כּפּרות? ווילט איהר דאָך מסתּמא איינע פֿון זיי פֿאַרקויפֿען? פֿאַרקויפֿט זי מיר! וואָס וועט איך אײַך אַרען?... אַזוי טאַקי זאָלסט דו מיט זיי רעדען, דו פֿערשטעהסט?

— איך פֿערשטעה, וואָס דענן איך פֿערשטעה ניט? — זאָגט שמעון אֵלי — פֿאַר מיין געלד בעדאַרף איך זיך נאָך בעטען? פֿאַר געלד קריגט מען אַלץ אין דער וועלט, כֶּסֶף וְזָהָב מְטַהֵר חֲזֵרִים. שלעכט איז נאַר, זעהסט דו, אַז ס'איז חלילה נישטאָ די מטבע, דעמאָלט איז עָנִי חָשׁוּב כּמת, מאַכט רש״י: ניטאָ פּאַפּע געה ליולי, אָדער ווי מע זאָגט: אָהן פֿינגער קאָן מען קיין פֿייג ניט שטעלען. כּכּתוב ווי אין פּסוק שטעהט געשריבען: אַסקאַקורדע, דבאַרבאַנטע, דפאַרשמאַכטע...

— ווידער אַ מאָל אַ פּסוק און אָבער אַ מאָל אַ פּסוק! עס פּסוקט מיר שוין אין קאָפּ! איי געזונקען זאָלסט דו ווערען! — זאָגט צו איהם ציפּה ביילה רייזה און בעגראָבט איהם ניין איילען אין דער ערד, און טייטשט מיט איהם איין אַ מאָל הונדערט, אַז ער זאָל זיך פֿריהער פּרובען ביי זלמן בער דעם מלמד, טאָמער וועט דאָס געהן. אַי וואָס, טאָמער וויל יענער ניט? פֿאַר וואָס זאָל ער ניט וועלען? פֿאַר וואָס קומט איהם צוויי ציינען און נאָך מעלקענדיגע דערצו? פֿאַראַן ברוך השם יודען אויף דער וועלט וואָס פֿאַרמאָגען ניט קיין האַלבע ציג אפילו, נו אם כּן? שטאַרבען זיי דענן?...

און אַזוי ווייטער, אַלץ די איינענע טַעֲנוֹת.

קאַפּיטעל ב.

... הַבּוֹקֶר אוֹר — ס'איז נאַר טאָג געוואָרען האָט זיך אונזער שניידער געפֿעדערט, אויפֿגעשטאַנען און אָפּגעדאַוונט, גענומען

מיט זיך דאָס שטעקיל מיט'ן נארטעל אונ איז צוועק אין וועג אריין בְּשָׁלוֹם צופים.

גענועזן איז דאָס זונטאג אין אַ שענעם, ליכטיגען, לוימערען, וואַרעמען זומערטאָג. שוין לאַנג געדענקט נישט שמעון אֶלי אַזא איין אויסגעצייכענטען, אויסגעשפּיעלטען טאָג. שוין לאַנג איז שמעון אֶלי נישט געווען אין פֿעלד אויף דער פֿרייַער לופֿט. שוין לאַנג האָבען זיינע אויגען נישט געזעהען פֿאר זיך אַזא איין אויסגעצוואָגענעם גרינעם וואַלד, אַזא שענע גרינע קאָלדרע, וואו דאָס פֿעלד איז בעשאָטען מיט אַלערליי קאָלירענדיגע שפּרינקעליך. שוין לאַנג האָבען זיינע אויערען נישט געהערט אַ פּישטשע'ן פֿון פֿייגעליך, אַ פֿלאַטערען פֿון קליינע פֿערחליך. שוין לאַנג האָט זיין נאָז נישט געשמעקט אַזא געשמאַקען רֵיחַ פֿון גרין גראָז. פֿון רויהער ערד. שמעון אֶלי שמעקולנו האָט פֿערבראַכט כל ימיו אין אַיין אַנדער וועלט; זיינע אויגען האָבען געזעהען פֿאר זיך תּמיד אַנדערע בילדער: אַ פֿינסטערע גרוב, ביי דער טיר איין אויבען, קאָטשערעס מיט לאָפּעטעס, אונ אַ פּאָמעניצע אַ פֿולע ווי איין אויג; ביים אויבען ביי דער פּאָמעניצע אַ בעט פֿון דריי ברעטליך; אויפ'ן בעט קינדערליך אַ סך, קיין עין הרע, איינס קלענער פֿונס אַנדערען, האַלב נאַקעטע, גאַנץ באָרפֿיסע, נישט קיין געצוואָגענע, שטענדיג הונגעריגע... זיינע אויערען האָבען געהערט פֿאר זיך שטענדיג אַנדערע קולות: „מאַמע, ברויט! מאַמע, בולקע! מאַמע, עעסען"!... אונ איבער אַלע קולות אַ קול פֿון ציפּה ביילה רייזה: „עסען? ניט עסען זאָלען אַייך ווערעם, ליבער גאָט, אינאיינעם מיט'ן טאַטען אַייערען דעם שלים-מזל! פֿארחאַפּט זאָלט איהר ניט ווערען, רבונו של עולם, מיט איהם אינאיינעם"!... וכדומה אַזעלכע זיסע קולות. זיין נאָז איז געוואוינט געווען צו אַנדערע ריחות: אַ ריח פֿון נאַסע ווענט, וואָס ווינטער נעצען זיי אונ זומער שימלען זיי; אַ ריח פֿון זויערטייג מיט קלייען, פֿון ציבעלעס אונ פֿון קרויט, פֿון גרויע ליים, פֿון געשאָבענע פֿישליך אונ פֿון קישקעליך; אַ ריח פֿון אַלטע בגדים, וואָס לָאָזען זיך הערען אונטערען הייסען פּרעסיל מיט אַ געקעכטער

בּאַרע און מיט אַ מאָדנעם טשאַד...

אַרויסגעריסען זיך אויף אַ ווײַלע פֿון יענער אָרעמער וויכטער פֿינסטערער וועלט אויף דער דאָזיגער נייער, פֿרייער, ליכטיגער, שמעקענדיגער שײן, האָט זיך אונזער שמעון אֶלי געפֿיהלט ווי אַ מענש וואָס איז אין אַ הייסען זומערטאָג אַרײַנגעשפּרונגען אַ נאַקיטער אין יַם אַרײַן; דאָס וואַסער טראָגט איהם, די חוואַלים שלאָגען איהם, ער טוקט זיך, ער טוקט זיך, ער ציהט אין זיך די לופֿט מיט דער פֿולער ברוסט — ס'איז מהַיה נפָשות, ממש אַ גן־עֵדן!...

— למשל, וואָס וואָלט גאָט געאַרט — קלערט זיך שמעון אֶלי — וואס וואלט גאט געאַרט ווען איטליכער בעל מלאכה אַ שטייגער זאָל זיך קאָנען אַלע טאָג, לאָז זיין חאָטש אֵיין מאָל אין דער וואָך, אַרויסגעהן אַהערצו צו, אויפֿ'ן פֿרייען פֿעלד, אַ ביסעל געניסען פֿון גאָטס וועלטעל? אַי אַ וועלטיל אַ וועלטיל!...

אין שמעון אֶלי הויבט אָן אונטערזינגען און פֿערטײַטשען אויף זיין שטייגער: „אַתָּה יָצַרְתָּ — דו האָסט, גאָט, באַשאַפֿען, עולָמְךָ — דיין וועלטיל, מִקֶּדֶם — אויף יענער זייט שטאָדט; בְּחַרְתָּ בָּנוּ — האָסט אונז אויסדערוועהלט, די יודעליך, מיר זאָלען זיצען דאָרטען אין זלאָדייעווקי אין דעם איינגעשאַפּט, קאָפּ־אויף־קאָפּ, אין אַ דערשטיקעניש; וַתִּתֶּן לָנוּ — און דו האסט אונז געטהון געבען... אוי צָרות האסט דו אונז געגעבען מיט ווייטיגען, מיט דַלות, קדחת מיט רביעית האָסט דו אונז געגעבען, בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים־בים־בים־בים!“

אַזוי זינגט זיך שמעון אֶלי שטילערהייד אונטער דער נאָז, און עס גליסט זיך איהם אַ וואָרף טהון זיך דא ווי ער שטעהט און געהט אין פֿעלד אויפֿ'ן גרינעם גראָז, חאָטש אַ ביסעלי געניסען פון גאָטס וועלטיל, דערמאַנט ער זיך אַז ער האָט אַיין אַרבייט און זאָגט צו זיך אַליין: „עד כאן אומרים בשבת הגדול — געננג, שמעון אֶלי, צו זינגען, הָלך לעולָמו — שפּאַן, ברודער, שפּאַן! אָפּרוהען וועסט דו זיך שוין אם ירצה השם אין דער דעמבענער קרעטשמע, דאָרט האסט דו אַ שטיקעל שְׁאָר בְּשָׂרִי דאָדי רענדאַר; דאָרט קריגט מען צו יעדער צייט אַ ביסעל

טשקה, ווי אין פסוק שטעהט: „וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם — א ביסעל מְהַכְתִּיתִי איז בילכער פון אלץ"... אונ שטעהן אלי שטיינקעלעך שפאנט וויטער.

קאפיטל ג.

בְּאֶמְצַע הַדֶּרֶךְ – פונקט אין דער מיט וועג, צווישען די צוויי שטערט זלאדרייעווקע אונ קאזאראיעווקע שטעהט א פעלד־קרעטשמע, וואס מע רופט זי די „דעמבענע". די דאזיגע קרעטשמע האט אין זיך א כח, עפים נאר א מאגניט, וואס זי ציהט צו זיך אלע בעלי עגלות מיט אלע פארשוינען, סאי די וואס פאהרען פון זלאדרייעווקע קיין קאזאראיעווקע, סאי די וואס פאהרען פון קאזאראיעווקע קיין זלאדרייעווקע — מע מוז זיך אפשטעלען אין דער „דעמבענער" חאטש אויף עטליכע מינוט! קיינער ווייסט ניט דעם סוד דערפון נאך עד היום. א טייל זאגען אז ס'איז דערפאר, ווייל דער בעל־הבית פון דער קרעטשמע, דאדי דער רענדאר, איז זעהר א ליבליכער פארשוין אונ א גרויסער מַכְנִיס אורח, דאס הייסט פאר געלט האט איהר געקאנט קריגען דארטען תמיד א רעכט גלעזיל משקה מיט די שענסטע פארבייסען, אונ א טייל זאגען אז ס'איז דערפאר, ווייל דאדי איז געוועזן פון יענער חברה, וואס מע רופט זיי „טרעפערס", אדער „נביאים", וואס אליין האנדלען זיי נישט מיט קיין גנבות, נאר זיי קעהרען זיך אן מיט אלע בעריהמטע גנבים א נאהינטער רֶבּ שמעלקע... אונ מחמת קיינער ווייסט דאס נישט פאר קלאהר, לכן בעדארף מען מאכען דערפון א שווייג...

דאדי איז געוועזן א יוד א מוּבסן, א גראבער, א האריגער, מיט א גרויסען בויך אונ מיט א בולבעוואטע נאז, אונ א קול האט ער געהאט פון א שור־הבר. איהם איז אפגעגאנגען ווי מע זאגט קאנפוועהטיג; פרנסה האט ער געהאט מיט'ן פולען מויל, בהטות עטליכע, אויף דער עלטער געבליבען איין אלכן א וין

גזאָגן א לײדיגער מענש, א גראָבער נפש, א סליחה אונ א הגרה זאָג א בענטשערל איז בײ איהם געװען אלץ אײנס, אונ דערפאַר פלעג זיך מיט איהם שמעון אֶלי דער שנײדער שעמען: ס'איז איהם נים אָנגעשטאַנען די מעשה, װאָס ער, שמעון אֶלי, א יורא נגן אונ גבאי אין שולכען, זאָל האָבען א מוכסן, אײן גם הארץ פאַר א קרוב... אונ דאָדי פון זײן זײט פלעג זיך שעמען װאָס ער האָט א „שנײדער א פאַלגע" פאַר א קרוב... זײ האָבען זיך געשעמט אײנער מיט'ן אַנדערען. פון דעסטװעגען אַז דאָדי האָט דערזעהען שמעון אֶלין האָט ער איהם אָפּגעגעבען א גאַנץ ברײטען ברוך הבא, מחמת דאָדי דער רענדאַר האָט פשוט מורא געהאַט, נים אַזױ פאַר'ן קרוב אלײן, װי פאַר'ן קרוב'ס פיסק.

— א, א גאַסט. א גאַסט! װאָס מאַכט עפּים א יוד שמעון אֶלי, װאָס מאַכט עפּ'ס דײן ציפּה בײלה רײזה? װאָס מאַכען עפּים דײנע קינדער?

— עט, מה אָנו מה חײנו, װאָס זאָלען מיר מאַכען? — האָט איהם דער שנײדער געענטפערט מיט א פסוק, װי זײן שטײגער איז, — מי ברעש ומי במגֵפה — אַמאָל אַזױ, אַמאָל אַזױ, אַבי מע איז געזונד, ככתוב װי אין פסוק שטעהט געשריבען: אסקאָקורדע דבאַרבאַנטע דפאַרשטאַכטע דקאַרנאָסע...

װאָס מאַכט איהר עפּים, מײן טהײערער קרוב? װאָס הערט זיך עפּים בײ אײך אין דאָרף? זָכרנו אֶת הַדָגָה — איך געדענק נאָך אײערע װאַרעניקעס פון פאַראַיאָהרען מיט'ן ביסעל משקה. דאָס איז דאָך בײ אײך דער עיקר. אַרײנקוקען אין א ספר האָט איהר דאָך פײנט. לָמה רָגשו גוים — װאָס טויג אײך א יודיש װאָרט? ע, רב דאָדי, רב דאָדי! װען דער טאַטע אײערער, דער פעטער גדליה־װאָלף עליו השלום, זאָל איצטער אױפשטעהן אונ א קוק טהון אױף זײן דאָדיקען, װי ער זיצט דאָס א ביסעל אין דאָרף צװישען אַללע גוים להבדיל, װאָלט ער נאָך א מאָל איבעראַניים געשטאָרבען. אַי האָט איהר געהאַט א טאַטען, רב דאָדי! געװען א כשרער יוד, לאָז ער מיר מוחל זײן, ער פלעג טרינקען פון א פינסטער'ער כְלי... הקצור „אין

לך אָרם שאין לו פעקילי", פון וואָס מע זאָל ניט רערען אויפ'ן טוירט מוז מען אַרויף... ניט שוין אַהער אַ ביסעל בראָנפען, ווי דער תּנא רב־פּימפּאָם זאָגט: „קאַפּאָטע בְּמַשְׁכַּנְתָּא שווינקייך בּגְרוֹנָם — פאַרזעץ די קאַפּאָטע און נעם אַ ביסעל בראָנפען"...

— שוין? דו האָסט שוין אָנגעהויבען מיט דיין לאָקשען־קוילעטש? — מאַכט דאָדי און בראָנגט איהם אונטער אַ ביסעל בראָנפען — דו זאָג בעסער, שמעון אֶלי, וואָהין פאָהרט דאָס אַ יוד?

— אַ יוד פאָהרט ניט, — זאָגט שמעון אֶלי, און מאַכט אַ כוסה — אַ יוד געהט צו פוס, ווי מיר זאָגען אין הלל: „רגליהם ולא יהלכו — האָסט פיס ביזט דו ניט קראַנק צו שפּאַנען"...

— אויב אַזוי — מאַכט דאָדי — זאָג זשע מיר, סערדצע, וואָהין שפּאַנט אַ יוד?

— אַ יוד שפּאַנט — זאגט שמעון אֶלי און מאַכט נאָך אַ כוסה — קיין קאָזאָראָיעווקע שפּאַנט ער, האַנדלען ציגען, ככתוב ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: עִזים תּעשה לך — ציגען זאָלסט דו קויפ̇ען...

— ציגען? — פרעגט איהם דאָדי פערחִדושט — וואו קומט אַ יוד אַ שניידער האַנדלען מיט ציגען?

— עס רעדט זיך אַזוי ציגען — מאַכט שמעון אֶלי — מיינען מיין איך אַ ציג, טאָמער ווערט מיר גאָטט צושיקען הייסט דאָס אַ ציג אַ רעכטע, נישט מהייער, דאָס הייסט איך וואָלט קיין ציג נישט געקויפט; נאָר מיין ווייב זאָל לעבען, ציפּה ביילה רייזה הייסט דאָס, איהר קאָנט דאָך זי, אַז זי שפּאַרט זיך איין! זי האָט זיך פאַרעקשנט איין מאָל פאַר אַלע מאָל הַכּצעקתה — זי וויל אַ ציג! און אַ ווייב זאָגט איהר דאָך בעדאַרף מען פאָלגען, דאָס איז דאָך אַ בפירושער „מדרש פליאָה" האָט איהר געדענקט דעם „מדרש פליאָה"?

— אין די זאַכען — זאָגט דאָדי — ווייסט דו שוין בעסער פון מיר; דו ווייסט דאָך אַז איך בין מיט... מיט... מדרש

אַ קנאַפּער מחותּן!... איך פֿערשטעה ניט, מיין טהייערער קרוב, נאָר איין זאַך: ווי קומסט דו זיין אַ מבין אויף ציגען?

— וואָס טיבע יוצר המאורות! — זאָגט שמעון אֶלי שוין מיט פֿערדראָס — ווי קומט אַ רענדאַר זיין אַ מבין אויף אַ סרילקיווער סליחה? פֿון דעסטווע׳גען קומט פּסח צום סֵדֶר קלאַפּט איהר מיט גאָטס הילף דעם ריינעם „בָּרְכִי נַפְשִׁי" אונ זאָגט „זה כפּרתי זה הליפתי", ווי עס געהער צו זיין... וואָס? אָפּשר ניט אַזוי?...

דאָרי דער רענדאַר האָט פֿערשטאַנען דעם שטאָך; ער האָט פֿערביסען אַ ליפּ אונ האָט זיך געטראַכט: „וואַרט, וואַרט, דו שניידערוק, דו באַלגע, ביזט מיר עפּיס היינט צו גייציג, אונ דו בעווייזט זיך מיר היינט צו פֿיעל אַרום מיט דיין תּורה! וועסט שוין ביי מיר האָבען אַ ציג, וועסט זיך קראַצען!"...

אונ שמעון אֶלי האָט זיך געהייסען אָנגיסען נאָך אַ מאָל פֿון יענעם „ביטערען טראָפּען", וואָס איז אַ רפואה צו אַלע צרות!...

פֿון דעם אָמת קאָן מען ניט אַוועקגעהן, שמעון אֶלי האָט ליעב געהאַט אַ ביסעל בראָנפֿען, נאָר קיין שכּור איז ער נישט געוועזן, חס וחלילה! ווען האָט ער דענן געהאַט אויף אַ טרונק בראָנפֿען?... איין חסרון האָט ער נאָר געהאַט, וואָס קוים האָט ער גענומען אַ ביסעל בראָנפֿען, אַזוי האָט ער באַלד געמוזט נעמען נאָך איין ביסעל, אונ פֿון אַזעלכע צוויי ביסלעך, פֿלעג ער שוין ווערען מבושמדיג — פֿריילעך, די בעקליך רויטליך, די אויגעליך — מיט אַ גלאַנץ, אונ די צונג — די צונג האָט זיך ביי איהם אויפֿגעבונדען אונ געקלונגען אָהן איין אויפֿהער.

— אַקעגען דעם וואָס איהר זאָגט „צעך" — מאַכט שמעון אֶלי — „צעך", שער אונ אייזען אונזער פֿאָלק עַמְךָ האָט אין זיך אַ מעלה וואָס אימליכער האָט ליעב כּבוד, אונ כּבוד איז דאָך זאָגט איהר לעבער... אַ ליאַרע שוסטעריל וואָלט אַ בּעלן געוועזן זיין גבאי ראשון חאָטש איבער אַ פּאָטיניצע... זאָג איך

צו זיי: ברידערליך, קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים, איך דארף עס אויף כפרות, קלויבט אייך אוים א שוסטער פאר א גבאי; לא מעוקצך ולא מדוקצך — איך בין אייך מוחל דעם כבוד, איך וויל נים קיין פעטש!... זאגען זיי: בלאָטע! אז צעך טהוט אפּ איז פארפאלען!... זאג איך: עס קומט אוים ווי אין פסוק שטעהט: „שְׁמָלְךָ לְךָ קָצִין תִּהְיֶה לָּנוּ — פעטש זאלסט דו האבען אונ גבאי זאלסט דו זיין... נאר שאַ, איך האב מיך א ביסעל פארררעדט, אונ האב גאר פארגעסען אז איך האב אויף זיך א ציג. עוד היום גָדול — דער טאג שטעהט ניט! א גוטען טאג רב דאָדי, חזק, חזק ונתחזק — זייט מיר געזונד אונ שטארק אונ מאכט וואַרעניקעס!

— פאר געס זשע ניט — מאכט צו איהם דער רענדאַר — אם ירצה השם צוריק וועגס, אז גאט וועט שיינקען דאם לעבען, למען השם זיך אפשטעלען ביי מיר!

— אם ירצה השם, אם ירצה השם, בלי נדר מִסְתָּמָא — זאגט שמעון אלי — אוַדאי, ווי דענן איז אנדערש? מע איז דאך נישט מעהר ווי א „בָשָׂר ודאָם”, ווי זאגט איהר: „אָדם א מענש, צִפּור א פייגיל, קאטשקע ריק זיך”... איהר גרייט נאר צו, רב דאָדי, א רעכט ביסעל משקה מיט פארבייסען, דאס הייסט מאהריטש, ווי אונז שטעהט אן — אונזער פאלק שער אונ אייזען עֶמָּךְ!

קאפיטעל ד.

רַצָא שִׁמְעוֹן אֵלִיָהוּ טרעטבינע — אונ שמעון אלי שטעקולע איז ארויסגעגאנגען פון דער רעטבענער קרעטשטע, בגלופין, גאנץ פרייליך, וַיָבא — אונ ער איז געקומען בְּשָׁלוֹם — געוויס דערהייד קיין קאזאָדאָיעווקע. אז ער איז געקומען קיין קאזאָדאָיעווקע, האט ער זיך אנגעהויבען צו פרעגען, וואו וואָינט רב חיים חנה דער קלוגער, וואס האט א קייב

טעטע־ניטיל די שטילשווייגערינגע מיט צוויי מעלקענדיגע ציגען? נאָר לאַנג נאָכפרעגען זיך האָט ער נישט בעדאַרפט, וואָרום דאָס שטעדטיל קאָזאָדאָיעווקע איז נישט אַזאַ כְּרַךְ פון די כְּרַכֵּי הַיָם, וואָס מע זאָל דאָרט׳ן קאָנען חָלילה פאַרבלאָנזעט ווערען; דאָס גאַנצע שטעדטיל ליגט פאַר די אויגען ווי אויף אַ טעלער: אָט זענען די יאַטקעס מיט די קַצָבים, מיט די העקערס אונ מיט די יאַטקע־הינט; אָט איז דער מאַרק, וואו ווייבער דרעהען זיך אַרום אין זאָקען פון איין נוָיה צו דער אַנדערע, טאַפען אַלע איין האָהן:

— מְשוּ עֶש, כְּשוּ עֶש! אַ שאָ טאָבי זאַ קוּרקע?
— יאַקאַ קוּרקאַ — צע פיווען אַ נע קוּרקא!
— נע זיי באַורע פיווען! אַ שאָ טאָבי זאַ קוּרקע? *)

אָט נאָך צוויי שפּאַן איז דער „שולהויף“, וואו אַלטע ווייבער זיצען איבער מילטערליך אונ פאַרקויפען באַרליך, סעמטעשקים אונ בעבליך; וואו מלמדים קנעלען, קינדער שרייען; אונ ציגען, ציגען אָהן אַ שִעוּר, שפרינגען, שלעפען שטרוי פון די דעכער; אָדער זיי זיצען אויף דער ערד מיט די אויס־געגלעטע בערדליך, וואַרעמען זיך אַקעגען דער זונן אונ מַעֲלֶה גֵרָהן; אונ אָט איז שוין די באָד מיט די שווארצע פאַררייכערטע ווענט; אָט איז דער טייך וואָס אויבען איז ער בעדעקט מיט גרינעס, ווי מיט סְכָךְ, פול מיט פיאַווקעס אונ מיט זשאַבעס וואָס קוואַקען; דער טייך שיינט אַקעגען דער זונן, בלישטשעט ווי מיט דימאַנטען אונ שטינקט מיט סכְנות נְפָשות... אונ דאָרט אויף יענער זייט טייך איז ניטא גאָרנישט, אַ חוץ ערד אונ הימעל — אוים קאָזאָדאָיעווקע!

אַז דער שניידער איז אַריינגעקומען צו רב חיים חנה דעם קלוגען, האָט ער איהם געטראָפען ביי דער אַרבייט, וואו ער איז געזעסען מיט׳ן גרויסען טלית־קטן אונ מיט דער שפיציגער

*) — הער נאָר, הער נאָר, וואָס ווילסט דו פאַר דער הוהן?
— וואָסער הוהן? ס׳איז ניט קיין הוהן, ס׳איז אַ האָהן!
— לאָז זיין אַ האָהן! וואָס ווילסט דו פאַר דער הוהן?...

יאַרמעלקע איבער דער גמרא און האָט געלערענט מיט די תלמידים מיט אַ ניגון אויף קולי קולות די גמרא בבא קמא: „ההוא כרחא די דאָזיגע ציג, וואָס זי האָט דערזעהען אַמין עסענוואַרג פון אויבען אויפ'ן פעסיל, האָט זיך די ציג צוגעחאַפּט צום עסענוואַרג"...

— צַפְרָא טָבָא לְמָארֵיה דְחִיטָּה דְקוּפָּא דְמַחְטָא! — רופט זיך אָן שמעון אֶלי שמעקולנו אויף תרגום לשון און זעצט דאָס באַלד איבער אויף פראָסט יודיש: אַ גוטער מאָרגען זאָל זיך אַריינחאַפּען, רבי, צו אייך און צו אַייז"ע תלמידים! איהר האלט מיט זיי, הער איך, סאַמע ביי אַזאַ ענין וואָס איך אַליין טאַקי האָב מיך מַטְרִיחַ געווען אַהער צו אייער זוגתי מָרת טעמע-גיטיל, סכּח אַ ציג הייסט דאָס; דהיינו איך וואָלט קיין ציג נישט געקויפט; נאָר מיין ווייב זאָל לעבען, ציפה-ביילה-רייזה הויסט דאָס, האָט זיך אַיינגעשפּאַרט, אֵיין מאָל פאַר אַלע מאָל, הכּצעקתה זי וויל אַ ציג! און אַ ווייב זאָגט איהר דאָך בעדאַרף מען פאָלגען, ס'איז דאָך אַ בפירושע גמרא: אַסקאַקורדע דבאַרבאַנטע דפאַרשמאַכטע דקאַרנאָסע... וואָס קוקט איהר מיך אָן? אל תסתכל בגלעזעל אֶלָא בפלעשיל, קוקט נישט דערויף וואָס איך בין אַ יוד אַ בעל מלאכה, יְגִיעַ כַּפֶּיךָ אַשְׁרֶיךָ, מסתמא האָט איהר געהאָרט פון מיר, איך בין שמעון אֶלי חייט מק"ק זלאָדיעווקע, חברה מאַן אין צעך און גבאי אין שילכען, חאָטש איך דאַרף עס אויף כּפּרות, לא מעוקצך ולא מדוקצך — איך בין אייך מוחל, זאָג איך צו זיי, דעם כבוד און איך וויל נִיט קיין פעטש! זאָגען זיי: בלאָטע! אז צעך טהוט אָפּ איז פאַרפאַלען; שִׁמְלְךָ לְךָ קָצִין תְהִי לָנוּ — פעטש זאָלסט דו חאַפּען און גבאי זאָלסט דו זיין!... איך האָב מיך אַ ביסעל פאַררעדט און שעור ניט פאַרגעסען אייך אָפּגעבען שלום; שלום עליכם אייך, רבי! שלום עליכם אייך קינדער, צאָן קדשים, שקצים וקוצים, קונדייסים, עכברושים; סע זאָל זיך אייך צוי ווען

טאַנצען ווי איהר ווילט לערנען, — אָבער איאָ איך האָב געטראָפען ?...

דערהערט אַזעלכע דבורים, האָבען חברה תּלמידים אָנגע־הויבען קנייפען איינם דאָס אַנדערע אונטערען טיש אונ שיסען מיט די נעזער; זיי זענען דווקא געווען העכסט צופריעדען מיט'ן גאַסט; זיי וואָלטען זיך מחיה געווען, אַז גאָט זאָל זיי צו־שיקען אָפט אַזעלכע געסט. נאָר חיים חנה דער קלוגער איז ניט געווען צופריעדען; ער האָט פיינט געהאַט מע זאָל איהם איבערשלאָגען אין מיטען, האָט ער אַריינגערופען זיין ווייב טעמע גיטיל אונ האָט זיך אומגעקעהרט צוריק מיט זיינע תּלמידים צו דער ציג, וואָס זי האָט זיך צוגעחאַפּט צום עסענוואַרג אונ מע האָט געזונגען אויף אַ קול: „חַיְיבָא רַבָא — האָט רַבא געפּסקינט אַז זי דאַרף באַצאָהלען פאַר'ן עסענוואַרג אונ פאַר'ן פעסיל דעם גאַנצען הֶיזק”...

שמעון אֶלי שמעקולנו האָט אַרויסגעזעהען אַז מיט'ן מלמד האָט ער נישט וואָס צו רעדען, האָט ער זיך גענומען צו דער מלמדקע, אונ בשעת דער מלמד האָט דאָ געלערענט מיט זיינע תּלמידים מכּח דער ציג פון דער גמרא, האָט שמעון אֶלי דער שניידער געהאַלטען אַ שמועס מיט טעמע־גיטיל די מלמדקע מכּח איהר ציג.

— איך בין ווי איהר זעהט מיך אַ יוד אַ בעל מלאכה — האָט צו איהר געזאָגט שמעון אֶלי דער שניידער — אפשר האָט איהר געהאָרכט פון מיר, איך בין שמעון אֶלי חיים סקי־זלאָדרייעווקע, חברה מאַן אין צעך אונ גבּאי אין שניידערישען שולכען. חאָטש איך דאַרף דאָס אויף כּפּרות! לאָ מעוקצך ולאָ מדוקצך — איך בין אייך מוחל, זאָג איך, די פעטש, איך וויל ניט קיין כּבוד!... געקומען בין איך הייסט דאָס צו אַייך טאַקי מכּח איינע פון אַייערע צ גען, דאָס הייסט איך וואָלט קיין ציג נישט געקויפט, נאָר אַזוי ווי מיין ווייב זאָל לעבען, ציפּה ביילה רייזה הייסט דאָס, האָט זיך איינגעשפּאַרט הבצעקתה — איין מאָל פאַר אַלע מאָל אַ ציג! אונ אַ ווייב

זאָגט איהר דאך בעדאַרף מען פאָלגען, ס'איז אַ בפירושע גמרא...

טעמע ניטיל, אַ קלײן װײבעלי מיט אַ נעזיל װי אַ פאַסאָלי, װאָס זי טהוט דאָס אַלע מאָל אַ װיש מיט צװײ פינגער, האָט איהם אױסגעהערט אַ ביסעל, אונ באַלד איבערגעשלאָגען אין מיטען:

— זענט איהר געקומען הײסט דאָס צו מיר, אָפּהאַנדלען בײ מיר אײנע פון מײנע ציגען? װעל איך אײך זאָגען אזוי, מײן ליבער יוד: ערשטענס האַלט איך ניט בײ פאַרקױפען קײן ציג, װאָרים לאָמיר זיך ניט נאַרען צו װאָס זאָל איך דאָס טהון? צו ליעב געלד? װאָס איז געלד? געלד איז קײלעכיג! געלד געהט אַװעק אונ אַ ציג בלײבט אַ ציג, ובפרט נאָך אַזאַ ציג! ס'איז דען אַ ציג? אַ מאַמע, זאָג איך אײך, ניט קײן ציג! קײן עין הרע איהר גרינג מעלקען זיך! איהר מילך געבען! הײנט איהר עסען װאָס זי עסט! זי עסט דען עפּיס? אײן מאָל אַ טאָג אַ „פילע" פון קלײען אונ דאָס איבעריגע שטרוי פונם דאַך פונם בית המדרש... נאָר גאָר נישט, אויב מע זאָל מיר בעצאָהלען אַ רעכטען מקח, בין איך מיך מישב, געלד איז װי זאָגט איהר אַ יצר־הרע, פאַר געלד קאָן איך קױפען אײן אַנדער ציג, האָטש אזאַ ציג װי מײן ציג איז שװער צו קריגען, ס'איז דען אַ ציג? אַ מאַמע ניט קײן ציג... נאָר שאַ! װאָס מױג װערטער? אָט פיהר איך אײך אַרײן די ציג װעט איהר זעהען!...

אונ טעמע ניטיל לױפט אַװעק, פיהרט אַרײן די ציג, אונ װײזט אַ פול קריגעל מיט מילך, װאָס זי האָט ערשט הײנט אָנגעמאָלקען.

דערזעהען מילך האָט זיך דער שנײדער אַזש אָנגעהױבען באַלעקען, אונ רופט זיך אָן:

— זאָגט זשע מיר, מײן ליעבע יודינע, מה יקר? דאָס הײסט כמה מעלות טובות — װיפיל קאָנט איהר זיך הײסען אָנמעסטען פאַר אײער ציג אַ שטײנער? מחמת װי באַלד נישט אין גלײכען געלד װעט איך נישט קױפען; װײסט איהר פאַר

וואָס ? ווייל ערשטענס בעדאַרף איך זי אויף כ כ כפּרות, נאָר אַזוי ווי מיין ווייב זאָל לעבען ציפּהביילה רייזה הייסט דאָס האָט זיך איינגעשפּאַרט איין מאָל פאַר אַלע מאָל הכּצעק...

— וואָס איז שייך וויפיל ? — האַקט איהם איבער טעמע גיטיל אין מיטען דעם „הכּצעקתה" און טהוט אַ וויש דאָס נעזיל — זאָגט איהר אַייער מקח, לאָמיר האָרכען! דאָס קאָן איך אַייך זאָגען הערט איהר ? אַז וויפיל איהר וועט בעצאָהלען האַנדעלט איהר אַ מציאָה! ווייסט איהר פאַר וואָס ? וואָרום אַז איהר קויפט אַוועק ביי מיר די ציג האָט איהר אַ ציג...

— הערסט דו ! — שלאָגט איהר איבער דער שניידער אין מיטען — אָט דערפאַר וויל איך דאָך זי קויפען וואָס זי איז אַ ציג ניט קיין פּיפּערנאָטער, דאָס הייסט איך וואָלט קיין ציג גאָר נישט געקויפט, איך בעדאַרף זי אויף 99 כפּרות, נאָר אַזוי ווי מיין ווייב זאָל לעבען ציפּה ביילה רייזה הייסט דאָס האָט זיך איינגעשפּאַרט איין מאָל פאַר אַלע מאָל הכּצעק...

— הערסט דו ! — אָט דאָס זאָג איך דאָך ! — פאַלט איהם אַריין טעמע גיטיל אין די רעד אַריין און הויבט אָן ווידער אַמאָל אויסרעכענען די מעלות פון איהר ציג, לאָזט זי ניט דער שניידער און שלאָגט איהר איבער אין מיטען, און אַזוי שלאָגען זיי איבער איינס דאָס אַנדערע אַזוי לאַנג, ביז זייערע טענות גיסען זיך צענויף אינאיינעם, און עס קומט אויס אַ מישמאַש, אַ קאַשע מיט באָרשטש און מיט לאָקשען : „אַ ציג אַ מאַמע ניט קיין ציג... איך וואָלט קיין ציג נישט געקויפט... אַ „פּילע" פון קלייען... זי האָט זיך איינגעשפּאַרט איין מאָל פאַר אַלע מאָל הכּצעקתה... געלד איז קיילעכדיג... אָהן עין הרע איהר גרינג מעלקען זיך... ציפּה ביילה רייזה הייכט דאָס... זי עסט דענן עפּיס... איין מאָל פאַר אַלע מאָל הכּצעקתה... דאָס איבריגע שטרוי פונם דאַך פון בית־המדרש... אַ ווייב בעדאַרף מען פאָלגען... אַ ציג, אַ מאַמע ניט קיין ציג!"...

— טאָמער וואָלט שוין געוועזן גענוג אייך צו ציגען טאָמער ? — שלאָגט זיי איבער חיים חנה דער קלוגער אין

מיטען אונ דרעהט זיך אוים מיט'ן פנים צום ווייב — האָסט דו געהערט אַ ביסעל? מע האַלט אין מיטען איין ענין האַלט מען, מסכת „נזיקין", אונ זיי ציג־ציג! ציג־ציג! ממה נפשך, אָדער פאַרקויף זיי די ציג, אָדער פאַרקויף זיי ניט די ציג. ציג־ציג! ציג־ציג! סע ציגט מיר שוין אין קאָפּ ציגט מיר!

— געֿרעכט — רופט זיך אָן שמעון אֵלי — וואו תּוֹרָה דאָרט איז חָכמה; ממה נפשך, וואָס בעדאַרף מען דאָ לאַנג רעדען? לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב — מיין געלד אייער סחורה. זאָגט שְׁלשָׁה דְבָרִים אַוואָרט אינ צוויי אונ אַ מאָריטש, ווי אין מַחזיר שטעהט געשריבען: מְחֻסְפָּס מְפֻצְפָּצִים, איז דער פּשט...

— וואָס טויג מיר אייער פשט? איהר זאָגט מיר בעסער וואָס גיט איהר מיר פאַר דער ציג? — מאַכט טעמע גיטיל שטילערהייד, בייגט זיך איין ווי אַ קעצעלי אונ טהוט אַ וויש די ליפּען הין אונ צוריק.

אַ מָשָׁל כְּחֶרֶס הַנִּשְׁבָּר! — זאָגט שמעון אֵלי אויך שטילערהייד — וואָס הייסט איך זאָל זאָגען? וואָס בין איך פאַר אַ זאָגער וואָס? איך זעה אַז ס'איז אַל תַּקְשׁוּ לְבַבְכֶם — אַרויסגעוואָרפען מיין טִרְחָה, איך וועל ביי אייך אַ פְּנים היינט קיין ציג נישט קויפען! האָט קיין פאַראיבעל ניט וואָס איך האָב אייך רעקוטשעט!...

אונ שמעון אֵלי דרעהט זיך אוים מיט'ן פנים צו דער טיר אונ האַלט בלומרשט ביי אַוועקגעהן.

— זעהט נאָר זעהט — מאַכט טעמע גיטיל אונ טהוט איהם אַ נעם ביים אַרבעל — וואָס האָט איהר אַזוי קיין צייט ניט, דער טייך ברענט? ממה נפשך, עפּים האָט איהר דאָך אָנגעהויבען רעדען מכח אַ ציג...

בקצור די מְלַמֶדקע האָט געזאָגט איהר מֶקח, דער שניידער האָט געזאָגט זיין מקח; זי האָט אַראָפּגעוואָרפען, ער האָט אַרויפגעוואָרפען, אַ רענדיל אַראָפּ אַ רענדיל אַרויף — מע האָט זיך אויסגעגלייכט. שמעון אֵלי האָט אויסגעצעהלט די מְמֻתָּקִים, גענומען די ציג איפ'ן גאַרטעל, טעמע גיטיל האָט באַשפּיגען דאָס געלד וואָס זי האָט געלייזט פאַר דער ציג, צוגעווינשעוועט

דעם שניידער ס'זאָל זיין מיט מַזָל-בּרכה, בּשעת מעשׂה עפּיס געשעפּטשעט שטילערהייד און געקוקט אַלע מאָל אויפ'ן געלד און אויף דער ציג און האָט אַרויסבּאַגלייט דעם שניידער מיט אַ סך בְּרָכות:

— געהט געזונד, און זייט געזונד, און פאַרנוצט געזונד, און לאָז גאָט געבּען זי זאָל זיין אַזוי ווי זי איז געווען ביז אַהער, ניט ערגער, בעסער האָט קיין שעור ניט, און זי זאָל זיך ביי אייך האַלטען און האַלטען, מעלקען און מעלקען, ניט אויפהערען זיך מעלקען!...

— אָמן גם אַתֶּם! — מאַכט דער שניידער, און וויל זיך לאָזען געהן צו דע׳ טיר, וויל די ציג נישט געהן, דרעהט מיט די הערנער, שפּאַרט זיך איין מיט די הינטערשטע פיסליך און מאַכט אויף אַ הילכיג קולכיל און ציקעלט זיך, ווי אַ יונג חַזְנדיל, וואָס געהט דעם ערשטען מאָל צום עַמוד: מֶ הֶ הֶ הֶ הֶ פִּשְׁעי! ומֶ הֶ הֶ הֶ הֶ חַטְאתי!... ווי איינער רעדט: וואָהין שלעָעפּט איהר מיך?...

דעמאָלט איז שוין אויפגעשטאַנען רבּ חיים חנה דער קלוגער מיט זיין כָּבוד און האָט מיט'ן קאַנטשיק אונטער־געהאָלפען אַרויספיהרען די ציג פון שטוב, און די חֶבְרה תלמידים האָבען זי אונטערגעטריבען:

— היי, קאָזע! קאָזע! פאַשאָל קאָזאַ!..

און דער שניידער איז אַוועק אין זיין וועג אַריין.

קאפּיטעל ה.

וַהָמְאַן — און זי האָט ניט געוואָלט, די ציג הייסט דאָס, געהן מיט'ן שניידער קיין זלאָדייעווקע, בּשום אופן ואופן! זי האָט זיך געריסען צוריק אַהיים מיט אַלע כּחות! עס האָט איהר אָבער גאָר נישט געהאָלפען. שמעון אֶלי האָט זי געשלעפּט פאַר'ן גאַרטיל און האָט איהר געגעבען צו פערשטעהן, אַז

ס'איז ,אַרויסגעוואָרפֿען איהר דרעהען זיך און איהר בריקען זיך און איהר מעקען וואָס זי מעקעט. ער האָט צו איהר אַזוי געזאָגט:

— עס שטעהט ביי אונז: בַּעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי — איבער־נומ שלעפּסט דו אויף זיך דעם גָלוּת, מענסט יאָ וועלען ניט וועלען, מע פֿרעגט ביי דיר קיין עצות ניט. איך בין אויך אַמאָל ניט היינט געדראַכֿט געווען אַ פֿרייה פֿייגעלי, אַ בָּחוּר כַּהֲלָכָה — אַ פֿיינער, אַ יונג מיט אַ קאַמזויל און מיט סקריפּקעס, טשאַקענדיג און קנאַקענדיג; וואָס איז מיר אָפּגעגאַנגען? קאָפּוועהטיג? האָט גאָט געזאָגט: לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ — קריך שמעון אֶלי אין זאַק אַריין, האָב חתונה פֿאַר ציפּה ביילה רייזה'ן! האָב קינדער! ווער פֿערשוואַרצט אויף דיינע יאָהר און טעג! כִּי לְכַּךְ נוֹצַרְתָּ — דעריויף ביזט דו אַ שניידער!...

אַזוי האָט שמעון אֶלי געטענעט צו דער ציג און איז געגאַנגען נעשווינד, כמעט געלאָפֿען. אַ וואַרעם ווינטיל האָט איהם צובלאָזען די פּאָלעס פֿון דער לאַסטיקענע געלאַטעטע קאַפּאָטע און האָט פֿאַרגַנבֿהט זיך איהם אונטער די פֵּאוֹת, און אַ גלעט געטהון איהם ביים בערדיל, צוגעטראָגען איהם צום נאָז אַ געשמאַקען רֵיחַ פֿון מיענטע, פֿון ראָמאַשקעס און פֿון אַנדערע פֿעלדבלומען און קרייטער, וואָס האָבען אַ געשמאַקען ריח פֿון בְּשָׂמִים, און וואָס זיין נאָז איז צו זיי כּלל ניט געוואוינט געוואָרען; און פֿאַר גרויס התפּעלות האָט ער אָנגעהויבען צו דאַווענען מנחה, זאָגען „פִּטּוּם הקטורת", אויסרעכֿענען אַלע גוטע זאַכֿען: „הַצְּרִי וְהַצִּפּוֹרֶן הַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה" און אַלע איבעריגע געווירצען, גאַנץ פֿיין מיט זעהר אַ שענעם נגון, און ער האָט פֿאַרקאַטשעט זיך „אָפּשטעפּען" אַ מנחה אויפֿ'ן חַזָנִישען שטייגער נאָר אויף איין אַנדער אופֿן! פּלוצים... פֿון וואַנען נעמט זיך דער שָׂטָן מְקַטְרֵג, דער יֵצֶר הָרָע, און רייַמט איהם אַיין אַ סוד אין אויער אַריין:

— העֶר נאָר אוים, שמעון אֶלי, דו יאָלד אֵיינער! וואָס האָסט דו זיך דאָ אַזוי צעזינגען אויפֿ'ן ניכֿטערען הארצען? שוין באַלד נאַכֿט און דו האָסט נאָך אין דיין מויל ניט געהאַט,

אחוץ צוויי גלעזליך בראָנפּען! היינט האָסט דו דאָך עפּים געגעבען דיין קרוב דאָס הייליג וואָרט אַז צוריקוועגס אם ירצה־השם מיט דער ציג וועסט דו זיך אָפּשטעלען ביי איהם עפּים צו בייסען! געזאָגט א וואָרט איז פאַרפאַלען, אַ מויל איז ניט קיין חאָליווע!

אונ שמעון אֶלי האָט אָפּגעחאַפּט די שמונה עשרה גאָר בקצור, זיך אָפּגעקלאָפּט תחנון, אונ אַריין צו דאָדי רענדאַר מיט אַ שמחה:

— אַ גוטען אָבענד אייך, מיין ליבער קרוב, רב דאָדי, איך קאָן אייך אָנזאָגען אַ בשורה, מזל טוב, עם לבן גרתי — איך האָב שוין איינגעהאַנדעלט אַ ציג, אָבער אַ ציג פון ציגען לאַנד, אַ ציג אשר לא צינו אבותינו! איהר מעגט זי אָנקוקען אונ זאָגען אייער בחינות, איהר זענט דאָך עפּים יאָ אַ יורע ספר! אונ טרעפט כּמה לקו במצרים — וויפיל האָב איך בעדאַרפט משלם זיין?

דאָדי האָט זיך גענומען מיט דער האַנט ביים קאָזעראָק, זיך פערשטעלט פון דער זונן, וואָס האָט געהאַלטען ביי אונטערגעהן מיט אַ גאָלדענעם פאַס אין עק הימעל, אונ האָט בעטראַכט די ציג ווי אַ גרויסער מבין אונ האָט זי אָפּגעשאַצט פונקט צוויי מאָל אַזוי פיעל, וויפיל דער שניידער ה.ט בעצאָהלט. דערפון איז שמעון אֶלי געוואָרען אַזוי אויפ־געלייגט, אַז ער האָט דערלאַנגט דעם רענדאַר אַ זעץ אין פלייצע:

— רב דאָדי סערדצע! געזונד זאָלט איהר מיר זיין, צדקת בדבריך — איהר האָט היינטיגס מאָל דווקא ניט געטראָפען, אַזוי פיעל גליקליכע יאָהר אונז ביידען!

דאָדי דער רענדאַר האָט אויפגעשטעלט אַ פּאָר ליפּען אונ געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ אָהן ווערטער: מפי־פי פו! ווי איינער רעדט: „אַ מציאה! אַ מציאה פון אַ גנב!".

אונ שמעון אֶלי האָט איינגעבויגען דאָס קעפּיל אויף אַ זייט, זיך אַ חאַפּ געטאָן מיט'ן מיטעלסטען אויסגעבויגענעם פינגער ביים זשילעט, גלייך ווי ער וואָלט בעדאַרפט אַרויס־

חאפּען פון דאָרט אַ נאָדעל און אַריינזעצען אין איהר אין דער ניך אַ פאָדעם.

— נו, רב דאָדי? וואָס וועט איהר עפּיס זאָגען עַמְךָ? פערשטעהען מיר איין עֵסֶק? הא? איהר זאָלט נאָך זעהן קיין עַיִן הרע ווי זי מעלקט זיך, וואָלט איהר אַ מִיתָה מְשׁוּנָה איינגענומען דאָ אויפ'ן אָרט!

— אַ מיתה משונה נעם שוין בעסער איין אליין! — רופט זיך אָן צו איהם דאָדי.

— אָמֵן גַם אַתֶּם! — זאָגט שמעון אֶלִי — אויב איך בין יאָ ביי אייך אזא־נ־אָנגעלייגטער גאַסט, נעמט זשע זייט מוחל, רב דאָדי, די ציג, און בעשטאַט זי ערגיץ אין שטאַל מע זאָל זי חלילה ניט אוועק לַקְחנען, און איך וועל דערווייל אַ דאַוועןן טהון מעריב, מנחה האָב איך געחאַפּט אין וועג, און נאָכדעם וועלען מיר מאַכען שֶׁהַכֹּל נִהְיֶה בִּדְבָרוֹ, און טאַקי עפּיס צו בייסען אויך, כּכּתוּב ווי אין דער מגילה שטעהט: אֵין קוֹצִים בִּפְרוּצִים — פאַר'ן עסען געהט קיין טאַנץ ניט. שטעהט אַזוי געשריבען אין דער מגילה צו ניין?

— וואָס איז שַׁיָיךְ? — מאַכט דאָדי — מסתמא אז דו זאָגסט סע שטעהט שטעהט דאָס; דערויף ביזט דו דאָך עפּיס א יוד פון התורה.

אָפּגעדאַוועגט מעריב און אויסגעשפּיגען צו עָלֵינוּ רופט זיך אָן דער שניידער צום רענדאר:

— אַז דער צַעַר פון טראָגען איז יאָ אזוי גרויס, איז הַלְעִיטֵנוּ נָא מִן הָאָדָם הָאָדָם הזה — גיסט אָן זייט מוחל פון יענעם גרינעם פּלֶעשיל, און לאָמיר נעמען צו קאַפּליך שפּירט, און לאָמיר זיין געזונד, געזונד דאָס איז ראשית חָכְמָה, ווי מיר זאָגען אלע טאָג אין דאַוונען „הַשְׁכִּיבֵנוּ לְשָׁלוֹם"...

גענומען אַ ביסעל בראָנפען און פאַרביסען, האָט זיך אונזער שניידער צערעדט פאַר פייער און וואַסער, מכּח זלאָדייעווקע, מכּח קָהָל, שולזאַכען, צעך, שניידעריי, שער און אייזען און זער פאָלק עַמְךָ, בשעת מעשה געמאַכט אַ תֵּל פון זלאָדייעווקער נַגְּבִים מיט די נגידים מיט זייערע „פּאָראדקעס", געשוואָהרען אז זיין

נאָכמען זאָל ניט הייסען שמעון אֶלי אויב מע קאָן זיי ניט אוועק־געבען אלע „אויף סימביר"...

— הערט איהר, רב דאָדי, — אַזוי האָט ער אויסגעלאָזט זיין דרשה מיט אַ תּורה, ווי זיין שטייגער איז: — בור כּרה ויפרפּרהו — עס וועט אַ רוּחַ אין זייער פֿאָטער און מוטער אַריין, די בעלי טובות אונזערע מיין איך!... זיי ווייבען נאָר צאַפּען בלוט, שינדען דעם אָרעמאַן, אַראָפּנעמען די הויט! פֿאַר דריי קאַרבען צאָהל איך, הערט איהר, אַ פּערטילע אַ וואָך! נאָר גאָר ניט, איך בין ניט קיין „קוֹצֵץ בהאָץ", ווי זאָגט איהר, לאָזען זיי איבערגעהן אויף אַנדערע הענט; יָבא יוֹנָה, עס וועט קומען אויף זיי אַ צייט! נישקשה, זיי האָבען נאָך ביי גאָט קיין קוויטעל ניט ארויסגענומען! מיין ווייב זאָל לעבען ציפּה ביילה רייזה הייסט דאָס, זאָגט מיר אַפילו אַז איך בין אַ שלים־מזל'ניק, אַ לעמעשקע אַ צעקוועטשטע, וואָרום איך זאָל וועלען האָב איך אויף זיי אַ בייטש... נאָר ווער הערט אַ ווייב? עפּיס האָב איך דאָך אויך אַ שטיקעל דֵעָה! ביי אונז אין דער הייליגער תּורה שטעהט בפירוש: והוא ימשול בּך — איהר ווייסט דעם פשט פֿון די דאָזיגע ווערטער? ס'איז דאָך צוקער זיס! הערט זיך איין אַקאָרשט אין איטליכס וואָרט: והוא אונ ער, דער מאַנן הייסט דאָס, יִמְשׁול — זאָל טהון טאָן געוועלטיגען!... נאָר וואָס דענן? הַחִילוֹת לִנְפּוֹל נָפל תּפּול — איהר האָט אָנגעהויבען גיסען גיסט שוין אָן נאָך אַביסעל בראַנפֿען, ככתוב, ווי אין פּסוק שטעהט: אסקאַקורדע דבאַרבאַנטע...

וואָס ווייטער ווייטער האָט ביי שמעון אֶלין די צונג אָנגע־הויבען זיך פּלאָנטען, די אויגען קלעפּען זיך, אַזוי לאַנג און אַזוי בּרייט ביז ער האָט זיך צוגעשפּאַרט צום וואַנט אויף אַ ווײַלע חאַפּען אַ דרימכמעל, און דאָס קעפּיל האָט זיך איהם אָנגעבויגען אַ ביסעל אויף אַ זייט, די הענט האָט ער צענויפֿ־געלייגט אויפֿ'ן האַרצען, צוגעהאַלטען דאָס צאַפּען בערדיל מיט דריי פֿינגער, און האָט אויסגעזעהען ווי אַ מענש וואָס איז פֿערטיפֿט אין זעהר זעהר טיפֿע מַחְשָׁבות. ער זאָל בשעת מעשה ניט געווען צו־פּיפּען מיט דער נאָז, אונטער חאָרחלען מיט'ן

האַלז און בלאָזען דורך די ציינער: טצ־טצ־טץ! וואָלט קיינער אין דער וועלט נישט געזאָגט אויף איהם אַז ער שלאָפט; און חאָטש ער האָט געדרימעלט, פון דעסטוועגען האָט דער מח ביי איהם געאַרבייט גאַנץ געשמאַק, און עס האָט זיך איהם געחלומט אַז ער איז אין דערהיים ביי זיין ווארשטיק. אויפ'ן טיש ליגט אויסגעשפּרייט פאַר זיינע אויגען אַ מין מלבוש, וואָס ס'איז שוועהר צו טרעפען וואָס דאָס איז. זאָל איך זאָגען ס'איז אַפּאָר תחתונים — וואו איז דער קראַק? קיין סימן פון קראַק! זאָל איך זאָגען ס'איז אַ לייבעל אַזעלכס — פון וואַנען האָבען זיך גענומען אַזעלכע לאַנגע ארבעל? אֶלא וואָס דען? מוז איך לערנען דעם פשט אַז ס'איז לא האָ ולא האָ, ניט קיין לייבעל און ניט קיין הויזען — וואָס זשע דען איז דאָס? עפּיס מוז דאָך עס זיין!... שמעון אֶלי קעהרט דאָס איבער אויף דער לינקער זייט — ס'איז גאר אַ קאַפּאָטע, און נאָך וואָסער אַ קאַפּאָטע! אַ שפּאָגעל נייע, אַ גלאַטע, איין אַטלעסענע. ער האָט נאָך אויף זיין לעבען אַזאַ קאַפּאָטע אונטער דער נאָדעל נישט געהאַלטען! נאר ס'איז ניט זיין עסק; ער נעמט אַרויס דאָס מעסעריל פון זיילעט קעשעני און זוכט אַ נאָט און וויל אָנהויבען טרענען די קאַפּאָטע. אַ גליק וואָס סע בעווייזט זיך ציפּה ביילה רייזה און הויבט איהם אָן שעלטען, באַגראָבען אין דער ערד אַריין.

— דעם בויך, די קישקעס זאָל מען דיר שוין טרענען, דו שלים־מזל איינער, די גרינע אוגערקע, די שענע פּאַסאָלי מיינע! דאָס איז דאָך דיין קאַפּאָטע די שבת'דיגע, וואָס איך האָב דיר געמאַכט פון מיין געלד וואָס איך האָב אָנגעקלויבען פון דער ציג!...

און שמעון אֶלי דערמאָנט זיך, אַז ער האָט אַ ציג מיט גאָטס הילף, און עס קומט איהם צו אַ שטיק געזונד! ער האָט אויף זיין לעבען ניט געזעהען אַזוי פיעל קריגליך מיט מילך! אַזוי פיעל וואָרעטשקעס מיט קעז! און פּוטער, פּוטער גאַנצע מאַקרעטעס! היינט מאַסלינקע, פּידבמיטענע, זויערמילך מיט גאַנצע שטיקער „קריהע", און פּוטערגעבעקס עפּיס אָהן אַ שיעור, פלעצליך, אַזעלכע מילכיגע, געבאַקען אויף פּוטער, און פון

אויבען בעשאַטען מיט זאַמד־צוקער אונ מיט צימרינג, אונ דער רֵיחַ, דער ריח! עפּיס אַ מאָדנער ריח, אַ בעקאַנטער ריח, פּע!...
ער פּיהלט ווי עפּיס קריכט איהם אויפ'ן האַלז צווישען קאָלנער, אונ אונטערען אויהער, אונ אויפ'ן פּנים, אונ עפּיס קיצעלט איהם אונ שטינקט איהם גלייך אין נאָז אריין... ער טאַפּט מיט די פינגער אונ טאַפּט אָן אַ וואַנץ... ער עפענט אויף איין אויג, דאָס אַנדערע אויג, ער חאַפּט אַ קוק אין פענסטער — אוי וועה, אַ צָרָה, אַ שלאַק, עס שאַריעט אויף טאג!...
— וואָט טיבע יוצר המאורות! גוט געחאַפּט אַ דרימעל! — מאַכט שמעון אֶלי צו זיך אַליין, אונ טהוט אַרייב מיט די פּלייצעס; ער וועקט אויף דעם רענדאַר, פליהט אַרויס אין הויף אַריין, עפענט די שטאַל, נעמט די ציג אויפ'ן גאַרטעל אונ לאָזט זיך געהן אהיים געשווינד. פּייל אויסען בויגען, ווי אַ מענש וואָס האָט מורא ער זאָל חלילה ניט פערשפּעטיגען מי יודֵע וואָס!...

קאפיטיל ז.

וְהָאִשָּׁה — אונ דאָס ווייב ציפּה ביילה רייזה, אַז זי האָט געזעהן אַז דער מאַנן זאַמט זיך אַזוי לאַנג, האָט זי גאָר ניט געקאָנט פערשטעהן וואָס דאָס איז. זי האָט אָנגעהויבען איבער־צוטראַכטען, אֶפשר האָט זיך חלילה געטראָפען אַיין אומגליק, גִלְנִים זענען אָנגעפאַלען אויף איהר מאַנן אין וועג, צוגענומען ביי איהם די עטליכע קערבליך, איהם געקוילעט אונ פאַרוואָרפען ערגיץ אין אַ גרוב. אונ זי איז געבליבען חס וְשָלום אַיין אַייביגע עגונה מיט קיין עין הרע אַזוי פיעל קינדער. חאָטש נעם וואַרף זיך אַריין שוֹנאי ציון מיט זיי אין טייך אַריין!... אַ זעלכע אונ כְּדומה אַ זעלכע מחשבות האָט נעבאַך ציפּה ביילה רייזה יענע נאַכט איבערגעטראַכט אונ האָט אַפילו נישט צוגעמאַכט מיט קיין אויג; אונ אַז עס האָט אויסגעקרייהט דער ערשטער האָהן

אויף טאָג, האָט זי געחאַפּט אויף זיך דאָס קליידיל אונ איז אַרויס אין דרויסען אונ האָט זיך געזעצט אויף דער שוועל אַרויס־קוקען אויף איהר כאַנן, טאָמער וועט גאָט רחמנות האבען ער וועט קומען. . . „אַ שלים־מזל געהט אַוועק!“ האָט זי זיך געקלעהרט אונ זי האָט זיך צוגעגרייט איהם אָפּשפּיעלען אַ פּריה־מאָרגען ווי ער איז ווערטה געווען, נאָר אַז זי האָט דערזעהען ביי איהם הינטען צוגעבונדען ביים גאַרטיל אַ ציג, איז איהר באַלד אָפּגעגאַנגען דאָס האַרץ אונ זי האָט זיך אָנגערופען צו־איהם מיט גוטען:

— וואָס אַזוי לאַנג, דו קאַנאַריקיל מיינס, מאַנדילביינעלי? איך האָב דאָך געמיינט ביזט שוין חלילה אין דער ערד אריין, שענער תּכשיט מיינער, אָדער אַזוי עפּיס איין אומגליק געטראָפען חס ושלום.

אונ שמעון אָלי האָט זיך צעגאַרטעלט. אַוועקגעשטעלט די ציג אין הויז, אונ האָט אָנגעהויבען שיטען מיט ווערטער ווי פון אַ זאַק; ער האָט איהר פאַררעדט די צייהן.

— הערסט דו, מיין ווייב, האָב איך דיר געקויפט אַ ציג, פון ציגענלאַנד, דאָס איז אַ ציג אֲשֶׁר לֹא צִיְּנוּ אֲבוֹתֵינוּ! ווי לאַנג שמייסט מען זיי די היגע בעל־הבית׳טעס, ווי לאַנג זיי האָבען נאָך אַזאַ ציג נישט געזעהען אין חָלום אַפּילו! אַז עסען עסט זי מַכּוֹת, סך הכל איין מאָל אין טאָג אַ „פּילע“ פון קלייען, אונ דאָס איבריגע אַ ביסעל שטרוי פונם דאַך פון בֵּית־המדרש, אונ מילך גיט זי קיין עין הרע ווי אַ קוה, מעלקט זיך צוויי מאָל אין טאָג, איך האָב אַליין געזעהען אַ פול מעלק־טעפּעל, איך זאָל אַזוי זעהען ביי דיר אַלדעס גוטס! ס׳איז דענן אַ ציג? ס׳איז אַ מאַמע ניט קיין ציג, אַזוי זאָגט זי טעמע־גיטיל הייסט דאָס; אַ מציאָה פון אַ גַנב, כּלעבען. קוים, קוים, אויסגעדינגען פאַר זיבענטהאַלבען קאַרבען! וויפיל מיינסט דו האָב איך זיך געדינגען, אֵיידער איך האָב זי אויסגעדינגען? אַז סך הכל האָט זי גאָר ניט געוואָלט פאַרקויפען קיין ציג, קוים אַיינגערעדט! אַ גאַנצע נאַכט געהאַקט האָלץ . . .

אונ ציפּהביילה רייזה האָט זיך געטראַכט בשעת מעשה:

„נחמה־ברכה א מכה איהר א גרויסע! — זי מיינט אַז נאָר זי איז אַ בעל־הביתטע, נאָר זי האָט אַ ציג, און ווייטער קיינער ניט! איך האָב מורא אַז עס וועט איהר אַרוים די אויגען, אַז זי וועט דערזעהען, אַז ציפּה ביילה רייזה שמעון אֶלים ווייב, האָט אויך א ציג... און בלומע זלאַטע? און חיה מייטה כלומרשט גאָר גוטע שוועסטער? עס זאָל זיי אָנגעהן חאָטש האַלב וואָס זיי ווינשען מיר, רבונו של עולם!”...אַזוי האָט זי זיך געטראַכט און האָט אַיינגעהייצט אין אויבען דערווייל צו־גרייטען רעטשעני לאָקשען אויף אָנבייסען, און שמעון אֶלי האָט אָנגעטהון טלית ותפילין און האָט זיך אַוועקגעשטעלט דאַווענען, און געשמאַק מיט הארץ. ער האָט שוין לאַנג ניט געדאַווענט אַזוי ווי אַצונד! ער האָט געזינגען די הַלְלוּיָה׳ס, געמאַכט חזנישע שטיק, צוגעקנאַקט מיט׳ן פינגער און האָט אויפגעוועקט מיט׳ן זינגען אַלע קינדער. די קינדער זענען געוואָהר געוואָרען פון דער מאַמען, אַז דער טאַטע האָט געבראַכט אַ ציג, און מע קאָכט לאָקשען מיט מילך, איז געוואָרען ששון ושמחה, מע איז אַראָפּגעשפּרינגען פון די בעטלעך אין איינע העמדלעך און מע האָט זיך גענומען פאַר די הענטלעך, און מע האָט געחאַפּט אַ טענציל, בשעת מעשה צוגעזינגען אַ ליעדעל וואָס איז ביי זיי נאָר וואָס באַשאַפען געוואָרען:

א ציג, אַ ציג, אַ ציגעלע!
דער טאַטע האָט געבראַכט אַ ציגעלע!
דאָס ציגעלע וועט געבען מי־לעך!
די מאַמע וועט קאָכען לאָק־שען!...

געקוקט אויף די קינדער ווי זיי זינגען און טאַנצען, איז שמעון אֶלי געוואָרען ברייטער ווי לייגגער. ער האָט זיך געטראַכט: „קינדער נעבאַך, זשעדנע אַ ביסעל מילך... נישקשה, איהר וועט שוין היינט אם ירצה השם זיין זאַט... אַלע טאָג אַ גלעזיל מילך, און קאַשע מיט מילך, און צו דער טיי מילך—אַציג איז טאַקי אַ געזונד אין די ביינער!... וואָס איז מיר אַצונדערט פישיל בעל טאַקסע? איך הער איהם ווי דעם קאָטער! ער וויל ניט געבען קיין פלייש? נאָר ביינער? לאָז ער זיך ווארגען מיט

די ביינער! וואס דארף איך זיין פלייש, אז איך האב קיין עין הרע מילך?!... אי שבת? אויף שבת קויפט מען פיש; וואו שטעהט דאס אז א יוד מוז עסען פלייש? איך האב אין ערגיץ נישט געזעהען אזא דין!... אלע יודען זאלען מיך וועלען פאלגען, וואלטען זיי אלע געקויפט ציגען; דעמאלט וואלט אונזער בעל טאקסע שען אויסגעזעהען מיט'ן בייכעל! עס וואלט שוין דעמאלט א רוח אין זיין ט... ט... אריין!...

אזוי האט זיך געטראכט שמעון אלי שמעקולנו, אונ האט צענויפגעלייגט די תפילין, אונ האט זיך געוואשען, געמאכט המוציא, אונ צוגעגרייט זיך צו דער מילכיגער סעודה. עפענט זיך די טיר אונ עס קומט אריין ציפהביילה רייזה מיט א ליידיג טעפיל, רויט ווי פייער אין כעס מיט סכנות נפשות, אונ א רעגען פון קללות אונ חרמות האבען זיך אנגעהויבען שיטען אויף שמעון אלים קאפ! נישט קיין קללות זענען דאס געווען, שטיינער זענען געפאלען פונם הימעל, פעך אונ שוועבעל־האט זיך נעגאסען פון ציפה ביילה רייזה'ס מויל:

— דעם טאטען דיינעם דעם שכור זאל עס ארויסווארפען, דיך אריינווארפען! א שטיין א ביין זאל פון דיר ווערען! כף־הקל זאלסט דו געהן! געשאסען זאלסט דו ווערען פון א ביקס! היינגען אונ טריינקען, ברענען אונ בראטען שניידען אונ בראקען! גע זעה, דו גזלן, דו רוצח, דו משומד איינער, וואס פאר א ציג דו האסט מיר געבראכט! א וויסטער א פינסטערער חלום אויף דיין קאפ אונ אויף דיינע הענט אונ פיס, רבונו של עולם, זיסער פאטער, הארציגער געטרייער!...

דאס איבעריגע האט שוין שמעון אלי נישט געהערט. ער האט אנגערוקט דאס היטעל אונ ארוים אין הויז אנקוקען דעם אומגליק וואס איהם האט געטראפען.

ארויסגעגאנגען אין דרויסען צו דער ציג אונ דערזעהען דעם שענעם תכשיט ווי ער שטעהט צוגעבונדען צום פלעקיל פון דער טיר אונ מעלהגה'ט זיך קאלטבלוטיג, איז ער געבליבען שטיין אין דער הינערפלעט, נישט געוואוסט, וואס טהוט מען? וואהין געהט מען? געשטאנען, געטראכט, געטראכט

און אַ זאָג געטהון צו זיך אַליין: תָּמוּת נַפְשִׁי עִם פְּלִשְׁתִּים — עס וועט אַ רוּחַ אין זייער ט... ט... אריין, דעם מלמד מיט דער מלמדקע! זיי האָבען געפֿונען מיט וועמען צו טרייבען קאַטאָוועס! איך וועל זיי געבען אַ קאַטאָוועס, וועט זיי זיין וויכטיג און פֿינסטער! דאַכט זיך גאָר אַ נעבאַכיל אָט דער מלמד, מישט זיך כּלומרש'ט ניט אין געשעפֿט, און צום סוף אַזאַ מעשה! נישט אומזיסט האָבען די תּלמידים געחיחיקעט בשעת דער רבי האָט מיך אַרויסגעשלַחט מיט דער ציג און די רביצין האָט מיר צוגעווינשעוועט זי זאָל זיך ביי מיר מעלקען און מעלקען... איך וועל זיי געבען אַ מעלקען! איך וועל ביי זיי אַרויסמעלקען דאָס דם התּמצית פֿון די קאָזאָראָיעווקער כְּלֵי קוֹדֶשׁ, טונעיאַדצעס, קאַטאָוועסטרייבער!...

אַזוי האָט זיך געטראַכט שמעון אֵלִי שמעקולנו און האָט זיך געלאָזט געהן צוריק קיין קאָזאָדאָיעווקע מיט דער דֵעָה ער זאָל זיי אָפּשפּיעלען אַ וויוואַט ווי זיי זענען ווערט!

געגאַנגען פֿערביי דער דעמבענער קרעטשמע און דער־זעהען דעם רענדאַר אויף דער טיר מיט'ן לולקעציבעקעל אין די צייהן, האָט זיך אונזער שניידער צעלאַכט נאָך פֿון דער־ווייטען.

— וואָס איז פֿאַר אַ שִׂמְחָה אויף דיר? — פֿרעגט איהם דאָדי — וואָס דו לאַכסט אַזוי?

— טהוט אַ קוק, זייט מוחל, אֶפשר וועט איהר אויך לאַכען? — זאָגט צו איהם דער שניידער און הויבט אָן לאַכען נאָך שטאַרקער גלייך ווי צעהן שֵׁדים וואָלטען איהם געקיצעלט. — נו, ווי געפֿעלט אייך אַ שטייגער, רב דאָדי, אַזאַ שלאַק? כָּל הָאָדָם כּוֹזֵב — וואו ערגיץ אַ צָרָה דאַרף עס טרעפֿען מיך! איהר פֿערשטעהט אַ מַעשה? איך האָב דאָס געהאַט אַ פְּסַק פֿון מיין ווייב זאָל לעבען, ציפּה ביילה רייזה הייסט דאָס האָט מיר געגעבען בְּרֶכֶב וּבַסוּסים — אויף שיסעל און אויף טעלער, און דווקא אויפ'ן ניכטערען האַרצען, עס זאָל נאָר פֿאַלען אויפ'ן מלמד מיט דער מלמדקע! מאָלט אייך איך וועל זיי ניט שווייגען, עס וועט זיין עַיִן תַּחַת עַיִן, אַ פּאַטש פֿאַר אַ פּאַטש! איך האָב

פיינט אַז מע טרייבט מיט מיר אַזעלכע קאַטאָוועסליך. אַנו, ניט נאָר לְעֵת עַתָּה, רב דאָדי, פאַר הארצוויטיג אַ גלעזיל „ספירעט" דורכשווינקען דעם האַלז, איך זאָל האָטש כּח האָבען צו רעדען און די נשמה זאָל ניט קליאַקנען... לחיים, רב דאָדי, לאָמיר זיין יודען, דאָס איז דער עיקר, כּכּתוב ווי עס שטעהט געשריבען: הַיּוֹם הֲרַת עוֹלָם — נאָר ניט געזאָרגט! זייט זיכער, איך וועל זיי שוין אָפּשפּיעלען אַ פריהמאָרגען. איך וועל זיי בעווייזען ווי אַזוי מע טרייבט קאַטאָוועס מיט צעך, שער און אייזען אונזער פאָלק עַמְךָ!

— ווער האָט דיר געזאָגט אַז ס'איז אַ קאַטאָוועס? — מאַכט דער רענדאַר גאַנץ הַמעוואַטע און פּופּקעט מיט'ן לולקעלע — אָפּשר איז ביי איך דאָרט אַרויס אַ טָעוּת אין די רייד?

שמעון אֱלִי איז אַזש אונטערגעשפּרונגען פאַר כּעס.

— מָשָׁל כּחֶרֶס הַנִּשְׁבָּר! וואָס רעדט איהר? איהר ווייסט וואָס איהר רעדט? איך קום צו זיי לְכַתְּחִילָה קויפען אַ ציג, און רעד מיט זיי בְּרָחֵל בִּתְּךָ הַנאַקעטע א ציג, זאָגט איהר נאָר דאָס!...

דאָדי פּופּקעט מיט'ן לולקעלע, קנייטשט מיט די פּלייצים און צעפיהרט מיט די הענט, ווי איינער רעדט: „וואָס בין איך שולדיג? איך בין דאָ אַודאי גאָט די נשמה שולדיג!"...

און שמעון אֱלִי חאַפּט די ציג און לאָזט זיך געהן קיין קאָזאָדאָיעווקע, נַהֲפֹתוּ בָּעֲרָה בּוֹ — און עס ברענט אין איהם אַ פייער.

קאַפּיטעל ז.

וְהַמְלַמֵּד — און דער מלמד האָט זיך גענומען זיין מלאכה, דאָס הייסט ער. איז געזעסען און האָט געקנעלט מיט זיינע

תּלמידים, געלערענט אַלץ יענעם ענין פון „נזיקין“, און זייער געשריי האָט זיך געלאָזט הערען איבער'ן גאַנצען שולהויף: „כּשׁכּשׁה בּזנבה — זי האָט אויך געטאָן מיט'ן וויידיל, די בּהמה, ושׁברה את הכּד — און זי האָט צעבראָכען דאָס קריגיל“...

— על ישׂראל ועל רבּנן ועל תּלמידיהן — אַ גוטער מאָרגען זאָל אייך זיין, רבי מיט אייערע תּלמידים! — זאָגט שמעון אֶלי — איהר מעגט מפסיק זיין אויף אַ מינוט, נישקשה, די בהמה וועט ניט אַנטלויפען און דאָס צעבראָכענע קריגעל וועט שוין בּמילא גאַנץ ניט ווערען. וואָס טויג מיר גרוים, איהר האָט מיר אָפּ-געטהון אַ רעכט שפּיציל, טאַקי אויף קאַטאָוועס, נאָר וואָס דענן? אָהבתּי כּי ישׁמע לי — איך האָב פיינט אַזעלכע קאַטאָוועסליך! איהר האָט דאָך געהערט מסתּמא די מעשה פון יענע צוויי יודען וואָס זענען געוועזן ערב שׁבּת אין מרחץ אויף דער אויבערשטער באַנק? רופט זיך אָן איינער צום אַנדערען: „נאַ דיר מיין בּעזעמיל און שמייס מיך אָפּ“. איז זיך מיישׁב יענער און טהיילט איהם איין ווי עס געהער צו זיין, צעקאַראַשעט דאָס לייב ביז'ן בלוט אַריין. זאָגט צו איהם דער געשמיסענער: „די מעשה דערפון איז אַזוי. אויב דו האָסט זיך געוואָלט מיט מיר אָפּרעכענען דאַ אויף דער אויבערשטער באַנק, בּשׁעה איך ליג אַ נאַקעטער און דו האָסט אַ בּעזעמיל אין האַנט, מהיכי תּיתי ביזט דו גערעכט; נאָר טאָמער מיינסט דו דאָס אויף קאַטאָוועס, זאָג איך דיר, אַז איך האַלט ניט פון אַזעלכע קאַטאָוועסליך!...“

— אַקעגען וואָס איז דער משׁל? — פרעגט איהם דער מלמד, טהוט אויס די ברילען און קראַצט זיך מיט זיי אין אויהער.

— דער משל — מאַכט שמעון אֶלי — איז טאַקי אַקעגען אייך אַליין מיט דער שענער ציג, וואָס איהר האָט מיר אַריינ-געריקט בּשׁגגה, דאָס הייסט אויף אַ געלעכטער. פון אַזאַ געלעכטער, הערט איהר, קאָן אייך אויסוואַקסען אַ געלעכטער אויפ'ן פּופּיק! מיינט ניט אַז איהר האָט צו טהון מיט גלאַט

עפּים אַ פּאַלגילע; איך בין שמעון אֶלי הייט מק"ק זלאָדייעווקין, חברה מאַן אין צעך אונ גבאי אין שניידערשען שולכֿען, שער אונ אייזען אונזער פּאָלק עמך!

ביי די לעצטע ווערטער איז שמעון אֶלי אַזש אונטער־געשפּרונגען, אונ דער מלמד האָט אָנגעטהון צוריק די ברילען אונ האָט בעטראַכֿט דעם שניידער ווי אַ מענשען וואָס רעדט פֿון היטץ אונ דער גאַנצער חֶדֶר האָט זיך געשטיקט פֿאַר געלעכֿטער.

— לָמָה הֲרֵעוֹתָ לָעָם הַזֶּה! וואָס קוקט איהר מיך אָן ווי אַ בייזען מאַרשעלעק? — רופֿט זיך אָן דער שניידער שוין מיט כַּעס — איך קום צו אייך צוגעהן אונ קויף ביי אייך אַ ציג, נעהמט איהר אונ רוקט מיר אַריין דער רוחַ ווייסט וואָס!

— סע געפֿעלט אייך ניט די ציג? — פֿרעגט איהם דער מלמד בתְּמִימוּת.

— די ציג זאָגט איהר? ס'איז אַזוי אַ ציג ווי איהר זענט אַ גובערנאַטאָר!

דער גאַנצער חדר שיסט אויס אַ געלעכֿטער אונ עס קומט אָן טעמע גיטיל די שטילשווייגענדיגע אונ דאָ הויבט זיך ערשט אָן די רעכֿטע חתונה: שמעון אֶלי רעדט אונ טעמע גיטיל רעדט איהם איבער; דער רבי זיצט אונ קוקט, די תלמידים לאַכֿען; זיי רעדעןביידע אַזוי לאַנג ביז טעמע גיטיל ווערד אין כַּעס, האַפּט דעם שניידער פֿאַרן האַנד אונ שלעפּט איהם.

— קומט, קומט צום רב! לאָזען האָטש יודען זעהען ווי אַ זלאָדייעווקער שניידער טשע=עט זיך! טראַכֿט אויס אַ בִּלְבּוּל!

— קומט — זאָגט שמעון אֶלי — אַדרבה, לאָזען מענשען זעהען ווי עהרליכֿע יודען, כְּלֵי־קוֹדֶשׁ כּלוֹמֶרשט, דערטאַפּען אַ פֿרעמדען מענשען אונ מאַכֿען פֿון איהם אַ האַנטשירקע, ווי מיר 'אָגען אין לאַנג וְהוּא רַחוּם: לָלַעַג וְלְקְלעמעניש... קומט טאַקי, איהר אויך רבי לעבען! — מאַכֿט ער צום מלמד. אונ רב חיים חנה טהוט אָן דעם פּליסענעם קאַשקעט אויף דער

יאַרמעלקע און עס בלייבט אַז זיי געהען צום רב אַלע פיער, דאָס הייסט: דער שניידער, די מלמדקע, דער מלמד און די ציג.

אַז די קאָמפּאַניע איז געקומען צום רב, האָבען זיי געטראָפען דעם רב אין אַ ציצען חאַלאַטיל ווישען די הענט און זאָגען „אֲשֶׁר יָצַר“ פּאַוואָלינקע מיט כַּוָּנָה, נישט געחאַפּט, געקוועטשט איטליכס וואָרט באַזונדער, נקָבִים נקָבִים! חֲלוּלִים חֲלוּ־לִים!... און אַז ער האָט זיך אָפּגעפאַרטיגט מיט אַלסדינג אַרום און אַרום, האָט ער צענויפגענומען דאָס חאַלאַטיל און האָט זיך באַזעצט אויף זיין שטוהל, וואָס איז געווען אָהן אַ גיזעסעל, נאָר פיסליך מיט פערענטשים אַלטע, גלאַנצענדיגע און שאָקלענדיגע, ווי אַלטע צייהן ביי אַיין אַלטען מענשען, וואָס וואָלטען שוין לאַנג בעדאַרפט אַרויספאלען, נאָר זיי האַלטען זיך אויף נסים.

אויסגעהערט ביידע צְדָדִים וואָס האָבען נישט געלאָזט רעדען איינער דעם אנדערען, האָט דער רב געשיקט רופען דעם דַיָּין מיט'ן שוחט מיט די איבעריגע פאָרנעמסטע לייט פון שטאָדט, די „שִׁבְעָה טוּבֵי עִיר“, און האָט זיך אָנגערופען צום שניידער בזה הלשון:

— דערצעהל, זיי מוחל, נאָך אַ מאָל די מעשה פון אָנהויב ביז'ן סוף און נאָכדעם וועט זי דערצעהלען!

און שמעון אֱלי דער שניידער האָט זיך נישט געפוילט איבערחַזֶרען נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל די אייגענע מעשה פונם אָנהויב אָן, אַז ער הייסט שמעון אֱלי חיט מק"ק זלאָדיעוּוקע, חברה מאַן אין צעך און גבאי אין שולכען, האָטש ער טַעֲנעט מיט זיי: קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַצְּרוֹת; איך דאַרף עס אויף כפרות, לא מעוקצך ולא מדוקצך — אין בין אַייך מוחל די פעטש איך וויל ניט קיין כבוד! זאָגען זיי: שְׁמְלָךְ לְךָ קָצִין תְּהִי לָנוּ — פעטש זאָלסט דו חאַפּען און גבאי זאָלסט דו זיין... הקצור ער האָט זיך אָוועקגעלאָזט אַהער קיין קאָזאָדאָיעווקע נאָך אַ ציג, דאָס הייסט עד וואָלט קיין ציג נישט געקויפט; ער בעדאַרף זי אויף נייען און נייניצג כפּוֹת; נאָר

אזוי ווי ער האָט אַ ווייב זאָל לעבען ציפּהביילה רייזה הייסט דאָס, האָט זי איהם נישט געלאָזט אָטעמען הכּצעקתה זי וויל אַ ציג... אונ אַ ווייב זאָגט איהר בעראַרף מען פאָלגען, איז ער געקומען צו רב חיים חנה דעם גמָרָא מלמד אונ דינגט ביי איהם אַ ציג אונ רעדט אוים „בּרָחֵל בִּתְּךָ הנאַקעטע" אַ ציג. צום סוף לאָזט זיך אוים אַז מע האָט ביי איהם צוגענומען די עטליכע קערבליך אונ מע האָט איהם אַריינגעריקט דער רוח ווייסט וואָס, אויף קאַטאָוועס הייסט דאָס, אונ ער שמעון אֶלי, האָט פיינט אַ זעלכע קאַטאָוועסליך!... איהר האָט דאָך געהערט מסתמא די מעשה מיט יענע צוויי יורען וואָס זענען געווען פרייטאָג אין באָד?...

אונ שמעון אֶלי דער שניידער חזרט איבער דעם משל פון דער באָד נאָך אַ מאָל אונ דער רב מיט די דיינים מיט די שבעה טובי עיר לאַכען.

— האָבען מיר אויסגעהערט איין צד — רופט זיך אָן דער רב — אַצינד לאמיר האָרכען דען אַנדערען צד.

שטעהט אויף רב חיים חנה דער קלוגער, רוקט אָן דאָס היטעל אויף דער יאַרמעלקע אונ הויבט אָן בְּזֶה הַלָּשׁוֹן:

שִׁמְעוּ נָא רַבּוֹתַי! די מעשה איז אזוי געווען די מעשה: איך בין געזעסען אונ געלערענט מיט די תלמידים בין איך געזעסען, סדר נזיקין האָב איך געלערענט, בָּבָא קַמָּא, יאָ, בבא קמא... קומט אַריין אָט דער יוד פון זלאָדייעווקע אָט דער, אונ זאָגט אַז ער איז אַ זלאָדייעווקער, פון זלאָדייעווקע זאָגט ער, אונ גיט מיר אָפּ שלום גיט ער מיר אָפּ, אונ דערצעהלט מיר אַ גאַנצע מעשה דערצעהלט ער מיר, אַז ער איז אַליין אַ זלאָדייעווקער פון זלאָדייעווקע הייסט דאָס איז ער, אונ האָט אַ ווייב האָט ער, הייסט זי ציפּה ביילה רייזה הייסט זי, יאָ ציפּה ביילה רייזה הייסט זי... אזוי דאַכט זיך?

דער מלמד בייגט זיך אָן צום שניידער אונ דער שניידער, וואָס האַלט זיך די גאַנצע צייט ביים בערדיל, שטעהט מיט צוגעמאַכטע אויגען, דאָס קעפּיל אַביסעל אויף אַ זייט אונ שאָקעלט זיך אונ זאָגט אויף זיין לָשׁוֹן:

— אֶמֶת, וְיַצִּיב, וְנָכוֹן, זי הייסט אַלע דריי נעמען: ציפּה און ביילה און רייזה. אַזוי האָט מען איהר אַ נאָמען געגעבען און אַזוי רופט מען זי פון זינט איך קען זיך מיט איהר שוין פּאַוואָלינקע אַ יאָהר דרייסיג; נאָר לאָמיר האָרכען וואָס וועט איהר ווייטער זאָגען, ידידי? איהר פּאַ־רעדט נאָר ניט די צייהן! איהר רעדט בעסער עֵסֶק, עַל הָרִאשׁוֹנִים וְעַל הָאַחֲרוֹנִים, וואָס איך האָב גערעדט און וואָס איהר האָט גערעדט, ווי שלמה המלך זאָגט: אֵין חָדָשׁ תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ — קיין חָכְמוֹת געהט נישט אָן...

— איך וויים גאָר ניט איך! — מאַכט דער מלמד דער־שראָקען און בעווייזט אויף דער מלמדקי — זי האָט מיט איהם גערעדט זי, זי האָט מיט איהם געהאַנדעלט זי; איך וויים גאָר ניט איך!

— אַצינד — זאָגט דער רב — לאָמיר האָרכען, וואָס וועט זי עפּים זאָגען?

און דער רב בעווייזט מיט'ן פינגער אויף דער מלמדקי, און טעמע גיטיל די שטילשווייגענדיגע ווישט זיך אָפּ די ליפּען, שפּאַרט זיך אונטער מיט איין האַנד, און מיט דער אַנדערער האַנד הויבט זי אָן צו מְנַגְנ'ן גיך אָהן איין אָפּשטעל און דאָס פְּנִים בשעת מעשה פלאַמט איהר ווי אַ פייער.

— הערט זשע אוים, יודישע קינדער, די מעשה דערפון איז אַזוי: אָט דער יוד, דער זלאָדייעווקער שניידער הייסט דאָס, זאָל מיר מוחל זיין, איז, איז אָדער אַ משוּגָענער, אָדער אַ שִׁכּוֹר, אָדער איך וויים אַליין ניט וואָס! איהר האָט געהערט אַ מעשה, אַ יוד קומט צו מיר צוגעהן אַזש פון זלאָדייעווקע אָט דער דאָזיגער, און טשעפּעט זיך צו ווי אַ קלעק, איין מאָל פאַר אַלע מאָל, איך זאָל איהם פאַרקויפען אַ ציג, איך האָב געהאַט צוויי, און דערצעהלט מיר דעריבּי אַ פְּזָמוֹן, אַז ער וואָלט קיין ציג נישט געקויפט, ער באַדאַרף זי אויף כּ כּ כפּרות, נאָר אַזוי ווי ער האָט אַ ווייב ציפּה ביילה רייזה הייסט זי, האָט זי זיך איינגעשפּאַרט איין מאָל פאַר אַלע מאָל אַ ציג! און אַ ווייב זאָגט ער בעדאַרף מען פאָלגען, איידי פערשטעהט אַ מָשָׁל?

מַענה איך, וואָס געהט דאָס מיך אָן? איהר ווילט בּיי מיר אַוועק קויפֿען אַ ציג, פֿאַרקויף איך אייך, דאָס הייסט איך וואָלט קיין ציג גאָר נישט פֿאַרקויפֿט פֿאַר קיין געלד, ווארום וואָס איז געלד? געלד איז קיילעכדיג, געלד געהט אַוועק אונ אַ ציג בּלייבּט אַ ציג, וּבִפְרַט נאָך אַזאַ ציג, ס'איז דענן אַ ציג? ס'איז אַ מאַמע ניט קיין ציג! קיין עַיִן הָרע איהר גרינג מעלקען זיך, אַ יהר מילך געבּען, היינט איהר עסען משטיינסגעזאָגט, זי עסט דענן עפּיס? איין מאָל אין טאָג אַ „פּילע" פֿון קלייען, דאָס איבּעריגע אַ בּיסעל שטרוי פֿונ'ם דאַך פֿונ'ם בֵּית הַמֶּדְרָשׁ. נאָר צוריק שטוסענדיג האָב איך מיך מְיַשֵׁב געווען אַזוי: איך האָבּ דאָך קיין עין הרע צוויי ציגען, אונ געלד איז אַ יֵצֶר הָרָע... בקצור דאָ האָט זיך שוין אַריינגעמישט מיין מאַן זאָל לעבּען אונ מיר זענען דורכגעקומען מיט'ן שניידער פֿאַר'ן מֶקָח, מיינט איהר וויפֿיל? נישט מעהר זאָלען מיינע שונאים פֿאַרמאָגען רִבּונו שֶׁל עוֹלָם! אונ איך האָבּ איהם אָפּגעגעבּען די ציג, אויף אַלע מיינע ליבּע געזאָגט געוואָרען אַזאַ ציג, ס'איז דענן אַ ציג? אַ מאַמע ניט קיין ציג! קומט ער צו געהן, דער שניידער, מיט אַ בִּלְבּול, ס'איז ניט קיין ציג זאָגט ער! שאַ ווייסט איהר וואָס? אָט שטעהט זי, גיט זייט מוחל אַהער אַ מעלקשעפֿעל, וועל איך זי אויסמעלקען פֿאַר אייך אין די אויגען!

אונ זי האָט אַנטליהען בּיי דער רֶבּיצין דאָס מעלקשעפֿעל אונ האָט אויסגעמאָלקען די ציג פֿאַר אַלעמען אין די אויגען, צוגעטראָגען דאָס שעפֿעל מיט מילך אימליכען בּאַזונדער, פֿריהער געוויינטליך דעם רב, נאָכדעם די דַיָינים, אונ נאָכדעם די שבעה טובי עיר, אונ דעם איבּעריגען עולם, אונ ס'איז געוואָרען בּיים רב אין שטוב אַ ליאַרעם, אַ געפּילדער, הימעל עפֿען זיך! דער האָט געזאָגט: מע בּעדאַרף קַנְסֶנען דעם זלאָדייעוּוקער שניידער ער זאָל שטעלען משקה! דער האָט געזאָגט: — קנסנען אַליין איז נאָך ווינציג; מע בּעדאַרף בּיי איהם צונעמען די ציג! אונ דער האָט געזאָגט: ניין, די ציג איז אַ ציג, לאָז ער זיך עלטערען מיט איהר אין עוֹשֶׁר אונ אין כָּבוֹד; מע בּעדאַרף איהם מכַבֵּד זיין מיט נוטע עטליכע

פאַנטאָפעל און אַרויסוואַרפען מיט דער ציג אינאיינעם צו אַלדע שווארצע יאָהר!

דערזעהען אַזאַ מעשה, האָט זיך שמעון אֶלי פּאַוואָלינקע אַרויסגערוקט פון׳ם רב׳ס שטוב און האָט געמאַכט פְּלֵיטָה.

קאפיטל ח.

וַיִשָׂא הַחַייט אֶת רַגְלָיו — און דער שניידער האט גענומען די פיס אויף די פלייצים און איז אַוועק מיט דער ציג אהיים גיך און געשווינד, ווי אַ מענש וואָס לויפט פון אַ שְׂרֵפָה, ער האָט זיך אַרומגעקוקט צו מע יאָגט איהם חָלילה ניט נאָך, און האָט געדאַנקט גאָט וואָס ער איז אַרויס „חִנָם אֵין כֶּסֶף — טרוקען אָהן פעטש"...

דורכגעגאַנגען פערביי דער דעמבּענער קרעטשמע האָט זיך שמעון אֶלי געקלעהרט: „מכּות וועסט דו ביי מיר וויסען דעם אֶמת!" און ער האָט פאַרלייקענט פאַר דאָרין די גאַנצע מעשה.

— נו וואָס הערט זיך? — פרעגט איהם דאָרי כלומֶרשט ניינעהריג.

— וואָס זאָל זיך הערען? — זאָגט שמעון אֶלי — פאַר מיר האָט מען דרך אֶרץ! מיט מיר טרייבט מען ניט קיין קאַטאָוועס, כִּי אָדָם אֲנִי וְלֹא כַּאֲרָךְ — איך בין דאָך עפּיס נישט קיין יונגעלי! איך האָב דאָס אַ ביסעל געעפענט אויף זיי אַ פֶּה־קָדוש, זיך פאַרהערט אַ ביסעל מיט׳ן מלמד אין תורה, לאָזט זיך אויס אַז איך וויים בעסער פון איהם וואָס אין די קליינע אותיות טהוט זיך.. בְּקִצוּר הַדָבָר זיי האָבען מיך איבערגעבעטען און געגעבען מיר די ציג וואָס איך האָב געקויפט. אָט איז זי. נאַט אייך זי אויף אַ מינוט, כּכּתוב ווי אין פסוק שטעהט: הַנֶפֶשׁ קַח לָךְ וְהָרְכוּשׁ תֶּן לִי — נעמט אייך דעם נֶפֶשׁ און מיר גיט אַ ביסעל בראָנפען.

— געננג ער איז אַ גַדְלָן, איז ער נאָך אַ ליגנער אויך! — טראַכט זיך דאָדי דער רענדאַר — מע בעדאַרף מיט איהם מאַכען נאָך אַמאָל די אייגענע שפיעל אונ הערען וואָס וועט ער זאָגען ווייטער?

אונ צום שניידער האָט ער געזאָגט:

— איך האָב פון דיינעט וועגען, שמעון אֶלי, א גלעזיל אַלטען „ווישניק" אויב דו האָסט חֵשֶק.

— פונם יַיִן המשומד? — מאַכט שמעון אֶלי אונ באַלעקט זיך אַזש — מֵהֲכְתִיתִי, ווייזט אהער ווען מיר איך זאָגען אַ מבינות; איך ווייס אַז ביי אייך דאַרף זיין אַ גוט גלעזעל ווישניק, נאָר לַאו כָּל אָדָם כּוֹזֵב — נישט איטליכער איז דערויף א מֵבין.

אויסגעטרונקען דאָס ערשטע גלעזיל האָט זיך ביי אונזער שניידער אויפגעבונדען די צונג אונ ער רופט זיך אָן צום רענדאַר:

— זאָגט נאָר, מיין ליבער קרוב, איהר זענט דאָך עפּיס אַ יוד וואָס קאָטאָרי איהר זענט נישט קיין נאַרר, כלעבען, אונ איהר קעהרט זיך אָן מיט אַלערליי מענשען; זאָגט מיר נאָר, איהר גלויבט אין כִשוּף? פאַרבלענזעניש?

— דְהַיינוּ? — פרעגט איהם דאָדי הַמֶוואַטע.

— דהיינו — זאָגט שמעון אֶלי — אַ דִבּוּק, אַ לֵץ, אַ ניט גוטער, אַ גִלְגוּל?...

— אַקעגען וואָס זאָגסט דו דאָס? — מאַכט דאָדי מיט אַ הַמעוואַטע פָּנים אונ פופקעט מיט'ן לולקעלי.

— איך שמיעס עס גלאַט אַזוי אַקעגען דרינען — זאָגט שמעון אֶלי שמַעקולנו אונ הערט נישט אויף צו רעדען פון גלגולים, פון מְכַשְׁפִים, פון מְכַשֵפות, שֵדים אונ רוחות, לֵצִים, שרעטעליך, וואָוקעלאַקעס. דאָדי הערט צו כלומרשט מיט קאָפּ, פופקעט מיט'ן לולקעלי; נאָכדעם שפייט ער אוים אונ רופט זיך אָן צום שניידער:

— דו ווייסט, שמעון אֶלי, וואָס איך וועל דיר דער־צעהלען? איך וועל הייטיגע נאַכט דאַכט מיר מו־א האָבען

שלאָפֿען; איך װעל דיר זאָגען דעם אֶמת, פֿאַר מֵתים האָב איך המיד מורא געהאַט, נאָר פֿון הײנט אָן הױב איך שױן אָן גלױבען אין גלגולים און אין לֵצים אױך...

— אַ בְּרִיָּה האָט איהר? — מאַכט צו איהם דער שנײדער — פּרובט ניט גלױבען! און לאָז זיך נאָר אַרײַנכאַפּען צו אײַך עפּיס אַ רעכטער לץ און אָנהױבען פּראָװען זײנע רעכטע שטיק: איבערקעהרען אײַך די דײזשע באָרשטש, אױסגיסען דאָס װאַסער, אױסטײנקען אַלע קריגליך, איבערברעכען אײַך אַלע טעפּליך, פֿאַרקניפּען די ציצית פֿונם טַלית קָטָן, אַרײַנװאַרפֿען אײַך אַ קאַץ אין בעט אַרײַן, און די קאַץ זאָל ליגען בײַ אײַך אױף׳ן האַרצען װי צעהען פּוד מַשָׂא, און איהר זאָלט זיך נישט קאָנען ריהרען, און אַז איהר װעט אױפֿשטעהן זאָל אײַך די קאַץ קוקען גלײַך אין די אױגען אַרײַן װי אַ זינדיגער מענש...

— נענוג! גענוג! — מאַכט דער רענדאַר, שפּײַט אױס און פֿערװאַרפֿט מיט די הענט — גענוג דיר שױן צו דערצעהלען אַקעגען נאַכט אַזעלכע מַעֲשׂיות!

— זײט מיר געזונד, רב דאָדי, האָט קײן פֿאַראיבעל ניט, װאָס איך האָב אײַך אַ ביסעל דערקוטשעט, איהר װײסט אַלײן, אַז איך בין ניט שולדיג, כּכּתוב װי אין פּסוק שטעהט: לֹא הָיוּ דְבָרִים — נֶע סאַלַא בַּאבַּא חְלָאפְּאטֶע...

אַ גוטע נאַכט!

קאַפּיטעל [illegible]

כִּשְׁבָא הַחַיִּט — אַז דער [illegible] איז געקומען אַ היים, איז ער אַרײַן אין שטוב אַרײַן מיט׳ן [illegible]זון, גאַנץ ברײטליך, און האָט געװאָלט געבען אַ פּעטש[illegible] זײן װײב װי זי איז װערט; נאָר ער האָט זיך אײַנגע[illegible] מיט אַלע כּחות. ער האָט זיך געטראַכט: „עט, אַ ײדינע בלײבט אַ ײדינע! לאָז מײנס איבערגעהן!" און פֿון [illegible]שלום װעגען האָט ער

דערצעהלט פֿאַר זיין ווייב אַ שענעם ליגען:

— הערסט דו, ציפּהביילה רייזה מיין ברודער? פֿאַר מיר האָט מען אָפּגעשלאָגן טאַלענט, פאַרט דרך־ארץ. מילא וואָס דער מלמד מיט דער מלמדקי האָבען פֿון מיר גענומען כּבוד; איך האָב זיי געגעבען וויפֿיל ס'איז אין זיי אַריין! אונ חוץ לזה האָב איך זיי אַוועקגעשלעפּט צום רב, האָט דער רב אָפּגעפּסקנט אַז זיי באַדאַרפֿען צאָהלען קנס, וואָרום אַז אַ יוד ווי שמעון אֶלי קומט צו זיי האַנדלען אַ ציג באַדאַרף זיין ביי זיי דער גרעסטער כּבוד, וואָרום אַט דער שמעון אֶלי זאָגט דער רב, איז אַ יוד וואָס קאַטאָרי וועלכער...

ציפּה ביילה רייזה האָט אָבער מעהר נישט געוואָלט אויסהערען די שבחים וואָס מע לייגט אויף איהר מאַנן. זי האָט שוין געוואָלט אָנקוקען וואָס גיכער די אמתע ציג וואָס איהר מאַנן האָט געבראַכט, האָט זי געחאַפּט דאָס טעפּיל אונ איז אַוועק אין הויז אויסמעלקען די ציג, אונ עס האָט נישט לאַנג געדויערט אונ ציפּה ביילה רייזה איז אַריינגעלאָפען אין שטוב אַריין שוין אָהן ווערטער; זי האָט אָנגענומען שמעון אֶלין מחילה פֿון הינטען ביים קאָלנער אונ האָט איהם מיט דריי גוטע סטוסאַקעס אַרויסגעוואָרפען מיט דער שענער ציג אינאיינעם „צו אַלדע שוואַרצע וויסטע פֿינסטערע יאָהר!"........

געבליבען אין דרויסען מיט דער שענער ציג, האָבען זיך אַרום דעם שניידער צונויפֿגעקליבען אַ גאַנץ רעדעל יודען, ווייבער אונ קינדער, אונ האָבען אויסגעהערט די חידושים, וואָס שמעון אֶלי האָט זיי דערצייהלט, אַז די ראָזיגע ציג, וואָס ער האַלט אויפ'ן גאַרטעל, איז נאָר דאָרט אין קאָזאָראָיעווקע אַ ציג, וואָס מעלקט זיך אונ גיט מילך, נאָר קוים קומט ער מיט איהר אַהער, אזוי ווערד זי אויס ציג... שמעון אֶלי האָט געשוואָהרען מיט כּל השבועות, מע מעג גלויבען אַ משומד, אַז ער אַליין האָט געזעהען מיט זיינע אויגען, ווי מע האָט זי אויסגעמאָלקען ביים רב אין שטוב אונ אָנגעמאָלקען אַ פֿול מעלקשעפֿעל מיט מילך... אַ סך מענשען האָבען זיך אָפּגעשטעלט, בעטראַכט די ציג גאַנץ ערענסט, איבערגעפֿרעגט די מעשה נאָך אַמאָל אונ

נאָך אַמאָל, אונ שטאַרק געחדושט זיך... אַנדערע האָבען געלאַכט, געמאַכט חוזק אונ געזאָגט ווערטלעך, אונ אַנדערע האָבען געשאָקעלט מיט׳ן קאָפּ, אויסגעשפּיגען אונ אַ זאָג געטאָן:

— אַ שענע ציג! ס׳איז אַזוי אַ ציג, ווי איך בין אַ רֶביצין.

— וואָס דענן איז דאָס?

— אַ גלגול! איהר זעהט ניט, אַז ס׳איז אַ גלגול?...

דאָס וואָרט „גלגול" ווערד אונטערגעחאַפּט פֿונם גאַנצען עו׳ם; עס ווערען דערצעהלט אַלערליי מַעשיות פֿון גלגולים, וואָס האָבען זיך געטראָפֿען דאָ אין זלאָטייעווקי, אין קאָזאָדראָיעווקע, אין יאַמפּעלי, אין פּישי־יאַבּערע, אין חאַפּלאַ־פּאָוויטש, אין פּעטשיחוואָסט — אויף דער גאַנצער וועלט. ווער ווייסט נישט די מעשה מיט לייזער־וואָלפֿס פֿערדיל, וואָס מע האָט דאָס געמוזט אַרויספֿיהרען אונטערען שטאָדט, הרגנען אונ מקבר זיין אין הַכריכים?... צו אַ שטיינער ווער האָט נישט געהערט די מעשה מיט׳ן פֿערטעל עוף, וואָס בְשַעַת מע האָט דאָס דערלאַנגט שבת צום טיש האָט דאָס אָנגעהויבען צו ריהרען מיט׳ן פֿליגעלע?... וכדומה אַזעלכע אָמתע מעשיות.

אַז שמעון־אֶלי האָט זיך געלאָזט געהן ווייטער, האָבען איהם אַ גאַנצע קאָמאַנדע פֿון חֶדר יונגלעך באַגלייט מיט כבוד. זיי האָבען איהם נאָכגעשריגען:

— הורראַ שמעקולנו! הורראַ מעלקענדיגער שניידער!

דער גאַנצער עולם האָט זיך געהאַלטען ביי די זייטען פֿון געלעכטער.

דאָ האָט שוין שמעון־אֶלי׳ן אָנגענומען פֿאַר׳ן האַרצען; נעבוך ער האָט אַזאַ איין אומגליק, מאַכט מען נאָך פֿון איהם חוזק! איז ער אַוועק מיט דער ציג איבער דער שטאָדט, האָט געמאַכט אַ גוואַלד צווישען חברה „פּוֹעֵל צֶדֶק": סטייטש וואָס שווייגט מען? ער האָט זיי דערצעהלט די גאַנצע מעשה וואָס מע האָט איהם אָפּגעטהון אין קאָזאָדראָיעווקע, זיי בעוויזען די ציג... האָט מען באַלד געשיקט נאָך בראָנפֿען, אונ ס׳איז געבליבען מע זאָל געהן צום רַב, צו די דַיָינים אונ צו די איבעריגע „שבעה טובי עיר", מע זאָל שרייען פֿאַר זיי, איינליינען

די וועלט: סטייטש וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אַזאַ רציחה, מע זאָל דערטאַפּען איין אָרעמען יודען אַ שניידער, ביי איהם אויסנאַררען די לעצטע עטליכע קערבליך, איהם פּערקויפען פּלומרשט אַ ציג אונ אַריינשטופּען איהם דער רוח ווייסט וואָס? אונ נאָך מאַכען פון איהם חוזק שוין דאָס אנדערע מאָל? אַזאַ מעשה האָט זיך דאָך ניט פּאַרלאָפּען אפילו אין סדום!!

אונ חברה „פועל צדק" זענען געקומען צום רב, צו די דיינים אונ צו די איבעריגע „שבעה טובי עיר", האָבען געשריגען פּאַר זיי אַיינגעלייגט די וועלט: סטייטש וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אַזאַ רציחה, מע זאָל דערטאַפּען איין אָרעמען יודען אַ שניידער, אויסנאַררען ביי איהם די לעצטע עטליכע קערבליך, איהם פּערקויפען פּלומרשט אַ ציג אונ אַריינשטופּען איהם דער רוח ווייסט וואָס שוין דאָס אַנדערע מאָל? אַזאַ מעשה האָט זיך דאָך ניט פּאַרלאָפען אַפילו אין סדום!!

אונ דער רב מיט די דיינים מיט די איבעריגע „שבעה טובי עיר" האָבען אויסגעהערט די טענות, האָבען זיך צונויפּגעקליבען אויף דער נאַכט אַלע ביים רב אויף איין אַסיפה אונ ס'איז געבליבען מע זאָל טאַקי דאָ אויפ'ן אָרט אָנשרייבען אַ רעכטען בריף צו די קאָזאָדאָיעווקער רַבָנים, דַיָינים אונ די איבעריגע „שבעה טובי עיר". אונ די זלאָדייעווקער רבנים דיינים אונ די איבעריגע „שבעה טובי עיר" האָבען זיך אַוועקגעזעצט אונ האָבען אָנגעשריבען אַ בריעף צו די קאָזאָדאָיעווקער רבנים דיינים אונ די „שבעה טובי עיר" אויף לְשון הַקודֶש אין זעהער אַ שענער מליצה. אָט איז דער בריעף אות באות:

„לִכְבוד צו די רבנים דיינים חֲכָמים גְאונים מפורסמים, זיילען פון דער וועלט, וואָס דאָס גאַנצע הויז פון ישראל איז אָנגילעהנט אויף זיי, פריעד זאָל זיין צו אייך אונ פריעד זאָל זיין צו אַלע יודען פון דער היילינגער קְהִלָה אין קאָזאָדאָיעווקע אונ אַלדעס גוטס זאָל טהון רוהען אויף זייערע קאָפּ אמן.

„הֱיות כפי אונזערע אויהערען האָבען געטהון הערען, אז ס'איז געטהון געוואָרען זעהר אַ גרויסע עַוְלָה צו איינעם פון

אונזערע שטאָדט־לייט רב שמעון אֶלי ב"ר בענדיט ליב חיים, וואָס מע רופט איהם שמעון אֶלי שמעקולנו, היינו: איינער פֿון אייערע לייט המלמד רב חיים חנה מיט זיין פלונית מרת טעמע גיטיל שתחיה, האָבען אויסגענאַרט מיט קלוגשאַפט ביי אונזער שניידער געלד סך זיבעט האַלבען רובעל זילבער, וואָס זיי האָבען אַריינגעטהון צו זיך אין די כלים און האָבען אָפּגעווישט די ליפּען און זאָגען מיר האָבען ניט געטהון קיין אומרעכט — און אַזוי טהוט זיך ניט ביי יודען! מיר אלע וואָס שטעהען אונטען געחתמעט, זאָגען עדות, אַז דער דאָזיגער שניידער איז איין אָרעמער בעל מלאכה און אַ מטופל מיט קינדער, וואָס איז זיך מפרנס עהרליך מיט אייגענע האָרעוואַניע, און דוד המלך האָט דאָך שוין לאַנג געזאָגט אין תהלים: יגיע כפיך כי תאכל — די מדעקיים פֿון דיינע הענט אַז דו וועסט טהון עסען, וועט דיר זיין אַז וואויל און גוט, זאָגען אונזערע חכמים: דער פשט איז וואויל אויף דער וועלט און גוט אויף יענער וועלט. בכן טהוען מיר אייך בעטען איהר זאָלט באַלד חוקר ודורש זיין דערויף וואָס ס'איז געטוהן געוואָרען, און אייער משפט זאָל אַרויס ווי די זונן און איהר זאָלט מקיים פסק זיין איינס פֿון די צוויי: אָדער מע זאָל אומקעהרען דעם שניידער זיין געלד בשלימות, אָדער מע זאָל איהם אַרויסגעבען זיין ציג, וואָס ער האָט געקויפט, מחמת די ציג וואָס ער האָט געבראַכט צו פֿיהרען הויבט נישט אָן צו זיין אַ ציג!... דאָס קאָן אייך די גאַנצע שטאָדט געהן שווערען אַ שבועה דאורייתא... און לאָז זיין שלום צווישען יודען, ווי אונזערע חכמים האָבען געזאָגט: נישטאָ נאָך אַזאַ געבענשט כלי פאַר יודען ווי שלום, שלום זאָל זיין צו אייך, שלום צום ווייטערסטען און צום נאָהענסטען, שלום צו אַלע יודען, אָמן!

פֿון אונז אייערע קנעכט וואָס אייער מינדסט פֿינגעריל איז גרעבער פֿון אונזערע לענדען.

נאום הרב בהרב ז"ל... ונאום הרב בהרב ז"ל... ונאום ברוך קאַפּאַטע, זרח פופיק, פישיל וויקידיילאָ, חיים קוויטש, ניסיל קאַטשען, כאָטיל שאַ־כין, יהושע העשיל קישקיש.

קאַפּיטעל י.

בְּלַיְלָה הַהוּא — אין יענער נאַכט האָט געשיינט די לבנה און האָט אַראָפּגעקוקט אַראָפּ אויף זלאָדייעווקע מיט איהרע פינסטערע האַלב אַיינגעפאַלענע הייזליך, וואָס שטעהען צענויפּגעקוועטשט, אָהן הויפען, אָהן בוימלעך, אָהן פאַרקענס. ווי אַ בֵּית־עלמין זעהט אויס ביי נאַכט די שטאָדט, אַיין אַלטער בית־עלמין מיט אַלטע מַצֵּבוֹת, וואָס אַסך פון זיי שטעהען אָנגעבויגען כּוֹרְעִים, און אַסך וואָלטען שוין לאַנג אַיינגעפאַלען, ווען זיי זאָלען ניט זיין אונטערגעשפּאַרט מיט קלעצער. און חאָטש די לופט איז דאָרט נישט אַזוי פוילגעלדיג, און די רֵיחוֹת פונם מאַרק און פונם שולהויף זענען עפּים ניט אַזוי געשמאַק, און דער שטויב איז געדעכט און שטעהט הויך ווי אַ מויער, פון דעסטוועגען זענען אַלע מענשען אַרוים ווי טאַראַקאַנעס פון די לעכער, יודען און ווייבער, אַלטע לייט און קליינע קינדער, „חאַפּען אַ לופטיל" נאָך דעם הייסען ברענענדיגען טאָג. דער עולם האָט זיך אויסגעזעצט אויף די שוועלען אַ ביסעל שמועסען, פּלאַפּלען דְּבָרִים בְּטֵלִים, אָדער גלאַט אַזוי קוקען אַרויף אין הימעל אַריין, בעטראַכטען די צוּרָה פון דער לבנה, מיט די מילי־מיליאַסען שטערען, וואָס אַז מע זאָל זיין מיט אַכצעהן קעפּ איז אוממעגליך זיי איבער צו צעהלען!

אין יענער נאַכט האָט זיך שמעון אֶלי דער שניידער אַרומגעדרעהט אֵיינער אַליין אין אַלע הינטערגעסליך מיט'ן הַכְשִׁיט וואָס ער האָט אַיינגעהאַנדעלט אין קאָזאָדאָיעווקע, זיך געהיט פאַר די ווייסע חֶבְרָהניקעס מע זאָל איהם ניט דערזעהען. ער האָט גערעכענט אַז עס וועט ווערען טאָג זאָל ער זיך ווידער לאָזען אין וועג אַריין, און דערווייל האָט ער זיך אַריינגעחאַפּט צו האָדעל דער אַקציזניטשקע אין שיינקיל. נעמען פאַר האַרצווייטיג אַ ביסעל בראָנפען און אויסרעדען זיך אַ ביסעל דאָס האַרץ, זיך האַלטען מיט איהר אַיין עֵצָה מכּח דעם אומגליק וואָס

ער האָט אויף זיך גענומען.

האָדיל די אַקציזניטשקע איז געווען אַ ווייביל איין אַלמנה, אַ „מאַנסבילשע קאָפּ", אויסגעבונדרען מיט גאַנץ „נאַטשאַלסטוואָ" און אַ גוטע שוועסטער מיט אַלע בעלי מלאכות אין שטאָדט. פון וואַנען נעמט זיך דער נאָמען „אַקציזניטשקע"? איבער אַ מעשה, וואָס זי איז מיידילווייז געווען זעהר אַ שענע, אַ „יפת־תואר"; האָט איין אַקציזניק, זעהר אַ רייכער, זי דערזעהען איין מאָל דורכפּאָהרענדיג פאַרביי זלאַדייעווקע בשעת זי האָט געטראָגען גענז צום שוחט; האָט זי דער אַקציזניק אָפּגעשטעלט און אַ פרעג געטהון:

— מיידיל, וועמענס ביזט דו?

האָט זי זיך פערשעמט, צעלאַכט און איז אַנטלאָפען געוואָרען, האָט מען איהר פון דעמאָלט אָן אַ נאָמען געגעבען די „אַקציזניטשקע"... אַנדערע זאָגען, אַז דער אַקציזניק איז געווען ביי איהר נאָכדעם אין דערהיים, גערעדט מיט איהר טאַטען, נחמיה ווינאָקור, געוואָלט פאַר איהר חתונה האָבען, זי נעהמען ווי זי שטעהט און געהט און נאָך צוצאָהלען איהר טאַטען אין בייטעל אַריין; איז שוין כמעט געווען „תנאים", האָט דאָס שטעדטיל זי גענומען אין די מיילער אַריין, איז צעקראָכען געוואָרען דער שדוך, און זי האָט גאָר חתונה געהאַט נאָכדעם אַ שטילע חתונה פאַר עפּיס אַ שלים־מזל, אַ חולה נופל־דינגען, האָט זי שטאַרק געוויינט, נישט געוואָלט געהן צו דער חופה, האָט זיך דעמאָלט די גאַנצע שטאָדט געוויגט; מע האָט געזאָגט אַז זי איז גאָר געווען פערקאָכט אינם אַקציזניק און מע האָט געמאַכט אַ לידעל אויף איהר, וואָס ווייבליך און מיידליך זינגען דאָס נאָך עד היום אין זלאַדייעווקע; דאָס ליעדעל הויבט זיך אָן מיט די ווערטער:

„די לבנה האָט געשיינט,
האַלבע נאַכט איז געווען —
און האָדעלע זיצט ביי דער טיר"...

און עס לאָזט זיך אויס מיט די ווערטער:

„איך האָב דיך ליעב דושינקע,

גאַר אָהן איין עק,

איך קאָן אַזש ניט לעבען אָהן דיר!"

אָט דאָס איז געווען האָדיל די אַקציזניטשקע, אונ פֿאַר איהר האָט דאָס אונזער שניידער אויסגעגאָסען זיין ביטער האַרץ: דערצעהלט אַלסדינג וואָס ביי איהם אויף דער נְשָׁמָה טהוט זיך, אונ געבעטען זי זאָל איהם געבען איין עצה: וואָס טהוט מען?

— וואָס טהוט מען? איהר זענט דאָך עפּיס יאָ, ווי דָוִד המלך זאָגט אין שיר השירים: שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה — ווער ס'איז שעהן איהר זענט ביידע זאַכען. גיט מיר איין עצה וואָס טהוט מען?

— וואָס זאָל מען טהון? — זאָגט צו איהם האָדיל אונ שפּייט אויס — איהר זעהט דענן ניט אַז ס'איז אַ גלגול? וואָס ווערט איהר זיך האַלטען מיט דער באָכבע? נעמט אונ וואַרפֿט איהם אַרויס צו אַלדע שוואַרצע יאָהר! איהר קאָנט נאָך האָבען חַס ושלום דעם אייגענעם פְּסַק, וואָס מיין מומע פעריל האָט געהאַט. לאָז זי זיין ווייט אָפּגעשיידט פֿון מיר, זי איז שוין אויף דער אָמתער וועלט.

— דהיינו? — פֿרעגט שמעון אֱלי דערשראָקען.

— דהיינו — זאָגט האָדיל מיט אַ זיפֿץ — מיין מומע פעריל עָלֶיהָ שָׁלום איז געווען איין עהרליכע יודינע, אַ כְּשֵׁרע. אונזער משפּחה זענען אַלע עהרליכע... חאָטש דאָ אין דעם וויסטען זלאָדייעווקע, פֿאַרברענט זאָל דאָס ווערען, האָט מען ליעב באַרעדען איטליכען בעזונדער, געוויינטליך אונטער די אויגען, וואָרום אין די אויגען זענען זיי גרויסע חֲלִיפְּהֶניקעס, קוּצְעָנִי מוּצְעָני... בקצור, מיין מומע פעריל עליה שלום איז איין מאָל געגאַנגען אין מאַרק, זעהט זי עס ליגט אַ קניילעכין בייוועל אויף דער ערד; איז זי זיך מְיַשֵׁב: אַ קניילעכין בייוועל קומט צו נוטץ; בייגט זי זיך אָן אונ הויבט דאָס אויף; זי נעמט דאָס קניילעכין בייוועל אונ לאָזט זיך געהן, טהוט דאָס איהר אַ שפּרונג אין פנים אַריין אונ אַ פֿאַל אויף דער ערד. בייגט זי

זי זיך אָן מסתּמא נאָך אַ מאָל אונ הויבּט דאָס אויף, טהוט דאָס איהר ווידער אַ שפּרונג אין פּנים אַריין אונ אַ פאַל אויף דער ערד. בּייגט זי זיך ווידער אַ מאָל אָן, נעמט דאָס ווידער אַ מאָל, טהוט דאָס איהר ווידער אַ שפּרונג אין פּנים אונ אַ פּאַל אויף דער ערד. איז זי זיך מיַשב אונ טהוט אַ שפּיי אויפ'ן קניילעכ; בּייוועל — (חאַפּט דאָס דער וואטענמאַכער!) אונ וויל שוין געהן אַהיים; זי טהוט אַ קוק — דאָס קניילעכ'ין בּייוועל קאַטשעט זיך איהר נאָך; זי פּרובט זיך לויפֿען, דאָס קניילעכ'ין בּייוועל קאַטשעט זיך; בּקצור זי איז געקומען אַ היים אַ טויטע נעבּאַך, געפּאַלען חלשות, אונ האָט נאָכדעם אָפּגעקריינקט אֶפשר אַ יאָהר כּסדר. וואָס מיינט איהר איז דאָס געוועזן אַ שטיינער? אַנו טרעפֿט?...

— עט! כּלם אהובים, כּלם ברורים — אַלע ווייבּער זענען אויף איין שניט — זאָגט שמעון אֶלי — ס'איז בּאָבּסקי מעשיות, פּוסטע מיהלען, בּאַצרעס, פּידרוּך מיט לאַקריצע! מע זאָל זיך וועלען צו הערען וואָס ווייבּער פּלעשטשען, וואָלט מען בּעדאַרפֿט מורא האָבּען פאַר'ן אייגענעם שאָטען, כּכּתוב ווי אין פּסוק שטעהט געשריבּען: נָשִׁים דַעתָּן קַלּוֹת — ווייבּער זענען געננ... נאָר גאָר נישט, הַיוֹם הֲרַת עוֹלָם — נישט געזאָרגט! האָט אייך אַ גוטע נאַכט.

אונ שמעון אֶלי דער שניידער לאָזט זיך געהן ווייטער.

די נאַכט האָט זיך אויסגעשטערנט; די לבנה האָט געשפּאַצירט צווישען שטיקער וואָלקען וואָס זעהען אוים ווי הויכע טונקעלע בּערג בּאַלייגט מיט זילבער. מיט אַ האַלבּ'ען פּנים האָט די לבנה אַראָפּגעקוקט אויף דער שטאָדט זלאָדייעווקע, וואָס האָט געהאַלטען אין רעכטען שלאָף. אַ טייל בּעלי־בּתּים, וואָס האָבען מורא פאַר וואַנצען, האָבען זיך אַריבּערגעפּעקעלט מיט'ן בּעטגעוואַנד אין דרויסען, זיך איבּערגעדעקט מיט די געלע לייליכער איבּער'ן קאָפּ, געהראָפּעט גאַנץ געשמאַק אונ געזעהען זיסע חלומות: חלומות פון פּדיון אויפ'ן יריד, פון לייזונג אַסך, פון אַ פּאַרדינסטעלי, אַ גראָבּס; חלומות פון אַ פּריץ זעהר אַ וואוילען, פון אַ געשעפּטיל אַ גוטס; חלומות פון אַ שטיקעל

ברויט, פֿון פרנסה, בכּבוד און פֿון כּבוד אַליין -- פֿערשידענע חלומות!...מע זעהט ניט אויף דער גאַס קיין לעבעדיגען נֶפֶש; מע הערט ניט קיין פּיפּס אין ערגיץ, — אפילו די יאַטקע-הינט, וואָס האָבען זיך געגוג אָנגעבילט און אָנגעמאָרדעוועט דורכ'ן טאָג, האָבען זיך איינגענאָ-עט צווישען קלעצליך, בעהאַלטען די מאָרדעס צווישען די לאַפּעס — און שאַ! זעלטען — זעלטען חאַפּט זיך ארוים ביי זיי א האַלבער „האַו", בשעת עס הוּמט זיך זיי עפּיס א ביינדיל, וואָס אַנדערע הינט שאַרפֿען זיך דערויף די צייהן... אָדער בשעת עס דאַכט זיך זיי אז אַ פֿליג האָט זיך פֿערקליבען אין אויהער אַריין און רייכט זיי איין א סוד... זעלטען — זעלטען פֿליהט דורך אַ נארישער זשוק מיט צעלאָזטע פֿליגעל. דרעהט זיך און שוועבט אין דער לופֿטען אויף איין אָרט, זשומעט ווי אַ סטרונע פֿון אַ באַס און מאַכט; ששששש! טהוט אַ פֿאַל אין דער ערד און ווערד אַנשוויגען... אפילו דער שטאָדט-שומר, וואָס אַלע נאַכט געהט ער אַרום, היט די קליטען און קלאַפּט מיט צוויי שטעקליך: קלאַ! קלאַ! .. קלאַ! קלאַ!... האָט היינטיגס מאָל ווי אויף-צו-להכעיס אויסגעטרונקען, האָט זיך צוגעשפּאַרט צו אַ וואַנט, און איז געשמאַק אַנשלאָפֿען געוואָרען... אין דער דאָזיגער שטילער נאַכט דרעהט זיך אום שמעון-אלי דער שניידער איינער אַליין איבער דער גאַנצער שטאָדט, און ער ווייסט ניט, צו זאָל ער געהן, צו זאָל ער שטעהן, צו זאָל ער זיצען...און ער געהט אַרום און רעדט צו זיך אַליין שטילערהייד:

— וְאָתָא שוּנְרָא וְאָכְלָה לְגַדְיָא — גע מאַלאַ באַבע חלאַפּאַטע קופּילע סאָבי קאַ׳א!... לאָז קומען אַ פּאָהיבעל אויף דער דאָזיגער ציג! אַ ציג?... חַ — חַ — חַ — חַד גַדְיָא! חַד גַדְיָא!

ער צעלאַכט זיך און שרעקט זיך איבער פֿאַר זיין איינענעם געלעכטער. בשעת מעשה געהט ער דורך פֿאַרביי דער „קאַלטער שול", וואָס האָט אַ שם מיט איהרע מתים וואָס דאַוונען דאָרטען אַלע שבת צו נאַכטס אָנגעטהון אין ווייסע קיטלען און אין טליתים. און עס דאַכט זיך איהם ווי ער הערט עפּיס אַ מין געזאַנג: אָו—אָו—אָו! ווי אַ ווינט וואָס בלאָזט אין קוימען אַריין

ווינטער ביינאַכט... ער טרעט אָפּ פֿון דער „קאַלטער שול“, לאָזט זיך גיהן אין דער גויעשער גאַס, דערהערט ער אַ קול „פּצסססססס“! דאָס פּייפֿט אַ פּאוהאַטש, וואָס האָט זיך פֿאַר־קליבען גאַנץ אויבען אויפֿ׳ן שפּיץ קלויסטער... עס פֿאַלט אויף איהם אָן אַ שרעקליכע מרה שחורה, אַ פּחד מיט סכּנות נפשות! נאָר ער שטאַרקט זיך, ער מאַכט זיך אַ האַרץ און וויל זאָגען עפּיס אַ פּסוק, אַזעלכע וואָס מע זאָגט ביינאַכט אַז מע זאָל קיין מורא ניט האָבען; האָט ער אָבער פֿאַרגעסען דעם פּסוק, אַרויס־געפֿלויגען פֿונם קאָפּ! און מעשה שטן קומען איהם אַקעגען דווקא אַלערליי מוראדיגע בילדער פֿון בעקאַנטע וואָס זענען שוין לאַנג אויף דער אמתער וועלט... און ער דערמאָנט זיך אָן אַ סך שרעקליכע מעשיות וואָס ער האָט זיך אָנגעהערט אויף זיין לעבען: מעשיות מיט שדים מיט רוחות און מיט לצים אינ׳ם געשטאַלט פֿון קעלבליך... מעשיות מיט שרעטעליך וואָס לויפֿען ווי אויף רעדליך, מיט וואָוקעלאַקעס וואָס געהען אויף די הענט, מיט מינים באַשעפֿענישען, וואָס קוקען אויף איין אויג... מעשיות מיט לעבעדיגע מתים, וואָס געהען אום אין עולם התוהו אָנגעטהון אין תכריכים... שמעון אלי פֿוילט ביי זיך אַז די דאָזיגע ציג וואָס ער פֿיהרט זיך מיט איהר אַרום, איז ניט קיין ציג, נאָר אַ גלגול, אָדער אַ לץ, וואָס אָט באַלד שטעלט ער איהם אַרויס אַ צונג אויף צעהען אַרשין, אָדער ער טהוט אַ פּאַטש מיט די פֿליגעל און טהוט אַ געשריי איבער דער גאַנצער שטאָדט „קו — קאַ — רי — קו!...“ שמעון אלי פֿיהל׳ט אַז עס הויבט זיך איהם דער מח; שטעלט ער זיך אָפּ אויף אַ ווייל, בינדט צו דעם גאַרטעל; ער וויל פּטור ווערען פֿון דער באָמבע; ווער? וואָס? דער שענער בחור שטעהט, ער וויל ניט אָפּטרעטען פֿונ׳ם שניידער אויף אַ מינוט אפילו! שמעון אלי פּרובט זיך לאָזען געהן אַ פּאָר טריט, — ער געהט איהם נאָך; ער נעמט זיך רעכטס, געהט ער רעכטס; ער נעמט זיך לינקס — ער געהט לינקס...

— שמע ישראל! — שרייט אויס שמעון אלי ניט מיט זיין קול און לאָזט זיך לויפֿען אין דער וועלט אַריין. און אַזוי ווי

ער לויפט דאַכט זיך איהם, אַז עמיצער יאָגט איהם אונ מעקעט איהם נאָך אויף אַ דין ציגען קולכיל אונ רעדט צו איהם ווי אַ מענש אונ זינגט ווי אַ חזן:

— מְ—ֶ—ֶלֶ׳ מֵמִית וּמְחַיֶה!... וְנֶאֶאֶאֶאֶאֶמָן אַ־ה לְהַחֲיוֹת מֵתִים!..............................

קאפיטעל יא.

בַּבֹּקֶר — אין דער פריה אַז יודען זענען אויפגעשטאַנען געהן דאַווענען, ווייבער אין מאַרק אַריין, אונ מיידליך צו דער טשערעדע, האָט מען געפונען שמעון אֶלי דעם שניידער זיצען אויף דער ערד אונ נעבען איהם די שענע ציג זיצט די פיסלעך אונטער זיך, מַעֲלֶה־גֵרָהט אונ שאָקעלט מיטן בערדיל. מע געהט צו צום שניידער, מע רעדט צו איהם — ער ענטפערט נישט אַ וואָרט; ער זיצט אונ קוקט ווי אַ ליימענער גולם... איז באַלד געוואָרען אַ רעדעל, אַיין אַנגעלאָף פון דער גאָרער שטאָדט, אַ גערעדעריי, אַ ליאַרעם, אַ געפילדער ביז'ן הימעל: „שמעון אֶלי... ציג... שמע קולנו... גלגול... לץ... וואָווקע־לאַקע.... נישט־גוטער.... פאַרשטעלט.... געפיהרט.... געפאָהרען — רייטענדיג אַ גאַנצע נאַכט... געמוטשעט... פאַר־מוטשעט".... בשעת מעשה זענען געפלויגען געגוג ליגען; איטליכער האָט דערצעהלט, אַז ער האָט אַליין געזעהען איהם פאָהרען רייטענדיג....

— ווער איז געפאָהרען אויף וועמען? — פרעגט אַ יוד אונ שטעקט אַריין דעם קאָפּ אין רעדעל אַריין — שמעון אֶלי אויף דער ציג, צו די ציג אויף שמעון אֶלין? דער גאַנצער עולם שיסט אוים אַ געלעכטער.

— אַז אָך אונ וועה איז צו אייך מיט אייער געלעכטער! — רופט זיך אָן אַ יוד אַ בעל מְלָאכה — יודען מיט בערד! בע־ווייבטע! טאַטעס פון קינדער! שעמען מענט אייך זיך אין

אַייער ווייטען. אַלץ אַריין! וואָס האָט איהר זיך צוגעקליבען נאָהער צו לאַכען? איהר זעהט נישט אַז דער שניידער איז אויס מענש, נעבאַך טוידט קראַנק? בעסער פֿיהרט איהם אַהיים און שיקט רופֿען דעם רופֿא, ניט שטעהן אָט אַ דאָ און שטשירען די ציין, אַ רוח אין אייער ט... ט... אַריין!!!

די דאָזיגע ווערטער האָט דער בעל מלאכה אויסגעשאָסען ווי פֿון אַ האַ־מאַט און דער עולם האָט אויפֿגעהערט צו לאַכען. דער האָט זיך אַ וואָרף געטאָן נאָך וואַסער, דער איז אַוועקגעלאָפֿען צו יודעל דעם רופֿא. מע האָט גענומען שמעון אֶלי דעם שניידער מחילה אונטער די הענט, און מע האָט איהם אָפּגעפֿיהרט אַהיים און אַריינגעלייגט אין בעט אַריין. באַלד איז געקומען צו לויפֿען יודעל דער רופֿא מיט זיין גאַנץ קלאַפּערגעצייג, און האָט איהם געגעבען „גרויס ראַטוניק": ער האָט איהם געשטעלט באַנקעס און פּיאווקעס און געשלאָגען צו דער אָדער, געצאַפּט בלוט אָהן אַ שעור...

— וואָס מעהר בלוט מע וועט איהם אָפּצאַפּען — אַזוי האָט יודעל אַליין געזאָגט — וועט אַלץ זיין בעסער, מחמת אַלע שלאַפֿקייטען נימט דאָ גערעכט נעמען זיך פֿון אינוויינג, פֿון די „געבליטען" — אַזוי האָט יודעל דער רופֿא געגעבען צו פֿערשטעהן די „חכמות הדאָקטאָריע", און האָט צוגעזאָגט אַז אויף דער נאַכט אָם ירצה השם וועט ער אַריינקומען נאָך אַמאָל. און אַז ציפּהביילה רייזה האָט אַ קוק געטאָהן אויף איהר מאַנן, ווי ער ליגט נעבאַך, דער שלים-מזל, אויף דעם צעבראָכענעם טאַפּטשאַן מיט אַ סך שמאַטעס איינגעדעקט, די אויגען אַרויף, די ליפּען פֿערשמאַכט, רעדט פֿון היטץ, עס קלעפּט זיך ניט אַ וואָרט צו אַ וואָרט, האָט זי אָנגעהויבען צו ברעכען די הענט, שלאָגען זיך קאָפּ אָן וואַנט, וויינען, יאָמערען און קלאָגען מיט דעם נוסח וואָס מע בעוויינט אַ טוידטען:

— וועה איז מיר, וואונד איז מיר, אַ דונער איז מיר אַ גרוי—סער! אויף וועמען לאָזט דו מיך אי—בער מיט מיינע קליינע קינ—דער!!

און די קינדער, נאַקעטע און באָרוועסע נעבאַך, האָבען

זיך צונויפגעקליבען ארום דער ארעמער מאמע אונ האבען איהר געהאלפען וויינען. די עלטערע האבען געוויינט שטילערהייד, בעהאלטען די פנימער, געשלונגען די טרעהרען; אונ די קלענערע וואס האבען נים פערשטאנען וואס דא טהוט זיך, האבען גלאט געוויינט אויף א קול, וואס ווייטער אלץ העכער אונ העכער; אונ אפילו גאר דאס קליינטשקע, א יונגעלי פון א יאהר דריי, מיט איין אויסגעמוטשעטע געל פנימעל, האט זיך צוגעריקט צו דער מוטער מיט זיינע אויסגעבויגענע קרומע פיסעלעך אונ מיט'ן גראבען בייכעלע, ביידע הענטלעך אריינגערוקט אין קעפעל אונ האט גענומען גאר א הויכען טאן: „מאמע, וויל עסען!!!״. דאס אלסדינג אינאיינעם איז געווען אזא מין געזאנג, וואס א פרעמדער מענש האט נישט געקאנט בשום אופן שטעהן דער־ביי; ווער ס'איז אריינגעקומען צום שניידער אין שטיבעל אריין איז ער באלד ארויסגעלאפען פון דארטען א צעט־אגענער, מיט א צעבלוטיגט הארץ אונ מיט א צעבראכען געמיט, אונ אז מע האט איהם א פרעג געטהון: וואס טהוט עפיס שמעון אלי? האט ער א מאך געטאן מיט'ן האנד ווי איינער רעדט: „אז אך אונ וועה איז איהם!״... עטליכע ווייבער נאהינטע שכנות זענען געשטאנען די גאנצע צייט מיט פארוויינטע פנימער. מיט רויטע נעזער, געקוקט ציפה ביילה רייזה'ן גלייך אין די אויגען אריין, געמאכט בשעת מעשה משונה מאדנע פיסקעס, צוגעשאקעלט מיט די קעפ, ווי איינער רעדט: „אז אך אונ וועה איז צו דיר, ציפה ביילה רייזה!״

א חדוש נפלא! פיפציג יאהר האט שמעון אלי שמעקולנו אפגעלעבט אין זלאדייעווקע אין ארעמקייט, אין דחקות, געלעגען ווי א ווארעם אין דער פינסטער, קיינער האט פון איהם נים גערעדט, קיינער האט נישט געוואוסט וואס פאר א מענש דאס איז. אצינד, אז ער איז פערשלאפט געווארען, האט ער זיך מיט אמאל ארויסבאוויזען מיט אלע זיינע מעלות טובות. מע איז מיט אמאל געוואהר געווארען, אז שמעון אלי איז געווען א זעלטענע, א גוטע, א כשרה נשמה, א גרויסער בעל־צדקה, דאס הייסט ער פלעג רייסען ביי נגידים אונ טיילען די ארעמע

לייט, זיך קריגען פאַר זיי מיט דער גאַנצער שטאָדט, און זיך שלאָגען ביז'ן בלוט אַריין, זיך כיילען מיט יענעם מיט'ן לעצטען ביסען, און נאָך און נאָך אַ סך מַעֲלוֹת און שְׁבָחִים האָט מען נאָכדערצעהלט נאָך דעם אָרעמען שניידער, ווי מע דערצעהלט נאָך אַ שטייגער נאָך אַ מוידטען בשעת דער לְוָיָה, און מע איז איהם געגאַנגען מבַקֵּר חולה זיין כִּמְעַט פון דער גאַנצער שטאָדט און מע האָט איהם געראַטעוועט מיט כָּל המעגליכקייטען, ער זאָל חָלִילָה ניט שטאַרבען פאַר דער צייט...

קאפיטעל יב.

וְהַפּוֹעֲלִים — און די בַּעֲלֵי־מְלָאכוֹת פון דער שטאָדט זלאָדייעוועקע האָבען זיך צענויפגעקליבען אויף איין אֲסִיפָה, ביי האָדיל די אַקציזנישטשיק, געשטעלט בראָנפען, געשריגען, געפילדערט, געאַרבייט מעשים, געזידעלט די נגידים, געוויינטליך אונטער די אויגען, זיי געמאַכט מיט דער בלאָטע.

— זלאָדייעוועקע! אַ שענע שטאָדט, ברענגען זאָל זי! וואָס שווייגען זיי די נגידים אונזערע, אַ וויסטען סוף זאָלען זיי האָבען?!... איטליכער באָדט זיך אין אונזער בלוט און ס'איז נישטאָ קיינער, ווער ס'זאָל זיך אָננעמען אונזער קריוודע! געלד אין דער קאָראָבקע ווער צאָהלט? — מיר! אַ צָרָה, אַ שלאַק, אַ שוחט, אַ באָד להבדיל, ביי וועמען רייסט מען די הויט? — ביי אונז! וואָס שוויגט איהר יודען? לאָמיר געהן צו די רבנים, דיינים און די שבעה טובי עיר זיי ט'זיבערען די קישקעס! וואָס איז דאָס פאַר אַ הֶפְקֵרוּת מע זאָל לאָזען קוילען אַ גאַנצע מִשְׁפָּחָה, הָבָה נִתְחַכְּמָה!!!

און חברה פועל צֶדֶק זענען אַוועק צום רַב און האָבען דאָרט געמאַכט אַ גוואַלד, האָט זיי דער רב איבערגעלייענט דעם ענטפער, וואָס ער האָט נאָר וואָס באַקומען דורך אַ בַּעַל־עֲגָלָה פון די קאָזאָדאָיעווקער רבנים, דיינים און די שבעה טובי עיר;

אַז וואָס ס'איז געשטאַנען אין בריעף:

„לכבוד צו די רבנים דיינים חכמים מפורסמים, בערג זאָלען אַקענען טראָגען פריעד צו די גילדערנע הינגלאַכטער מק"ק זלאָדייעווקע אָמן.

תיכּף ווי מיר האָבען מקבל געווען אייערע רייד, וואָס זענען געווען ווי האָניג צו אונזערע מיילער, האָבען מיר זיך צונויפגעזאַמעלט אַלע, אונ חוקר ודורש געווען די זאַך אַקוראַט, אונ האָבען געפונען, אַז אומזיסט האָט מען געטהון חושד זיין איינעם פון אונזערע לייט; נישט מעהר אַז דער שניידער אייערער איז אַ שאַלקאַפּטיגער מענש, ער האָט אויסגעטראַכט אַ בלבול אונ אָנגעפיהרט אַ רכילות צווישען צוויי קהילות. ער איז ווערט מע זאָל איהם קנסענען! מיר, וואָס שטעהען געטרייעט אונטען, קענען אייך עדות זאָגען אונ געהן שווערען, אַז מיר האָבען געזעהען מיט אונזערע אויגען ווי די ציג מעלקט זיך, הלוואַי זאָלען זיך אַלע יודישע ציגען אַזוי מעלקען! הערט איהם ניט דעם שניידער וואָס ער וועט אייך דערצעהלען פזמונות! איהר זאָלט זיך ניט קעהרען צו די ווערטער פון די פאַרדאָרבענע לייט, לאָזען פאַרשטאָפּט ווערען די מיילער וואָס רעדען שקרים. שלום זאָל זיין צו אייך אונ שלום זאָל זיין צו אלע יודען פון איצט אונ ביז אייביג אונ אייביג! די רייד פון אייערע יונגערע ברידער, וואָס וואַלגערען זיך אינ'ם שטויב פון אייערע פיס:

נאום הרב בהרב ז"ל... ונאום הרב בהרב ז"ל... ונאום העניך גאָרגעל, יקותיאל שמאַראָווידלע, שעפּסיל קאַרטאָפּלי, פישעל קאַטשאַלקי, בעריל בראָנפען, ליב וואָרעטשאָק, אלי פעטעלעלע".

אַז דער רב האָט איבערגעלייענט פאַר די בעלי-מלאכות דעם דאָזיגען בריעף, זענען זיי געוואָרען נאָך מעהר אָנגעצינדען.

„אהאַ, קאָזאָדאָיעווקער שקצים! מע מאַכט נאָך פון אונז חוזק? בעדאַרף מען זיי בעווייזען דרך-ארץ, שער אונ אייזען אונזער פאָלק — עמך!"... אונ מע האָט באַלד געמאַכט אַ נייע אסיפה, געשיקט נאָך בראָנפען, אונ ס'איז געבליבען מע זאָל נעמען די ציג אונ מע זאָל געהן גלייך קיין קאָזאָדאָיעווקע איבער.

קערהען דעם מלמד מיט דעם חֶדֶר, מיט דער גאַנצער שטאָדט!

אומֵר וְעוֹשֶׂה — געזאָגט אונ געטהון: חברה האָבען זיך צונויפגעקלויבען אַ שטיק זעכציג בעלי־מלאכות: שניידערס, שוסטערס, סטאָליערס אונ קאָוועלים, קַצבים, העקערס, אַנְשֵׁי חַיִל — געזונדע יונגען אֵיינס אונ אֵיינס. אָנגעוואָפּענטע מיט כּלי זַיִן: ווער מיט אַ הילצערנעם אַרשין, אונ ווער מיט אַיין אַייזערען פרעסעל, ווער מיט אַ קאָפּיט פון אַ שטיוועל, ווער מיט אַ האַק אונ ווער מיט אַ האַמער, אונ ווער מיט גלאַט אַזוי פון בַּעֲלֵי הַבַּתִּישְׁקֵייט: אַ קאַטשאַלקע, אַ ריבאַייזען, אָדער אַ קאָלאָדאַטש־מעסער, — אונ ס'איז געבליבען מע זאָל געהן גלייך קיין קאָזאָדאָיעווקע אויף מִלְחָמָה, לַהֲרוֹג לְאַבֵּד וּלְהַשְׁמִיד — הַרגנען, פאַרליערען אונ פאַרטיליגען! אֵיין מאָל פאַר אַלע מאָל, האָבען חברה געזאָגט: תָּמוּת נַפְשִׁי עִם פְּלִשְׁתִּים — דער טויט זאָל זיי זיין אונ אֵיין עק זאָל דאָס האָבען!

— שאַט רבותים! — רופט זיך אָן אֵיינער פון דער חברה פּוֹעֵל־צֶדֶק, איהר זענט שוין גרייט אויפ'ן פידפאַלעק, פאַרטיג אָרום אונ אַרום, וְאַיֵּה הַשֶּׂה — וואו איז די ציג?

— יאָ זעהט נאָר, וואו איז ערגיץ אַהין געקומען דער גלגול?

— אַנטרונען געוואָרען!

— נישט קיין נאַרישער גלגול! בּלעבען, וואָהין האָט ער געקאָנט אַנטלויפען?

— מסתּמא אַהיים צום מלמד, וואָס פערשטעהסט דו דאָ נים?

— משוגע וועט ער ווערען! דו רעדסט ווי אַ בְּהֵמָה!

— ביזט אַליין אַ פערד, וואו דענן האָט ער געקאָנט אנטלויפען?

— בְּקִצּוּר וואָס טויגען די טַעֲנות? שריי היינט שריי מאָרגען, וְהַיֶּלֶד אֵינֶנּוּ — נישטאָ קיין ציג..............

אונ דער גלגול אַז ער האָט דעריזעהען די בֶּהָלָה, וואָס ס'איז געוואָרען אין שטעדטיל, האָט ער זיך מְיַשֵּׁב געווען, וואָס טויג איהם דער מסחר? וואָס נוצט איהם זיין צוגעבונדען צום

שניידער, ארומשלעפּען זיך מיט דעם שלים־מזלניק היך און צוריק און פֿגרען פֿון הונגער? אמעהר וועט ער בעסער לויפֿען אין דער וועלט אריין וואו די פֿיס וועלען טראגען! אבי ניט זיין נע ונד! און אונזער חברה מאן האט גמאכט פליטה גאר אויף איין אנדער אופן, געלאפֿען משוגענער וויז, גאר ניט געפֿיהלט די ערד אונטער זיך, נישט געקוקט אויף דרך ארץ, געשפּרונגען איבער יודען און ווייבער, אנגעמאכט איין אומגליק, א הו־בן אין מארק, סכּנות נפשות! איבערגעקעהרט טישליך מיט ברויטליך און פלעצעלעך, מילטערס מיט ווײַנשעל און מיט ווײַנפערליך, געשפּרונגען איבער טעפּ און גלאזווארג, געשליידערט, געשמיצט און געבראכען — טראך־טאראראך! צווישען די ווייבער איז געווארען א בהלה, א קוויטשעריי: „ווער איז?... א שלים־מזל!... א ציג!... א באשעפעניש!... א גלגול!... א קלאג צו מיר!... אוי איין אומגליק!... וואו איז ער?... אן איז ער!... האפּט איהם! לאז מען איהם האפען!!“... און א גאנצע חאליאסטרע זײַען מיט פארקאטשעטע באלעס האבען זיך געלאזט לויפען איינער איבערן אנדערען; נאר אומזיסט: אונזער חברה מאן האט דערפֿיהלט וואס הייסט „פֿרייהייט“, האט ער פֿארריסען דאס ווידעלע: האץ — האץ — האץ!

קאפּיטעל יב.

כּמעט — אצינד ווארפען מיר אוועק די זלאדייעיקער בעלי־בתּים מיט'ן שניידער, מיט דער ציג, מיט אלעס מיט איין אנדער, און מיר טהוען א קוק וואס טהוט זיך עפּיס אין קאזאדאיעווקע? די קאזאדאיעווקער לייט אז זיי זענען געוואהר געווארען אז די זלאדייעווקער בעלי־מלאכות האבען זיך אנגערעדט ארוים צו געהן אויף זיי מיט מלחמה, האבען זיי געמאכט איין אסיפה, און ס'איז געווארען א גוואלד, א ליארעם אין שטעדטיל, זאל גאט שומר ומציל זיין! בעלי־בתּים זענען אוועק אין דער

ניך צו „נאַטשאַלסטווע" געבען אַ ידיעה, אַז זלאַדייעווקער בעלי מלאכות בונטעווען זיך; האָט „נאַטשאַלסטווע" תחילת געמאַכט דערפֿון אַ געלעכטער: וואָס הייסט יודען „ליינסערדאַקעס", „פּאַנטשאָכעס", וואָס ציטערן פֿאַר אַ פֿליג, וועלען זיך נאָר פּלוצים בונטעווען?... נאָר אַז מע האָט דערהערט אַז זלאַדייעווקער לייט געהען טאַקי, נישט אויף קאַטאָוועס, אַז זיי זענען שוין טאַקי אָט — אָט, איז געוואָרען אין שטאָדט אַ טומעל, אַ רַעש — הימעל עפֿען זיך! קרעמער האָבען צוגעמאַכט די קראָמען, פֿערשלאָסען טיר און טויהער; מלמדים האָבען צעלאָזט די חדרים; חיים חנה דער קלוגער און זיין ווייב טעמע גיטיל די שטילשווייגענדיגע האָבען זיך בעהאַלטען מחילה אויף אַ בוידעם, און „נאַטשאַלסטווע"..................

....

(דאָ פֿעהלען עטליכע בלעטער פֿונ'ם פּנקס, און די מעשה ווערד איבערגעהאַקט סאַמע אין מיטען, און עס הויבט זיך אָן אַ נייע מעשה: אַ מַעֲשֶׂה מיט אַ גולם, וועלכע מיר לייגען אָפּ אויף איין אַנדערש מאָל).

——⊱⊰——